National Library
of Sweden

Denna bok digitaliserades på Kungl. biblioteket år 2012

STATENS OFFENTLIGA UTREDNINGAR 1922:34
JUSTITIEDEPARTEMENTET

BETÄNKANDE OCH FÖRSLAG

AVGIVNA

AV DEN AV KUNGL. MAJ:T DEN 31 AUGUSTI 1920 TILLSATTA KOMMITTÉ FÖR VERKSTÄLLANDE AV UTREDNING, HURUVIDA KRIGSDOMSTOLARNA I FREDSTID KUNNA AVSKAFFAS

1920 ÅRS KRIGSLAGSTIFTNINGS-
KOMMITTÉS BETÄNKANDE

STOCKHOLM
1922

Statens offentliga utredningar 1922.

Kronologisk förteckning.

Januari—Mars.

Återfinnes å omslagen till utredningarna 1—17.

April—Oktober.

1. Några iakttagelser från 1921 års riksdagsmannaval. Av E. v. Heidenstam. Norstedt. 20 s. **Ju.**
2. Byggnadsarbetarsakkunnigas betänkande. 2. Arbetsstatistisk undersökning rörande husbyggnadsverksamheten i Sveriges städer och stadsliknande samhällen. Av B. Nyström. Norstedt. 208 s. **S.**
3. Järnvägsstyrelsens skrivelser till Kungl. Maj:t den 28 april 1922 med förslag till taxeändring samt den 5 maj 1922 med yttrande över tull- och traktatkommitténs utlåtande m. m. Sv. Tr.-aktieb. 22 s. **K.**
4. Klimatets inverkan på byggnader vid västkusten. Kungl. Byggnadsstyrelsens meddelande nr 1. Marcus. 13 s. **K.**
5. Betänkande med förslag till förändrad kyrklig indelning och organisation inom de till Kristianstads och Malmöhus län hörande delarna av Lunds stift. Hæggström. 392 s. **E.**
6. Tillägg till betänkande och förslag betr. förrådsverksamheten vid marinen. Tullberg. vj, 92 s. **Fö.**
7. Betänkande rörande fiskerinäringens främjande. Hæggström. 95 s. **Jo.**
8. Utredning angående statsunderstöd för idrottens främjande. Tullberg. vj, 124 s. 1 kart. **E.**
9. Patentlagstiftningskommitténs betänkande. 7. Förslag till lag om rätt till tidnings eller tidskrifts titel m. m. Marcus. 54 s. **H.**
10. Om lappskattelandsinstitutet och dess historiska utveckling. Av Åke Holmbäck. Almqvist & Wiksell. 95 s. **S.**

11—12. Betänkande med förslag till lag angående kulturminnesvård samt organisation av kulturminnesvården. 1. Historik, memorial ang. minnesvårdens nuvarande ståndpunkt, utländsk lagstiftning samt bilagor. viij, 483 s. 3 kart. 2. Förslag och motiv. xxiij, 197 s. Centraltr. **E.**

13. Högskolornas löneregleringskommittés betänkanden. 2. Fackhögskolor och övriga vetenskapliga anstalter. Hæggström. vj, 193 s. **E.**
14. Statsmakterna och bränsleanskaffningen under krigsåren. Av bränslekommissionen avgiven berättelse över dess verksamhet åren 1917—1921. Marcus. 353 s. **H.**
15. Statistiksakkunnigas betänkande. Utredning och förslag till åtgärder för minskning av kostnaderna för den officiella statistiken samt åstadkommande av en permanent kontroll över det statistiska arbetet m. m. Beckman. x, 367 s. **Fi.**
16. Förslag till vissa ändringar i bestämmelserna rörande jakt och fågelskydd. 2. Ändringar i jaktlagen, fridlysningsbestämmelser m. m. Marcus. 317 s. **Jo.**
17. Betänkande och förslag rörande det akademiska befordringsväsendet. Lund, Berling. 268 s. **E.**
18. Det svenska lantbrukets produktionskostnader. 1. Bokföringsåret 1919—1920. Av L. Nanneson. Meddelande från Kungl. Lantbruksstyrelsen nr 240 (Nr 6 1922). Norstedt. vj, 125 s. **Jo.**
19. Betänkande med förslag angående arrendators rätt till ersättning för elektrisk anläggning. Tullberg. iv, 29 s. **Ju.**
20. Mellanhandssakkunniges betänkande ang. olägenheterna vid mellanhandssystemet inom livsmedelshandeln. Eklund. 295 s. **Jo.**
21. Om röstsammanräkning vid kommunala val enligt lagarna den 9 juni 1922. Av E. v. Heidenstam. Beckman. (4), 51 s. **S.**
22. Kolonisationskommitténs betänkande 1922. Förslag till kolonisation å kronoparker i Norrland och Dalarna jämte förslag dels till utsträckt tillämpande av intensivt skogsbruk å de norrländska kronoparkerna dels till kraftigare befrämjande av egnahemsbildning å enskild jord i Norrland. Centraltr. (2), xvij, 433, 133, 112 s. 1 kart. **Jo.**
23. Betänkande och förslag angående utbildningskurser inom tullverket. Tullberg. viij, 143 s. **Fi.**
24. Utredning rörande den s. k. Nyköpings kanal. Meddelande från Kungl. Kanalkommissionen. Nr 6. Hæggström. 69 s. 3 pl. **K.**
25. Förslag till författningar angående handel med och import av utsädesfrö ävensom till omorganisation av frökontrollverksamheten m. m. Beckman. iv, 131 s. **Jo.**
26. Utkast till lag om visst tryggande av byggnadsborgenärers fordringar m. m. Tullberg. 51 s. **Ju.**
27. Redogörelse för de ecklesiastika boställena. 5. Värmlands län. Av H. Skoglund. Beckman. xlvij, 692 s. **E.**
28. Betänkande och förslag rörande brandskyddsföreskrifter och ordnandet av brandväsendet inom riket. 7. Betänkande med förslag till Kungl. Maj:ts nådiga stadga angående skydd för människor vid brandfara inom industriella arbetslokaler. Beckman. 15 s. **K.**
29. Flottans skolsakkunnigas betänkande 3 angående skolreglemente för flottan. 1. Skolor och kurser för sjömanskårens manskap. Tullberg. vij, 117 s. 1 bil. **Fö.**
30. Åtgärder mot godsanhopning i tullpackhus m. m. Generaltullstyrelsens underdåniga utlåtanden över 1914 års tullkommissions betänkanden. 3. Marcus. 101 s. **Fi.**
31. Supplement nr 1 till Sveriges familjenamn. Stat. repr.-anst. 12 s. **E.**
32. Bilaga till Kolonisationskommitténs betänkande. Redogörelser för inventering av odlingsjord. Av E. Haglund. Centraltr. (2), 279 s. 11 kart. **Jo.**
33. Förslag till reviderad lag om arbetstidens begränsning jämte utredningar rörande arbetstidslagstiftningens verkningar och arbetstidsförhållandena inom vissa yrken. Norstedt. (2), 186, 109 * s. **S.**
34. Betänkande och förslag avgivna av den av Kungl. Maj:t den 31 augusti 1920 tillsatta kommitté för verkställande av utredning, huruvida krigsdomstolarna i fredstid kunna avskaffas. Marcus. vij, 224 s. **Ju.**

Anm. Om särskild tryckort ej angives, är tryckorten Stockholm. Bokstäverna med fetstil utgöra begynnelsebokstäverna till det departement, under vilket utredningen avgivits, t. ex. **E.** = ecklesiastikdepartementet, **Jo.** = jordbruksdepartementet. Från den 1 april, då kungörelsen den 3 febr. 1922 ang. statens offentliga utredningars yttre anordning (nr 98) trädde i kraft, utgivas utredningarna i omslag med enhetlig färg för varje departement.

STATENS OFFENTLIGA UTREDNINGAR 1922:34
JUSTITIEDEPARTEMENTET

BETÄNKANDE OCH FÖRSLAG

AVGIVNA

AV DEN AV KUNGL. MAJ:T DEN 31 AUGUSTI 1920 TILLSATTA KOMMITTÉ FÖR VERKSTÄLLANDE AV UTREDNING, HURUVIDA KRIGSDOMSTOLARNA I FREDSTID KUNNA AVSKAFFAS

1920 ÅRS KRIGSLAGSTIFTNINGS-
KOMMITTÉS BETÄNKANDE

STOCKHOLM 1922
ISAAC MARCUS' BOKTRYCKERI-AKTIEBOLAG

Innehållsförteckning.

Sid.

Skrivelse till Konungen 1

Författningsförslag 5

I. Förslag till lag om handläggning av militära brottmål och undersökningsärenden under fredstid 7

II. Förslag till lag om införande av lagen om handläggning av militära brottmål och undersökningsärenden under fredstid 21

III. Förslag till lag om ändrad lydelse av vissa paragrafer i strafflagen för krigsmakten den 23 oktober 1914 22

IV. Förslag till Kungl. Maj:ts instruktion för auditörer 26

V. Förslag till förordning om ändring i vissa delar av förordningen den 17 december 1915 om vad som bör iakttagas vid tillämpningen av vissa till krigslagstiftningen hörande bestämmelser (militär bestraffningsförordning) 32

VI. Förslag till lag om ändrad lydelse av 6 § lagen den 19 juni 1919 angående förordnande av rättegångsbiträde åt häktad 36

VII. Förslag till lag om ändrad lydelse av 2 kap. 3 § rättegångsbalken 36

VIII. Förslag till lag om ändrad lydelse av 1 § 1. lagen den 7 maj 1918 om särskilda tingssammanträden för handläggning av vissa mål och ärenden 37

IX. Förslag till lag om ändrad lydelse av 25 § lagen den 2 juni 1916 om skyddskoppympning 37

X. Förslag till förordning om ändrad lydelse av vissa paragrafer i kungörelsen den 23 december 1915 angående fångförteckningar och rapporter från fängelserna och tvångsarbetsanstalterna i riket 38

XI. Förslag till förordning om ändrad lydelse av vissa paragrafer i förordningen den 14 december 1917 angående indrivning och redovisning av böter 40

XII. Förslag till ändrad lydelse av §§ 20, 96 och 101 regeringsformen 42

XIII. Förslag till ändrad lydelse av § 5. 10:o tryckfrihetsförordningen... 43

XIV. Förslag till ändringar i instruktionen den 14 maj 1915 för riksdagens justitieombudsman 43

XV. Förslag till ändringar i instruktionen den 14 maj 1915 för riksdagens militieombudsman 44

XVI. Förslag till kungörelse om ändrad lydelse av 4 § instruktionen den 25 oktober 1918 för justitiekanslersämbetet 46

Motiv.

Allmänna motiv 49

1901 års krigslagstiftningskommitté 49

1914 års senare riksdag 52

Sid.
1920 års riksdag ... 64
Ang. högsta domstolens handläggning av krigsrättsmål ... 68
Kommittén ... 69
Frågan om konstitutionella hinder ... 70
Den militära sakkunskapen ... 70
Disciplinen ... 76
Skyndsamhet vid målens behandling ... 76
Offentligheten vid domstolarna ... 77
Specialdomstolars lämplighet ... 78
Reformer i utlandet ... 82
Forum ... 82
Antalet mål ... 82
Ersättning till de allmänna domstolarna ... 83
Åklagaren ... 83
Undersökningsärenden ... 85
Kostnader ... 91
Sammanfattning ... 92
Disciplinmål ... 92
Andra författningar ... 97

Speciella motiv.
Om militära brottmål ... 98
Om laga domstol ... 101
Om auditör och allmän åklagare ... 106
Om angivelse och åtal ... 106
Om rättegången ... 112
Om verkställighet av utslag samt om häktning, förvarsarrest och annat tagande i förvar ... 114
Om undersökningsärenden ... 115

Redogörelse för lagstiftningen i vissa främmande länder.
Danmark ... 121
Norge ... 131
Schweiz ... 139
Tyskland ... 142
Österrike ... 150

Statistisk utredning.
1. Uppgift å antalet brottsarter, som vid krigsrätterna förekommit under år 1920 ... 155
2. Tablå, utvisande inom vilken domstols domvärjo arméns och marinens regementen, kårer och stationer m. fl. äro förlagda ... 156
3. Tablå, utvisande ordinarie rådhusrättsledamöters och stadsfiskalers nuvarande befattning med krigsrättsmål i städer, varest krigsrätt är anordnad ... 159

Sid.

4. Tablå, utvisande antalet brottmål, handlagda vid krigsrätterna under åren 1903—1921 160
5. 36 grafiska tablåer, angivande antalet brottmål vid krigsrätterna åren 1903—1921 166
6. Uppgift å antalet brottmål, som vid krigsrätterna i Stockholm, Karlskrona och Boden handlagts under år 1920 med angivande av brottens art 185
7. Tablå, utvisande kostnaderna år 1919 — avseende arvoden, dyrtidstillägg, resekostnader och expenser — till krigsdomare, auditörer och krigsfiskaler ävensom militära ledamöter i krigsrätt 186
8. Kostnadsberäkning 186
9. Tablå, utvisande auditörers och vice auditörers civila befattningar och yrken 188
10. Tablå, utvisande antalet mål angående undersökning om förkomna persedlar m. m., som handlagts vid krigsrätterna åren 1920 och 1921 189
11. Tablå, utvisande antalet mål och ärenden, som handlagts vid krigshovrätten åren 1913—1921 191

Särskilt yttrande av Johan Gustaf Nauckhoff 195

Sakregister 222

Förkortningar.

S. L. K. = Strafflagen för krigsmakten 23 oktober 1914.

R. L. = Lagen 23 oktober 1914 om krigsdomstolar och rättegången därstädes.

B. F. = Förordningen 17 december 1915 om vad som bör iakttagas vid tillämpningen av vissa till krigslagstiftningen hörande bestämmelser (militär bestraffningsförordning).

R. B. = Rättegångsbalken.

S. L. = Strafflagen 16 februari 1864.

N. J. A. = Holm, Nytt juridiskt arkiv. (Hänvisningen gäller avdelning I och siffrorna avse årgång och sida.)

Sv. ffs. = Svensk författningssamling.

J. K. = Justitiekanslern.

J. O. = Justitieombudsmannen.

M. O. = Militieombudsmannen (med efterföljande årtal betecknar M. O. militieombudsmannens ämbetsberättelse, därvid siffrorna avse årgång och sida).

SKRIVELSE TILL KONUNGEN

Till Konungen.

Genom beslut den 31 augusti 1920 har Eders Kungl. Maj:t uppdragit åt en kommitté att verkställa utredning, huruvida krigsdomstolarna i fredstid kunna avskaffas, ävensom att framlägga av

utredningen föranledda lagförslag. Till ordförande i nämnda kommitté förordnades undertecknad Bååth samt till ledamöter dåvarande professorn vid Stockholms högskola, numera justitierådet Nils Alexanderson, numera avlidne hovrättsrådet i Eders Kungl. Maj:ts och rikets Svea hovrätt Olof af Geijerstam ävensom undertecknade Leo, Nauckhoff och Svedberg. Till sekreterare i kommittén förordnade Eders Kungl. Maj:t expeditionssekreteraren, numera byråchefen i militieombudsmansexpeditionen Sture Centerwall.

Av de utsedda ledamöterna hava herrar Alexanderson och af Geijerstam, innan kommittén påbörjat sitt arbete, på begäran entledigats från kommittéuppdraget, och har i den sistnämndes ställe undertecknad Pettersson inträtt såsom ledamot enligt Eders Kungl. Maj:ts förordnande den 15 oktober 1920.

Till fullgörande av det kommittén lämnade uppdraget sammanträdde kommittén första gången den 21 oktober 1920.

Kommittén har, enligt vederbörligt medgivande, haft överläggningar rörande vissa frågor med chefen för underofficers- och sjömanskårerna vid Flottans station i Stockholm, kommendören H. A. M. Eneström, krigsdomaren V. F. Holmberg och auditören A. E. Grape.

Med Eders Kungl. Maj:ts medgivande företogo kommitténs ledamöter och sekreterare under en tid av omkring en vecka i december 1920 en studieresa till Danmark. Under denna resa besöktes Köpenhamn, varest kommittén höll konferenser med generalauditören, ett flertal auditörer, representanter för hären och marinen ävensom några domare, som handlagt militära brottmål i allmänna domstolar. Under besöket i Köpenhamn blev kommittén jämväl i tillfälle att vid Østre landsret närvara vid rättegångsförhandlingar i militära brottmål.

Undertecknade Bååth och Pettersson hava under en tid av omkring tre veckor år 1921 såsom domarestipendiater studerat de militära brottmålens handläggning i Tyskland och hava därvid besökt Berlin och Potsdam. Därjämte har undertecknad Pettersson under besök i Norge införskaffat åtskilliga upplysningar rörande tillämpningen av lagstiftningen på ifrågavarande område.

Kommittén har från Eders Kungl. Maj:t fått mottaga handlingarna rörande en av kaptenen C. O. F. Rydeberg hos chefen för försvarsdepartementet gjord anmälan mot vissa militärpersoner för deras förhållande vid en den 16 juli 1921 till Ronneby företagen färd med en Karlskrona kustartilleriregemente tillhörig motorslup för att kommittén vid fullgörandet av sitt uppdrag skulle taga handlingarnas innehåll i övervägande.

Sedan kommittéarbetet numera avslutats, får kommittén härmed i underdånighet till Eders Kungl. Maj:t överlämna förslag till

1. Lag om handläggning av militära brottmål och undersökningsärenden under fredstid;

2. Lag om införande av lagen om handläggning av militära brottmål och undersökningsärenden under fredstid;

3. Lag om ändrad lydelse av vissa paragrafer i strafflagen för krigsmakten den 23 oktober 1914 (nr 324);

4. Kungl. Maj:ts instruktion för auditörer;

5. Förordning om ändring i vissa delar av förordningen den 17 december 1915 om vad som bör iakttagas vid tillämpningen av vissa till krigslagstiftningen hörande bestämmelser (Militär bestraffningsförordning) (nr 524);

6. Lag om ändrad lydelse av 6 § lagen den 19 juni 1919 angående förordnande av rättegångsbiträde åt häktad (nr 368);

7. Lag om ändrad lydelse av 2 kap. 3 § rättegångsbalken;

8. Lag om ändrad lydelse av 1 § 1. lagen den 7 maj 1918 om särskilda tingssammanträden för handläggning av vissa mål och ärenden (nr 294);

9. Lag om ändrad lydelse av 25 § lagen den 2 juni 1916 om skyddskoppympning (nr 180);

10. Förordning om ändrad lydelse av vissa paragrafer i kungörelsen den 23 december 1915 angående fångförteckningar och rapporter från fängelserna och tvångsarbetsanstalterna i riket (nr 531);

11. Förordning om ändrad lydelse av vissa paragrafer i förordningen den 14 december 1917 angående indrivning och redovisning av böter (nr 915);

12. Ändrad lydelse av §§ 20, 96 och 101 regeringsformen;

13. Ändrad lydelse av § 5. 10:o tryckfrihetsförordningen;

14. Ändringar i instruktionen den 14 maj 1915 för riksdagens justitieombudsman (nr 132);

15. Ändringar i instruktionen den 14 maj 1915 för riksdagens militieombudsman (nr 133);

16. Kungörelse om ändrad lydelse av 4 § instruktionen den 25 oktober 1918 för justitiekanslersämbetet (nr 827).

Förslagen åtföljas av motiv jämte därtill hörande bilagor, nämligen:

A. Redogörelse för lagstiftningen i vissa främmande länder.

B. Statistisk utredning, innefattande

1. Uppgift å antalet brottsarter, som vid krigsrätterna förekommit under år 1920. (Bil. 1);

2. Tablå, utvisande inom vilken domstols domvärjo arméns och marinens regementen, kårer och stationer m. fl. äro förlagda. (Bil. 2);

3. Tablå, utvisande ordinarie rådhusrättsledamöters och stadsfiskalers nuvarande befattning med krigsrättsmål i städer, varest krigsrätt är anordnad. (Bil. 3);

4. Tablå, utvisande antalet brottmål, handlagda vid krigsrätterna under åren 1903—1921. (Bil. 4);

5. 36 grafiska tablåer, angivande antalet brottmål vid krigsrätterna åren 1903—1921. (Bil. 5);

6. Uppgift å antalet brottmål, som vid krigsrätterna i Stockholm, Karlskrona och Boden handlagts under år 1920 med angivande av brottens art. (Bil. 6);

7. Tablå, utvisande kostnaderna år 1919 — avseende arvoden, dyrtidstillägg, resekostnader och expenser — till krigsdomare, auditörer och krigsfiskaler ävensom militära ledamöter i krigsrätt. (Bil. 7);

8. Kostnadsberäkning. (Bil. 8);

9. Tablå, utvisande auditörers och vice auditörers civila befattningar och yrken. (Bil. 9);

10. Tablå, utvisande antalet mål angående undersökning om förkomna persedlar m. m., som handlagts vid krigsrätterna åren 1920 och 1921. (Bil. 10);

11. Tablå, utvisande antalet mål och ärenden, som handlagts vid krigshovrätten åren 1913—1921. (Bil. 11).

Undertecknad Nauckhoff åberopar av mig avgivet särskilt yttrande.

Underdånigst

JOHAN BÅÅTH.

HENNING LEO. JOHN NAUCKHOFF.

JAKOB PETTERSSON. J. N. SVEDBERG.

Sture Centerwall.

Stockholm den 17 oktober 1922.

FÖRFATTNINGSFÖRSLAG

I.

Förslag

till

Lag om handläggning av militära brottmål och undersökningsärenden under fredstid.

Om militära brottmål.

1 §.

1 mom. Såsom militära brottmål anses enligt denna lag:

1) åtal emot dem, som lyda under strafflagen för krigsmakten eller eljest äro underkastade straff efter samma lag, för brott, som i andra eller tredje delen av nämnda lag omförmäles såsom straffbart, vare sig straffet finnes utsatt där eller i sådant avseende hänvisning är gjord till allmän lag;

2) åtal emot auditör för fel eller försummelse vid fullgörande av tjänsteåliggande, som på grund av denna lag skall av honom utföras;

3) åtal för delaktighet i brott, som under 1) eller 2) sägs, eller för underlåtenhet att upptäcka sådant brott, ändå att strafflagen för krigsmakten ej är å den åtalade delaktigheten eller underlåtenheten tillämplig;

4) besvär över befälhavares beslut, varigenom disciplinstraff blivit någon ålagt.

2 mom. Innefattar en handling flera brott, som omförmälas såsom straffbara dels i strafflagen för krigsmakten och dels i annan lag, eller är en handling i särskilda avseenden belagd med olika straff i strafflagen för krigsmakten och i annan lag, vare åtal härför i sin helhet att anse såsom militärt brottmål.

3 mom. Varder i mål, som, vad huvudmannen angår, icke är militärt brottmål, någon angiven för delaktighet i brottet, skall åtal mot denne, ändå att det eljest varit att anse såsom militärt brottmål, icke såsom sådant behandlas.

Hava flera tillsammans begått brott, och är åtalet beträffande någon av gärningsmännen icke att anse såsom militärt brottmål, skall målet i fråga om annan medgärningsman icke behandlas såsom militärt brottmål, ändå att det eljest varit att anse såsom sådant.

I fall, som i detta mom. sägs, skall, där tilltalad tillhör krigsmakten, hans befälhavare underrättas om att rannsakning företagits.

4 mom. Mål angående skadestånd, rättegångskostnad och annat, som härflyter av brott, för vilket åtal skall handläggas i den ordning

denna lag stadgar, skall, även då nämnda frågor ej samtidigt med åtalet handläggas, behandlas i samma ordning som åtal för brottet.

5 mom. Utan hinder av vad här ovan är sagt, gälle angående kammarrättens domsrätt vad därom särskilt är eller kan varda stadgat.

6 mom. Om befälhavares rätt att i vissa mål ålägga disciplinstraff stadgas i strafflagen för krigsmakten.

Om laga domstol.

2 §.

Under fredstid skall allmän domstol rannsaka och döma i militära brottmål.

3 §.

Målet upptages, såframt ej för särskilt fall annorlunda stadgas, vid underrätten i den ort, där den avdelning av krigsmakten, som den tilltalade tillhör, eller som målet närmast angår, har sin av Konungen bestämda ordinarie förläggning.

4 §.

Konungen må, där så prövas lämpligt, bestämma:

dels att avdelning av krigsmakten, som är förlagd till grannskapet av stad, där rådhusrätt finnes, skall lyda under nämnda rådhusrätt;

dels att två eller flera avdelningar av krigsmakten, vilka lyda under särskilda domstolar, men äro förlagda i närheten av varandra, skola lyda under en av dessa domstolar;

dels ock att viss underrätt skall vara laga domstol för avdelning av krigsmakten, som består av personal, vilken från särskilda truppförband eller stationer sammandragits till gemensam tjänstgöring, eller för avdelning av regemente eller därmed likställt truppförband, som är förlagt å annan ort än huvudstyrkan, eller för avdelning av flottan, som är på sjötåg eller förlagd utom stationen.

5 §.

Hava två eller flera tillsammans förövat brott, därför talan bör anhängiggöras på sätt i denna lag sägs, och lyda de brottsliga under särskilda domstolar, bestämmer hovrätten eller, där domstolarna höra under särskilda hovrätter, Konungen, vid vilken domstol målet skall upptagas.

6 §.

Har talan för brott ej blivit anhängiggjord, medan den brottslige lydde under strafflagen för krigsmakten, varde målet upptaget vid den domstol, som skall handlägga mål vid den avdelning av krigsmakten, som den tilltalade tillhörde, då brottet begicks, eller som målet närmast angår.

7 §.

Konungen äger, där så prövas nödigt, förordna, att underrätt skall sammanträda för handläggning av militära brottmål å viss annan ort än den, där domstolens ordinarie sammanträden hållas.

8 §.

För handläggning av mål rörande brott, begånget under sjötåg, skall, på begäran av befälhavaren, underrätt, där så prövas nödigt, utsätta sammanträde att hållas ombord å vederbörande fartyg.

9 §.

Hovrätt skall omedelbart döma i följande av de i 1 § omförmälda mål, nämligen:

1) mål, vilka röra åtal för fel eller försummelse vid fullgörande av tjänsteåliggande enligt denna lag eller vid förordnande om förvandling av böter eller förande av straffregister;

2) mål, som röra åtal för fel eller försummelse vid disciplinmåls handläggning eller vid verkställighet av disciplinstraff.

Hovrätt döme jämväl över besvär, som anförts mot beslut, varigenom befälhavare ålagt disciplinär bestraffning.

Om auditör och allmän åklagare.

10 §.

Vid varje regemente och därmed likställt truppförband av armén och kustartilleriet samt vid var och en av flottans stationer skall finnas en auditör.

Äro två eller flera regementen eller därmed likställda truppförband förlagda å samma ort eller å nära intill varandra belägna orter, må, där så finnes lämpligt, endast en auditör anställas vid dessa truppförband eller några av dem.

Vid sådan avdelning av krigsmakten, vid vilken auditör icke är anställd eller som består av personal, vilken från olika truppförband eller stationer sammandragits till gemensam tjänstgöring, ävensom vid avdelning av regemente eller likställt truppförband, som är förlagt å annan ort än huvudstyrkan, samt vid avdelning av flottan, som är förlagd utom stationen, skall, där Konungen så bestämmer, såsom auditör tjänstgöra någon av de ordinarie auditörerna eller av Konungen särskilt förordnad auditör.

Auditör utnämnes av Konungen. Där så anses erforderligt, förordnar Konungen vice auditör att, då auditören är förhindrad att tjänstgöra, inträda i hans ställe. Har ej vice auditör förordnats, eller föreligger hinder även för denne, förordnas annan ställföreträdare av justitiekanslern. Auditör är civil tjänsteman, som står utanför den militära rangordningen.

Till auditör eller ställföreträdare för auditör må ej utses annan än den, som dels fullgjort vad författningarna föreskriva såsom villkor för att i domarämbeten nyttjas, dels ock, där Konungen ej i särskilt fall medgivit befrielse, vid avlagt prov visat sig äga erforderlig kännedom om militära lagar, författningar och allmänna reglementen. Närmare bestämmelser om nu omförmälda prov meddelas av Konungen.

11 §.

Allmän åklagare i militära brottmål, som anhängiggöras vid underrätt, är den vid vederbörande truppförband eller station tjänstgörande auditören.

I mål, som anhängiggöras vid hovrätt, är advokatfiskal allmän åklagare.

Då målets beskaffenhet det fordrar, må justitiekanslern för visst mål förordna särskild åklagare.

Om angivelse och åtal.

12 §.

Vill man tilltala någon, som lyder under strafflagen för krigsmakten eller eljest är underkastad straff efter samma lag, för brott, därför åtal är att anse såsom militärt brottmål eller disciplinmål, angive brottet hos den närmast över honom stående befälhavare, som, enligt vad i strafflagen för krigsmakten sägs, över honom äger bestraffningsrätt i disciplinmål, eller, i fall som i 6 § sägs, haft sådan bestraffningsrätt vid den tid, då brottet begicks; nämne ock de bevis, som i saken äro att tillgå. Är brottet av beskaffenhet att hovrätt omedelbart bör döma däröver, må angivelsen göras därstädes eller hos befälhavaren.

Vad här stadgats utgör icke hinder för justitiekanslern samt riksdagens justitieombudsman och militieombudsman att i mål, som i denna lag avses, omedelbart vid domstol väcka talan efter befogenhet.

13 §.

1 mom. Är hos befälhavare angivelse gjord om brott, som i 12 § sägs, eller är eljest till hans kunskap kommet, att dylikt brott, som hör under allmänt åtal, blivit begånget, skall befälhavaren skyndsamt verkställa utredning om brottet och de närmare omständigheterna därvid genom förhör. Sådant förhör hålles av befälhavaren eller av den, vilken därtill i allmänhet eller för särskilt fall av honom förordnats. Vid förhöret, därvid någon av den tilltalades överordnade eller av de med honom likställda bör, där så ske kan, vara tillstädes, skall målsägande, om sådan finnes och han det äskar, varda hörd, varjämte den tilltalade skall lämnas tillfälle att förklara sig samt i övrigt iakttagas vad för utredning av förseelsens beskaffenhet och prövning av den tilltalades straffbarhet är av nöden.

2 mom. Sedan utredningen slutförts, skall befälhavaren, därest han ej finner målet böra förfalla, pröva, huruvida straff bör i disciplinär väg åläggas eller målet hänskjutas till domstol, och meddela beslut därom. Innan befälhavaren fattar beslut i saken, skall han inhämta auditörens yttrande. Godkänner icke befälhavaren auditörens yttrande, äger denne anteckna det till protokollet. Har sådan anteckning icke skett, vare auditören jämte befälhavaren för beslutet ansvarig.

3 mom. Finner befälhavare, som innehar bestraffningsrätt med den inskränkning, varom i 194 § strafflagen för krigsmakten förmäles, av underlydande begången förseelse påkalla strängare straff, än han själv äger ålägga, eller målet böra hänskjutas till domstol, eller uppstår hos honom tvekan, huruvida målet bör behandlas såsom disciplinmål eller hänskjutas till domstol, överlämne befälhavaren målet till närmast högre, med oinskränkt disciplinär bestraffningsrätt beklädd befälhavare; och åligge det nämnda högre befälhavare att meddela beslut i målet.

4 mom. Rörande den vidare behandlingen av disciplinmål stadgas i strafflagen för krigsmakten.

14 §.

Har befälhavare, på sätt i 13 § sägs, beslutat måls hänskjutande till domstol, skall han, där den tilltalade är för brottet häktad eller insatt i förvarsarrest, ofördröjligen till rätten överlämna bestyrkt avskrift av protokollet över i målet hållet förhör samt av angivelseskriften eller av den anmälan rörande brottet, som eljest avgivits, ävensom utdrag av det militära straffregistret rörande den tilltalade jämte övriga handlingar i målet, med uppgift på dagen, då den tilltalade förklarades häktad eller tillsades förvarsarrest; och åligger det rättens ordförande att utsätta målet att företagas inom tid, som i allmän lag stadgas om tiden för företagande av rannsakning med häktad, samt att om tiden för rannsakningen underrätta befälhavaren och åklagaren, vilken senare har att till sammanträdet inkalla målsägande, där sådan finnes.

Är den tilltalade icke för brottet häktad eller insatt i förvarsarrest, skola, där brottet kan bliva föremål för allmänt åtal, handlingar, som ovan sagts, skyndsamt överlämnas till åklagaren och i annat fall till den målsägande, som gjort angivelsen; och gälle om talans anhängiggörande vid domstol vad i allmän lag rörande talan i brottmål är stadgat. På framställning av åklagare eller målsägande vare häradsrätts ordförande pliktig att utsätta särskilt sammanträde för handläggning av sådant mål att hållas så snart lämpligen ske kan och senast inom en månad efter det framställning blivit gjord, där ej allmänt sammanträde inom nämnda tid infaller.

15 §.

1 mom. Varder i mål, som avses i 13 §, disciplinstraff ej av befälhavaren ålagt, gälle i fråga om målsägandes rätt att föra an-

svarstalan vad i allmän lag rörande talan i brottmål är stadgat; och vare befälhavaren skyldig att till målsäganden på begäran överlämna de handlingar rörande den brottslige, som i 14 § omförmälas.

2 mom. Vill åklagare eller målsägande väcka talan mot någon, som icke lyder under strafflagen för krigsmakten eller eljest är underkastad straff efter samma lag, för brott, som i 1 § 1 mom. 3) sägs, gälle angående sådan talans anhängiggörande vad i allmän lag rörande talan i brottmål är stadgat.

16 §.

Förekommer under rannsakning i militärt brottmål anledning att den tilltalade begått annan förbrytelse, därför åtal är att anse såsom militärt brottmål, eller tilltalas någon för delaktighet i åtalade brottet, då skall domstolen även därutinnan rannsaka och i övrigt med målet laglikmätigt förfara, även där åtal för den nya förbrytelsen eller delaktigheten ej anhängiggjorts på sätt i 12 och 13 §§ av denna lag sägs; dock skall, om den tilltalade tillhör krigsmakten, hans befälhavare underrättas därom, att rannsakningen företagits.

17 §.

Innan militärt brottmål förekommer vid domstol, skall åklagaren, där ej målet blivit vid förut hållet förhör till fullo utrett, genom en ingående undersökning så förbereda målet, att fullständig utredning och bevisning om möjligt föreligga vid första rättegångstillfället. Vid undersökningen skall föras protokoll, däri särskilt skall intagas bland annat hänvisning till de författningsrum och reglementsbestämmelser samt instruktioner och order, som i målet kunna vara av betydelse. Undersökningen bör ske i närvaro av två rättsvittnen, av vilka den tilltalade äger att utse ett. Avskrift av protokollet över undersökningen skall ofördröjligen tillställas rättens ordförande.

Om rättegången.

18 §.

Har den tilltalade vid hållet förhör eller undersökning ej erkänt brottet eller är det tvivelaktigt, om avgivet erkännande kommer att vidhållas inför rätten, eller är brottet sådant, att, även om förut lämnat erkännande vidhålles inför rätten, ytterligare utredning erfordras, skola åklagaren och målsäganden, där så ske kan, till första rättegångstillfället inkalla samtliga vittnen och sakkunniga, som skola höras i målet, samt i övrigt vidtaga de åtgärder, som erfordras, för att all behövlig utredning och bevisning då skall kunna framläggas.

19 §.

Tilltalad eller målsägande, som vill erhålla stämning å någon för att såsom vittne höras i målet, äge, därest han är anställd vid krigs-

makten eller värnpliktig, som är i tjänstgöring, begära kallelse å vittnet av auditören.

Är den till vittne åberopade anställd vid krigsmakten eller värnpliktig, som är i tjänstgöring, varde, där tilltalad eller målsägande det begär, kallelsen delgiven genom auditörens försorg, så framt ej fog för vittnets inkallande uppenbarligen saknas.

Har rätten beslutat, att någon skall hämtas till rätten, äge rätten anmoda vederbörande befälhavare om verkställighet av beslutet, där den, som skall hämtas, hör till krigsmakten.

20 §.

Har domstol funnit nödigt inkalla sakkunnig för att höras i målet, gälle beträffande ersättning av allmänna medel till sådan sakkunnig och ersättningens återgäldande i tillämpliga delar vad i avseende å vittnen i brottmål är stadgat; dock äge rätten, där så prövas skäligt, tillerkänna sakkunnig högre ersättning än vad till sådana vittnen må utgå.

21 §.

Vederbörande befälhavare åligger tillse, att vid domstol tilltalad person, som hör till krigsmakten och står under hans befäl, ej må av sin tjänstgöring vid krigsmakten hindras att, där han det begär, erhålla tillfälle att förskaffa sig nödigt biträde i rättegången.

22 §.

Äskar någon, som hålles häktad såsom misstänkt för brott, som skall handläggas i den ordning denna lag stadgar, eller som, utan att vara häktad, tilltalas för dylikt brott, varå straffarbete eller förlust av ämbete eller tjänst efter lag kan följa, hjälp vid sin talans förberedande och utförande, och säger han sig ej själv kunna anskaffa biträde, skall biträde förordnas åt honom för den tid, han hålles häktad eller är för sådant brott tilltalad, som ovan sagts. Förordnande, som här avses, meddelas av Kungl. Maj:ts befallningshavande i den ort, där rätten skall sammanträda, och innefattar bemyndigande att biträda den häktade i fråga om talan vid domstol, som i förordnandet angives, ävensom vid omedelbar fullföljd från nämnda domstol av samma talan.

Vad lagen angående förordnande av rättegångsbiträde åt häktad stadgar i 1 § 4—7 punkterna samt i 2, 3, 4 och 5 §§ skall äga motsvarande tillämpning i fråga om rättegångsbiträde vid domstol i mål, som skall handläggas i den ordning denna lag stadgar.

Därest den, som är i tjänstgöring vid krigsmakten, vill å tid, då målet icke handlägges inför underdomstolen, begära, att biträde åt honom förordnas efter vad i första stycket sägs, äge han göra anmälan därom hos sin befälhavare, som har att hos vederbörande göra framställning om biträdets förordnande.

23 §.

Befälhavare, som har uppsikt över häkte, öve tillsyn däröver, att person, som där hålles häktad och vill i målet anföra besvär eller avgiva inlaga till högre rätt eller ock göra ansökan om nåd, därvid ej må sakna nödigt biträde.

24 §.

Befälhavare, som i avgiven tjänsterapport angivit underlydande för brott, må utan hinder därav höras såsom vittne angående rapportens riktighet, där ej fråga är om oförrätt mot befälhavarens egen person.

25 §.

Över underrätts mål och ärenden, varom i denna lag omförmäles, skall särskild dombok föras; och gälle i övrigt om den dombok vad om allmänna domboken finnes stadgat.

26 §.

I mål, som i denna lag sägs, må rätten ej bevilja part uppskov, med mindre synnerliga skäl därtill äro. Beviljas uppskov, må det ej sättas längre än som oundgängligen kräves; och vare häradsrätts ordförande pliktig att för målets handläggning utsätta särskilt sammanträde, där part det äskar och det av rätten finnes erforderligt.

27 §.

Sedan vid underrätt handläggning av mål, varom i denna lag förmäles, blivit till slut förd, skall dom avsägas samma dag eller senast nästa dag, där ej i målets vidlyftighet eller eljest hinder därför möter. Då dom ej genast avkunnas, bör vid målets handläggning tillkännagivas, när sådant skall ske.

28 §.

Sedan slutligt utslag avkunnats rörande någon, som tillhör krigsmakten, skall ett exemplar av utslaget ofördröjligen tillställas den tilltalades befälhavare.

Tillhör den tilltalade icke krigsmakten, skall utslaget ofördröjligen tillställas befälhavaren för det truppförband eller den station, som målet närmast angår.

I mål angående häktad skall ett exemplar av utslaget översändas till den befälhavare, som har uppsikt över häktet eller, då den tilltalade förvaras i allmänt häkte, till häktets föreståndare.

29 §.

Vill krigsman anföra besvär över underrätts utslag eller beslut i militärt brottmål, vare det honom tillåtet att intill besvärstidens

utgång avlämna sina besvär till sin befälhavare; åliggande det befälhavaren att ofördröjligen insända besvärshandlingarna till hovrätten.

Part, som i målet hålles häktad, stånde öppet att, där han hålles i militärhäkte, intill besvärstidens utgång avlämna sina besvär till den befälhavare, som har uppsikt över häktet; skolande besvärshandlingarna ofördröjligen insändas till hovrätten.

30 §.

Äro hos hovrätt besvär anförda, och finner hovrätten, att någon bör höras däröver, infordre genom vederbörande befälhavare eller Kungl. Maj:ts befallningshavande förklaring från den, som skall höras, med föreläggande av viss tid för förklaringens avgivande. Inkommer ej förklaring inom föreskriven tid, gånge så, som för slikt fall stadgas i allmän lag.

Anföras hos hovrätt besvär över beslut, varigenom befälhavare ålagt disciplinär bestraffning, skall hovrättens advokatfiskal lämnas tillfälle att yttra sig i anledning av besvären.

31 §.

Väcker advokatfiskal åtal vid hovrätt, varde den tilltalades förklaring infordrad i den ordning, som i 30 § första stycket är föreskriven.

Har befälhavare hänskjutit mål till hovrätt, eller har någon gjort angivelse omedelbart hos hovrätt, skola handlingarna i målet överlämnas till advokatfiskalen. Finner denne skäl till åtal, eller föres talan i målet av enskild part, skall förklaring, såsom ovan är sagt, infordras från den tilltalade, men varde målet i annat fall av hovrätten från vidare handläggning avskrivet.

32 §.

Hovrätts slutliga utslag varde sänt till vederbörande befälhavare eller Kungl. Maj:ts befallningshavande att i behörig ordning delgivas part emot bevis, som bör insändas till hovrätten. Av utslaget skall ett exemplar alltid tillställas den myndighet, till vilken enligt 28 § underrätts utslag skall översändas, även då nämnda myndighet icke verkställer delgivningen.

33 §.

Vill någon i mål, vari han hålles häktad, anföra besvär över hovrätts utslag eller beslut, äge han, därest han förvaras i militärhäkte, att intill besvärstidens utgång avlämna sin besvärsskrift till den befälhavare, som har uppsikt över häktet; skolande besvärshandlingarna ofördröjligen insändas till nedre justitierevisionen.

34 §.

Finnes någon böra höras över besvär, som hos Konungen anförts, äge vad i 30 § första stycket är för hovrätt stadgat motsvarande tillämpning.

Om verkställighet av utslag.

35 §.

Domstols i militärt brottmål meddelade utslag, varigenom någon dömts till ansvar, skall med nedan stadgade undantag av vederbörande befälhavare befordras till verkställighet. Vad nu är sagt gälle ock om domstols i annat mål meddelade utslag, varigenom någon, som är anställd vid krigsmakten och lyder under strafflagen för krigsmakten, ådömts ansvar.

Finner befälhavare på grund av den dömdes vistelseort eller annat förhållande det lämpligare, att utslag verkställes genom annan befälhavares försorg, äge han överlämna verkställigheten till denne. Är befälhavare av särskilt i lag givet stadgande eller eljest förhindrad att verkställa utslag, varde det överlämnat till Kungl. Maj:ts befallningshavande.

Utslag, varigenom någon, som är häktad, dömts till frihetsstraff, skall befordras till verkställighet, om den dömde förvaras i militärhäkte, av den befälhavare, som har uppsikt över häktet, men eljest av Kungl. Maj:ts befallningshavande eller tillsyningsmannen vid häktet.

Med utmätning för böter eller för ådömt skadestånd må befälhavare ej befatta sig.

Om häktning, förvarsarrest och annat tagande i förvar.

36 §.

I fråga om häktning av den, som hör till krigsmakten, skall, utom vad i allmän lag stadgas om häktning, jämväl lända till efterrättelse vad här nedan i 37—39 §§ sägs.

37 §.

Har någon begått rymningsbrott eller gjort sig skyldig till olovligt undanhållande under sådana omständigheter, att han bör straffas såsom rymmare, må han i häkte tagas.

38 §.

Befälhavare, vilken, enligt vad i strafflagen för krigsmakten är stadgat, i disciplinmål äger utan inskränkning utöva bestraffningsrätt över underlydande, äge beträffande dem samma befogenhet att förordna om häktning, som enligt allmän lag tillkommer Kungl. Maj:ts befallningshavande i avseende å för brott misstänkta personer.

Enahanda befogenhet tillkommer kommendant och annan befälhavare, som av Konungen förklarats skola vara likställd med kommendant, ävensom fartygschef i fråga om de personer, över vilka de endast i vissa disciplinmål äga utan inskränkning utöva bestraffningsrätt.

Innan befälhavare förordnar om häktning, skall han inhämta yttrande av auditören. Godkänner icke befälhavaren auditörens yttrande, äger denne anteckna det till protokollet. Har sådan anteckning icke skett, vare auditören jämte befälhavaren för beslutet ansvarig.

I avbidan på auditörens yttrande äger befälhavaren, där han finner fog för häktning föreligga, tillsäga den felande förvarsarrest, varom i 40 § stadgas.

39 §.

Varder någon, som är anställd vid krigsmakten, eller ock värnpliktig under den tid, han fullgör sin tjänstgöringsskyldighet vid krigsmakten, häktad efter förordnande av annan myndighet än hans befälhavare; göre den myndighet utan dröjsmål anmälan därom hos den häktades befälhavare.

Där militärhäkte finnes, må häktad person, som är anställd vid krigsmakten eller som häktats, medan han fullgjort sin tjänstgöringsskyldighet såsom värnpliktig eller i anledning av uteblivande från honom i sådan egenskap åliggande tjänstgöring, under rannsakning vid domstol kunna hållas i sådant häkte.

40 §.

Förman är berättigad att, då underlydande under tjänstgöring gör sig skyldig till fel, varigenom krigslydnaden eller ordningen inom krigsmakten äventyras, och det för krigslydnadens eller ordningens upprätthållande finnes nödigt, tillsäga den felande förvarsarrest.

Rätt att tillsäga förvarsarrest, då det för ordningens upprätthållande finnes nödigt, tillkommer ock förman i avseende å underlydande, som utom tjänsten stör allmän ordning eller ordningen inom krigsmakten. Enahanda rätt tillkommer även annan överordnad än förman i avseende å underordnad, såvida den överordnade är av officers eller underofficers grad.

Tillsägelse av förvarsarrest, varom i denna paragraf förmäles, är allenast ett förständigande att i arrest avbida, vad den, som över den felaktige äger bestraffningsrätt i disciplinmål, vill i laga ordning besluta.

41 §.

Då befälhavare överlämnat åtal mot honom underlydande person till domstols behandling, äger han, ändå att skäl till häktning icke förekommer, förordna, att den tilltalade skall hållas i förvarsarrest, varom i 40 § förmäles, till dess domstolen sammanträder. Sådant förordnande må dock icke meddelas i annat fall, än då förseelsen är

av svårare beskaffenhet och det för krigslydnadens upprätthållande finnes vara av synnerlig vikt, att den tilltalade icke lämnas på fri fot.

42 §.

Den, som fått sig tillsagd förvarsarrest, skall under arresttiden vistas i eget rum eller tält eller, om så finnes nödigt, hållas under bevakning i låst ljust rum eller i tält. Den arresterade må ej deltaga i tjänstgöring.

Då den felaktiges arresterande i låst rum eller eljest under bevakning kan erfordras, men han vägrar eller underlåter att efterkomma den erhållna tillsägelsen, äger den, som anbefallt arresteringen, att genom tjänliga åtgärder befordra densamma till verkställighet.

43 §.

Är ej den, som tillsagt förvarsarrest, själv i utövning av bestraffningsrätt i disciplinmål över den arresterade, åligger den förstnämnde att om arresteringen genast och sist inom tjugofyra timmar avgiva rapport till den befälhavare, som äger bestraffningsrätten; och åligge det denne att, så fort ske kan, meddela beslut i ärendet.

44 §.

Träffas underordnad, som är av starka drycker överlastad, inom vederbörande förläggningsort eller å väg, gata eller annat ställe, varom i 11 kap. 15 § allmänna strafflagen förmäles, då må han, ändå att sådant fall, som i 40 § avses, ej finnes vara för handen, när hans behöriga vårdande icke annorledes låter sig verkställa, på befallning av förman eller av annan överordnad, vilken är av officers eller underofficers grad, kunna tagas i förvar och insättas i militärhäkte, till dess han återvunnit sina sinnens bruk.

Om undersökningsärenden.

45 §.

Är i särskild författning stadgat, att undersökning i mål eller ärende rörande kronan tillhörig skadad eller förkommen persedel eller materiel skall äga rum inför krigsdomstol, skall sådan undersökning under fredstid i stället ske inför en undersökningsnämnd, bestående av vederbörande auditör såsom ordförande och två militära ledamöter av kaptens grad.

Militära ledamöter i undersökningsnämnd jämte suppleanter för dem förordnas av vederbörande befälhavare för kalenderår.

Finnes officer av föreskriven grad ej att tillgå, må till militär ledamot eller suppleant för sådan ledamot förordnas officer av närmast högre eller närmast lägre grad.

46 §.

I fråga om ledamot i undersökningsnämnd gälle samma jäv som i fråga om domare.

47 §.

Behörighet att föranstalta om sammankallande av undersökningsnämnd tillkommer vederbörande befälhavare. Då ärende förekommer, som skall handläggas av undersökningsnämnd, utsätte befälhavaren, efter samråd med auditören, nämndens första sammanträde att äga rum så snart lämpligen ske kan.

48 §.

Befälhavare förordne lämpligt ombud att vid undersökningsnämnd bevaka kronans rätt och talan.

Sådant kronoombud åligger att inkalla de personer, som skola höras i ärendet, varjämte ombudet äger framställa yrkande om ersättning mot vid undersökningsnämnden närvarande person, som lyder under strafflagen för krigsmakten eller eljest är underkastad straff efter samma lag.

Undersökningsnämnd har att, sedan utredningen blivit slutförd, besluta över av kronoombudet i ärendet framställt ersättningsyrkande.

Undersökningsnämnds beslut i ärendet skall ofördröjligen meddelas den befälhavare, som föranstaltat om undersökningsnämndens sammankallande, ävensom genom befälhavarens försorg bevisligen tillställas den, som må hava förpliktats att utgiva ersättning.

49 §.

Ersättningsskyldig, som ej åtnöjes med undersökningsnämnds beslut, äger att sist inom tjugu dagar efter av beslutet erhållen del skriftligen anmäla missnöje därmed hos den befälhavare, som föranstaltat om undersökningsnämndens sammankallande.

Har missnöje ej sålunda blivit anmält inom sagda tid, gånge beslutet i verkställighet såsom om domstols lagakraftägande utslag är stadgat.

50 §.

Är missnöje rätteligen anmält, äge befälhavaren, efter auditörens hörande, vid domstol, som i denna lag sägs, väcka talan om ersättning efter befogenhet, och gälle härom i tillämpliga delar vad om handläggning av militära brottmål stadgas. Lag samma vare, där befälhavaren ej vill låta vid undersökningsnämnds åtgärd bero. Godkänner ej befälhavaren auditörens yttrande, äger denne anteckna det till protokollet. Har sådan anteckning icke skett, vare auditören jämte befälhavaren för beslutet ansvarig.

51 §.

Väckes vid domstol mot den, som av undersökningsnämnd fått ersättningsskyldighet sig ålagd, talan om ansvar för den åtgärd eller underlåtenhet, varpå ersättningsskyldigheten grundats, varde jämväl ersättningsfrågan av domstolen till prövning upptagen, ändå att missnöje, som i 49 § sägs, icke blivit anmält.

Allmänna bestämmelser.

52 §.

Ingives på grund av denna lag besvär eller annan inlaga i rättegång till befälhavare, skall å besvärsskriften eller inlagan tecknas bevis om tiden för dess ingivande; och varde inlagan även i de fall, där ej sådant eljest är stadgat, ofördröjligen insänd till den myndighet, som vederbör.

53 §.

I avseende å rättegång i militära brottmål och verkställighet av domstols utslag i sådana mål skall i allt, varom ej i denna lag eller i annan lag eller författning är särskilt stadgat, lända till efterrättelse vad i fråga om rättegång vid allmän domstol och verkställighet av dess utslag finnes föreskrivet, där det tillämpligt är.

II.

Förslag

till

Lag om införande av lagen om handläggning av militära brottmål och undersökningsärenden under fredstid.

1 §.

Den nu antagna lagen om handläggning av militära brottmål och undersökningsärenden under fredstid skall, jämte vad här nedan stadgas, lända till efterrättelse från och med den

2 §.

Genom den nya lagen upphäves vad i lagen den 23 oktober 1914 om krigsdomstolar och rättegången därstädes stadgas, så vitt angår fredstid, jämte alla de särskilda nu gällande stadganden, som utgöra ändring av nämnda lag eller tillägg däri, så ock vad i övrigt finnes i lag eller särskild författning eller i reglementen, instruktioner eller andra särskilda föreskrifter stridande mot den nya lagens bestämmelser.

3 §.

Förekommer i lag eller författning hänvisning till lagrum, som ersatts genom bestämmelse i den nya lagen, skall denna i stället tillämpas.

4 §.

Mål, som, då nya lagen träder i kraft, är hos domstol anhängigt, skall, utan hinder av nya lagens bestämmelser, fortfarande handläggas och avgöras av samma domstol, i den mån sådant tillkom densamma enligt äldre lag eller författning, ävensom i övrigt i enlighet därmed behandlas; dock att nya lagen skall tillämpas i fråga om fullföljd av talan mot utslag eller beslut, som meddelats efter den dag, då nya lagen trätt i kraft, ävensom underställning av sådant utslag, så ock beträffande förfarandet i högre rätt, där utslag eller beslut, varemot talan fullföljts, meddelats efter nämnda dag.

III.

Förslag

till

Lag om ändrad lydelse av vissa paragrafer i strafflagen för krigsmakten den 23 oktober 1914 (nr 324).

Härigenom förordnas, att 6, 42, 186, 187, 189, 190, 199, 202, 204 och 209 §§ strafflagen för krigsmakten den 23 oktober 1914 skola erhålla följande ändrade lydelse:

6 §.

Under denna lag lyda:

— — — — — — — — — — — — — — — — — — — —

2:o) vid krigsmakten anställda civila ämbets- och tjänstemän; med undantag av präster, *auditörer*, vid krigsdomstolarna tjänstgörande domare och åklagare, lärare vid militära läroanstalter samt professor och krigsarkivarie vid generalstaben;

— — — — — — — — — — — — — — — — — — — —

42 §.

Förekomma till verkställighet på en gång flera beslut, varigenom samma person blivit fälld till särskilda disciplinstraff, och finnes därvid sådant fall, som i 40 § avses, vara för handen, utan att den straffskyldige tillika är förfallen till annat frihetsstraff, ankomme det på vederbörande befälhavare att, jämlikt vad i nämnda lagrum är stadgat, förordna om straffens sammanläggning. Har i andra fall genom särskilda beslut, vilka på en gång förekomma till verkställighet, samma person blivit fälld till särskilda straff, och äro straffen av beskaffenhet, att de enligt gällande föreskrifter ej kunna jämte varandra verkställas, göres om förhållandet anmälan *hos hovrätten, eller under krigstid hos krigsöverdomstolen,* som, med tillämpning av i denna och allmän lag stadgade grunder, förordnar, huru straffen skola förenas eller sammanläggas; dock att, där besluten blivit till Konungens befallningshavande för verkställighet överlämnade, Konungens befallningshavande äger att om sammanläggningen förordna.

186 §.

Är någon på en gång angiven dels för förseelse, vilken är att hänföra till disciplinmål, och dels för brott, som tillhör *domstols* upptagande, och hava antingen båda förbrytelserna blivit förövade

genom en och samma handling eller utgöra de arter av samma slags brott, skola de båda hänskjutas till domstolen.

187 §.

Emot den, som upphört att tillhöra krigsmakten, må ej åtal för sådana av honom under tjänstetiden begångna förbrytelser, vilka äro att hänföra till disciplinmål, av befälhavare handläggas, utan skall sådant åtal, om det ifrågakommer, göras anhängigt hos *domstol*.

189 §.

Disciplinstraff av sträng arrest må icke åläggas av befälhavare, där ej här nedan annorlunda är stadgat. Om befälhavares skyldighet att, då dylikt straff finnes påkallat, överlämna målet till *domstol*, därom stadgas i 18 kap. Angående de övriga fall, i vilka befälhavare, då sådan förseelse förekommer, varom i 185 § förmäles, skall överlämna målet till *domstol*, gäller jämväl vad i nämnda kapitel finnes föreskrivet.

Vid mobiliserad avdelning av krigsmakten ävensom å fartyg på sjötåg må vederbörande befälhavare bestraffa begångna förseelser med disciplinstraff av sträng arrest. Kan i annat fall *domstol* icke sammanträda för behandling av dit hänskjutet mål inom fyra dagar, efter det befälhavaren med framhållande av målets brådskande beskaffenhet *hänskjutit målet till domstol*, och finnes det på grund av särskilda omständigheter vara för krigslydnadens upprätthållande av synnerlig vikt, att den felande utan uppskov varder bestraffad, må disciplinstraff av sträng arrest kunna, efter det auditör, om sådan finnes, blivit jämlikt 203 § 1 mom. i målet hörd, åläggas av befälhavaren.

190 §.

Utan hinder av vad här ovan i detta kapitel finnes föreskrivet äger *domstol* att efter lag ådöma disciplinstraff av alla slag i mål, som är under dess handläggning.

199 §.

Finner befälhavare, som innehar bestraffningsrätt med den inkränkning, varom i 194 § förmäles, av underlydande begången förseelse påkalla strängare straff, än han själv äger ålägga, eller uppstår hos honom tvekan, huruvida målet bör behandlas såsom disciplinmål eller hänskjutas till *domstol*, överlämne befälhavaren målet till närmast högre med oinskränkt bestraffningsrätt beklädd befälhavare eller, där han är chef för självständig fartygsavdelning eller enkelt fartyg, till stationsbefälhavaren vid den station av flottan, dit fartyget, varå den felaktige befinner sig, hör eller först ankommer; och åligger det nämnda högre befälhavare eller stationsbefälhavaren att meddela beslut i målet.

Äger — — — — kommendant.

202 §.

1 mom. I fråga om angivelse för förseelse samt utredning om förseelsen och de närmare omständigheterna därvid gälle under fredstid vad i 12 och 13 §§ av lagen om handläggning av militära brottmål och undersökningsärenden under fredstid är stadgat.

2 mom. Vill man *under krigstid* angiva någon för förseelse, varom i 185 § förmäles, göre därom anmälan hos den till bestraffningsrättens utövning behörige befälhavaren. Är sådan anmälan gjord, eller är eljest till befälhavarens kunskap kommet, att dylik förseelse blivit begången, då skall utredning om förseelsen och de närmare omständigheterna därvid ske vid förhör. Sådant förhör hålles av nyssnämnda befälhavare eller, där bestraffningsrätten innehaves av befälhavare, som omtalas i 191 § 1:o)—6:o), eller av högre befälhavare eller av kommendant eller befälhavare, som enligt 196 § är likställd med kommendant, och han ej finner skäl att själv hålla förhöret, av den, vilken därtill i allmänhet eller för särskilt fall av honom förordnats.

Vid förhöret, därvid någon av den tilltalades överordnade eller av de med honom likställda bör, där så ske kan, vara tillstädes, skall målsägande, om sådan finnes, och han det äskar, varda hörd, den tilltalade lämnas tillfälle att förklara sig samt i övrigt iakttagas, vad för utredning av förseelsens beskaffenhet och prövning av den tilltalades straffbarhet är av nöden. Vad vid förhöret huvudsakligen förekommit skall i korthet antecknas, *där ej hinder därför möter.*

204 §.

Finner vederbörande befälhavare, att påföljden i det särskilda fallet ej bör stanna vid disciplinstraff eller att förseelsen påkallar svårare disciplinstraff, än han enligt 189 § äger ålägga, eller har erforderlig utredning om brottets beskaffenhet eller den angivnes straffbarhet ej kunnat vinnas, då skall målet överlämnas till *domstol;* dock att i sistnämnda fall befälhavaren, där saken prövas vara av synnerligen ringa vikt och målsägande ej för vinnande av ytterligare utredning påfordrar dess hänskjutande till *domstol,* må låta målet förfalla.

209 §.

Den, som blivit belagd med disciplinstraff och med beslutet ej åtnöjes, äger att före klockan tolv å tjugonde dagen från den dag, då straffet avslutades, ingiva sina besvär till *den hovrätt, under vilken det län hör, där truppens huvudstyrka är förlagd,* eller, om överkrigsrätt trätt i verksamhet vid den avdelning av krigsmakten, dit befälhavaren hör, till överkrigsrätten; dock stånde det klaganden öppet att i stället inom nämnda tid avlämna sina besvär till den befälhavare, som ålagt bestraffningen eller i hans ställe satt är; åliggande det befälhavaren att ofördröjligen insända

besvärsskriften, försedd med påteckning om tiden för dess avlämnande till honom, jämte övriga besvärshandlingar till *överdomstolen.*

Möter — — — — upphörde.
Försummar — — — — talan.
Domstolen — — — — förhållande.
Utan hinder — — — — verkställas.

Denna lag träder i kraft den

IV.

Förslag
till
Kungl. Maj:ts instruktion för auditörer.

§ 1.

Auditör åligger:

a) att vara allmän åklagare vid underrätt i militära brottmål, som röra den avdelning av krigsmakten, vid vilken han innehar anställning;

b) att, på sätt i 17 § lagen om handläggning av militära brottmål och undersökningsärenden under fredstid stadgas, skyndsamt verkställa förberedande utredning i militära brottmål, som skola förekomma vid domstol;

c) att i militära brottmål, som lyda under allmänt åtal, till domstolen kalla de parter, som där skola inställa sig;

d) att i fall, som i 19 § ovan nämnda lag sägs, på begäran utfärda stämning å vittne samt ombesörja delgivning därav;

e) att vara ordförande i undersökningsnämnd vid den avdelning av krigsmakten, vid vilken han innehar anställning;

f) att uppsätta och underteckna undersökningsnämndens protokoll samt vederbörligen expediera detsamma ävensom ombesörja all annan vid undersökningsnämnden förekommande expedition;

g) att avgiva de uppgifter till rättsstatistiken, som, enligt vad därom är eller kan varda bestämt, skola avgivas beträffande disciplinmål och rörande av undersökningsnämnd handlagda ärenden;

h) att såsom biträde åt vederbörande befälhavare deltaga i handläggning av dels de disciplinmål, som förekomma vid den avdelning av krigsmakten, vid vilken han innehar anställning, och dels i frågor rörande måls hänskjutande till domstol samt häktning;

i) att, då vederbörande befälhavare det påkallar, biträda denne jämväl vid behandling av frågor om straffs sammanläggning och förvandling samt verkställighet av straff ävensom vid de andra tillfällen, då tillgång till juridisk insikt kan vara behövlig och annan person icke är skyldig att biträda befälhavaren;

j) att, så ofta sådant erfordras för fullgörande av honom enligt mom. h) och i) åliggande skyldigheter, å tid, som befälhavaren efter samråd med honom bestämmer, inställa sig å befälhavarens expedition;

k) att, där laga hinder ej möter, å kronans vägnar vid domstol utföra de rättegångar, som förekomma vid den avdelning av krigsmakten, vid vilken han är anställd, och icke skola av annan person utföras;

l) att hålla de befälhavare, vilka det, på sätt ovan är nämnt, åligger auditören att biträda, underrättade om, var och när han kan träffas; samt

m) att tjänstgöra såsom civil ledamot i fältkrigsrätt, då han därtill förordnas.

Vid fullgörande av ovan omförmälda åligganden äger auditör att av militär personal åtnjuta all den handräckning, som för utförande av nämnda åligganden är erforderlig.

§ 2.

Vad justitiekanslern å ämbetets vägnar befaller auditör vare denne pliktig att efterkomma och lyda, skolande auditör därjämte lämna riksdagens militieombudsman och justitieombudsman det biträde, varom förmäles i 7 § av den för militeombudsmannen och 6 § av den för justitieombudsmannen utfärdade instruktionen.

§ 3.

Auditör tillsättes av Kungl. Maj:t.

Då auditörsbefattning skall tillsättas, kungör justitiekanslern det i allmänna tidningarna med föreläggande av trettio dagars ansökningstid, räknad från den dag kungörandet i allmänna tidningarna sker. Efter nämnda tids utgång skall vederbörande befälhavare lämnas tillfälle att yttra sig i ärendet, varefter justitiekanslern insänder handlingarna till Kungl. Maj:t samt därvid till tjänstens erhållande föreslår den bland de sökande, som justitiekanslern anser böra företrädesvis ifrågakomma.

Då enligt 10 § tredje stycket lagen om handläggning av militära brottmål och undersökningsärenden under fredstid auditör skall särskilt förordnas, utser Kungl. Maj:t, där ej av Kungl. Maj:t för visst fall annorlunda bestämmes, efter inhämtande av justitiekanslerns yttrande lämplig person till befattningen utan att densamma kungjorts till ansökan ledig.

§ 4.

Justitiekanslern äger att på ansökan bevilja auditör tjänstledighet under viss tid eller från vissa till tjänsten hörande göromål.

Då justitiekanslerns förordnande icke utan olägenhet kan avvaktas, må vederbörande befälhavare bevilja auditör ledighet, till dess justitiekanslern därom meddelat bestämmelse.

Då vice auditör är förordnad och denne är oförhindrad att tjänstgöra i auditörens ställe, må auditören, där hinder för honom uppstår att tjänstgöra, utan ansökan åtnjuta ledighet under viss tid, ej

överstigande åtta dagar för varje gång, eller från vissa till tjänsten hörande göromål, och har auditören därvid att överlämna åt vice auditör att bestrida auditörsbefattningen. Utan justitiekanslerns bifall må auditören dock icke åtnjuta ledighet från tjänsten under längre tid än sammanlagt två månader varje år. Angående ledigheten skall auditören hos justitiekanslern göra anmälan med tillkännagivande tillika om anledningen därtill, att han icke kan utöva sin tjänst; och skall auditören därjämte om ledigheten underrätta ej mindre vederbörande befälhavare än även den myndighet, som har att utanordna auditörens avlöning.

§ 5.

Då tjänstledighet beviljas auditör, förordnar justitiekanslern eller, i fall, som i § 4 andra stycket sägs, den befälhavare, som beviljat ledigheten, vice auditör eller, om sådan icke finnes eller även vice auditör är förhindrad att tjänstgöra, annan behörig person att upprätthålla befattningen. Är vice auditör förhindrad att tjänstgöra, skall anledningen därtill meddelas justitiekanslern. Om förordnandet skall den myndighet, som har att utanordna auditörens avlöning, underrättas; justitiekanslern åligger därjämte att härom underrätta befälhavaren.

I fall, som i § 4 tredje stycket sägs, inträder vice auditör på anmodan av auditör utan särskilt förordnande i dennes ställe. Har auditör eljest blivit satt ur stånd att sköta befattningen eller avhåller han sig från tjänstgöring eller varder auditörsbefattning ledig, inträder ock vice auditör, där sådan är förordnad, såsom ställföreträdare, till dess i vederbörlig ordning blivit förordnat om befattningens upprätthållande.

§ 6.

Åt auditör, som utnämnts till befattningen, beviljas avsked av Kungl. Maj:t. Sådan auditör är skyldig att avgå från sin befattning, då han uppnått sextiosju levnadsår.

Vill auditör, som förordnats att under viss tid eller tillsvidare upprätthålla befattningen, erhålla entledigande, innan tiden för det honom givna förordnandet gått till ända, har han att hos Kungl. Maj:t därom göra anhållan.

§ 7.

Åtnjuter auditör annan tjänstledighet än honom enligt gällande bestämmelser tillkommande semester eller uppehåller han eljest icke sin befattning, skall han till den, som förrättar tjänsten, avstå vad av avlöningen belöper på den tid ställföreträdaren tjänstgör i hans ställe. Då en del av avlöningen utgår i tjänstgöringspenningar, skall auditören dock avstå endast den på nämnda tid belöpande andel i tjänstgöringspenningarna. Den som undfår ledighet för svag hälsas

vårdande, enskilda angelägenheter eller särskilda uppdrag eller i behörig ordning avstänges från tjänstgöring eller eljest är lagligen förhindrad att sköta befattningen eller avhåller sig från tjänstgöring, kan dock förpliktas att under tiden utöver sina tjänstgöringspenningar avstå så mycket av lönen, som för befattningens upprätthållande erfordras eller eljest prövas skäligt.

Är auditör ledig för en tid ej överstigande fjorton dagar och inträffa under denna tid sammanträden med undersökningsnämnd eller inställelser för honom såsom åklagare vid domstol till det antal, att den av auditörens avlöning till ställföreträdaren utgående ersättningen, beräknad enligt de i första stycket angivna grunder, icke uppgår till ett belopp, motsvarande vad auditören, därest han åtnjutit ledighet endast från det eller de under tiden infallande sammanträdena eller inställelserna, skulle enligt bestämmelserna i denna paragraf tredje stycket avstå, skall den till ställföreträdaren av auditörens avlöning utgående ersättningen i stället bestämmas, som om auditören åtnjutit ledighet allenast från det eller de sammanträden eller inställelser, som under tiden inträffat.

Åtnjuter auditör ledighet endast från visst sammanträde eller viss inställelse, skall han till den, som därvid förrättar hans tjänst, av sin avlöning avstå ett belopp av tjugofem kronor för varje dylikt sammanträde eller inställelse. Pågår sammanträdet vid undersökningsnämnden eller vid domstolen mer än en dag, skall nämnda ersättning utgå för varje dag sammanträdet pågått. Uppgår antalet av de vid ett sammanträde inför undersökningsnämnd eller domstol handlagda mål och ärenden till mer än fem, skall auditören därjämte till ställföreträdaren av sin avlöning avstå ett belopp av fem kronor för varje överskjutande mål och ärende, dock att den av auditörens avlöning till ställföreträdaren utgående ersättningen icke må för ett sammanträde uppgå till högre belopp än sammanlagt femtio kronor.

§ 8.

Vid tjänsteförrättning å annan ort än den, där auditören i enlighet med fastställd avlöningsstat har sin bostad, äger auditören uppbära resekostnads- och traktamentsersättning enligt bestämmelserna i gällande resereglemente. Har Kungl. Maj:t medgivit, att auditör må vara bosatt å annan ort än i avlöningsstaten bestämts, skola i fråga om auditörs rätt till dylik ersättning de bestämmelser gälla, som Kungl. Maj:t i varje fall meddelar.

§ 9.

Angående ersättning åt auditör, som förordnats att tjänstgöra såsom civil ledamot i fältkrigsrätt, gäller vad därom särskilt varder bestämt.

§ 10.

Vice auditör åligger att, då auditör är förhindrad att tjänstgöra, i hans ställe fullgöra de till auditörsbefattningen hörande åligganden. Vice auditör skall i följd härav inträda i tjänstgöring såsom auditör:

a) då justitiekanslern eller, i fall varom i § 4 andra stycket förmäles, vederbörande befälhavare därom meddelat förordnande;

b) då auditören i det fall, som omförmäles i § 4 tredje stycket, överlämnat åt vice auditör att tjänstgöra i hans ställe; samt

c) då, i annat fall än nu sagts, auditören blivit satt ur stånd att behörigen sköta tjänsten eller avhåller sig från tjänstgöring eller auditörsbefattningen varder ledig, samt justitiekanslerns förordnande om befattningens upprätthållande icke kan avbidas.

Vice auditör åligger att hos vederbörande befälhavare och auditören anmäla, var och när han kan träffas.

I övrigt är vice auditör, då han tjänstgör i auditörens ställe, skyldig att ställa sig till efterrättelse de i § 1 här ovan givna föreskrifter, såvitt de äro å honom tillämpliga.

§ 11.

Vice auditör förordnas av Kungl. Maj:t för viss tid eller tillsvidare.

Vid tillsättande av vice auditörsbefattning skall förfaras i överensstämmelse med vad om tillsättande av auditörsbefattning är i § 3 stadgat; dock att, då så anses påkallat, lämplig person må förordnas till befattningen utan att densamma kungjorts till ansökan ledig.

§ 12.

Vill vice auditör erhålla entledigande från sin befattning före utgången av den tid, för vilken han förordnats, skall han därom göra hemställan hos Kungl. Maj:t.

§ 13.

Såsom gottgörelse för tjänstgöring såsom auditör äger vice auditör att uppbära det belopp, som auditören, enligt vad i § 7 är föreskrivet, skall vid ledighet avstå till sin ställföreträdare.

Uppehålles auditörsbefattning under en tid ej överstigande fjorton dagar av vice auditör och inträffa under denna tid sammanträden med undersökningsnämnd eller inställelser vid domstol till det antal, att den av auditörens avlöning till ställföreträdaren utgående ersättningen icke uppgår till ett belopp motsvarande vad han, därest auditören åtnjutit ledighet endast från det eller de under tiden infallande sammanträdena eller inställelserna, skulle enligt bestämmelserna i § 7 tredje stycket och denna paragraf tredje stycket uppbära, äger vice auditören erhålla tillskott av allmänna medel, så att hans ersättning uppgår sammanlagt till det belopp, han skulle hava erhållit, om auditören åtnjutit ledighet allenast från det eller de sammanträden eller inställelser, som under tiden inträffat.

Avser vice auditörens tjänstgöring endast ett visst sammanträde med undersökningsnämnd eller viss inställelse vid domstol, äger han, jämte den ersättning, som enligt § 7 tredje stycket skall bestridas av auditören, tillika av allmänna medel uppbära ett belopp av tjugofem kronor för varje dylikt sammanträde eller inställelse. Pågår sammanträdet med undersökningsnämnden eller domstolen mer än en dag, skall nämnda ersättning utgå för varje dag sammanträdet pågått. Uppgår antalet av de vid ett sammanträde med undersökningsnämnden eller domstolen handlagda mål till mer än fem, äger vice auditören därjämte av allmänna medel uppbära ett belopp av fem kronor för varje överskjutande mål; dock att den ersättning, som vice auditören enligt vad nu sagts äger att för varje sammanträde uppbära av allmänna medel, icke må uppgå till högre belopp än sammanlagt femtio kronor.

Då annan än vice auditör förordnats att tjänstgöra såsom auditör, skall å honom vad i denna paragraf är stadgat om vice auditör äga motsvarande tillämpning.

§ 14.

Vid tjänsteförrättning utanför den ort, där vice auditören har sitt hemvist, äger han, såvida annat icke blivit bestämt, att uppbära resekostnads- och traktamentsersättning i enlighet med bestämmelserna i gällande resereglemente.

Denna instruktion träder i kraft den , från vilken dag instruktionen för krigsdomare, auditörer och krigsfiskaler den 19 juni 1919 (nr 363) med däri gjorda ändringar upphör att gälla såvitt angår förhållandena under fredstid.

Bestämmelserna i denna instruktion äro icke tillämpliga å auditör å äldre stat, vilken kvarstår i sin befattning efter den i annan mån än att dels vad i §§ 1 och 2 är stadgat angående auditörs åliggande jämväl skall å honom tillämpas, dels i fråga om tjänstledighet för sådan auditör och ställföreträdare för honom skall gälla vad i §§ 4 och 5 är föreskrivet.

V.

Förslag

till

Förordning om ändring i vissa delar av förordningen den 17 december 1915 om vad som bör iakttagas vid tillämpningen av vissa till krigslagstiftningen hörande bestämmelser (militär bestraffningsförordning) (nr 524).

Härigenom förordnas, att rubriken närmast före § 1 samt §§ 1, 9, 10, 12, 17, 18, 19, 45, 48, 49 och 51 förordningen om vad som bör iakttagas vid tillämpningen av vissa till krigslagstiftningen hörande bestämmelser (militär bestraffningsförordning) den 17 december 1915 skola erhålla följande ändrade lydelse:

Förordning om vad som bör iakttagas vid tillämpningen av vissa angående den militära rättsskipningen meddelade bestämmelser (militär bestraffningsförordning).

I. Angivelse av brott och förhör för utredning därom.

§ 1.

Målsägande, som, med stöd av 202 § strafflagen för krigsmakten *eller 12 § i lagen om handläggning av militära brottmål och undersökningsärenden under fredstid,* eller 50 § lagen om krigsdomstolar och rättegången därstädes, vill angiva ett begånget brott till bestraffning, bör, om han tillhör krigsmakten, där så ske kan, göra angivelsen genom den felaktiges kompanichef eller motsvarande befälhavare, då sådan finnes, eller, då angivelsen angår någon, som tillhör besättningen å fartyg, genom sekonden, då sådan finnes. Lyder den, mot vilken angivelsen riktas, närmast under högre befälhavare, än nu sagts, bör angivelsen göras genom denne. Angivelsen befordras därefter i vanlig tjänsteväg till den befälhavare, som har att besluta i ärendet. Därest så finnes påkallat, bör den befälhavare, till vilken angivelsen först inkommit, inhämta de upplysningar rörande brottet och den angivnes person, som av honom kunna införskaffas, och därom avgiva skriftlig rapport, som bifogas angivelsen.

Angivelsen bör — — — — angivaren.

Angivelse om — — — — tillgå.

§ 9.

Den befälhavare, vilken det tillkommer att besluta i ärendet, skall anteckna sitt beslut å förhörsprotokollet, då sådant blivit fört, samt underteckna detsamma med namn och tjänstebefattning. Då disciplinstraff ålägges, skall i beslutet angivas såväl den bestraffade förseelsen som det lagrum, som tillämpas. Har, jämlikt 203 § strafflagen för krigsmakten, auditörens yttrande blivit inhämtat, skall beslutet, *innan det verkställes,* av denne kontrasigneras. I de fall då yttrande icke inhämtas från auditören, ehuru sådan finnes vid ifrågavarande avdelning, skall detta förhållande jämte anledningen därtill antecknas å protokollet. Befälhavare, som själv ålägger disciplinstraff av sträng arrest, skall likaledes å protokollet göra anteckning om orsaken därtill att målet icke hänskjutits till *domstol,* dock att sådan anteckning icke behöver ske vid mobiliserad avdelning eller å fartyg på sjötåg.

Då mål hänskjutes till domstol, skall befälhavaren, därest den tilltalade är häktad eller insatt i förvarsarrest, ofördröjligen till rättens ordförande överlämna bestyrkt avskrift av förhörsprotokollet och angivelseskriften eller av den anmälan rörande brottet, som eljest avgivits, ävensom utdrag av det militära straffregistret rörande den tilltalade jämte övriga handlingar i målet, med uppgift på dagen, då den tilltalade förklarades häktad eller tillsades förvarsarrest.

Är den tilltalade icke för brottet häktad eller insatt i förvarsarrest, skola under fredstid, där brottet kan bliva föremål för allmänt åtal, handlingar, som ovan sagts, överlämnas till åklagaren. Kan brottet icke bliva föremål för allmänt åtal, skola handlingarna överlämnas till målsäganden. Under krigstid skola handlingarna överlämnas till rättens ordförande.

§ 10.

Jämväl då angivelse sker om brott, som icke är av beskaffenhet att enligt strafflagen för krigsmakten böra behandlas i den för disciplinmål stadgade ordning, skall vederbörande befälhavare, innan målet överlämnas till *domstols* prövning, föranstalta därom att nödig utredning sker rörande brottet och de närmare omständigheterna därvid. Detta bör särskilt ske i sådana fall, då fara föreligger att tillgängliga bevismedel eljest skulle gå förlorade. Vid förhör, som hålles angående brott, varom nu är nämnt, skola här ovan i §§ 3—9 meddelade bestämmelser lända till efterrättelse i tillämpliga delar. Då på grund av målets beskaffenhet så prövas lämpligt, bör *åklagaren* lämnas tillfälle att medverka vid utredningen samt att leda eller taga del i förhör, som därvid förekommer.

§ 12.

Föreståndare — — — — underofficer.

Föreståndare för militärhäkte skall över där intagna personer föra journal, upprättad i enlighet med det formulär, som gäller för fång-

förteckning, dock att beträffande personer, vilka såsom överlastade av starka drycker varit tagna i förvar, endast behöver införas tiden för deras insättande i och frigivande ur häktet samt anledningen därtill att de tagits i förvar. Av föreståndaren för häktet skall vidare för varje månad upprättas arrestant- och fångförteckning i två exemplar, vilka före den femtonde dagen i nästföljande månad överlämnas till den befälhavare, som har uppsikt över häktet, för att av denne, på sätt därom särskilt finnes stadgat, översändas till *vederbörande hovrätt.* Nämnda förteckning bör vara likalydande med journalen med det undantag, att uppgift å dem, vilka tagits i förvar såsom överlastade av starka drycker, ej behöver införas i densamma.

§ 17.

Insättning — — — — tjänst.

Vid avförandet till häktet skall den straffskyldige, där så erfordras, hållas under bevakning.

Före insättningen tillses, så framt ej särskilda förhållanden synas annat påkalla, att arrestant eller fånge icke i häktet för med sig vapen, elddon eller något, varmed han kan göra sig skada, penningar eller annat, som kan vara särskilt förbjudet; och skall över allt dylikt, som fråntages honom, lämnas bevis. Visitation, varom nu är sagt, skall förnyas för varje gång någon efter att hava uttagits ur häktet åter dit avlämnas.

§ 18.

Arrestants eller fånges avsändning från ett militärhäkte till ett annat skall ske under militärbevakning.

Förpassningssedel, — — — — bestyrkt.

§ 19.

Vid arrestants eller fånges lösgivande ur militärhäkte skola tjänstevapen och annat, som fråntagits honom vid insättningen, återställas. Tjänstevapen återställes även till den, som uttages ur häktet för att deltaga i tjänstgöring, ävensom i det fall, som omförmäles i § 20 här nedan.

§ 45.

I den ordning särskilt utfärdade föreskrifter närmare bestämma skall vid regemente, kår eller annat självständigt truppförband vid armén och kustartilleriet samt vid station av flottan ävensom inom varje rullförings- och sjörullföringsområde register föras över samtliga de straff, *som ådömts de till truppförbandet, stationen eller området hörande personer av krigsdomstol eller av allmän domstol i den för militära brottmål under fredstid stadgade ordning eller av befälhavare.*

Vid annan — — — — bestämmelser.

Angående uppgifters insändande till det hos fångvårdsstyrelsen förda straffregistret samt skyldighet att inhämta utdrag av nämnda register är särskilt stadgat.

§ 48.

Rapport, som enligt 99 § lagen om krigsdomstolar och rättegången därstädes *eller 43 § lagen om handläggning av militära brottmål och undersökningsärenden under fredstid* avgives rörande tillsägelse av förvarsarrest, skall, där så ske kan, vara skriftlig samt innehålla uppgift om tiden för arresteringen och en kortfattad framställning om de omständigheter, som föranlett densamma.

§ 49.

Befälhavare, vilken på grund av stadgandet i 96 § lagen om krigsdomstolar och rättegången därstädes *eller 40 § lagen om handläggning av militära brottmål och undersökningsärenden under fredstid* tillsagt underlydande förvarsarrest, skall, då han under sig har regementschef eller annan befälhavare, vilken närmast utövar bestraffningsrätten i disciplinmål över den arresterade, så fort ske kan och senast inom tjugufyra timmar lämna sistnämnda befälhavare underrättelse om arresteringen med tillkännagivande, huruvida han själv vill besluta i ärendet.

Vad nu — — — — befälhavare.

§ 51.

I förvarsarrest intagen person skall, då skäl till hans kvarhållande i arresten icke längre föreligger, försättas på fri fot efter befallning av den befälhavare, som närmast utövar bestraffningsrätt i disciplinmål över den arresterade. Då med stöd av 97 § lagen om krigsdomstolar och rättegången därstädes *eller 41 § lagen om handläggning av militära brottmål och undersökningsärenden under fredstid* förordnande meddelats, att någon skall hållas i förvarsarrest till dess *domstolen* sammanträder, skall han vid sammanträdets slut försättas på fri fot, såvida icke beslut meddelats om hans häktande.

Denna förordning träder i kraft den

VI.

Förslag

till

Lag om ändrad lydelse av 6 § lagen den 19 juni 1919 angående förordnande av rättegångsbiträde åt häktad (nr 368).

Härigenom förordnas, att 6 § lagen den 19 juni 1919 angående förordnande av rättegångsbiträde åt häktad skall erhålla följande ändrade lydelse:

6 §.

Hålles någon häktad *i militärt brottmål,* gälle angående biträde åt den häktade vad i *lagen om handläggning av militära brottmål och undersökningsärenden under fredstid samt i* lagen om krigsdomstolar och rättegången därstädes finnes stadgat.

Denna lag träder i kraft den

VII.

Förslag

till

Lag om ändrad lydelse av 2 kap. 3 § rättegångsbalken.

Härigenom förordnas, att 2 kap. 3 § rättegångsbalken skall erhålla följande ändrade lydelse:

3 §.

Å tingstimma — — — — kronans och allmänna ärenden: *därnäst militära brottmål: sedan andra missgärningsmål:* och så deras tvister, som långt ifrån tingstad bo: sedan var sak, som han finner nödtorften fordra. Vidlyftiga saker skola sist företagas, och give häradshövding i var sak utslag, efter ty det ske kan, innan han ifrån tingstad reser.

Denna lag träder i kraft den

VIII.

Förslag

till

Lag om ändrad lydelse av 1 § 1. lagen den 7 maj 1918 om särskilda tingssammanträden för handläggning av vissa mål och ärenden (nr 294).

Härigenom förordnas, att 1 § 1. lagen den 7 maj 1918 om särskilda tingssammanträden för handläggning av vissa mål och ärenden skall erhålla följande ändrade lydelse:

1 §.

— —

1. Mål angående ansvar för förseelse, som i lag eller författning ej är belagd med svårare straff än böter, högst femhundra kronor, *eller disciplinstraff,* dock ej mål av beskaffenhet att talan däri kan föras av målsägande;

— —

Denna lag träder i kraft den

IX.

Förslag

till

Lag om ändrad lydelse av 25 § lagen den 2 juni 1916 om skyddskoppympning (nr 180).

Härigenom förordnas, att 25 § lagen den 2 juni 1916 om skyddskoppympning skall erhålla följande ändrade lydelse:

25 §.

Åtal för förseelse mot denna lag *skall anhängiggöras* vid polisdomstol, där särskild sådan är inrättad, men eljest hos poliskammare, och, där sådan ej finnes, vid allmän underrätt i den ort, där för-

seelsen skett. *Avser åtalet fall, varom förmäles i 22 § sista stycket, gälle om anhängiggörandet därav vad i lagen om handläggning av militära brottmål och undersökningsärenden under fredstid samt lagen om krigsdomstolar och rättegången därstädes är stadgat.*

Denna lag träder i kraft den

X.

Förslag

till

Förordning om ändrad lydelse av vissa paragrafer i kungörelsen den 23 december 1915 angående fångförteckningar och rapporter från fängelserna och tvångsarbetsanstalterna i riket (nr 531).

Härigenom förordnas, att 2, 4—6, 8 och 9 §§ i kungörelsen den 23 december 1915 angående fångförteckningar och rapporter från fängelserna och tvångsarbetsanstalterna i riket skola erhålla följande ändrade lydelse:

2 §.

Beträffande — — — — formulär 1.
I fråga om — — — — upprättas.
Fånge — — — — förflyttningen.
För fånge — — — — »transportfånge».
Har i följd av — — — — bestraffningen.
Beträffande fånge, som är häktad eller dömd för brott, som skall åtalas i den för militära brottmål stadgade ordning, skall särskild förteckning upprättas.

4 §.

Fångförteckningarna skola inom utgången av månaden näst efter den, för vilken de avgivits, av överståthållarämbetet och Kungl. Maj:ts befallningshavande insändas till den hovrätt, inom vilkens domvärjo fängelset är beläget. Förekommer i förteckning fånge, *som i anseende* till det brott, för vilket han är häktad eller dömd, *lyder under kammarrätten,* bör genom överståthållarämbetets eller Kungl. Maj:ts befallningshavandes försorg utdrag av förteckningen, såvitt fången angår, inom ovan stadgade tid insändas *till kammarrätten.*

5 §.

Befälhavare för regemente eller likställt truppförband eller skola eller detacherad avdelning av armén eller kustartilleriet, stationsbefälhavare vid station av flottan, kommendant i fästning eller i annan ort, där krigsmakt är förlagd, platsbefälhavare samt befälhavare å krigsmaktens fartyg under sjötåg åligger att, en var över de personer, som blivit insatta i de under hans uppsikt varande häkten och arrester, för varje månad till den *hovrätt, inom vilkens domvärjo häktet eller arresten är belägen,* insända av befälhavaren till riktigheten bestyrkt förteckning i två exemplar, upprättad i enlighet med bifogade formulär 2 och med iakttagande i tillämpliga delar av vad i 2 § stadgas; skolande sådan förteckning insändas av fartygsbefälhavare inom påföljande månads utgång eller, om fartyget befinner sig å så avlägsen ort att längre tid erfordras, så snart ske kan samt av annan befälhavare, som nu är nämnd, inom påföljande månads utgång.

Av nämnda förteckning skall det ena exemplaret förvaras i *hovrätten.*

6 §.

Har i annat fängelse — — — — för länet.

För militärhäkten och arrester skall för enahanda fall anmälan göras hos *den hovrätt, inom vilkens domvärjo häktet eller arresten är belägen.*

8 §.

Före utgången av februari, maj, augusti och november månader skola fångförteckningarna för nästföregående kvartal från vederbörande fiskaler hos hovrätterna och kammarrätten insändas, *från hovrätterna, så vitt angår förteckningar rörande militärhäkten och arrester samt de särskilda förteckningar, som enligt 2 § upprättats rörande fångar, som äro häktade eller dömda för brott, som skola åtalas i den för militära brottmål stadgade ordning, för varje år, vars sifferbeteckning slutar med jämnt tal till justitiekanslern och för varje år med udda tal till militieombudsmannen och så vitt angår övriga förteckningar för varje år med udda tal till justitiekanslern och för varje år med jämnt tal till justitieombudsmannen.*

9 §.

När de fångförteckningar, som enligt ovan givna föreskrifter inkommit till justitiekanslern, av honom granskats, skall han kvartalsvis inom den 15 juli, den 15 oktober, den 15 januari och den 15 april överlämna dem till justitieombudsmannen eller, *såvitt angår förteckningar rörande militärhäkten och arrester samt de särskilda*

förteckningar, som enligt 2 § upprättats rörande fångar, som äro häktade eller dömda för brott, som skola åtalas i den för militära brottmål stadgade ordning, till militieombudsmannen; och lära nämnda ombudsmän på motsvarande sätt förfara i avseende å de fångförteckningar, som i första hand inkommit till dem.

Finner — — — — justitiekanslern.

De till — — — — riksarkivet.

Denna förordning träder i kraft den

XI.

Förslag

till

Förordning om ändrad lydelse av vissa paragrafer i förordningen den 14 december 1917 angående indrivning och redovisning av böter (nr 915).

Härigenom förordnas, att § 4 mom. 4, § 6 mom. 3 samt §§ 18 och 20 förordningen den 14 december 1917 angående indrivning och redovisning av böter skola erhålla följande ändrade lydelse:

§ 4.

— —

Mom. 4. Då annan domstol eller ämbetsmyndighet än ovan sagts meddelat beslut, enligt vilket antingen böter skola gäldas, utan att jämte böterna förekommer frihetsstraff, eller ock underordnad domstols eller myndighets bötesbeslut blivit upphävt, skall avskrift av beslutet i erforderliga delar genast efter dess meddelande i två exemplar avlämnas till Kungl. Maj:ts befallningshavande i det län, där den bötfällde har sitt hemvist, eller, i fråga om överordnad domstols eller myndighets beslut, till Kungl. Maj:ts befallningshavande i det län, där den domstol eller myndighet, som först i målet dömt, har sitt säte; dock att avskrift av *domstols i militärt brottmål meddelade beslut* skall i enahanda ordning avlämnas till vederbörande befälhavare.

§ 6.

— —

Mom. 3. Finner redogöraren, att bötfälld är anställd vid krigsmakten och lyder under strafflagen för krigsmakten, åligger det

redogöraren att vidtaga behöriga åtgärder för beslutets verkställande genom vederbörande befälhavare, *på sätt i lag finnes stadgat om verkställighet av domstols i militärt brottmål meddelade bötesbeslut.*

§ 18.

Om indrivning av böter, som ådömts *i militärt brottmål,* gälle vad i lag givna stadganden om verkställighet *av utslag i dylikt mål* i sådant avseende innehålla.

I fråga om — — — — stadgat.

§ 20.

Mom. 1. *Vederbörande befälhavares redovisning* för verkställighet av *domstols i militärt brottmål meddelade* bötesbeslut skall för varje år inom januari månad påföljande år av befälhavaren överlämnas till Kungl. Maj:ts befallningshavande i det län, där truppens huvudstyrka är förlagd och därifrån insändas till kammarrätten senast den 15 nästkommande februari.

Mom. 2. *De enligt § 2 för* år upprättade saköreslängder skola inom januari månad påföljande år avlämnas: av högsta domstolen, regeringsrätten, statsdepartementen, justitiekanslern, justitieombudsmannen, militieombudsmannen, justitierevisionen, hovrätterna, vattenöverdomstolen, vattendomstolarna, generalpoststyrelsen, postverkets distriktsförvaltningar, järnvägsstyrelsen och därunder lydande linjeförvaltningar samt kammarrätten till riksräkenskapsverket och av övriga ämbetsmyndigheter till Konungens vederbörande befallningshavande eller, därest saköreslängden omfattar böter, vilka på grund av bestämmelserna i § 4 mom. 4 skola redovisas i skilda län, till riksräkenskapsverket.

I saköreslängd — — — — verkställighet.

Denna förordning träder i kraft den

XII.

Förslag

till

ändrad lydelse av §§ 20, 96 och 101 regeringsformen.

§ 20.

De mål, som från *krigsöverdomstol* dragas under Konungens prövning, skola uti högsta domstolen företagas och avgöras. Tvenne militärpersoner av högre grad, dem Konungen härtill utser och förordnar, böra med domare jäv och ansvar, och utan särskilt arvode, sådana mål i högsta domstolen övervara och däröver rösta, dock må domarenas antal icke överstiga åtta.

§ 96.

Varje lagtima riksdag skall förordna två för lagkunskap och utmärkt redlighet kända män, den ene såsom justitieombudsman och den andre såsom militieombudsman, att i egenskap av riksdagens ombud, efter den instruktion riksdagen för vardera utfärdat, hava tillsyn över lagars och författningars efterlevnad, militieombudsmannen i vad de skola tillämpas *av domare vid handläggningen av militära brottmål samt av auditörer och krigsfiskaler ävensom* av ämbets- och tjänstemän med avlöning från de till försvarsväsendet anslagna medel och justitieombudsmannen i vad de eljest skola vid domstolarna samt av ämbets- och tjänstemän tillämpas, ävensom att enligt den fördelning nu är sagd vid vederbörliga domstolar i laga ordning tilltala dem, som uti sina ämbetens utövning av väld, mannamån eller annan orsak någon olaglighet begått eller underlåtit att sina ämbetsplikter behörigen fullgöra. Ombudsmännen vare i all måtto underkastade samma ansvar och plikt, som allmän lag och rättegångsordning för aktorer utstaka.

§ 101.

Skulle den oförmodade händelse inträffa, att antingen hela Konungens högsta domstol eller av dess ledamöter en eller flere funnes hava av egennytta, vrångvisa eller försumlighet så orätt dömt, att därigenom någon, emot tydlig lag och sakens utredda och behörigen styrkta förhållande, mistat eller kunnat mista liv, personlig frihet, ära och egendom, eller regeringsrätten eller en eller flere av dess ledamöter funnes hava vid prövning av besvärsmål låtit sådant förhållande komma sig till last, vare justitieombudsmannen eller, *därest fråga är om militärt brottmål, som kommit under högsta domstolens prövning,* militieombudsmannen pliktig, ävensom Konungens justitiekansler berättigad, att vid den rikets domstol, som här nedanföre bestämmes, den felaktige under tilltal ställa, samt till ansvar efter rikets lag befordra.

XIII.

Förslag

till

ändrad lydelse av § 5. 10:o tryckfrihetsförordningen.

§ 5.

— — — — — — — — — — — — — — — — — — — —

10:o. Om laga domstol för åtal å förbrytelse, som omförmäles i 4 § 9 mom., så ock för åtal jämlikt 4 § 14 mom. *gälle vad i allmän lag stadgas; dock att åtal jämlikt 4 § 14 mom. mot någon, som lyder under strafflagen för krigsmakten, skall i krigstid tillhöra krigsdomstols upptagande;* och tillämpas i ty fall vad om rättegången vid sådan domstol är eller varder stadgat, dock att underställning alltid skall äga rum på sätt förut är sagt.

XIV.

Förslag

till

ändringar i instruktionen den 14 maj 1915 för riksdagens justitieombudsman (nr 132).

1 §.

Riksdagens justitieombudsman åligge att utöva en allmän tillsyn över lagars, författningars och instruktioners efterlevnad av domare, ämbets- och tjänstemän samt, om de i sina ämbetens utövning av väld, mannamån eller annan orsak begått någon olaglighet eller underlåtit att behörigen fullgöra sina ämbetsplikter, dem vid vederbörliga domstolar i laga ordning därför tilltala eller låta tilltala; dock vare *domare beträffande fel vid handläggning av militära brottmål samt auditörer och krigsfiskaler ävensom* ämbets- och tjänstemän med avlöning från de till försvarsväsendet anslagna medel, så ock Konungens justitiekansler och riksdagens militieombudsman, undantagna från justitieombudsmannens tillsyn.

Har — — — — tjänsteman.

4 §.

Skulle den oförmodade händelse inträffa, att antingen hela Konungens högsta domstol eller av dess ledamöter en eller flera funnes *hava i annat mål än militärt brottmål,* av egennytta, vrångvisa eller försumlighet så orätt dömt, att därigenom någon, emot tydlig lag samt sakens utredda och behörigen styrkta förhållande, mistat eller kunnat mista liv, personlig frihet, ära eller egendom, eller regeringsrätten eller en eller flera av dess ledamöter funnes hava vid prövning av besvärsmål låtit sådant förhållande komma sig till last, vare justitieombudsmannen pliktig att vid riksrätt den eller de felande under tilltal ställa samt till ansvar efter lag befordra; och före justitieombudsmannen då alltid själv talan.

19 §.

Justitieombudsmannen bör inhämta noggrann kännedom om anledningarna till häktande av personer, som åtalas *i annan ordning än som stadgas beträffande militära brottmål,* och om tiden för deras hållande i fängsligt förvar. Det åligge honom ock att besöka fängelserna för att göra sig underrättad om fångarnas skötsel och underhåll. De fånglistor, som enligt särskilda författningar inkomma till justitieombudsmannen, skola av honom granskas.

XV.

Förslag
till
ändringar i instruktionen den 14 maj 1915 för riksdagens militieombudsman (nr 133).

1 §.

Riksdagens militieombudsman åligge att utöva en allmän tillsyn över lagars, författningars och instruktioners efterlevnad *av domare beträffande handläggningen av militära brottmål samt av auditörer och krigsfiskaler och av ämbets- och tjänstemän med avlöning från de till försvarsväsendet anslagna medel* ävensom att, om de i sin ämbetsutövning av väld, mannamån eller annan orsak begått någon olaglighet eller underlåtit att behörigen fullgöra sina ämbetsplikter, dem därför i laga ordning tilltala eller låta tilltala vid vederbörlig domstol.

Har jämte — — — — tjänsteman.

2 §.

Vid fullgörande av vad enligt 1 § åligger militieombudsmannen skall han särskilt övervaka efterlevnaden av

strafflagstiftningen för krigsmakten, lagstiftningen om krigsdomstolar och om rättegången därstädes, *lagstiftningen om handläggning av militära brottmål och undersökningsärenden i fredstid* samt andra författningar i den mån de skola tillämpas *vid handläggningen av militära brottmål och undersökningsärenden,*

värnpliktslagen — — — — andra handlingar.

6 §.

Skulle den oförmodade händelse inträffa, att antingen hela Konungens högsta domstol eller av dess ledamöter en eller flera funnes hava *i militärt brottmål* av egennytta, vrångvisa eller försumlighet så orätt dömt, att därigenom någon, emot tydlig lag samt sakens utredda och behörigen styrkta förhållande, mistat eller kunnat mista liv, personlig frihet, ära eller egendom, vare militieombudsmannen pliktig att vid riksrätt den eller de felande under tilltal ställa samt till ansvar efter lag befordra; och före militieombudsmannen då alltid själv talan.

18 §.

Militieombudsmannen bör inhämta noggrann kännedom om anledningarna till häktande av personer, som åtalas *i den för militära brottmål stadgade ordning,* samt om tiden för hållande i fängsligt förvar av sådana häktade och av dem, som *i sagda ordning* dömts till frihetsstraff. Det åligge honom ock att besöka militärhäkten, arrester och fängelser för att göra sig underrättad om nämnda fångars skötsel och underhåll. De fånglistor för militärhäkten och arrester samt de andra fånglistor, som enligt särskilda författningar inkomma till militieombudsmannen, skola av honom granskas.

XVI.

Förslag
till

Kungörelse om ändrad lydelse av 4 § instruktionen den 25 oktober 1918 för justitiekanslersämbetet (nr 827).

Härigenom förordnas, att 4 § instruktionen för justitiekanslersämbetet den 25 oktober 1918 skall erhålla följande ändrade lydelse:

4 §.

Justitiekanslerns ämbetsplikter i övrigt äro:
att på behörig ort — — — — befallning;
att efter hemställan — — — — därtill äro;
att själv — — — — förordnad;
att avgiva — — — — justitiekanslern;
att, på sätt — — — — rättegångar;
att, på sätt — — — — däremot;
att med uppmärksamhet — — — — upplysningar;
att handlägga — — — — justitiekanslern;
att med tillsättande av auditörer under fredstid samt meddelande av ledighet och förordnande av ställföreträdare för dem taga den befattning, som stadgas i lagen den om handläggning av militära brottmål och undersökningsärenden under fredstid samt instruktionen den för nämnda tjänstemän, ävensom att efter framställning för visst fall förordna särskild åklagare i militärt brottmål vid underrätt;
att med tillsättande av krigsfiskaler samt meddelande av ledighet och förordnande av ställföreträdare för dem taga den befattning, som stadgas i lagen den 23 oktober 1914 om krigsdomstolar och rättegången därstädes samt instruktionen den 19 juni 1919 för nämnda tjänstemän med flera, ävensom att efter framställning för visst mål förordna särskild åklagare vid krigsrätt:
att mottaga — — — — ingiva;
att, när — — — — inkomma;
att granska — — — — inkomma;
att varje — — — — ingiva:
a) förteckning — — — — åtgjort; och
b) särskild — — — — slutligen
att jämväl — — — — stadgat.

Denna kungörelse träder i kraft den

MOTIV

Allmänna motiv.

Den för närvarande gällande rättegångsordningen beträffande militära mål är av tämligen färskt datum. Den har nämligen införts genom lagen om krigsdomstolar och rättegången därstädes av den 23 oktober 1914, vilken lag trädde i kraft den 1 januari 1916. Berörda lag grundade sig på ett av *1901 års krigslagstiftningskommitté* upprättat förslag. Inom denna kommitté hade jämväl frågan, huruvida särskilda krigsdomstolar borde bibehållas, upptagits till prövning. I sitt betänkande yttrade kommittén härom följande (Del II sid. 271 ff.)

1901 års krigslagstiftningskommitté.

"I riksdagens skrivelse av den 1 juni 1901 har, med anledning av vid samma års riksmöte väckta motioner, även framkastats den frågan, huruvida särskilda krigsdomstolar fortfarande borde bibehållas eller huruvida de mål, som nu handläggas av dessa, skulle kunna utan skada överflyttas till de allmänna domstolarna, särskilt rådstuvurätterna.

De specialdomstolar i brottmål, som i vårt land funnits, hava, som bekant, i allmänhet under senare tider avskaffats. Därvid har dock undantag gjorts för krigsdomstolarna, vilkas bibehållande redan lagkommittén, som i allmänhet förordade specialdomstolarnas avskaffande, tillstyrkte.

De mål, som enligt vår nuvarande lagstiftning tillhöra krigsdomstolarna, kunna, i stort taget, sägas vara sådana mål, som angå antingen brott i ämbetet eller tjänsten vid krigsmakten eller brott, vilka, fastän begångna utom ämbetet eller tjänsten, likväl äga ett nära samband med det militära tjänsteförhållandet. Med den ståndpunkt, vår lagstiftning sålunda intager, är tydligen grunden till den särskilda militära jurisdiktionen att söka icke däri, att lagstiftaren velat förbehålla militärståndet såsom sådant ett särskilt forum, annorlunda kvalificerat än det, som gäller för andra medborgare, utan, förutom i rent praktiska lämplighetshänsyn, betingade av militärens särskilda tjänstgöring, däri att de militära målen ansetts för sitt rätta bedömande kräva icke blott lagkunskap utan även särskilda militära insikter och militär erfarenhet. De militära förhållandenas säregna beskaffenhet medför, att de synpunkter, som vid dessa måls utredning och avgörande böra tagas i betraktande, i många fall icke kunna fullt komma till sin rätt, med mindre den militära fackkunskapen och erfarenheten därvid får tillfälle att i en eller annan form medverka. Särskilt gäller detta i sådana fall, där den tilltalades brottslighet av lagen göres beroende av vad militärtjänsten i det ifrågavarande fallet med avseende å föreliggande förhållanden av

honom kan anses hava fordrat. Den militära strafflagen kan nämligen icke inlåta sig på att beskriva varje enligt densamma straffbar förseelse i den militära tjänsten och belägga varje sådan förseelse med särskilt straff, utan måste i vissa fall i beskrivningen av brottet använda generella bestämningar, som vid lagens tillämpning förutsätta ett bedömande av vad förhållandena i det speciella fallet av en god krigsman fordra. Ett exempel härpå är, när strafflagen belägger med straff krigsmans vårdslöshet, försummelse, oförstånd eller oskicklighet i fullgörande av de tjänsteplikter, som honom efter reglementen eller andra allmänna författningar, instruktioner eller särskilda föreskrifter åligga, eller av förhållandenas beskaffenhet påkallas (144 § i nu gällande lag; 130 § i förslaget till strafflag för krigsmakten), en bestämmelse, som givetvis är av ganska stor praktisk betydelse och ofta kommer till tillämpning. Men även i andra fall än dem, som nu berörts, måste den civile domaren i mål av ifrågavarande beskaffenhet ofta nog vara i behov av den militära fackinsiktens stöd för vinnande av ett gott och riktigt resultat. Den civile domaren bör visserligen, om han skall vara väl skickad för sitt kall, äga icke blott en noggrann insikt i de lagar och författningar, som han har att tillämpa, och en klar uppfattning av de grunder, varpå dessa äro byggda, utan även en mångsidig allmän bildning. Men man kan svårligen av honom fordra eller förvänta, att han utan tillfälle till samarbete med militära bisittare skall vara i stånd att förskaffa sig den kännedom om de militära förhållandena, som hos en domare i krigsrättsmål bör fordras.

Emellertid skulle man ju kunna tänka sig, att med fasthållande av dessa synpunkter de militära målen kunde förläggas till de allmänna domstolarna, om dessa förstärktes genom militära bisittare, representerande den speciella sakkunskap, som är nödig. Men viktiga skäl av dels praktisk, dels humanitär art tala, efter kommitténs uppfattning, emot att, även med en dylik anordning, anlita de allmänna domstolarna för de militära målens behandling.

Det synes för det första vara påtagligt, att den militära tjänstgöringen till sin beskaffenhet är sådan, att det svårligen kan anses ändamålsenligt eller lämpligt, att de, som tillhöra krigsmakten, ryckas ifrån denna sin tjänstgöring för att för fel i ämbetet eller tjänsten svara inför allmän domstol. Det hinder i tjänstgöringen och den tidsutdräkt och omgång, som därav skulle uppkomma, innebära nämligen så stora olägenheter, att en dylik anordning helt visst icke skulle befinnas tillfredsställande. Vad särskilt angår våra allmänna underrätter, sådana de nu äro organiserade, faller detta lätt i ögonen. Synnerligast gäller detta om häradsrätterna. Men detsamma synes, om än ej i fullt samma grad, gälla även rådstuvurätterna, vilka man närmast torde hava tänkt sig skulle kunna komma i fråga att upptaga de mål, som nu tillhöra krigsdomstolarna. Utom det att vissa avdelningar av krigsmakten äro förlagda å orter, där rådstuvurätt icke finnes, har nämligen en väsentlig del av krigsmakten under en stor del av året sin tjänstgöring å övningsplatser, belägna på tämligen långt avstånd ifrån närmaste stad. Att

under sådana förhållanden en överflyttning av ifrågavarande mål till stadsdomstolarna även i praktiskt avseende skulle medföra åtskilliga ganska betänkliga olägenheter, synes vara omotsägligt. Särskilt skulle den snabbhet i målens avgörande, som speciellt beträffande ifrågavarande mål utgör ett önskemål och genom särskilda krigsdomstolars inrättande kan vinnas, tydligen därigenom delvis gå förlorad eller åtminstone kunna uppnås endast på bekostnad av andra viktiga intressen.

Vid frågan om de militära målens överflyttande till de allmänna domstolarna förtjänar även en annan synpunkt beaktande. Väl äro överträdelser av krigslag och åsidosättande av militära tjänsteplikter, såväl som överträdelser av den allmänna lagens bud, förbrytelser och förseelser. Men vad angår den stora massan av dem, som stå under krigslagarna — de värnpliktige — hava dessa icke efter fritt yrkesval själva ställt sig, utan på grund av statsmakternas bud blivit ställda under dessa lagar. Bryta de emot dem, så att de måste stå till rätta inför dömande myndighet, synes det likväl vara synnerligen angeläget, att icke de former, under vilka rannsakning och dom komma dem till del, göras mera kännbara för deras goda namn och medborgerliga anseende, än som är oundgängligt. Men detta skulle säkerligen bliva fallet, om de militära målen förlades till allmän domstol. Den värnpliktige, som gjort sig skyldig till en rent militär överträdelse, skulle då komma att skylta på domstolens uppropslista mellan grova missdådare. Hans förhållande skulle rannsakas i närvaro av de stora menigheter, som pläga samla sig såsom åskådare och åhörare vid de allmänna domstolarnas förhandlingar. Hans med dylik stor offentlighet avkunnade straff skulle, i stället för att det är avsett att vara en näpst utan följder för hans efter tjänstens avslutande rent civila bana, lätteligen kunna sätta en verklig fläck på hans anseende, måhända just i den ort, där han skall framleva sitt liv. Det är vid övervägande härav, som kommittén anser sig med rätta kunna beteckna bibehållandet av de militära specialdomstolarna såsom ett ingalunda oviktigt humanitetsintresse.

Även om det emellertid läte tänka sig, att de allmänna domstolarna, på ett eller annat sätt förstärkta med militära krafter, skulle kunna i fredstid utan alltför stora olägenheter upptaga de mål, som nu hos oss tillhöra krigsdomstol, är likväl tydligt, att detta svårligen läte sig göra under krig. Den rörlighet hos krigsmaktens särskilda avdelningar, som kriget ovillkorligen medför, och angelägenheten därav att under sådana förhållanden de tilltalade eller andra, som tillhöra krigsmakten, icke i större utsträckning än nödvändigt dragas ifrån krigstjänsten för att svara eller höras inför allmän domstol, måhända belägen på långt avstånd från den plats, där krigsoperationerna försiggå, fordra uppenbarligen andra, rörliga organ för den militära rättsskipningens handhavande, än de allmänna domstolarna kunna erbjuda. Ögonskenligt är ock, att behovet av militär fackinsikt och kännedom om militära förhållanden inom de domstolar, åt vilka denna rättsskipning anförtros, i krigstid framträder ännu mera än i fred. Men om det således kan betraktas såsom givet, att de allmänna domstolarna icke lämpa sig för avdömande

av de militära målen i krigstid, utan att härför särskilda krigsdomstolar erfordras, synes det ock vara klart, att dessa svårligen kunna förväntas på ett tillfredsställande sätt fylla sin uppgift, därest icke en liknande organisation finnes inrättad även under fred. Skulle nämligen de militära målen i fredstid handläggas av de allmänna domstolarna, men vid utbrott av krig överflyttas till andra, under freden helt och hållet oprövade domstolar, är att befara, att den förtrogenhet och vana vid dessa måls handläggning, som utan tvivel äro behövliga, därest lagskipningen å förevarande område i krigstid skall kunna någorlunda tillfredsställa de anspråk, som skäligen därå böra ställas, inom dessa domstolar totalt komma att saknas, medan däremot, ifall en organisation, likartad med den i krigstid användbara, finnes redan under fred, den erfarenhet och vana vid ifrågavarande måls behandling, som finnas samlade vid de under fred verksamma domstolarna, kunna komma även de i krig fungerande till godo. Väl lärer det ligga i sakens natur, att man svårligen i krig kan i alla delar orubbad bibehålla en organisation av krigsdomstolarna, som kan finnas möjlig och lämplig i fredstid, synnerligast i fall man, på sätt riksdagen i sin förenämnda skrivelse antytt, vill söka för fredstid åstadkomma en organisation, enligt vilken det civila elementet i dessa domstolar skulle erhålla större utrymme än hittills. Men klart är, att ifall de särskilda anordningar, som för ifrågavarande måls handläggning måste träffas i krigstid, i möjligaste mån ansluta sig till en redan förut befintlig särskild organisation för likartat ändamål, ej mindre övergången till mobiliseringstillståndet, i vad rättsväsendet angår, måste antagas försiggå lättare och enklare, än ifall en motsvarande organisation förut saknas, än även de organ, som äro avsedda att under de nya förhållandena träda i verksamhet, fungera jämnare och säkrare, än i saknad av en dylik organisation kan antagas bliva fallet.

Inom alla de civiliserade stater, om vilkas lagstiftning kommittén haft tillfälle inhämta kännedom, finnas ock särskilda krigsdomstolar inrättade och äro sådana allestädes i verksamhet ej blott i krig utan även i fredstid.

På ovan anförda grunder anser kommittén särskilda krigsdomstolar böra fortfarande bibehållas."

1914 års senare riksdag. Motion.

I det förslag, som framlades för *1914 års senare riksdag,* hade systemet med särskilda krigsdomstolar bibehållits. Emellertid väcktes i anledning av propositionen inom andra kammaren av herrar *Lindhagen* och *Persson* i Norrköping förslag om krigsrättsmålens överflyttande till de allmänna domstolarna. Till stöd för berörda yrkande anförde motionärerna:

"Enligt gällande författning är första domstol vid krigsmakten så kallad krigsrätt. Denna utgöres av fyra ledamöter och en auditör. Det föreliggande förslaget åter föreskriver, att krigsrätt utgöres av en krigsdomare såsom ordförande, två militära ledamöter och en auditör.

I förslaget är det juridiska elementet således lika manstarkt som det militära och kommer enligt reglerna för utslag i brottmål att bli utslagsgivande, när det mildare bedömandet ligger på deras sida. Däremot tager förslaget avstånd från tanken att väsentligen upplösa krigsrätterna i fredstid och låta de militära målen gå till de allmänna domstolarna på sätt de ovan omnämnda franska och norska lagförslagen förordat och även 1901 års riksdagsskrivelse ifrågasatt. I denna skrivelse framkastades nämligen bland annat den frågan, huruvida särskilda krigsdomstolar fortfarande borde bibehållas eller de mål, som nu handläggas av dessa, skulle kunna utan skada överflyttas till de allmänna domstolarna, särskilt rådhusrätterna. Denna fråga beröres ej närmare i 1908 och 1914 års propositioner till riksdagen, förmodligen därför att man ansett tanken hava blivit slutgiltigt avvisad av 1905 års kommitté, som däremot upptog saken till närmare behandling.

För bedömandet av denna fråga bör det till en början konstateras, att något hinder för krigsmålens överförande till de allmänna domstolarna ur synpunkten av de senares arbetsbörda ej förefinnes. Materiel för frågans bedömande föreligger redan i den i krigslagstiftningskommitténs betänkande intagna statistiska tabellen över de vid krigsrätterna handlagda målen åren 1893—1902. Denna tabell visar, att vid 53 av 63 krigsrätter handlagts i medeltal mindre än 10 mål om året och vid 60 krigsrätter mindre än 20 mål om året. De enda mera betydande siffrorna äro dels 149 och 65.5 för stationskrigsrätterna i Karlskrona och Stockholm, dels den sammanlagda siffran för de till Stockholm förlagda regementena (omkring 82 mål). Nu är det visserligen sant, att efter övningstidens utsträckning någon ökning i krigsrättens arbetsbörda under de senaste åren inträtt, såsom man kan inhämta av den officiella statistiken. Ännu 1912, det senaste år för vilket statistiska uppgifter finnas tillgängliga, voro emellertid siffrorna så låga, att de icke rubba totalomdömet. Under nämnda år handlades vid 8 krigsrätter icke något mål, vid 33 krigsrätter 1—10, vid 13 krigsrätter 11—20, vid 8 krigsrätter 21—30, vid 6 mera än 30 mål, därav vid stationskrigsrätten i Stockholm 106 och i Karlskrona 169.

Kommittén har emellertid som sagt avstyrkt saken och åberopar därför även för sin del, att grunden till den särskilda militära jurisdiktionen vore att söka, förutom i rent praktiska lämplighetshänsyn, betingade av militärens särskilda tjänstgöring, däri att de militära målen ansetts för sitt rätta bedömande kräva icke blott lagkunskap utan även *särskilda militära insikter och militär erfarenhet.* Av den civila domaren kunde man svårligen fordra eller förvänta, att han utan tillfälle till samarbete med militära bisittare skulle vara i stånd att förskaffa sig den kännedom om de militära förhållandena, som hos en domare i krigsrättsmål bör fordras.

Gärna skall medgivas att det ligger något under dessa synpunkter. Men för det första gälla de endast föga sådana militära förbrytelser, som enligt vad ovan utvecklats rätteligen böra utbrytas ur den militära strafflagen och bedömas som andra liknande förbrytelser efter allmän strafflag. Vidare har den militära sakkunskapen å andra sidan sina

olägenheter genom att de militära bisittarna ofta komma att skatta åt ensidiga militära fördomar. Slutligen skulle vad sålunda anförts om behovet av bisittare i domstolen av yrkesmän också kunna sägas om en myckenhet andra mål och ärenden, som nu handläggas av de allmänna domstolarna utan att något sådant bisittarskap äger rum eller ens blivit ifrågasatt. Man måste för övrigt fasthålla, att de militära förhållandena icke äro mera svårbegripliga för ett vanligt tränat domareomdöme än andra mål, som måste bedömas ur synpunkten av speciella livsförhållanden och för dem stiftade speciallagar.

Kommittén nödgades emellertid medgiva, att med dess uppfattning läte sig förena att förlägga de militära målen till de allmänna domstolarna, om dessa förstärktes genom militära bisittare, representerande den speciella sakkunskapen som ansågs nödig. Härmed är man inne på frågan om behov föreligger i sådant fall *av representation inom domstolen för de militära synpunkterna.* Härtill saknas icke analogier på andra rättsområden. Sålunda kunna rådhusrätterna förstärkas med sakkunniga bisittare vid handläggning av handelsmål, vissa patentmål och vissa sjörättsmål. Den viktigaste sakkunskapen, som här kunde komma till nytta, vore i många fall den personliga kännedomen om den tilltalade och förhållandena på platsen, som härigenom skulle tillföras domstolen. En sådan kännedom skulle kanske också i många fall leda till ett mildare bedömande av förseelsen, och det är kanske denna personkännedom som i sin mån medverkar till att, såsom det förmäles, understundom militära bisittare i de nuvarande krigsrätterna äro mildare i sitt bedömande än auditören, som, frånsett de viktiga personliga fallenheterna, lättare tillämpar företrädesvis en juridisk regel på det individuella fallet. Mindre trängande synes behovet av dessa bisittare vara för att utreda rent tekniska frågor och för bedömande av författningarna. Man skulle ock för detta militära bisittarskap i domstolen kunna åberopa angelägenheten av lekmäns deltagande i rättsskipning i allmänhet. Emellertid syftar detta mera till att erhålla bidrag av det vanliga civila sunda omdömet, under det att den speciella sakkunskapen ofta är ensidig, ofta splittrad i skilda ståndpunkter och ofta företrädare helt enkelt av ett partiintresse. Regeringsförslaget utgår i likhet med 1905 års kommitteförslag därifrån, att militärer skola sitta i domstolen endast och allenast för att tillföra denna sakkunskap på det militära området. I alla de undantagsfall, då verklig militär sakkunskap erfordras om person eller sak för ett militärmåls bedömande, har domstolen i sin hand att inför sig höra de sakkunniga som finnas behövliga, på samma sätt som i varje annat mål. Då krigslagstiftningskommittén talar om behovet av militära domare för sådana fall, där den tilltalades brottslighet av lagen göres beroende av vad militärtjänsten i det ifrågavarande fallet med avseende å föreliggande förhållanden av honom kan anses hava fordrat, är den inne på en oriktig väg. I de angivna fallen är det vida riktigare, att de antydda synpunkterna komma offentligen till uttryck under rannsakningens lopp, medan ännu möjlighet till ett bemötande från den tilltalades sida föreligger, än att de skola under den hemliga överläggningen

av de militära synpunkternas företrädare söka bibringas de civila ledamöterna. Det finnes ingen anledning att antaga, att våra domstolar skulle i fråga om militära förbrytelser vara mindre skickade att tillämpa lag och författning under tillbörligt hänsynstagande till förebragt sakkunnig eller annan utredning, än i fråga om varje annat slag av brott.

Det förut omnämnda norska lagförslaget om krigsdomstolarnas avskaffande i fredstid inlåter sig också på spörsmålet, huru de allmänna domstolarna skall beredas erforderlig militär sakkunskap. Den norska kommittén uttalar därvid i sitt betänkande, att den, om än med viss tvekan från en och annan medlems sida, kommit till det resultat, att det militära elementet kan helt hållas borta från själva domstolen, men att militärer kunna tillkallas och höras såsom sakkunniga, när det behöves, såsom plägar ske i andra straffrättsmål, då det undantagsvis prövas nödigt att erhålla uttalanden från sakkunnigt håll. En meddomsrätt för militärer medförde också vanskligheter med hänsyn till den norska juryinstitutionen. För övrigt kunde den speciella sakkunskapen lätt gå över till ensidighet och det vore därför att föredraga att låta sakkunniga, när sådana verkligen behövdes, tillkallas av rätten för varje tillfälle för att i domstolen höras i frågan. Det, som därvid framkom av föregiven eller verklig sakkunskap, kunde kontrolleras och kritiseras. Den norska kommittén trodde till sist, att behovet av sådant tillkallande av militär sakkunskap icke så ofta skulle göra sig gällande.

Emellertid kan ju denna fråga om militärer böra sitta som bisittare i de allmänna domstolarna eller endast vid behov tillkallas, för att höras inför domstolen såsom sakkunniga, ställas såsom en öppen fråga med hänsyn därtill, att mången ja kanske de flesta, som har avgörandet i sista hand, måhända ej mäktar språnget från så gott som uteslutande militära domstolar till rent civila domstolar, och ur denna synpunkt kan det ju tänkas, att anordnandet av militära bisittare vid de allmänna domstolarna kunde vara en brygga, på vilken man kunde komma över från de nuvarande extraordinarie till ordinarie förhållanden.

Trots kommitténs medgivande, att dess krav på militär sakkunskap kunde vid de allmänna domstolarna fyllas genom militära bisittare, har kommittén som sagt i alla fall icke kunnat gå med på en sådan anordning, utan förordat bibehållandet av särskilda krigsdomstolar och detta av *de utav kommittén antydda praktiska lämplighetshänsynen*, som kommittén anser föreligga i fyra huvudsakliga avseenden.

Den första huvudgrunden skulle vara, att genom de militära målens överflyttande till de allmänna domstolarna uppkom *tidsutdräkt och omgång samt olägenheter i tjänstgöringen.* "Det synes", säger kommittén, "för det första vara påtagligt, att den militära tjänstgöringen till sin beskaffenhet är sådan, att det svårligen kan anses ändamålsenligt eller lämpligt, att de, som tillhöra krigsmakten, ryckas ifrån denna sin tjänstgöring för att för fel i ämbetet eller tjänsten svara inför allmän domstol. Det hinder i tjänstgöringen och den tidsutdräkt och omgång, som därav skulle uppkomma, innebära nämligen så stora olägenheter, att en dylik anordning helt visst icke skulle befinnas tillfredsställande. Vad

särskilt angår våra allmänna underrätter, sådana de nu äro organiserade, faller detta lätt i ögonen. Synnerligast gäller detta om häradsrätterna. Men detsamma synes, om än ej i fullt samma grad, gälla även rådstuvurätterna, vilka man närmast torde hava tänkt sig skulle kunna komma i fråga att upptaga de mål, som nu tillhöra krigsdomstolarna. Utom det att vissa avdelningar av krigsmakten äro förlagda å orter, där rådstuvurätt icke finnes, har nämligen en väsentlig del av krigsmakten under en stor del av året sin tjänstgöring å övningsplatser, belägna på tämligen långt avstånd från närmaste stad. Att under sådana förhållanden en överflyttning av ifrågavarande mål till stadsdomstolarna även i praktiskt avseende skulle medföra åtskilliga ganska betänkliga olägenheter, synes vara omotsägligt. Särskilt skulle den snabbhet i målens avgörande, som speciellt beträffande ifrågavarande mål utgör ett önskemål, och genom särskilda krigsdomstolars inrättande kan vinnas, tydligen därigenom delvis gå förlorad eller åtminstone kunna uppnås endast på bekostnad av andra viktiga intressen."

I den mån krigsrättsmålen skulle upptagas av rådhusrätten i samma ort, där eljest krigsrätten skulle hava sammanträtt, är det svårt att se, på vad grund den ena anordningen skulle leda till större "hinder i tjänstgöringen, tidsutdräkt och omgång" än den andra. Kommittén avser också med sin kritik särskilt de fall, då avdelningar av krigsmakten äro förlagda å orter, där rådhusrätt icke finnes (så är exempelvis förhållandet med Norrbottens regemente i Boden och Norrlands trängkår i Sollefteå) eller hava sin tjänstgöring å övningsplatser, belägna på tämligen långt anstånd från närmaste stad (så är exempelvis förhållandet med Jönköpings regemente med övningsplats i Skillingaryd och de skånska regementen, som hava sin övningsplats å Ljungby hed). Mot dessa anmärkningar må till en början erinras, att den långsamhet i avgörandet, för vilken sålunda de till största delen skäligen oviktiga krigsrättsmålen skulle bliva utsatta, är ett ont, varav ett oändligt mycket större antal vida viktigare mål redan lider. Härtill kommer, att denna långsamhet för de verkligt brådskande fallen skulle kunna väsentligen avhjälpas genom vida enklare åtgärder än inrättandet av specialdomstolar, nämligen därigenom att vederbörande domstol hölle extra sammanträde på själva lägerplatsen. Med hänsyn till de ytterst få fall, där sådana extra sammanträden kunde finnas behövliga, skulle de icke för domstolen bliva oskäligen betungande. Och kostnaderna för reseersättning åt domstolsledamöterna bleve naturligtvis en ren obetydlighet i jämförelse med kostnaden för de särskilda krigsrätternas upprätthållande.

Det andra av kommittén åberopade skälet för den nuvarande ordningens bibehållande är *humanitära bevekelsegrunder:* "Väl äro", säger kommittén, "överträdelse av krigslag och åsidosättande av militära tjänsteplikter, såväl som överträdelser av den allmänna lagens bud, förbrytelser och förseelser. Men vad angår den stora massan av dem, som stå under krigslagarna — de värnpliktige — hava dessa icke efter fritt yrkesval själva ställt sig, utan på grund av statsmakternas bud

blivit ställda under dessa lagar. Bryta de emot dem, så att de måste stå till rätta inför dömande myndighet, synes det likväl vara synnerligen angeläget, att icke de former, under vilka rannsakning och dom komma dem till del, göras mera kännbara för deras goda namn och medborgerliga anseende än som är oundgängligt. Men detta skulle säkerligen bliva fallet, om de militära målen förlades till allmän domstol. Den värnpliktige, som gjort sig skyldig till en rent militär överträdelse, skulle då komma att skylta på domstolens uppropslista mellan grova missdådare. Hans förhållande skulle rannsakas i närvaro av de stora menigheter, som pläga samla sig såsom åskådare och åhörare vid de allmänna domstolsförhandlingarna. Hans med dylik stor offentlighet avkunnade straff skulle, i stället för att det är avsett att vara en näpst utan följder för hans efter tjänstens avslutande rent civila bana, lätteligen kunna sätta en verklig fläck på hans anseende, måhända just i den ort, där han skall framleva sitt liv. Det är vid övervägande härav, som kommittén anser sig med rätta kunna beteckna bibehållandet av de militära specialdomstolarna såsom ett ingalunda oviktigt humanitetsintresse."

Dessa så kallade humanitära skäl har man svårt att taga på allvar. "Grova missdådare" förekomma lyckligtvis mera sällan även på de allmänna domstolarnas uppropslistor. Rätta sättet att vara humanitär mot de värnpliktiga är för övrigt icke att låta dem enligt undantagslagar dömas av låt vara än så missaktade specialdomstolar. Nej, humanisera strafflagen, låt offentlighetens fulla ljus falla över dess tillämpning, och de värnpliktiga skola säkert finna det mest humanitärt att få sina gärningar bedömda av den allmänna civila domstolen. Det kan ha sitt kuriositetsintresse att återgiva den åberopade norska kommitténs polemik mot den svenska kommittén i denna punkt. "Vad i det svenska utkastet", yttras det, "är anfört om det mindre humana i att ställa militärer inför borgerliga domstolar, har hos oss liten eller ingen betydelse". Sedan kommittén erinrat om några speciellt norska utvägar, yttrar den vidare: "Dessutom är att märka, att rättsförhandlingarna hos oss äro offentliga vid *alla* domstolar, såväl militära som civila. Kommittén är till och med av den uppfattningen, att uti flera hänseenden skulle vara lyckligt, att straffet genom att avdömas av en allmän borgerlig straffrättsdomstol får en annan vikt än om det har avkunnats av en militär rätt, i det att agitationen mot försvaret i allmänhet och de militära domstolarna i synnerhet har fört till att ett militärt utslag icke sällan betraktas som ett martyrium, som på åtskilliga håll kastar en viss glans över den dömde. Ett upphävande av de militära domstolarna skall säkerligen bidraga till att hindra att motvilliga värnpliktige göra ett nummer av sina militära straffmål, vartill de nu till skada för försvaret understundom visa benägenhet".

För det tredje framhåller kommittén att de *särskilda krigsdomstolar, som under krig verkligen erfordras, svårligen skulle kunna på ett tillfredsställande sätt fylla sin uppgift,* därest icke en liknande organisation funnes inrättad även under fred. Detta är verkligen en alltför långt

driven förtänksamhet och ett ansträngt överskattande både av behovet utav övning och av den övning, som skulle i fredstid äga rum för att kunna bliva i stånd att fälla domar i krigstider, om nu sådana verkligen någon gång skulle inträffa. Det må ock bemärkas, att någon vana vid tillämpning av krigsartiklarna ej förvärvas ens i en krigsrätt under fredstid. Uppgiften, att i krigstid tillföra då möjligen erforderliga särskilda krigsdomstolar lämpliga bisittare, låter sig naturligtvis lösa på ett rationellare sätt än att inrätta domstolar i fredstid ej efter de krav, som under fred kunna ställas på dem, utan ur synpunkten att upplära ett i krigstid användbart domstolsstånd. Man får uppdraga grundlinjerna för en organisation. De erforderliga juristerna kunde i krigstid lämpligen tagas från de domstolar, som i fredstid haft sysselsättning med militärmål, för att efter förordnande av Kungl. Maj:t biträda vid ifrågavarande krigsrätter. De militära bisittare, som då kunna behövas, böra ock utses bland lämpliga befattningshavare eller genom val av manskapet, och de reda sig nog med sin uppgift under den juridiska ledamotens ledning likaväl som nya nämndemän i en häradsrätt. Komma militära bisittare vid allmänna domstolarna till stånd, finnes givetvis där en lämplig personal för rekryteringen av krigsdomstolar i krigstid.

Kommitterade åberopa slutligen för det fjärde, att *inom alla de civiliserade stater*, om vilkas lagstiftning kommittén haft tillfälle inhämta kännedom, *funnes ock särskilda krigsdomstolar* och voro sådana allestädes i verksamhet ej blott i krig utan även i fredstid. Detta är icke enda gången kommitterade för vidblivande av det gamla åberopat gammal utländsk krigslagsstiftning. Denna bör dock enligt sakens natur och särskilt, så vitt angår de stora militärstaterna, vid ett verkligt reformarbete på detta område snarare tjäna som ett avskräckande exempel. Numera är emellertid detta skäl alldeles ur spelet, då såsom förut erinrats både i Frankrike och Norge tagits officiella initiativ i det av kommittén klandrade avseendet. För övrigt får naturligtvis icke utlandets förehavanden hindra Sverige att slå in på en lagstiftning, som av förhållandena hos oss finnes motiverad. Man måste här liksom så ofta eljest uppställa den förundrade frågan, varför Sverige ej skall kunna gå i spetsen för en rationell utveckling påkallad av den nyare tiden, utan i stället särskilt inom det politiska livet ständigt deklarera vår dådlöshet med hänvisning till att andra böra gå före oss.

I själva verket förhåller det sig så, att de allmänna domstolarna utan större olägenheter skulle kunna handlägga jämväl militärmålen. De verkliga skälen för motståndet äro nog icke så mycket de av kommittén anförda utan vaneföreställningar och militära fördomar. För det militära åskådningssättet, som är djupt rotat i samfundslivet, är om än ofta omedvetet huvudsynpunkten att bevara det militära elementets avgörande betydelse vid domfällandet, och till stöd härför åberopas krigstuktens krav. Ett synnerligen talande uttryck erhöllo dessa synpunkter, då krigshovrätten på sin tid hade att yttra sig över 1881 års förslag om att göra Svea hovrätt till krigsöverdomstol. Bland annat märkligt förekommer i detta utlåtande också det yttrandet, att "en sådan för-

ändring av krigsöverdomstolens karaktär, att det civila domstolselementet förmådde vid domslutet undertrycka det militära, kunde medföra allt för stort äventyr med avseende å krigstukten". I propositionen (sid. 164) uttalar även justitieministern, att i yttranden, som avgivits såväl över kommittéförslaget som över ett inom justitiedepartementet upprättat förslag, särskilt framhållits, att krigsdomstolarna, om det militära elementet förlorade sin övervikt, "*icke komme att uppbäras av militär uppfattning och militär anda*". Här är det säkerligen, som skon i verkligheten klämmer, och ingalunda vid de större eller mindre praktiska svårigheterna för militärmålens upptagande vid de allmänna domstolarna.

Ett särskilt spörsmål är, om militärmålen skola följa de allmänna reglerna om *forum i brottmål* eller varje avdelning av krigsmakten skall erhålla ett visst personligt forum. För sistnämnda alternativ talar den omständigheten, att det ofta nog skulle vålla avsevärda olägenheter, om t. ex. en under en fältmanöver begången förseelse skulle åtalas vid domstolen i den ort, där man tillfälligtvis befann sig vid förseelsens begående, i stället för vid domstolen i förläggningsorten eller å platsen för huvudkvarteret. Även här har det ju framhållits, att häradsrätterna på grund av sina fåtaliga sammanträden skulle vara särskilt olämpliga för behandling av de ofta brådskande militärmålen. Om, såsom ovan antytts, möjligheten till extra sammanträde (urtima ting) hålles öppen även för andra fall, än då någon i målet är häktad, skulle visserligen sist berörda anmärkning förfalla. Onekligen skulle emellertid ett sammanträdande på lägerplatsen av domare och åtta nämndemän för handläggning av smärre militärmål ofta kunna te sig som en oproportionerlig apparat. Det kan därför ifrågasättas, om icke häradsrätt i dylikt fall borde vara domför med allenast två nämndemän som bisittare. I sådana fall, då regementet är förlagt till en stads omedelbara närhet, skulle emellertid obestridligen stadens rådhusrätt i allmänhet bättre lämpa sig för militärmålens handläggning än häradsrätten. Dessa och andra överväganden leda till, att det synes lämpligast att åt Kungl. Maj:t överlåta att efter prövning av förhållandena vid varje särskild avdelning av krigsmakten generellt besluta, vid vilken eller vilka domstolar militärmål från denna avdelning skola upptagas. Förebild till en sådan anordning finnes förut i lagstiftningen.

Då med ovan skisserade förslag auditörsbefattningen måste helt och hållet upphöra, framställer sig frågan, var man kan finna en ersättare för auditören såsom den militäre befälhavarens ansvarige rådgivare i disciplinmål. I samma ögonblick som krigslagarnas handhavande överflyttas till de allmänna domstolarna, bör denne rådgivare givetvis vara att söka inom dessa. Finnes i domstolen endast en rättskunnig ledamot såsom förhållandet är i häradsrätterna och småstädernas rådhusrätter, bör denne således vara självskriven. I annat fall torde lämpligen kunna ankomma på vederbörande hovrätt att förordna viss ledamot av rätten att utöva nämnda funktion.

Genom militärmålens överflyttande till de allmänna domstolarna löser sig ett ännu icke berört problem av sig självt: *frågan om åklagare-*

väsendets ordnande. Liksom regeringsförslagets förordnande av särskilda krigsdomare bortfaller, bortfaller också förordnandet av särskilda krigsfiskaler. Den offentliga åtalsrätten tillkommer allmänna åklagaren vid vederbörande domstol. Vare sig denne är länsman eller stadsfiskal innebär naturligtvis detta system ett högst väsentligt framsteg i jämförelse med det för närvarande praktiserade väbelsystemet. I själva verket vilar också det nu framlagda regeringsförslaget i denna punkt på den förutsättningen, att i regel de allmänna åklagarna även skola föra talan i krigsrättsmål.

Vi övergå härefter till frågan om *militärmålens handläggning i andra instans.*

Enligt regeringsförslaget skall icke allenast i första instans finnas specialdomstolar för handläggning av krigsrättsmål. Även i fredstid skall en särskild krigsdomstol organiseras, nämligen krigshovrätten.

Medan inom hela rättslivet i övrigt, där en mellaninstans funnits vara av nöden, talan fullföljdes från de skiftande myndigheterna i första instans till hovrätterna — ej blott från rådhusrätter och häradsrätter, utan även t. ex. från domkapitel i mål rörande ämbetsbrott av präst och från Konungens befallningshavande och andra överexekutorer i utsökningsmål — så ha krigsrättsmålen ansetts vara av en så exceptionell beskaffenhet, att de allmänna hovrätterna ej dugt till överdomstol. Förslaget innebär blott så tillvida ett närmande till de allmänna överrätterna, som krigshovrätten skulle erhålla gemensam president med Svea hovrätt, betecknas såsom en vid Svea hovrätt bildad särskild avdelning och erhålla vissa göromål utförda av tjänstemän vid denna hovrätt. Det civila elementet skulle i krigshovrätten förutom av presidenten vara företrätt allenast av ett fast anställt krigshovrättsråd såsom föredragande. Jämte dessa två civila skulle tjänstgöra två militära ledamöter.

Man jämföre med denna anordning sättet för militärmålens nuvarande behandling i högsta domstolen. De inkommande målen tilldelas en viss rotel i justitierevisionen och å vilken dock jämväl finnas andra mål av såväl civil som kriminell natur. Innehavaren av denna rotel erhåller härigenom tillräcklig sakkunskap för militärmålens föredragning i högsta domstolen utan att dock allt för ensidigt gå upp i krigslagfarenheten. I högsta domstolen föredragas målen å en vanlig avdelning, för tillfället förstärkt med tvenne militärpersoner. Denna form för målets handläggning är allmänt erkänd såsom fullt ändamålsenlig och regeringsförslaget ifrågasätter ej någon ändring därav.

Inom riksdagen har det varit ett gammalt önskemål, att nämnda anordning inom högsta domstolen skulle läggas till grund för en reform av krigsrättsmålens behandling i mellaninstansterna. Redan år 1857 gjorde rikets ständer ett uttryckligt uttalande i denna riktning och det har sedan dess flertaliga gånger upprepats. Försök hava också gjorts att lösa frågan efter förebilden från högsta domstolen. Ett uppslag gavs sålunda 1881 av dåvarande justitieministern, då han föreslog krigsrättsmålens koncentrering till Svea hovrätt, där de nödiga militära kraf-

terna lättast kunde erhållas. Att frågan föll torde främst ha berott därpå, att den upptogs isolerad. Det hade krävts en samtidig reform av underdomstolarna och bestämmelserna om kompetensfördelningen mellan dessa och hovrätten.

Allt sedan 1881 ha alla lagförslag rörande krigshovrättens omorganisation (1893, 1894, 1896, 1905, 1913) haft det gemensamt, att krigshovrätten föreslagits skola utgöra 'en vid Svea hovrätt bildad särskild avdelning', men i intet av dem har förbindelse med den allmänna hovrätten gjorts så *löslig* som i det nu föreliggande regeringsförslaget. Enligt de tidigare förslagen skulle Svea hovrätt och krigshovrätten haft antingen två eller, såsom fallet var vid 1905 års förslag, tre ledamöter gemensamma. Nu inskränker sig föreningsbandet till den gemensamma presidenten.

De organisatoriska brister, varav 1905 års förslag led, därför att man ej vågade taga steget fullt ut och hänvisa militärmålen till en viss division i hovrätten, har regeringsförslaget velat undvika genom anställandet av det fasta krigshovrättsrådet. En specialisering hör givet till de reformkrav, man har skäl att framställa ifråga om arbetsfördelningen inom hovrätten. Men att för alltid fästa ett hovrättsråd vid ett så litet gebit som krigslagarna och vad därmed äger samband, måste betecknas som en skadlig överdrift.

Det är alldeles givet att större garanti för en allsidig och riktig överprövning av krigsrättsutslagen vinnes, om prövningen verkställes av domare med vidsträckt erfarenhet av den allmänna strafflagens tillämpning, ja, av allmän dömande verksamhet överhuvud. Att i krigshovrätten insätta blott en representant för denna rikare erfarenhet och insikt, nämligen presidenten, kan ej erkännas vara tillfyllest. De tre hovrättsledamöter, 1905 års förslag ansåg behövliga vid sidan av militärerna, tåla varken till numerär eller kvalitet någon avprutning, om man verkligen är angelägen, att de civila synpunkterna skola komma till sin rätt.

Enligt den förestående framställningen böra militära bisittare i överinstanserna vara ännu mindre påkallade än i underrätterna. Men skola sådana bisittare finnas i hovrätten bör deras närvaro där påkallas endast av önskvärdheten att lätt erhålla upplysningar i fackfrågor och får ej utgöra en alltför stor maktfaktor vid den juridiska prövningen, som åligger hovrätten. Antalet kan gott inskränkas till en och bör i varje fall understiga de civila ledamöternas. För dessa senares specialutbildning bör sörjas på ett sätt, som icke är ägnat att motverka förvärvandet av allmän juridisk skicklighet.

Därest första instansen ordnas utan militära meddomare, torde anledning saknas att i andra instans sammanföra militärmålen till en av hovrätterna och det kan i sådant fall ännu mindre ifrågakomma att tillkalla militära ledamöter i andra instans. Särskilt skulle det kunna sägas innebära en olikhet inför lagen om officerare, tilltalade vid hovrätt, bland sina domare hade tvänne ämbetsbröder, medan de vid underrätt tilltalade ej åtnjöto någon liknande förmån. Enligt vår mening böra

militärmålen i vanlig ordning fullföljas från de allmänna underrätterna till de allmänna hovrätterna. Den specialisering inom hovrätten, som otvivelaktigt är önskvärd, kan uppnås därigenom, att militärmålen tilldelas antingen en viss division för att föredragas av dennes fiskal eller kanske ännu hellre en viss ledamotsrotel för att föredragas av dennas innehavare. Denna senare anordning skulle möjliggöra större kontinuitet, i det att en sådan rotel kunde bliva utsedd som år ifrån år innehades av samma ledamot, vilken därjämte borde bliva föredragande uti de av hovrätten i första instans upptagna militärmålen. I dessa sistnämnda erfordras icke någon annan åklagare än hovrättens egen advokatfiskal.

Det har mot förslaget att göra allmän hovrätt till krigsöverdomstol anmärkts, att detta vore oegentligt, då hovrätten i stor utsträckning skulle få att handlägga mål i första instans. Till den del denna anmärkning ej förfaller på grund av de ändrade bestämmelserna härutinnan i regeringsförslaget, må det blott erinras, att det ju icke är stort märkligare att hovrätten får såsom första domstol handlägga mål angående tjänstefel av officerare än att hovrätten redan nu i första hand avdömer mål om tjänstefel av vissa andra ämbetsmän.

Liksom förslaget att i första instans hänföra militärmålen till de allmänna domstolarna bör också förslaget om dessa måls behandling i hovrätterna prövas ur synpunkten av *den arbetsbörda*, som härigenom skulle tillföras dessa. Denna fråga belyses av följande statistiska siffror avseende femårsperioden 1908—1911, vilka hämtats ur den officiella statistiken. Fördelade på de allmänna hovrätterna efter proportionen av dessas arbetskrafter (Svea hovrätt har 8, Göta hovrätt 4 och Skånska hovrätten 2 divisioner) skulle på Svea hovrätt i medeltal årligen hava kommit 25 fiskaliska aktioner, 30 besvärsmål och 27 ärenden angående straffsammanläggning. För Göta hovrätt skulle motsvarande siffror utgjort 13, 15 och 13, samt för hovrätten över Skåne och Blekinge 7, 8 och 8. Då regeringsförslaget utvidgat underrätternas kompetens på krigshovrättens bekostnad, torde någon minskning i antalet fiskaliska aktioner vara att påräkna. Av de anförda siffrorna framgår, att arbetstillskottet för hovrätterna genom tillkomsten av militärmålen icke spela någon avsevärd roll.

En konsekvens av de militära ledamöternas eventuella uteslutande från andra instans, torde vara att de jämväl böra *uteslutas från högsta domstolen*. Det kan naturligtvis icke sägas, att militärmålen i högre grad än andra mål av speciell beskaffenhet kräva närvaro i högsta domstolen av fackkunniga lekmän såsom bisittare. Om härför erforderlig ändring av 20 § regeringsformen ämna vi i särskild motion framställa yrkande.

Ur *ekonomisk synpunkt* sett ställer sig en ordning för militärmålens handläggning i enlighet med ovan framställda principer för statsverket mycket fördelaktig, i det anslag till krigsdomstolarna i fredstid helt och hållet kan ur budgeten utgå. Det har redan visats, att tillskottet i arbetsbörda för de allmänna domstolarna genom militärmålens övertagande i allmänhet är ytterst ringa. I fråga om de endast av staten

avlönade underrätterna på landet spelar överflyttningen i kostnadsavseende ingen annan roll, än att såsom ovan antytts viss reseersättning kan komma att utgå, i händelse det kan komma ifråga att hålla urtima ting å vissa lägerplatser. Beträffande rådhusrätterna, vilkas direkta avlöning utgår av kommunala medel, kan naturligtvis en ändring i lagstiftningen om forum ej medföra några anspråk från kommunernas sida på lönetillskott från statsverket. De enda rådhusrätter, som i nämnvärd mån skulle komma att beröras av överflyttningen, äro för övrigt såsom ovan framhållits rådhusrätterna i Karlskrona och Stockholm."

I sitt utlåtande över berörda motion anförde lagutskottet bl. a. följande: Lagutskottet.

"Vilken mening man än må hysa rörande lämpligheten av att till de allmänna underrätterna — vare sig med eller utan militära bisittare — förlägga de mål, som enligt förslaget skulle behandlas av krigsrätt, anser utskottet i varje fall den nuvarande tidpunkten icke vara lämplig att upptaga denna fråga. Frånsett, att en ändring av lagen i denna riktning skulle föranleda en så fullständig omarbetning av Kungl. Maj:ts förslag, att ett uppskov med krigslagsreformen givetvis måste därav följa, lärer det vara uppenbart, att en dylik genomgripande förändring i fråga om de militära målens behandling — därest den vid en närmare prövning kan finnas nödig och nyttig — bör komma till stånd först i samband med den reform av vår allmänna processlagstiftning, som förestår, och de förändringar i de allmänna domstolarnas organisation, som därav måste bliva en följd. Något annorlunda ställer sig frågan om de militära målens behandling i andra instans. — — — — I de olika motionerna har nu påyrkats dels av herrar Lindhagen och Persson i Norrköping, att krigshovrätten helt och hållet skulle upphöra och krigsrättsmålen hädanefter handläggas av de olika hovrätterna i samma ordning som vanliga brottmål, dels av herr Jönsson i Revinge, att krigshovrätten skulle förläggas till en med militära ledamöter förstärkt division av Svea hovrätt. Intetdera av dessa förslag synes utskottet vara av beskaffenhet att böra tillstyrkas. En fördelning av krigsrättsmålen mellan de olika hovrätterna i riket skulle omintetgöra den enhetlighet och konsekvens i krigsrättsmålens bedömande, som otvivelaktigt måste framstå såsom synnerligen viktig. Krigslagfarenheten skulle ställas alldeles utan någon på det området speciellt sakkunnig representant, vilket otvivelaktigt måste betraktas såsom en brist i den militära domstolsorganisationen. Dessutom skulle man ej sällan nödgas räkna med svårighet att erhålla lämpliga militära bisittare i domstolen särskilt beträffande sådana mål, där sjömilitär fackkunskap är behövlig. Förstnämnda två anmärkningar träffa i väsentlig mån även det av herr Jönsson i Revinge i hans motion framställda förslaget. Även enligt detta förslag skulle den speciella sakkunskap och förfarenhet, som nu är att påräkna hos krigshovrättsrådet, icke vidare stå den militära rättsskipningen till buds, och den växling av de civila bisittarna i hovrätten, som varder en följd av hovrättsledamöternas cirkulation mellan hovrättens olika

divisioner och de andra personalombyten, som ej sällan där förekomma, måste otvivelaktigt leda till ett ej önskligt försvagande av den militära rättsskipningen. Ett tungt vägande skäl mot den föreslagna anordningen är för övrigt den menliga inverkan, som förslagets genomförande skulle få på hovrättens redan nu stora arbetsbalans."

Motionen blev av riksdagens båda kamrar avslagen.

1920 års riksdag Motioner.

Vid 1920 års riksdag väcktes ånyo motioner avseende krigsdomstolarnas avskaffande (i första kammaren av herr *Lindhagen* och i andra kammaren av herr *Vennerström* m. fl.)

Till stöd för yrkandet anfördes i *motionen i första kammaren:*

"Genom lag av den 1 oktober 1919 ha i Danmark krigsdomstolar i fredstid blivit upphävda. I Norge kommer att till 1920 års storting framläggas en regeringsproposition om samma sak. Varför skall Sverige alltid komma sist? När man talar om sin fredsvilja och letar efter besparingar, skulle väl detta dubbla syfte kunna tillåta sig åtminstone ett sådant litet både principiellt och praktiskt uttryck som det förenämnda. Då vi icke heller tänka inlåta oss i krig, såsom är att hoppas, synes en sådan föresats få ett tilltalande och löftesrikt uttryck genom avskaffande på samma gång av pappersbestämmelsen om krigsdomstolar i krigstid."

I *motionen i andra kammaren* anfördes:

"Sveriges folk borde vara moget att omedelbart avskaffa allt vad krigslagar heter och knäsätta principen om lika lag och rättsskipning för alla medborgare, vare sig de bära kronans rock eller befinna sig i det civila livet. I denna tid, när det svenska folkets vilja till demokratisering brutit igenom och personlighetsprincipen hävdats starkare än någonsin, borde det vara en given följd av detta demokratiseringsarbete, att de medborgare, som nödgas krypa in i vapenrocken, ha sin ställning kvar som fria medborgare och icke berövas sin medborgerliga frihet. Nu mer än någonsin är det förhatligt, att myndiga medborgare skola stämplas som mindrevärdiga medborgare och ställas under medborgerligt förmynderskap av överordnade, vilka, inpyrda i militär kastanda, icke ens sky att missbruka sin makt till grova ingrepp i de underordnades självständiga åsiktsbildning. Då vi icke kunna tillerkänna de militära, disciplinära argumenten mot krigslagstiftningens och krigsrättsskipningens avskaffande någon den ringaste vikt och betydelse för den ordning och lydnad, man städse åberopar, utan fast mera i den militära rättvisan nödgas se ett medel att främja kastanda, nedpressande av människovärdet och överhuvudtaget en institution, likvärdig med en stat i staten, anse vi, att mått och steg omedelbart böra tagas till att återskänka medborgaren den rättssäkerhet, han delvis förlorar vid interneringen i kasernerna.

Inom de övriga skandinaviska staterna har denna tanke på den militära rättsskipningens avskaffande mötts med sympati, t. o. m. inom regeringskretsarna. Danmarks krigsminister, Munch, har uttalat, att

krigslagstiftningen i Danmark borde bringas ur världen. I Norge har man kommit så långt, att regeringsförslag därom snart föreligger. I det trontal, varmed Norges konung nyligen mötte stortinget, utlovas, att regeringen skall för stortinget framlägga förslag om krigslagarnas avskaffande.

Denna fråga sammanhänger icke med den frågan, huruvida militärväsendet bör helt avskaffas eller ej. För vår del äro vi anhängare av total avväpning, men vi vilja dock betona, att denna fråga kan och bör avgöras som en fråga för sig, utan sammankoppling med lösningen av avväpningsfrågan i hela dess vidd. Kravet på upphävandet av krigslagstiftningen är ur demokratisk synpunkt lika berättigat, oavsett om det blir en fullständig avväpning eller ej. Det kan finnas och det finnes sådana, som anse, att all undantagslagstiftning för krigsfolk bör avskaffas, även för den händelse att krigsmakten bibehålles. Till dem hör den norska regeringen, som icke föreslår krigsmaktens men väl krigslagarnas avskaffande."

Över motionerna avgav första lagutskottet utlåtande och anförde därvid följande.

Första lagutskottet.

"Utskottet finner det av lagutskottet vid 1914 års senare riksdag anförda skäl för uppskov med frågan om krigsdomstolarnas avskaffande ej längre äga giltighet. Det har nämligen visat sig, att reformen av vårt rättegångsväsen och därav påkallade förändringar i de allmänna domstolarnas organisation kommer att låta längre vänta på sig än år 1914 kunde förutses. Någon anledning att i avvaktan på nämnda reforms genomförande låta behandlingen av nu ifrågavarande spörsmål anstå, synes vid sådant förhållande utskottet ej vara för handen.

Utskottet anser ett system med särskilda krigsdomstolar ej vara förenligt med principen om medborgarnas likhet inför lagen. Då vidare enligt utskottets uppfattning blotta förefintligheten av särskilda domstolar för behandling av brott enligt strafflagen för krigsmakten är ägnad att hos vida kretsar av vårt folk i någon mån rubba den tillit till att rättsskipningen handhaves lika mot alla, som måste anses vara en oundgänglig förutsättning för att rättsskipningen skall kunna i längden väl fylla sitt ändamål, och en särskild jurisdiktion för personer tillhörande krigsmakten icke kan anses av förhållandenas egen natur oundgängligen nödvändig, är det enligt utskottets mening av vikt, att Sverige, i likhet med de övriga skandinaviska länderna, skrider till avskaffande av den särskilda militära jurisdiktionen.

Krigslagstiftningskommittén har väl i sitt ovan intagna yttrande anfört, att de militära målen för sitt rätta bedömande kräva icke blott lagkunskap utan även särskilda militära insikter och militär erfarenhet, och att man av den civile domaren svårligen kunde fordra eller förvänta, att han utan tillfälle till samarbete med militära bisittare skulle vara i stånd att förskaffa sig den kännedom om de militära förhållandena, som borde fordras av en domare i krigsrättsmål. Utskottet vill här-

emot erinra, att det i många andra mål och ärenden torde erfordras en lika hög grad av fackkunskap, som i de militära målen, utan att det därför ansetts nödigt att för sådana mål inrätta särskilda domstolar. Och det synes svårt att förstå, varför ett riktigt bedömande av ett militärt mål skulle för en domare erbjuda större svårigheter än ett annat på vissa speciella förhållanden grundat mål. Skulle en speciell militär fackkunskap anses i vissa fall ej kunna undvaras, står den utvägen tillbuds att, på sätt i danska lagen bestämts, berättiga domstolarna att för sådana fall med sig adjungera en eller flera sakkunniga ledamöter, militärer eller andra. Utskottet vill också erinra därom, att i vårt land för närvarande är föreskrivet, att rådhusrätterna i vissa fall, där särskild fackkunskap ansetts erforderlig, skola förstärkas av sakkunniga ledamöter (så i handelsmål, vissa patentmål och vissa sjörättsmål).

Krigslagstiftningskommittén yttrar vidare, att de allmänna domstolarna, även om de förstärktes med militära bisittare, ej borde anlitas för behandling av militära mål. Som stöd för denna mening anför kommittén skäl av dels praktisk, dels humanitär art. Kommittén yttrar sålunda till en början, att med den nuvarande organisationen av våra underrätter, och då särskilt häradsrätterna, en handläggning därstädes av krigsrättsmålen skulle verka hindrande för den militära tjänstgöringen, varjämte den snabbhet, som speciellt beträffande dessa mål vore önskvärd, icke syntes kunna uppnås. Härtill kan först anmärkas, att ett inställande för domstol ej är mera betungande för en militär än en annan medborgare, och att för övrigt den militära tjänstgöringen i stort sett uppenbarligen ej hindras därigenom, att en eller annan militär, som gjort sig skyldig till brott, nödgas inställa sig för domstol. Det är vidare svårt att inse, varför ej målens handläggning kan ske lika snabbt vid en rådhusrätt som inför krigsätt, då rådhusrätterna alltid hava sammanträden minst en och ofta två eller flera gånger i veckan, varjämte extra sessioner vid behov kunna anordnas. Vad angår häradsrätterna, där handläggningen av krigsrättsmålen onekligen stöter på vissa svårigheter, är att märka, dels att endast ett fåtal garnisonsorter äro belägna inom häradsrätts domvärjo och dels att genom lag den 7 maj 1918 möjliggjorts att vid häradsrätterna hålla särskilda sammanträden under eller mellan de lagtima tingen. Också vid häradsrätterna kunna för övrigt extra sammanträden utsättas vid behov. Då vidare kommittén betecknat bibehållandet av de militära specialdomstolarna såsom ett ingalunda oviktigt humanitetsintresse, föranleder detta påstående ej till något annat utskottets yttrande än att det i vida kretsar och även allmänt bland de värnpliktiga själva i allt fall betraktas såsom en given fördel, att en av värnpliktig under tiden för hans tjänstgöring begången förseelse handlägges av allmän domstol och ej av en särskild militär domstol, där de rent militära synpunkterna befaras skola, till nackdel för rättsskipningen, göra sig starkare gällande än i en allmän domstol. Mycket avseende torde ej heller behöva fästas vid vad kommittén anför därom, att de särskilda krigsdomstolar, som under krig erfordras, svår-

ligen skulle kunna fylla sin uppgift, därest icke en liknande organisation finnes inrättad även under fred. Anser man, på de skäl utskottet ovan anfört, att särskilda krigsdomstolar icke böra förefinnas, står det nämligen utan vidare klart, att dessa domstolar ej böra bibehållas allenast av den anledningen, att det i händelse av krig kan befinnas erforderligt att använda sådana organ för den militära rättsskipningens handhavande. Någon svårighet att i krigstid erhålla en för sin uppgift väl skickad domstol torde ej vara att befara.

Det framgår av vad sålunda anförts, att de skäl, som åberopats för ett bibehållande av krigsdomstolarna, enligt utskottets mening ej äro av avgörande betydelse. Utskottet har emellertid ej förbisett, att även andra svårigheter än de ovan omförmälda kunna komma att uppstå vid de militära målens förläggande till de allmänna domstolarna. Det torde sålunda bliva nödvändigt, att vid den utredning i förevarande fråga, varom utskottet ämnar föreslå riksdagen att hos Kungl. Maj:t göra framställning, taga under övervägande, huruvida icke särskilda regler om forum måste givas beträffande de militära brottmålen.

Utskottet vill i denna del blott erinra därom, att laga domstol i brottmål i allmänhet är den rätt, inom vars domvärjo den brottsliga gärningen är begången. Har då exempelvis vid ett i stad förlagt truppförband ett brott mot krigslagarna begåtts inom stadens område, skulle handläggningen av målet tillkomma stadens rådhusrätt; om åter brottet förövades vid någon övning alldeles invid staden men utanför dennas område, bleve häradsrätt behörigt forum. Och en vid manöver på längre avstånd från förläggningsorten begången förseelse skulle komma att åtalas vid domstolen i den ort, där truppen tillfälligtvis befann sig vid förseelsens begående. Olägenheterna av en sådan ordning äro påtagliga, och även andra svårigheter i här förevarande avseende måste vid reformens genomförande uppstå. Det synes därför nödvändigt att vid den blivande utredningen taga hänsyn till berörda av utskottet påpekade förhållanden.

Att märka är vidare, att staten, i den mån rådhusrätterna komma att övertaga även den militära rättsskipningen, icke lärer kunna undgå att till städerna utgiva ersättning för den kostnad detta övertagande givetvis måste förorsaka städerna. Det torde dock kunna antagas, att berörda kostnader komma att understiga kostnaden för den nuvarande militära rättsskipningen, och att ifrågavarande reform således skulle komma att för statsverket medföra en måhända ej obetydlig besparing. Utskottet vill i sådant hänseende framhålla, att om, såsom är att vänta, den nuvarande övningstiden för de värnpliktiga ej oväsentligt förkortas, detta givetvis måste hava till följd en absolut minskning av de mål, som hittills gått till krigsrätt.

Utskottet anser således, dels att ett avskaffande av krigsdomstolarna i fredstid är ur principiell synpunkt ett allmänt intresse av stor vikt, och dels att ett överflyttande av de militära målen till de allmänna domstolarna, om ock förenat med vissa vanskligheter, dock icke torde möta hinder av mera betydande art.

Att även i krigstid undvara särskilda krigsdomstolar synes däremot

utskottet av lätt insedda skäl ej vara möjligt. En annan sak är, att det givetvis kan tagas under övervägande, vilken organisation lämpligen bör givas åt dessa domstolar. Nämnas kan vidare, att i den ovan omförmälda danska lagen ej givas några bestämmelser för krigsförhållanden. I motiveringen till det kommitteförslag, som låg till grund för lagen, uttalas emellertid, att det i krigstid kunde väntas bliva nödvändigt att avvika från lagens bestämmelser, men att det icke ansetts nödvändigt att meddela regler därför; ett sådant avvikande borde givetvis ske i form av lag eventuellt genom en provisorisk sådan.

Ej heller är det enligt utskottets mening möjligt att skrida till ett borttagande av även den militära bestraffningsrätten i disciplinmål. Det måste anses vara för disciplinens upprätthållande oundgängligen erforderligt, att vederbörande befälhavare äga att vid vissa förseelser använda sig av disciplinära bestraffningsmedel. På grund av de speciella förhållandena i den militära tjänsten är det nämligen ofta nödvändigt, att reaktionen mot en begången förseelse sker omedelbart och utan den omgång ett domstolsförfarande alltid måste medföra. Härtill kommer, att antalet av dylika förseelser är så stort, att det redan på grund därav måste möta betänkligheter, att belasta domstolarna med ett avgörande av desamma. Huruvida, efter krigsdomstolarnas avskaffande, området för den disciplinära bestraffningsrätten kan i det hela bibehållas oförändrat eller om en förskjutning i den ena eller andra riktningen kan befinnas nödvändig, låter sig givetvis ej utan en ingående undersökning avgöra.

Utskottet är på grund av vad här ovan anförts av den mening, att riksdagen bör i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla, att Kungl. Maj:t ville, efter verkställd utredning, huruvida krigsdomstolarna i fredstid kunna avskaffas, för riksdagen framlägga det förslag, vartill utredningen kan föranleda."

Utskottets hemställan om utredning blev av riksdagen bifallen.

Riksdagens skrivelse.

I skrivelse den 14 maj 1920 anhöll i anledning härav riksdagen att Kungl. Maj:t ville, efter verkställd utredning huruvida krigsdomstolarna i fredstid kunna avskaffas, för riksdagen framlägga det förslag, vartill utredningen kunde föranleda.

Ang. högsta domstolens handläggning av krigsrättsmål.

I motion II: 322 till 1920 års riksdag framställdes vidare (av herr *Björck*) yrkande om borttagande av den bestämmelse i § 20 regeringsformen, enligt vilken två militärpersoner skola deltaga i högsta domstolens handläggning av krigsrättsmål. Till stöd härför anförde motionären bl. a., att det syntes honom uppenbart, att ifrågavarande bestämmelse icke stode i överensstämmelse med vår tids allmänna rättsuppfattning och att något verkligt behov av militär sakkunskap vid den juridiska prövningen av de militära domstolarnas utslag i högsta instans icke heller förelåge.

Över motionen avgav konstitutionsutskottet yttrande och anförde därvid följande. Konstitutionsutskottet.

Frågan om borttagandet av bestämmelsen om militärpersoners deltagande i högsta domstolens handläggning av krigsrättsmål stode tydligen i nära sammanhang med frågan om borttagandet av särskilda krigsdomstolar över huvud. Denna sistnämnda fråga hade vid 1920 års riksdag redan varit föremål för behandling. I anledning av inom riksdagen väckta motioner I: 147 och II: 250 hade nämligen första lagutskottet i sitt utlåtande nr 24 hemställt, "att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla, att Kungl. Maj:t ville, efter verkställd utredning, huruvida krigsdomstolarna i fredstid kunna avskaffas, för riksdagen framlägga det förslag, vartill utredningen kan föranleda".

Denna hemställan hade av båda kamrarna bifallits och hade riksdagen avlåtit skrivelse till Kungl. Maj:t i enlighet med lagutskottets förslag och alltså begärt utredning angående möjligheten av de särskilda krigsdomstolarnas avskaffande.

Då riksdagen alltså principiellt uttalat sig för de särskilda krigsdomstolarnas avskaffande och bestämmelsen om militärpersoners deltagande i krigsrättsmålens handläggning i högsta instans tydligen förlorade sitt berättigande, därest krigsrätterna i fredstid avskaffades, borde, enligt utskottets mening, ifrågavarande stadgande i § 20 regeringsformen borttagas, därest icke vägande skäl kunde förebringas för, att med denna frågas lösning skulle anstå till dess utredningen angående krigsdomstolarnas avskaffande i övrigt slutförts.

Några dylika skäl kunde emellertid, enligt utskottets uppfattning, icke anföras. Ett borttagande av krigsdomstolarna borde som naturlig konsekvens medföra en ändring av § 20 regeringsformen i angiven riktning, men en dylik ändring syntes även kunna ske oberoende av frågan om krigsdomstolarnas bibehållande i övrigt. Då ett krigsrättsmål i två instanser handlagts under medverkan av militärpersoner, syntes icke något behov förefinnas för anlitande av den militära sakkunskapen även i den tredje och högsta instansen. I det utredda skick, i vilket ett krigsrättsmål komme under högsta domstolens prövning, syntes det uppenbart, att ett dylikt mål borde av denna domstol kunna behandlas i samma former som övriga inom denna domstols verksamhetsområde hörande frågor. Utskottet ansåge sig alltså böra biträda det i motionen framställda förslaget.

I anledning härav föreslog utskottet ändring i § 20 regeringsformen av samma innehåll, som föreslagits i motionen.

Riksdagens båda kamrar avslogo emellertid utskottets förslag.

Med uppdraget att undersöka, huruvida krigsdomstolarna i fredstid kunna avskaffas lärer i första hand avses att få utrett, huruvida hinder av någon betydenhet möter mot att överflytta de funktioner, Kommittén.

som för närvarande handhavas av krigsdomstolarna, på de allmänna domstolarna.

Frågan om konstitutionella hinder.

Att börja med torde härvid böra undersökas, huruvida något *hinder av konstitutionell natur* kan anses föreligga mot en dylik åtgärd. Beträffande domstolarna på landet kan frågan obetingat besvaras nekande. Vad angår rådhusrätterna har däremot påstående i sådan riktning framförts uti en vid första lagutskottets ovannämnda utlåtande fogad reservation, däri nämligen ifrågasatts, huruvida en dylik överflyttning skulle kunna »genomföras utan uttryckligt medgivande av städerna, som själva bekosta sina rådhusrätter och samtycka till deras arbetsordningar».

Det torde visserligen vara otvivelaktigt, att rådhusrätterna i viss mån äro att betrakta såsom kommunala domstolar, då deras ledamöter och övriga tjänstemän i huvudsak avlönas av städerna själva. Emellertid kan man icke av städernas rätt att sålunda handhava rättsskipningen draga den slutsatsen, att härigenom överlåtits åt städerna att jämväl bestämma, på vad sätt och inom vilka områden rättsskipning skall utövas. Vad statsmakterna besluta i dylikt fall torde vara bindande för städerna.[1] Vid tullrätternas upphävande genom kungl. kungörelsen den 7 maj 1831 angående förändrad organisation av tulldomstolarna lärer samma fråga hava förelegat till bedömande. Men såvitt kommittén därom kunnat förskaffa sig kännedom, har något tvivel då ej ansetts råda om befogenheten att utan städernas hörande överflytta tullmålen till rådhusrätterna.

Den militära sakkunskapen.

Såsom skäl för bibehållande av de nuvarande krigsdomstolarna har i främsta rummet åberopats behovet av att den speciellt militära sakkunskapen är representerad vid de domstolar, som hava att behandla militära brottmål. Detta krav har man på vissa håll antagit kunna fullt tillgodoses endast därigenom, att militärer såsom ledamöter av domstolen efter avlagd domared lämna fackupplysningar åt rättens övriga ledamöter samt deltaga i målens handläggning och avgörande.

De faktiska upplysningar och omdömen rörande tekniska förhållanden, som äro av nöden, tillhandahållas för närvarande krigsdomstolarna dels genom anteckningar härom i protokollet över det förberedande förhör, som jämlikt §§ 3—7 B. F. i regel hålles av bataljons- eller divisionschefen, dels genom anföranden inför domstolen av parterna själva, dels genom utsagor av sakkunniga och vittnen, dels genom företeende inför rätten av reglementen, instruktioner, handböcker och dylikt, dels slutligen genom upplysningar och anföranden av rättens militära ledamöter. Protokollet över det förberedande förhöret torde i allmänhet vara synnerligen kortfattat och lämna

---

[1] Jfr *Nothin, T.:* Städernas särskilda skyldigheter och rättigheter i förhållande till staten (tryckt 1922), sid. 157, ff.

åtskilligt övrigt att önska i fråga om utredning i mål av något så när invecklad karaktär. Då det vidare är relativt sällan, som parterna själva vid rätten åberopa sakkunniga, torde i allmänhet den erforderliga militära sakkunskapen tillföras domstolen genom företeende av tryckta eller skrivna instruktioner etc. samt genom upplysningar av parterna själva och av de militära ledamöterna.

Frågan är nu, huruvida den särskilda anordning för att tillföra domstolen sakkunskap, som består i själva domstolens egenartade sammansättning, är oumbärlig i militära brottmål eller snarare, huruvida en sådan anordning är mera oumbärlig i dessa mål än i andra. I detta avseende må erinras, att det i allmänhet för domstolen gäller att utan stöd av några speciellt sakkunniga bisittare noggrant sätta sig in i de faktiska förhållandena, oaktat dessa ofta kunna vara av minst lika invecklad och säregen beskaffenhet som i de militära brottmålen. Särskilda sjösakkunniga deltaga sålunda icke i avgörandet av mål rörande grundstötning och ombordläggning mellan handelsfartyg. Icke heller ifrågasättes tillkallandet av sakkunniga bisittare i mål angående tjänstefel beträffande handhavandet av invecklade maskinella och andra anordningar, begångna av t. ex. järnvägspersonal. På enahanda sätt förhåller det sig med mål angående specialmaskiners tillverkning, skötsel och funktioner, norrländska skogsaverkningsmål, vissa mål rörande bokföringsfrågor etc.

Man torde sålunda med stöd av den praktiska erfarenheten kunna gå ut ifrån, att avgörandet av militära brottmål icke kräver mera speciell sakkunskap hos domstolens ledamöter än flertalet andra mål. I detta hänseende må även påpekas, att vid behandling av krigsrättsmål rörande sjömilitära förhållanden vid flottans Öresundsavdelning vid flera tillfällen under krigsåren såsom sakkunniga militära ledamöter fungerat officerare och underofficerare tillhörande kavalleriet.[1] Någon anmärkning mot det sätt, på vilket krigsrätten därvid löst sin uppgift, har, kommittén veterligen, icke förekommit.

Utredningen av de faktiska omständigheter, under vilka ett militärt

---

[1] Under krigsåren hava jämlikt kungl. kungörelsen den 17 december 1915 (nr 535) samtliga mål och undersökningsärenden från flottans Öresundsavdelning handlagts av regementskrigsrätten vid Kronprinsens husarregemente. Nedan förtecknade mål och ärenden hava angått rent sjömilitära förhållanden.

Krigsrättens första sammanträde	Målets beskaffenhet	Militära ledamöter i krigsrätten
1916 febr. 17.	Skada å torpedkryssaren Clas Uggla vid manövrering.	2 ryttmästare.
» » »	Ombordläggning mellan torpedkryssaren Clas Uggla och kosterbåten Duvan från Ransjöstrand.	d:o
» maj 2.	Torpedbåten Rigels grundkänning vid ön Ven.	d:o
» » 22.	Rannsakning med en kapten vid flottan angående felmanövrering m. m.	d:o

brott blivit begånget, kan givetvis i vissa fall tänkas förutsätta medverkan av militärer, likasom utredningen rörande exempelvis frågan om felaktig skötsel av en specialmaskin förutsätter medverkan av ingenjörer eller andra tekniskt bildade män. Denna medverkan beträffande de militära brottmålens utredande kan dock säkerligen erhållas lika väl, ja kanske bättre i annan form än genom militärers konstituerande såsom domare.

Att börja med vill kommittén framhålla, att, därest man låter vederbörande auditör fungera såsom åklagare, domstolen i denne har tillgång till en person, som i flertalet fall bör kunna för domstolen klarlägga de militära och andra tekniska synpunkter, som äro av vikt i målet. Genom sin tjänst som auditör och nära kontakt med befälhavaren bör auditören hava lätt att härvidlag förskaffa sig all för målets utredning erforderlig kännedom om de militära förhållandena och synpunkterna ifråga. Dessa kunna ej heller vara helt främmande för de tilltalade, som ju i regel själva äro militärer.

Krigsrättens första sammanträde	Målets beskaffenhet	Militära ledamöter i krigsrätten
1917 jan. 13.	Rannsakning med en 2. klass sjöman för grov vårdslöshet i tjänsten vid torpedskjutning.	1 ryttmästare och 1 fanjunkare.
» » 30.	Torpedkryssaren Clas Ugglas kollision med ångf. Ludvig Peyron.	2 ryttmästare.
» febr. 24.	Rannsakning med en kapten vid flottan angående tjänsteförsummelse vid förtöjning av två torpedbåtar.	d:o
» april 4.	Hjälpkanonbåten Bores kollision med en motorbåt.	d:o
» juni 30.	Ombordläggning mellan torpedbåten Arcturus och skonaren Ydun.	d:o
» juli 11.	Ombordläggning mellan torpedbåten Arcturus och skonaren Gustaf.	d:o
» » 31.	Skada å fiskenät, förorsakad av hjälpkanonbåten Bore.	d:o
1918 jan. 19.	Ombordläggning mellan vedettbåten Villy och ångf. Dansäter av Stockholm.	d:o
» april 10.	Torpedbåten Perseus' grundkänning.	d:o
» juni 8.	Ombordläggning mellan torpedbåten Vesta och ångf. Karin.	1 major och 1 ryttmästare.
» juli 6.	Skada å flottan tillhörigt manskap vid skjutning med kanon.	2 ryttmästare.
» aug. 7.	Skada, som vid bogsering tillskyndats fyrskeppet »Trelleborgs redd».	d:o
» okt. 19.	Skada å fiskenät, förorsakad av vedettbåten Villy.	d:o
» nov. 13.	Skada å i Malmö hamn liggande ledningar, förorsakad av vedettbåten Villy.	d:o
» » 27.	Ombordläggning mellan vedettbåten Villy och ångf. Eira	d:o
» dec. 11.	Vedettbåten Villys kollision med ångf. William av Göteborg.	d:o

De omständigheter, som möjligen skulle i en rättegång behöva en särskild belysning av den militära sakkunskapen, äro sådana, som äro nödiga att känna för att kunna förstå, huru till exempel något vapen, en kanon eller dylikt, varom i målet är fråga, fungerar eller skall handhavas, huru vissa trupprörelser böra utföras eller navigationsåtgärder vidtagas och vilka skyldigheter, som på grund av gällande bestämmelser eller enligt sakens natur kunna anses hava i en viss situation ålegat någon person såsom tjänsteplikt. Det handlar alltså i huvudsak dels om rent beskrivande upplysningar och dels om avgivandet av omdömen och utlåtanden av sakkunniga.

Vad behovet av rent beskrivande upplysningar beträffar, finnes tillgång till militära handböcker, instruktioner, reglementen och order m. m., till vilka hänvisning kan lämnas. De upplysningar, som på sådan väg kunna erhållas, torde också i flertalet fall vara tillfyllest. I enstaka fall kan det emellertid vara av intresse för domstolen att dessutom och utöver de förklaringar, parterna själva kunna å ömse sidor lämna, få tillfälle att härom höra någon opartisk sakkunnig.

Behovet av omdömen och utlåtanden av dylika sakkunniga kan tillgodoses genom dessas hörande i vanlig ordning inför rätten, upplysningsvis eller såsom vittnen. Att part skulle hava svårighet att anskaffa dylik utredning torde icke kunna påstås, då vid vederbörande truppavdelning tillgång icke lärer saknas på sakkunniga militärer, vilka kunna kallas att inställa sig inför rätten. En befälhavare, som anser det lämpligt, att en särskild utredning av disciplinära eller militärtekniska förhållanden i ett visst mål förebringas inför domstolen, bör för sådant ändamål föranstalta om att sakkunnig militär inställer sig vid domstolen redan vid första sammanträdet för att av åklagaren åberopas i målet. Genom en sådan åtgärd i de fall, där det kan tänkas vara av betydelse, kan en intresserad befälhavare på ett effektivt sätt bidraga till målets sakkunniga belysning och snabba avgörande.

Kommittén håller alltså före att, därest parterna behörigen fullgöra sin processuella skyldighet att förebringa sakkunnig utredning, någon särskild utredning i annan ordning rörande de militära förhållandena icke behöver förekomma annat än i rena undantagsfall av speciell natur, såsom t. ex. rörande vissa tjänstefel och invecklade tekniska förhållanden samt frågor om navigering och dylikt. Beträffande mål av mera allmän karaktär såsom angående tjuvnad, förskingring, bedrägeri m. fl. egendomsbrott ävensom det stora flertalet mål avseende militära förhållanden av mindre invecklad beskaffenhet, såsom olovligt undanhållande, rymning, misshandels-, ärekränknings- och flertalet lydnadsbrott, torde någon dylik specialutredning i regel icke vara erforderlig. Såsom framgår av bilagda tablå (bil. 1), har kommittén låtit verkställa utredning rörande de olika slag av brott, som under år 1920 varit föremål för behandling vid krigsrätterna. Denna utredning giver vid handen,

att de mål, där en dylik speciell sakkunnig utredning kan vara erforderlig, äro få och endast utgöra en obetydlig procent av samtliga målen.

Vad angår sättet för tillhandahållandet av de beskrivande upplysningar samt omdömen och utlåtanden av sakkunniga, som kunna vara nödiga för målets avgörande, så böra dessa principiellt sett lämnas endast under själva förhandlingarna i närvaro av parterna, så att dessa bliva i tillfälle att bemöta och yttra sig över desamma. Därjämte torde man med vårt nuvarande skriftliga rättegångsförfarande böra uppställa det kravet, att samtliga dessa upplysningar och omdömen, där de äro relevanta, skola antecknas i protokollet. Så måste givetvis ske till följd av de faktiska förhållandena, när man avhör sakkunniga såsom vittnen, men det är icke givet, att så alltid äger rum, när dessa sakkunniga upplysningar och omdömen lämnas av någon rättens ledamot. Då kan det hända, att sådana lämnas när förhandlingarna äro slutförda och överläggning till dom börjat. Därest i sådant fall parterna icke ånyo inkallas och få tillfälle att yttra sig om de lämnade upplysningarna, och dessa ej antecknas till protokollet, kommer den part, till vars nackdel upplysningarna ländа, härigenom i en sämre ställning än om alla sakkunniga upplysningar måste lämnas offentligen inför rätten och där kunna av parterna kontrolleras och bemötas. Detta torde gälla om alla mål, som handläggas av domstolar med sakkunniga bisittare, men olämpligheten härav framträder i särskilt hög grad, när fråga är om brottmål.

Härtill kommer, att de militära ledamöter, vilka äro bisittare i krigsdomstolarna, i regel äro den tilltalades överordnade och oftast hans förmän. I strängt juridisk mening äro de visserligen ojäviga såsom domare, då de icke äro målsägande eller angivare. Men med hänsyn till det motsatsförhållande, som faktiskt i allmänhet förefinnes mellan befallande och befallda, mellan befäl även av lägsta grad, å ena, samt meniga, å andra sidan, särskilt då det gäller uppfattningen av insubordinationsbrott och försummelser av tjänsteplikter och dylikt, är den underordnade ofta benägen att misstro den överordnades förmåga att helt frigöra sig från en viss förhandsuppfattning, när han sitter såsom domare i sådana mål. Ett sådant förhållande verkar givetvis menligt på rättsskipningens anseende.

De norska och tyska lagarna förutsätta icke någon representant för den tekniska eller militära sakkunskapen inom domstolarna. Detta är icke heller fallet i den danska lagen i vidare mån än att mål, vari fackkunskap i sjöförhållanden synes vara av betydelse, kunna hänvisas till behandling vid Sø- og Handelsretten i Köpenhamn, samt att i mål, vari teknisk eller annan sådan fackkunskap synes vara av betydelse, vederbörande domstol kan tillkalla två fackkunniga meddomare, enligt regler, som närmare äro fastställda i en särskild förordning. Dessa meddomare behöva dock icke vara militärer, och man har i motiveringen direkt uttalat, att rent

militära synpunkter icke böra föranleda en särskild sammansättning av rätten.

Då det ej är fråga om mindre förseelser, vilka av praktiska skäl böra bestraffas disciplinärt, synes det således varken vara nödvändigt eller lämpligt att låta överordnade militärer sitta till doms över sina underordnade. I den mån tillgång till viss militär eller annan särskild sakkunskap kan vara av nöden i ett eller annat fall för sakens rätta bedömande, finnes det, såsom förut framhållits, andra vägar öppna för rätten att erhålla denna sakkunskap.

En anordning, som möjligen kunde ifrågasättas, vore att militärer såsom bisittare i rätten deltoge i målens handläggning men ej i avgörandet, varvid de alltså skulle få ungefär enahanda ställning som de sakkunniga, vilka jämlikt 314 § 1 mom. sjölagen gå rådrådhusrätterna tillhanda vid upptagande av sjöförklaringar och verkställande av sjöförhör. Denna anordning synes emellertid, när det rörer verkliga mål, mindre tilltalande och föga överensstämmande med principerna för svensk process. Dessa sakkunniga skulle nämligen härvid komma att intaga en egendomlig ställning, i det att de vore varken domare eller sakkunniga vittnen. De anmärkningar, som nu riktas mot krigsdomstolarna med anledning av de militära bisittarna, komme säkerligen att kvarstå mot sakkunniga av nämnda slag, och för övrigt torde av denna anordning icke vinnas någon större fördel, än om de sakkunniga liksom i andra mål i vanlig ordning höras inför rätten.

Enligt kommitténs uppfattning bör alltså den sakkunniga utredning, som kan vara av nöden i militära brottmål, förebringas av parterna själva samt genom av dem inför rätten åberopade sakkunniga, på sätt i andra mål äger rum. Denna anordning torde ock i de flesta fall vara fullt tillfredsställande. Därest domstolen i något fall icke skulle finna denna utredning tillräcklig för målets rätta bedömande, torde domstolen, trots saknad av positiva bestämmelser i svensk lag, enligt gällande praxis äga befogenhet att själv komplettera densamma. Domstolen, som i brottmål har skyldighet att sörja för en fullständig utredning av målet, måste anses äga rätt att ex officio inkalla såväl sakkunniga i egentlig mening, d. v. s. personer, som höras i rättegången för att möjliggöra ett riktigt bedömande av bevismedel, som ock s. k. sakkunniga vittnen, eller personer, som vittna om vad de iakttagit och tillika göra uttalanden såsom sakkunniga.[1]

Visserligen torde en person icke vara skyldig att avgiva yttrande i ett mål såsom sakkunnig, därest detta icke åligger honom såsom en ämbets- eller tjänsteplikt eller han förut förbundit sig därtill. Emellertid möter givetvis icke hinder för Kungl. Maj:t att i administrativ väg föreskriva, att militära ämbets- och tjänstemän skola, därest de av domstol inkallas såsom sakkunniga, vara skyldiga att,

---

[1] Jfr Trygger, E. Om sakkunnige. (N. J. A. 1889 avdelning II).

i den mån det är dem möjligt, tillhandagå domstolen med sakkunniga upplysningar och utlåtanden.

Vad kostnadsfrågan angår, torde en i rättegång förlorande part kunna åläggas att ersätta av domstolen åberopade sakkunniga.[1] Beträffande de militära brottmålen måste det dock anses lämpligt, att ett särskilt stadgande införes om ersättning av allmänna medel åt sådana sakkunniga.

Disciplinen.

Till stöd för kravet på krigsdomstolarnas bibehållande eller åtminstone för anställandet av militära meddomare i de allmänna domstolarna, därest de militära brottmålen dit överflyttas, har man vidare anfört, att *disciplinen* inom försvarsmakten i annat fall komme att försvagas, enär de civila domarena ej skulle kunna tillfredsställande sätta sig in i den militära uppfattningen om betydelsen av att disciplinen strängt upprätthålles.

Visserligen är det klart, att disciplinens noggranna upprätthållande är ett oundgängligt villkor för försvarsmaktens duglighet, men i den mån för disciplinens hävdande rättsskipningens biträde är av nöden, kan detta stöd lika väl lämnas av allmänna domstolar som av krigsdomstolar. Utredning rörande en begången handlings inverkan på disciplinen kan, såsom tidigare utvecklats, där så erfordras framläggas inför domstolen genom avhörande av sakkunniga militärer. Rättsskipningen i dessa liksom i alla andra fall avser emellertid att åstadkomma ett opartiskt och objektivt avgörande av varje fråga utan hänsyn till den mer eller mindre stränga uppfattning av förbrytelsens karaktär, som i ett speciellt fall kan hysas av en viss kategori av medborgare, vare sig militärbefälet eller andra samhällsgrupper.

I diskussionen rörande krigsdomstolarna hava för övrigt ofta uttalats olika åsikter, huruvida de tilltalade skulle komma att dömas hårdare av en allmän domstol än av en krigsdomstol, och man har av det svar, som man ansett sig kunna giva på denna fråga, velat hämta stöd för den ena eller andra domstolens företräde. Lämpligheten av den ena eller andra domstolen beror emellertid icke på, huruvida den i speciella fall skulle döma strängare eller mildare, utan huvudsaken är att för militärer skipas rättvisa i samma ordning som för övriga medborgare i samhället, så att domstolarna av allmänheten omfattas med tillit och förtroende. Detta senare torde ock för försvarsväsendet i dess helhet vara av vida större betydelse än den förmån, som möjligen skulle kunna ligga i bibehållandet av särskilda krigsdomstolar i fredstid.

Skyndsamhet vid målens behandling.

Vad vidare beträffar den farhågan, som ofta uttalats, att avgörandet av målen skulle ske med mindre *snabbhet* vid en allmän domstol än vid en krigsdomstol, så lärer åtminstone vid en del krigs-

[1] Se N. J. A. 1907; 140.

domstolar målens behandling ingalunda utmärka sig för någon större skyndsamhet än den, som i allmänhet förekommer vid rådhusrätterna. Det är ock tydligt, att den omständigheten, att krigsdomaren, såsom nu ofta är fallet, är bosatt på en ort långt avlägsen från den, där truppförbandet är stationerat [1], ingalunda är ägnad att befordra ett snabbt avgörande av målen. Till följd därav måste krigsdomaren ofta förlägga krigsrättssammanträdena så, att de passa in med kommunikationsmöjligheterna och icke i onödan inkräkta på hans övriga ämbetsgöromål, varigenom en viss forcering av arbetet stundom icke torde kunna undgås. Någon anledning till fruktan för en långsammare behandling vid de allmänna domstolarna torde för övrigt icke föreligga, därest man dels tillser, att den förundersökning, som skall äga rum, innan målen anhängiggöras vid domstol, blir verkställd med tillräcklig noggrannhet och fullständighet, dels ock sörjer för sådana bestämmelser, att onödig tidsutdräkt med målens utsättande, handläggning och avgörande icke får äga rum.

Offentligheten vid domstollarna.

Lämpligheten av *offentlighet* i militära brottmål har såväl hos oss som framförallt i Danmark varit föremål för mycken diskussion. Man har framhållit, att ett onödigt lidande skulle tillskyndas dem, som få inför offentligheten svara rörande obetydliga militära förseelser.

Vad vår militära process angår, är den i princip lika offentlig som processen vid de allmänna domstolarna, ehuruväl på grund av de faktiska förhållandena rättegångarna på ett kasernetablissement icke tilldraga sig den uppmärksamhet från allmänhetens sida som brottmålsprocesserna i de allmänna domstolarnas sessionssalar. Offentligheten, som är en bärande princip i fråga om förfarandet vid alla våra underrätter, blir därför ifråga om krigsrätterna i allmänhet blott en död bokstav. För övrigt torde det väl vara riktigast, att militära brottmål, som icke äro av den ringa beskaffenhet, att de kunna avgöras i disciplinär väg, bliva behandlade

---

[1] F. n. äro åtskilliga krigsdomare nödsakade att företaga resor för inställelse vid vederbörande krigsrätts sammanträde. Resornas längd samt tiden, som åtgår för desamma, framgå av nedanstående tablå:

Krigsdomarens boningsort	Krigsrättens plats	Ungefärlig väglängd	Ungefärlig tid, som åtgår för resan
Stockholm	Vaxholm	18 kilometer	1 timma
Uppsala	Sala	62 »	1 1/2 »
Kristianstad	Hässleholm	30 »	1 »
Ystad	Malmö	63 »	2 »
Hälsingborg	Halmstad	93 »	3 »
Hälsingborg	Landskrona	39 »	1 »
Uddevalla	Vänersborg	27 »	1 1/2 »
Skövde	Karlsborg	44 »	1 1/2 »
Mariefred	Strängnäs	24 »	1 1/2 »
Gävle	Falun	92 »	2 1/2 »
Gällivare	Boden	169 »	6 »

såsom andra brottmål i de allmänna domstolslokalerna med den offentlighet en dylik procedur medför. Någon anledning synes ej föreligga att beträffande sådana brott ställa militärerna i en annan ställning än övriga medborgare.

För de militära brottmålens avgörande måste det givetvis också vara fördelaktigare, om desamma handläggas och avdömas i de vanliga domstolslokalerna med deras tillgång på prejudikatsamlingar och juridisk litteratur samt domstolsarkiv.

Kommittén vill vidare framhålla, att krigsdomstolarnas avskaffande ingalunda bör föranleda minskning av den rätt, som för närvarande tillkommer vederbörande befälhavare att i disciplinär väg bestraffa flertalet mindre förseelser. Säkerligen torde ock denna rätt, därest kommitténs förslag blir genomfört, komma att av befälhavaren användas i större utsträckning än för närvarande, då det ej sällan inträffar, att förseelser, som bort kunna av befälhavaren bestraffas, av honom hänskjutas till domstol.

Specialdomstolars lämplighet.

Frågan om det berättigade i att bibehålla särskilda krigsdomstolar sammanhänger ock med *principen om specialdomstolars lämplighet* överhuvud taget. Härvidlag framhålles å ena sidan, att specialisering är tidens lösen, och man hänvisar till, att vår lagstiftning infört specialdomstolar för åtskilliga mål, senast för vattenmål. Å andra sidan gör man däremot gällande, att specialdomstolarna lätt kunna få en alltför ensidig syn på tingen och ej alltid förmå att se saken från den objektiva och allsidiga synpunkt som de allmänna domstolarna.

Enligt kommitténs mening torde det vara nödvändigt att härvidlag till en början skilja mellan civila mål och brottmål. Vad angår de civila målen, saknar kommittén anledning att närmare ingå på frågan, huruvida den ena eller andra principen där skall lämnas företräde, då den frågan ligger vid sidan av detta ämne.

Beträffande brottmål finner kommittén det vara föga att erinra mot sådana specialdomstolar, som av rent praktiska skäl äro inrättade för behandling av vissa grupper av brott utan hänsyn till, av vilka personer brotten blivit begångna, såsom polisdomstolar och poliskammare för bagatellmål och gränsetullrätten i Norrbottens län för överträdelser av tullförfattningar.[1] I förra fallet har man velat i större städer undvika att betunga den kostbarare kollegiala domstolen med handläggning av vissa enklare mål, som utan olägenhet kunna avgöras av en enda juridiskt skolad domare. Och i senare fallet har skälet varit tullstationernas avlägsenhet från närmaste rådhusrätt, som eljest skulle varit forum i tullmål.

---

[1] Gränsetullrätten i Haparanda består av en ordförande, utsedd av Svea hovrätt, samt fyra ledamöter, nämligen »en Krono-Betjänt samt trenne av Häradets Nämnd, som närmast äro boende intill det ställe, där Rätten har sitt sammanträde» (k. breven den 30 juli 1817 och 13 februari 1849.)

Däremot finner kommittén det icke överensstämma med det allmänt hävdade kravet om allas likhet inför lagen, att specialdomstolar, såsom i fråga om krigsrätterna är fallet, inrättas i första hand för vissa grupper av medborgare, nämligen militärer, vare sig dessa äro yrkesmän eller för viss tid inkallade att tjänstgöra vid försvarsväsendet, låt vara att man för denna personal även infört en särskild strafflag. Specialdomstolar av detta slag kunna enligt kommitténs mening icke försvaras ur principiell synpunkt i andra fall, än om det skulle kunna ådagaläggas, att de allmänna domstolarna äro ur stånd att på ett tillfredsställande sätt lösa samma uppgift, och detta är här ingalunda fallet.

I detta avseende må här erinras om *lagkommitténs* [1] principiella motivering för förslaget om avskaffande av så gott som alla på kommitténs tid existerande specialdomstolar. I denna motivering heter det, bland annat:

"De särskilde Domstolarne kunna betraktas under twenne synpuncter: med hänseende till personer och med hänseende till saker.

Den *personliga* rätten, att dömas af annan än wanlig Domstol, är ett privilegium, härledande sig, äfvensom flere undantagslagar af enahanda art, från förhållanden, helt olika dem, som höra till närwarande samhällsskick. Nu för tiden hafwa de skilnader, som fordom söndrade medlemmarna af wissa stånd och corporationer från menige man, förlorat sin betydelse. Alle äro *likar* inför lagen. Den enas rätt är ej heligare, än den andras. Den Domstol, som är god nog för en, är god nog för alla. Hwarje Domares pligt är, att skipa lag utan mannamån. Man må lyda under hwilken Domstol, som helst: det är ändå blott rättwisa man kan begära. Den skall tilldelas en hwar, efter sakens beskaffenhet, utan särskilda hänsigter till stånds- eller corporationsförhållanden. För att winna den, behöfwer man hwarken undantagslagar eller privilegieradt forum. Allmän lag må wara allas gemensamma band, allmän domaremakt allas gemensamma wärn."

— — — — — — — — — — — — — — — — — — — —

"I afseende på *sakerna*, räkna särskilde Domstolar sitt upphof dels från privilegier för wissa näringar, och dels derifrån, att man ansett Domaren böra sjelf äga kännedom om de handteringar eller slöjder, från hwilka twisterna sig härleda.

Utan att inlåta sig i undersökning, om privilegier för näringarna äro i allmänhet gagneliga, eller ej tror Commitéen sig med full säkerhet kunna antaga, att sådane privilegier, om de ock skola gifwas, icke må på lagskipningens gång äga inflytande. Den bör wara densamma för alla näringar; och privilegieradt forum är lika öfwerflödigt för saker, som för personer.

I frågan åter om de särskilda kunskaper, som skulle fordras för afgörandet af wissa twister, har man förblandat det, som hörer till *bewisningen*, med det, som hörer till *domsåtgerden*. Onekligen är mången sak,

[1] Se lagkommitténs motiver till allmän civillag (tr. 1837) sid. 255 ff.

af den egenskap, att för dess pröfning upplysningar tarfwas, hwilke ej kunna meddelas, utan insigt och erfarenhet i ämnen af helt annan natur, än dem man kan föra inom juridikens omfång och som man bör känna för att i allmänhet wara skicklig Domare. Så förekomma, t. ex. i en sak om bergshandteringen, stridigheter, hwilke ej kunna lösas, utan kännedom, än af det wettenskapliga, än det af det practiska i denna handtering: i åtskilliga saker ingå twisteämnen, som ej stå att reda utan läkarewettenskapens biträde: i andra åter, är det angeläget, att beskaffenheten af en wiss local utrönes, genom mätning eller afwägning: stundom äro underrättelser nödige om handelsförhållanden och dit hörande coutumer: stundom beror twistens utgång på det begrepp, man gör sig om en wiss konstfärdighet eller slöjd; men deraf att kunskaper i dessa olika ämnen omöjligen kunna förutsättas hos Domaren, följer alldeles icke, att hwarje sak ej skulle kunna blifwa tillräckligen upplyst och utredd, för att med rättwisa afdömas. Innan dom fälles, bör bewisningen å ymse sidor bringas till den fullständighet, som parternas rätt kräfwer: dit är äfwen att hänföra inhemtandet af de upplysningar, som kunna wara af nöden från sakkunniga män. Domarens medwerkan i detta afseende är blott en ledning af bewisningens gång, hwarigenom parterne sättas i tillfälle att ernå slika upplysningar, om de ej utan hans mellankomst skulle winnas. Således inhämtas utlåtande, än från chemisten, mineralogen eller bergsmannen, än från läkaren eller chirurgen, än från landtmätaren eller nivelleuren, än från den handlande, än från konstnären eller slöjdidkaren, allt efter sakens olika art och beskaffenhet. Detta utlåtande är egentligen icke annat, än ett *wittnesbörd* i saken, hwarföre det ock bör, såsom sådant edligen bekräftas, derest det icke under embetsmannawitsord meddelas. Sedan bewisningen på detta sätt blifwit fulländad, inträder *Domarens* slutliga åtgärd, att, på grund af alla upplysningar och omständigheter som förekommit, slita twisten parterna emellan. Hans function blir då, hwad den bör wara, att *skipa lag och rätt*: och denna lagskipning stödjer sig på de *uppenbara* skäl och bewis, som i handlingarna förwaras, ej på *hemliga* kunskaper, dem Domaren bär inom sig. När sakkunniga mäns yttranden ingå i bewisningen, har hwarje part både rätt och tillfälle att undersöka dessa yttranden och uppställa skäl mot skäl, innan domen faller: när Domarens eget wetande, först genom sitt resultat, sjelfwa domen, träder i ljuset, kan deremot någon så beskaffad föregående undersökning icke äga rum, utan parten får, i stället för rättigheten att göra alla möjliga anmärkningar mot bewisningen i första instantien, den att klaga öfwer domen i högre Rätt;"

— — — — — — — — — — — — — — — — — — — —

Från den allmänna regeln att särskilda domstolar även i brottmål borde avskaffas gjorde lagkommittén[1] visserligen undantag för krigsrätternas vidkommande. Men detta undantag motiverades varken med behovet av särskild sakkunskap vid handläggningen av de militära brottmålen eller med önskvärdheten att genom ifrågavarande

[1] Se lagkommitténs förslag till allmän criminallag (tr. 1839), motiver sid. 89. ff.

domstolsorganisation trygga upprätthållandet av den militära disciplinen. Utan skälet var, att man alltid, även i främmande länder, funnit av praktiska skäl nödigt att anordna särskild militär rättsskipning. »För sådant fall» — d. v. s. att krigsman anklagas antingen för fel i tjänsten eller för annat under krigs- eller sjötåg i främmande land förövat brott — »har man i alla tider och i alla länder funnit nödigt att göra undantag från den wanliga rättegångsordningen. Om krigaren förbryter sig i tjänsten, kan han ej ryckas ur ledet, för att stå till rätta inför allmän Domstol: hans bestraffning, likasom hans werksamhet måste ofta wara ögonblicklig».

Äldre lagberedningen[1], som i detta avseende stod på samma ståndpunkt som lagkommittén, yttrade i sina motiv rörande kravet på specialdomstolar i vissa fall bland annat följande:

"Af hwad nu blifwit anfördt är klart, det Beredningens afsigt icke warit att, genom den föreslagna ordförändringen, på något sätt afwika från den grundsats, hwarpå lagförslaget, såsom motiverna dertill wisa, är bygdt och som går igenom hela detta förslag: — den grundsats nämligen, efter hwilken inga frågor, som enligt sin natur tillhöra domaremaktens pröfning, må annorstädes, än wid de allmänna domstolarna, upptagas eller fullföljas, och efter hwilken det är, icke i domstolsorganisationen, utan i bewisningen, som medlet skall ligga till winnande af speciella sakkunskaper, då sådana för bedömandet af rättsfrågor kunna wara af nöden. Det är Beredningen wisserligen icke obekant, att ett nytt privilegium här och der söker utbilda sig i de moderna handels- och fabriksdomstolarna; men Beredningens öfwertygelse är, att de skäl, som till stöd för dessa inrättningar nu framletas, föga bättre hålla prof i längden, än de, med hwilka man fordomdags trodde sig kunna försvara de privilegierade domstolar, som till förmån för den tidens maktägande klasser eller gynnade näringar tillskapades. Man missförstår den närwarande tidens syfte, om man föreställer sig, att det går ut på en blott omflyttning af privilegier, på införandet af nya i stället för de gamla, eller på inskränkningar allena i deras omfång: det gäller ingenting mindre, än att göra slut på allt privilegium och befästa *allas lika rätt inför allmän lag*. Men däraf följer också *allas lika skyldighet* att söka sin rätt inför *allmän domstol*."

Kommittén vill vidare erinra, att, enligt vad som framhållits vid frågans behandling i riksdagen, hos en stor del av allmänheten finnes en djup misstro mot krigsdomstolarna, vilka betraktas såsom ett slags klassdomstolar, som försätta dem, vilka lyda under desamma, i en annan och oförmånligare ställning än andra medborgare. Även om denna misstro enligt kommitténs uppfattning icke är berättigad, kan den icke frånkännas en viss betydelse, då allmänhetens förtroende för domstolarna är av den allra största vikt.

Genom avskaffandet av krigsdomstolarna i fredstid skulle dessutom försvinna ett sedan lång tid tillbaka bestående förhållande, som ursprungligen haft karaktären av ett privilegium för militär-

[1] Se förslaget till rättegångsbalk (tr. 1849) nya motiver sid. 2 ff.

ståndet eller åtminstone för det militära befälet. Detta stånd har nämligen därigenom kommit att i judiciellt hänseende intaga en viss undantagsställning i förhållande till andra medborgare. Att upphäva detta undantagsförhållande förefaller så mycket mera befogat, som huvuddelen av vår militärmakt numera utgöres av värnpliktiga medborgare och icke av yrkesmilitärer.

Härtill kommer slutligen, att de nuvarande krigsrätterna utgöra en onödigt stor och tung apparat, särskilt med hänsyn till det ringa antalet militära brottmål, som efter värnpliktstidens minskning numera förekommer.

Reformer i utlandet. Ett stöd för lämpligheten av krigsdomstolarnas avskaffande i fredstid kan även hämtas därav, att denna reform vidtagits såväl i *Danmark och Norge som i Tyskland och Österrike,* på sätt närmare framgår av den vid betänkandet fogade redogörelsen för dessa länders lagstiftning i förevarande hänseende. I Tyskland och Danmark, där systemet tilllämpats i respektive omkring två samt två och ett halft år, har, såvitt kommittén lyckats utröna, några nämnvärda olägenheter därav icke konstaterats, ehuruväl man särskilt på militärt håll ställer sig mer eller mindre tvivlande mot lämpligheten av detsamma.

Forum. Den domstol, som i händelse av krigsdomstolarnas avskaffande skulle taga hand om de militära brottmålen, torde i regel böra bliva underrätten i den ort, där den avdelning, som den tilltalade tillhör eller som målet närmast angår, har sin av Konungen bestämda ordinarie förläggning eller där den station, som den tilltalade tillhör, är belägen. De militära brottmålen skulle sålunda huvudsakligen komma att behandlas av rådhusrätter, såsom framgår av en bifogad tablå (se bil. 2). De häradsrätter, som skulle ifrågakomma, äro endast Västra Göinge häradsrätt med tingsställe i Hässleholm för Skånska trängkåren, Sollefteå tingslags häradsrätt med tingsställe i Sollefteå för Västernorrlands regemente och Norrlands trängkår, Överluleå tingslags häradsrätt med tingsställe i Boden för denna fästnings trupper samt Vadsbo södra domsagas häradsrätt med tingsställe i Moholm för Karlsborgs besättning. Vad beträffar övriga i tablån upptagna häradsrätter, har kommittén tänkt sig, att dessa icke skulle hava någon befattning med militära brottmål, utan att desamma skulle handläggas av närmaste rådhusrätt. Bifogade tablå (bil. 3) utvisar ordinarie rådhusrättsledamöters och stadsfiskalers befattning med krigsrättsmål i de städer, där krigsrätt är anordnad.

Antalet mål. *Antalet militära brottmål,* som, därest krigsdomstolarna avskaffas, kan beräknas komma att belasta vederbörande allmänna underrätter, framgår av de grafiska tabeller, som finnas vid detta betänkande (se bil. 5). Okningen av domstolarnas arbetsbörda genom förevarande förslag torde icke kunna sägas bliva alltför betungande. Någon ökning av arbetskrafterna vid ifrågavarande underrätter till följd av

de militära brottmålens överflyttande till dessa lärer icke kunna ifrågasättas vid andra domstolar än Stockholms rådhusrätt och rådhusrätten i Karlskrona samt eventuellt vid Överluleå tingslags häradsrätt. Den olika arten av de mål, som förekommit vid krigsrätterna i Stockholm, Karlskrona och Boden under åren 1920 och 1921 framgår av en vidfogad tablå (bil. 6). Givetvis tillkommer det den myndighet, som har att bekosta vederbörande domstol, att svara för att befattningshavarnas antal i domstolen i erforderlig grad ökas.

Ersättning till de allmänna domstolarna.

Det torde emellertid vara självfallet, såsom ock av första lagutskottet vid 1920 års riksdag framhållits, att, i händelse de militära brottmålen överflyttas från krigsrätterna till de allmänna domstolarna, staten icke kan undgå att till stadsdomarena lämna viss *ersättning för behandlingen av de militära brottmålen.* Likaså kan en dylik ersättningsskyldighet eventuellt ifrågasättas till ordförandena i de häradsrätter, som skulle komma att handlägga sådana mål, i betraktande av den tidsspillan och de ökade omkostnader, som härigenom skulle för dem uppstå. Dessa ersättningar synas lämpligen böra bestämmas till visst belopp för varje slutligen avgjort militärt brottmål. I detta avseende må erinras, att enligt kungl. cirkuläret den 21 april 1841 i fråga om tullmål den regeln gäller, att vederbörande rådhusrätt är skyldig utan ersättning handlägga de sex första under året förekommande tullmålen, varefter statsverket erlägger en summa av femton kronor för varje mål, som därutöver förekommer. Vid bestämmande av den ersättning, som lämpligen bör utgå till de allmänna domstolarna för behandlingen av militära brottmål, synes det belopp, som erlägges för tullmål, vara alltför lågt med hänsyn dels till tullmålens relativt enklare beskaffenhet och likformighet, dels ock till den avsevärda förändring av penningvärdet, som sedan 1841 ägt rum. Vid beräkningen av kostnaderna för ifrågavarande reform (bil. 7 och 8) har kommittén förslagsvis räknat med ett ersättningsbelopp av 30 kronor för varje mål, vilket synes i stort sett vara fullt tillräckligt för täckande av vederbörande domstolars ökade kostnader. Ersättningen till de allmänna domstolarna skulle efter denna beräkning uppgå till sammanlagt 55,830 kronor per år (se bil. 8). Ehuruväl dessa kostnader endast äro approximativt beräknade, har kommittén icke ansett sig böra i sakens nuvarande läge göra några mera detaljerade kalkyler genom infordrande av närmare utredningar från vederbörande underrätter, då betänkandet, om det blir föremål för vidare åtgärder, torde komma att remitteras till ifrågavarande domstolar, vilka därvid icke lära underlåta att förebringa eventuellt erforderlig utredning i detta hänseende. I händelse fog härför anses föreligga, kunna ju särskilda grunder för ersättningsbeloppens bestämmande i ett eller annat fall fastställas.

Åklagaren.

Överflyttar man de militära brottmålen till de allmänna domstolarna, kan det måhända synas mest följdriktigt att låta allmänne *åklagaren* föra talan jämväl i dessa mål.

Härvid må dock till en början erinras, att det även efter krigsrättsmålens överflyttande till de allmänna domstolarna givetvis blir nödigt att bibehålla auditören såsom en regementets ombudsman och befälhavarens rådgivare i juridiska frågor, t. ex. rörande handläggning av disciplinmål, hänskjutande av mål till domstol, häktningsåtgärder m. m. Lämpligast synes uppenbart vara, att auditören följer ett militärt brottmål från dess första behandling hos befälhavaren åtminstone till dess hänskjutande till domstol samt därvid verkställer den förundersökning eller kompletterande utredning, som utöver det s. k. bataljonsförhöret kan finnas nödig, för att målet skall kunna i vederbörligen utrett skick föreläggas domstolen. Auditören är givetvis härtill vida mera ägnad än vederbörande allmänne åklagare vid underrätten eller polismyndigheten, då auditören genom sin tjänst vid vederbörande truppavdelning vinner en för dylik utredning värdefull kännedom om personer och förhållanden på förläggningsplatsen.

Visserligen skulle det kunna ifrågasättas, att, då denna utredning är verkställd, målet av auditören överlämnades till den allmänne åklagaren vid domstolen för att av denne där anhängiggöras och vidare laglikmätigt fullföljas.

Emellertid synes det kommittén ur vissa synpunkter lämpligare, att i händelse av krigsdomstolarnas upphörande den vid truppförbandet tjänstgörande auditören får fungera såsom åklagare. Då enligt kommitténs förslag befälhavaren, såsom förut anförts, skall inhämta auditörens yttrande, innan han fattar beslut om måls hänskjutande till domstol, bör auditören redan på detta stadium hava tagit noggrann kännedom om målet. Genom den ytterligare utredning i målet, som må hava av auditören företagits, har han fått tillfälle att än närmare sätta sig in i detsamma. Härtill kommer, att auditören på grund av sin tjänst i övrigt måste erhålla en rätt ingående kunskap om militära förhållanden och härutinnan bliva mera sakkunnig än den allmänne åklagaren. Han bör därför kunna bättre än denne för domstolen klarlägga de militära förhållanden, som kunna vara av betydelse för målet. Vidare är det givetvis för befordrande av snabbhet och undvikande av dubbelarbete och onödig skriftväxling en stor fördel, att icke ytterligare en person utöver auditören måste före åtalets väckande sätta sig in i målet.

Kommittén har emellertid icke förbisett, att genom auditörens konstituerande såsom åklagare åtskilliga förtjänta auditörer beklagligtvis icke skulle kunna bibehållas i sina befattningar, nämligen sådana, som äro ledamöter av allmänna domstolar, då det icke gärna låter tänka sig, att dessa kunna uppträda såsom åklagare inför egen domstol. Kretsen av de jurister, bland vilka auditörer för framtiden skulle kunna utses, skulle således komma att i ej ringa mån inskränkas. Av nu tjänstgörande auditörer och vice auditörer äro nämligen 24 ledamöter av allmänna domstolar, 8 andra tjänstemän i allmänna domstolar, 29 advokater och 29 tjänstemän i administra-

tiva verk etc. Fördelningen på de olika städerna framgår av en bifogad tablå (bil. 9). Kommittén antager dock, att nämnda omständighet icke kan medföra större svårigheter för auditörkårens rekrytering.

Ett sådant system med auditören såsom åklagare har ock med framgång praktiserats i Danmark.

I händelse att auditörerna sålunda komma att tjänstgöra såsom åklagare, torde deras arbetsbörda i regel bliva ungefär lika stor som för närvarande, möjligen i ett eller annat fall något ökad. Såsom av förutnämnda kostnadsberäkning (bil. 8) framgår, har kommittén ansett, att de nu till auditörerna utgående avlöningarna borde i några fall i viss mån höjas, då det är av vikt att till auditörer erhålla väl kvalificerade personer. Huruvida det nuvarande antalet auditörer på de olika platserna bör bibehållas oförändrat eller om några auditörsbefattningar lämpligen böra sammanslås, är en fråga, som torde böra lösas vid befattningarnas tillsättande med hänsyn till personliga och lokala förhållanden. Kostnaderna för auditörernas avlöning m. m., som enligt 1919 års siffror uppgingo till 84,850 kronor utom dyrtidstillägg, skulle jämlikt kommitténs förslag stiga till 96,900 kronor utan sådant tillägg.

Undersökningsärenden.

Vid krigsdomstolarna handläggas för närvarande ett stort antal *undersökningsärenden eller s. k. persedelmål.*

Sista stycket i 39 § R. L. innehåller den bestämmelsen, att om i särskild författning finnes stadgat, att undersökning i mål eller ärende skall äga rum inför krigsdomstol, detta skall gälla. Enligt 59 § samma lag må ett dylikt ärende, där talan om ansvar ej föres, handläggas av krigsrätten, även om krigsdomaren ej är tillstädes. I sådant fall består krigsrätten av auditören såsom ordförande jämte två militära ledamöter, vilka enligt 8 § mom. c samma lag skola vara av kaptens grad.

De särskilda författningar, som innehålla dylika stadganden, äro beträffande *armén* de den 11 oktober 1907 utkomna vapenvårdsreglementet, artillerimaterielreglementet, kasernvårdsreglementet, ingenjörmaterielreglementet, intendenturmaterielreglementet, sjukvårdsmaterielreglementet och veterinärmaterielreglementet. Dessa reglementen innehålla i respektive paragrafer 9, 8, 9, 13, 24, 11 och 10 med varandra ungefär likalydande bestämmelser. Därest *utlämnad* materiel skadats på annat sätt än genom förslitning eller gått förlorad, och full ersättning icke genast erlägges, skall vederbörande befälhavare omedelbart anställa undersökning för utrönande av skadans eller förlustens uppkomst, samt huruvida någon må anses därför ersättningsskyldig. Det vid undersökningen förda protokollet inlämnas omedelbart till regementschefen, vilken med hänsyn till i saken yppade omständigheter och det skadades eller förlorades värde bestämmer, huruvida undersökning jämväl vid krigsrätt skall äga rum, eller om det utan sådan åtgärd må anses uppenbart, att kronan själv bör

vidkännas skadan eller förlusten. Är det senare förhållandet, iståndsättes det skadade, om så bör ske, och bestridas utgifterna därför från det anslag, varav ifrågavarande materiel bekostas, eller avskrives det skadade eller förlorade. Har undersökning vid krigsrätt ägt rum och enligt lagakraftvunnet utslag icke någon ålagts ersättningsskyldighet, förfares på enahanda sätt. Ersättningsskyldighet för skadad eller förlorad materiel bestämmes, allt efter omständigheterna, till nytillverkningsvärdet eller till skälig del därav.

Om skada å eller förlust av materiel, förvarad i *förråd,* gälla i tillämpliga delar enahanda bestämmelser, som här ovan angivits. (Se Intendenturförrådsinstruktionen §§ 6 D och 11 D m. fl. författningsrum).

Angående handläggning av persedelmål å *flottans fartyg* stadgas följande i reglementet för marinen del II § 340:

Om någon fartygets tillhörighet under expedition förloras eller skadas, skall vederbörande uppbördsman eller i fråga om kol, ved och maskinolja den inventarieuppbördsman, under vars vård ifrågavarande utredning förvaras, påkalla undersökning och för sådant ändamål upprätta undersökningsdokument enligt särskilt formulär, vilket dokument ingives till fartygschefen och av denne åtecknas order om undersökningen. Dock skall, om fartygschef under befäl finner ämnet vara av den vikt, att det bör underställas högre befälhavare, dokumentet överlämnas till denne för undersökningsorders åtecknande.

»Undersökningsförrättningen» skall utgöras av dels vederbörande detaljofficer dels en annan officer och en underofficer. Om undersökningen avser sjukproviant, skall fartygsläkaren ingå i förrättningen i stället för sistnämnde officer. I brist på officerare beordras underofficerare att deltaga i undersökningen. Saknas erforderligt antal underofficerare, äger fartygschefen förordna, på sätt han finner lämpligast, om undersökningsförrättningens sammansättning. Behöver undersökningsförrättningen sakkunnigt biträde, må den, som förordnat om undersökningen, tillkalla sakkunnig, även sådan, som icke tillhör honom underlydande personal.

Över förrättad undersökning, vilken ifråga om skadad persedel jämväl skall omfatta besiktning av denna, avgives rapport. Undersökningsrapporten bör innefatta: 1) yttrande om orsaken till den timade förlusten eller skadan samt huruvida någon, och i sådant fall vilken, må anses hava därtill varit uppsåtligen eller av uppenbar vårdslöshet vållande; skolande, för den händelse ersättningsskyldighet anses kunna ifrågakomma, värdering av förlusten eller skadan verkställas, i den mån sådant är möjligt, dock att nu nämnt yttrande m. m. icke avgives, för den händelse att förlust eller skada är av sådan beskaffenhet, att den jämlikt särskilda föreskrifter föranleder till förberedande undersökning för krigsrätt; 2) huruvida skadad persedel är oduglig till allt vidare bruk eller endast till sitt förra bruk, men användbar för annat ändamål, och i sådant fall vilket;

3) huruvida persedeln kan repareras, och vad därtill beräknas åtgå; 4) om reparationen bör ske i land eller kan verkställas ombord med eget folk eller genom från land tillkallade arbetare; och 5) då undersökningen avsett skadad proviant, om denna kan utan olägenhet förvaras ombord; 6) varjämte, därest vittnen blivit hörda, deras namn och utsagor böra meddelas.

Sedan undersökningsdokument med därå tecknad rapport inkommit till den, som förordnat om undersökningen, skall denne å dokumentet meddela resolution i målet. Varder någon, som varit uppsåtligen eller av uppenbar vårdslöshet vållande till skadan eller förlusten, på grund därav ålagd ersättningsskyldighet, bör i resolutionen föreskrivas, att ersättningbeloppet skall, om det icke kontant inbetalas, innehållas av hans avlöning. Den, som är missnöjd med resolutionen, äger påkalla målets hänskjutande till krigsrätt.

I resolutionen skall tillika beträffande kasserad persedel, som ej tillhör inventarieuppbörd, meddelas avföringsorder samt beträffande kasserad dylik persedel, som är användbar för annat än dittills varande ändamål, meddelas uppdebiteringsorder under ny benämning.

Skadad proviant, varå icke meddelas uppdebiteringsorder under ny benämning, skall antingen försäljas eller förvaras ombord för att återlevereras vid stationen eller ock, om förvaringen skulle medföra olägenhet, kastas över bord. Resolveras på grund av undersökningsrapport, att något skall kastas över bord eller på annat sätt förstöras, bör detta ske i närvaro av undersökningsförrättningen, som därom meddelar intyg å undersökningsdokumentet. Vad här ovan blivit föreskrivet skall i tillämpliga hänseenden lända till efterrättelse, jämväl då skada uppkommit å själva fartyget.

Angående handläggningen av persedelmål vid *flottans stationer* finnas följande bestämmelser i reglementet för marinen del I § 338:

Skulle genom stöld, olyckshändelse eller annan dylik tillfällighet förlust av penningar, materialier eller persedlar inträffa, anmäler uppbördsmannen förhållandet skriftligen hos stationsbefälhavaren eller varvschefen, som förordnar om undersökning, huruvida förlusten må tillskrivas uraktlåten tillsyn, utebliven anmärkning vid inkommen räkenskap eller felaktiga åtgärder.

Undersökningen förrättas av tre personer av flottan, varav en officer och en civilmilitär tjänsteman av officers tjänsteklass. Undersökningsförrättningen och, i mån av behov, biträde åt densamma förordnas av vederbörande stationsbefälhavare eller varvschef. Om efter behörigen verkställd undersökning förlust, som ovan omförmäles, befinnes hava tillkommit utan någons förvållande eller om tillgång till ersättning av för kronan uppkommen förlust brister hos den eller dem, som äro till utgivande av sådan ersättning lagligen förpliktade, äger stationsbefälhavaren eller varvschefen, då fråga är om materialier eller persedlar, meddela beslut om avskrivning jämte hänvisning för den, som är missnöjd med beslutet, att däröver anföra besvär hos kammarrätten inom 30 dagar efter erhållen del av

beslutet, men, då fråga är om penningar, beträffande avskrivning därav avgiva förslag till marinförvaltningen jämte överlämnande av samtliga målet rörande handlingar.

Skulle verktyg under arbete förloras, anmäles förlusten genast genom uppbördsmannen vid arbetsgruppen hos vederbörande departementschef, vilken, efter anställd undersökning, uppgiver förhållandet hos varvschefen, som förordnar, om verktyget får avskrivas eller skall ersättas av den, som förlorat detsamma.

Beträffande handläggningen av persedelmål vid *kustartilleriet* stadgar reglementet för marinen del III § 299:

Därest i bruk varande kronans tillhörighet skadats på annat sätt än genom förslitning eller gått förlorad och full ersättning icke genast erlägges, anställer den, under vilken vederbörande uppbördsman med avseende på uppbördens handhavande och vård närmast lyder, omedelbart undersökning för utrönande av skadans eller förlustens uppkomst samt huruvida någon må anses härför ersättningsskyldig. Det vid undersökningen förda protokollet inlämnas så snart ske kan till vederbörande förvaltningsmyndighet, som med hänsyn till i saken yppade omständigheter och det skadades eller förlorades värde bestämmer, huruvida undersökning jämväl vid krigsrätt skall äga rum eller om det utan sådan åtgärd må anses uppenbart, att kronan själv bör vidkännas skadan eller förlusten. Är det senare förhållandet, iståndsättes det skadade, om så bör ske, och bestridas utgifterna härför från vederbörligt anslag eller avskrives det skadade eller förlorade. Har undersökning vid krigsrätt ägt rum och enligt laga kraftvunnet utslag icke någon ålagts ersättningsskyldighet, förfares på enahanda sätt. Ersättningsbeloppet för det, som skadats eller förlorats, bestämmes allt efter omständigheterna till nyanskaffningsvärdet eller skälig del därav.

Kungl. förordningen den 18 juni 1909 om ersättning i anledning av kroppsskada, ådragen under militärtjänstgöring, innehåller i 11 §, att om skada medfört eller kan skäligen antagas medföra döden eller annan påföljd, som föranleder ersättning, skall ofördröjligen hållas undersökning rörande skadans uppkomst, vilken undersökning, därest skadan yppats under militärtjänstgöring, skall föranstaltas av vederbörande befälhavare men eljest förrättas av polismyndigheten i orten. Den omständigheten att förordningen innehåller, att undersökning skall föranstaltas av vederbörande befälhavare, torde icke i och för sig medföra, att undersökningen skall äga rum inför krigsrätt, utan härför lärer fordras ett direkt stadgande i vederbörande författning. Denna undersökning synes därför tillkomma vederbörande befälhavare att hålla själv eller genom vederbörande bataljonschef eller annan lämplig person i analogi med bestämmelserna i 3 och följande §§ av B. F. Först när det kan bliva fråga om ansvarstalan mot viss person, torde saken kunna bliva föremål för krigsrätts behandling.

Beträffande flottan innehåller emellertid *reglementet för marinen* del I § 366 h. och § 218 j. m. fl.: att chef för varvsdepartementet m. fl. åligger, att, om arbetare vid varvet erhållit kroppsskada i följd av olyckshändelse under utövning av kronans tjänst eller genom tjänstgöringen ådragit sig sjukdom eller annan åkomma, som må kunna berättiga honom till pension från flottans pensionskassa eller ersättning enligt olycksfallsförsäkringslagen, därom göra anmälan hos varvschefen, på det att undersökning vid krigsrätt må bliva verkställd eller, då ersättning enligt olycksfallsförsäkringslagen ifrågakommer, arbetsgivaren i dylikt fall åliggande åtgärder vidtagna. [1]

En undersökning inför krigsdomstol kan icke betraktas som en rättegång i egentlig mening, förrän åklagaren, som där skall vara närvarande, mot någon krigsman eller därmed likställd framställt yrkande om ersättning för skadan eller förlusten ifråga. Därförinnan lärer det knappast vara överensstämmande med lag att låta personer, som höras i saken, avlägga vittnesed, och de torde icke kunna tillerkännas ersättning av allmänna medel för sin inställelse. Ej heller torde en person, som höres i saken, vara berättigad att hava rättegångsbiträde, även om undersökningen är direkt riktad mot honom.

Då däremot åklagaren under utredningens lopp mot någon framställer ersättningsyrkande, bör rättegång anses anhängiggjord, och vanliga rättegångsregler därefter bliva tillämpliga. För att domstolen skall kunna ålägga betalningsskyldighet bör dock fordras, att personen i fråga gjort sig skyldig till någon försummelse eller underlåtenhet ifråga om honom åliggande tjänsteplikt eller eljest icke förmått fullgöra honom såsom uppbördsman åliggande redovisningsskyldighet. [2]

Framställer åklagaren ansvarsyrkande, erfordras för krigsrättens behörighet, att jämväl krigsdomaren deltager i målets vidare handläggning och avgörande. För krigsrättens behörighet att handlägga ansvarsfrågan förutsättes dock, att befälhavaren anses hava hänskjutit jämväl denna fråga till krigsrätten. [3]

Därest krigsdomstolarna upphävas i fredstid och de militära brottmålen överföras till de allmänna domstolarna, uppstår frågan, huruvida dessa undersökningar och ersättningsfrågor jämväl skola överflyttas till sistnämnda domstolar eller behandlas av något annat organ.

---

[1] I rättsstatistiken, formulär 15, som avser den arbetsredogörelse från krigsrätt, som skall avlämnas av auditören, innehåller punkt 10 ifråga om ärenden, som av krigsrätten handlagts, »undersökning rörande kroppsskada eller sjukdom ådragen under militärtjänstgöring», vilket emellertid, med hänsyn till vad ovan blivit nämnt, åtminstone icke torde kunna avse förhållandena vid armén.

[2] N. J. A. 1918: 498. Se Svedelius och af Geijerstam: Kommentar till S. L. K. och R. L. sid. 506.

[3] N. J. A. 1906 not. B nr 587.

Mot en behandling av dessa ärenden i första hand vid allmän domstol tala åtskilliga omständigheter. Till en början må framhållas, att de i stort sett hava karaktären allenast av en undersökning, varmed de allmänna domstolarna icke i onödan torde böra belastas. Vidare rör det sig här icke om ansvar för brott, så att ur den synpunkten samma skäl för dessa ärendens som för brottmålens handläggande av allmän domstol icke förefinnes. Slutligen kan det vara fördelaktigt, att dessa undersökningar äga rum på själva förläggningsplatsen, då ofta ett stort antal militärer därvid behöver höras.

Det synes därför lämpligt, att ifrågavarande ärenden till en början behandlas på vederbörande militära avdelning, och att sådan undersökning verkställes av en *undersökningsnämnd,* bestående av vederbörande auditör såsom ordförande och två militära ledamöter av kaptens grad, vilka ledamöter jämte suppleanter för dem förordnas av vederbörande befälhavare för kalenderår. Genom en dylik anordning komma faktiskt dessa undersökningar och ersättningsfrågor att behandlas på motsvarande sätt som hittills, nämligen av auditören och två militära ledamöter, då krigsdomaren i regel icke torde deltaga i handläggningen av persedelmål.

För att bevaka kronans rätt bör befälhavaren förordna en därtill lämplig person, officer eller underofficer, som har att framställa ersättningsyrkande efter befogenhet mot den, som han anser vara till skadan eller förlusten vållande.

Undersökningsnämnden skulle i likhet med den förutvarande krigsrätten på yrkande av detta kronoombud yttra sig över frågan, huruvida ersättningsskyldighet kan någon åläggas. Då emellertid undersökningsnämnden icke är en domstol, kan dess beslut betraktas allenast såsom ett administrativt avgörande av frågan eller ett skiljedomsförfarande, och för sin verkställighet blir det beroende av att det godkännes av den, som fått ersättningsskyldighet sig ålagd. I annat fall, så ock om befälhavaren å kronans vägnar ej åtnöjes med undersökningsnämndens åtgärd, torde frågan böra av befälhavaren dragas inför laga domstol för att där prövas i enlighet med de bestämmelser, som stadgas i lagen om handläggning av militära brottmål.

Därest befälhavaren vid granskning av undersökningsnämnds utredning skulle finna, att den ersättningsskyldige eller annan bör åläggas bestraffning, bör han, om förseelsen är av beskaffenhet att böra i disciplinär väg bestraffas, själv ålägga sådant straff, men i annat fall hänskjuta saken till domstol. För att ej ansvars- och ersättningsfrågorna skola avgöras av olika myndigheter, undersökningsnämnd och allmän domstol, synes det lämpligt att, om vid domstol ansvarstalan väckes mot den, som av undersökningsnämnd fått ersättningsskyldighet sig ålagd, jämväl ersättningsfrågan av domstolen upptages till prövning, även om svaranden icke skulle förklara sig missnöjd med undersökningsnämndens beslut.

Därest befälhavaren själv har att avgöra en eventuell ansvarsfråga, kan sådant förhållande tänkas uppkomma, att grunderna för ansvars-

frågans och för ersättningsfrågans avdömande komme att strida mot varandra. Detta är givetvis en olägenhet, men torde i praktiken bliva av mindre betydelse.

För att dock om möjligt undgå denna olägenhet skulle man kunna tänka sig, att undersökningsnämnden icke meddelade något direkt beslut i ersättningsfrågan utan endast avgåve ett yttrande, vilket jämte undersökningshandlingarna överlämnades till befälhavaren med befogenhet för denne att avgöra såväl ersättningsfrågan som frågan om ett eventuellt disciplinstraff. Skulle därvid finnas, att strängare straff borde ådömas än befälhavaren äger själv ålägga, skulle givetvis såväl ansvars- som ersättningsfrågan av honom remitteras till laga domstol för att samtidigt avgöras. Emellertid torde detta förfarande bliva för befälhavaren onödigt betungande, och det kan för övrigt knappast anses lämpligt att sålunda inrätta en specialdomstol för militära ersättningsmål.

Även har kommittén övervägt frågan, huruvida icke den, som vore missnöjd med undersökningsnämnds beslut, borde i analogi med det nuvarande förfarandet anföra besvär över undersökningsnämndens beslut direkt i hovrätten. Emellertid torde det vara överensstämmande med gällande principer i vår processordning att så mycket som möjligt undvika att belasta domstolarna i högre instans, och härtill kommer, att man genom denna anordning skulle giva undersökningsnämnden karaktären av en verklig domstol och sålunda bibehålla en specialdomstol på detta område.

Undersökningsnämnds funktion skulle alltså endast hava karaktären av en utredning och ett administrativt beslut utan gällande rättskraft mot parten ifråga, ehuruväl detsamma dock i flertalet fall torde komma att av den, som fått ersättningsskyldighet sig ålagd, godvilligt följas. I annat fall skulle ersättningsfrågan, såsom nämnts, i vanlig ordning kunna anhängiggöras vid den domstol i första instans, som skulle handlagt målet, därest det varit att betrakta såsom ett militärt brottmål.

Av bifogade statistik (bil. 10) inhämtas, att under åren 1920 och 1921 antalet s. k. persedelmål i hela riket utgjort respektive 920 och 792, och att under samma år talan i krigshovrätten fullföljts (se bil. 11) i allenast respektive 34 och 25 fall. Det torde väl knappast vara anledning antaga, att med nu antydda system antalet fall, som skulle komma att fullföljas vid underrätt, skulle bliva avsevärt större än antalet mål, som fullföljts från krigsrätt till krigshovrätten. Till detta antagande finnes så mycket större anledning som i händelse av minskad övningstid hela antalet torde i någon mån nedgå. — Kostnaderna för handläggning vid underdomstolarna skulle med ett beräknat antal av 30 persedelmål per år enligt förut angiven grund av 30 kronor per mål uppgå till allenast 900 kronor.

Vad beträffar skillnaden i *kostnader* för statsverket genom anlitande av allmänna domstolar i stället för krigsrätter för de militära målens *Kostnader.*

avgörande, så torde denna skillnad icke bliva så stor, att den i och för sig kan åberopas såsom ett avgörande skäl åt ena eller andra hållet. Såsom framgår av förutnämnda ekonomiska utredning (bil. 8), synas emellertid kostnaderna för rättsskipningen genom den ifrågasatta reformen kunna i någon mån minskas, antagligen med cirka 20,000 kronor om året.

Sammanfattning. Vid övervägande av skälen för och emot särskilda krigsdomstolar har kommittén sålunda icke kunnat finna, att några bärande grunder av principiell natur föreligga för dessa domstolars bibehållande. Lika litet har kommittén funnit, att de lämplighetsskäl, som åberopats för krigsdomstolarnas bibehållande väga tyngre än de skäl, som tala för deras avskaffande. Icke heller torde det i praktiken möta några svårigheter av betydenhet att låta de allmänna domstolarna avlösa krigsrätterna. [1]

Givetvis tala vissa skäl för att låta nu ifrågasatta ändring anstå tillsvidare i avvaktan på vår blivande rättegångsreform. Emellertid synes denna reforms genomförande komma att dröja avsevärt längre än man från början tänkt sig. Då kommittén sökt ansluta förslaget om de militära brottmålens behandling så nära som möjligt till nu rådande förhållanden vid de allmänna domstolarna samt förslaget således icke kan anses i ringaste mån föregripa den blivande processreformen, torde denna icke böra utgöra ett verkligt hinder för att redan nu avskaffa krigsrätterna i fredstid samt överflytta de militära brottmålen till de allmänna domstolarna. Kommittén vill i detta avseende framhålla, att såväl krigsdomare som auditörer och krigsfiskaler äro tillsatta på förordnande tills vidare eller på vissa år, dock ingen längre än t. o. m. 1923. Härifrån finnes blott det undantag, att auditören vid flottans station i Karlskrona är utnämnd till sin befattning.

Disciplinmål. S. L. K. innehåller i fjärde delen »*om befälhavares disciplinära myndighet*» åtskilliga bestämmelser av processuell natur. Det synes kunna ifrågasättas, huruvida icke dessa bestämmelser borde avskiljas från S. L. K. och överföras till rättegångslagen samt delvis inarbetas i föreskrifterna angående handläggning av militära brottmål. Härigenom skulle vissa fördelar kunna vinnas, särskilt därutinnan, att man beträffande reglerna för anhängiggörandet av målen ej behövde skilja mellan disciplinmål och domstolsmål och sålunda undveke den dualism, som för närvarande härutinnan är rådande.

Till den äldre strafflagen för krigsmakten av den 7 oktober 1881 fogades vid dess utfärdande åtskilliga bestämmelser, vilka förut haft sin plats i disciplinstadgan för krigsmakten, men ansågos rätteligen

---

[1] Se Sv. Juristtidning 1920: sid. 37 ff. och 95 ff. (*Bååth, J.:* Äro särskilda krigsdomstolar behövliga? *Grape, Edw.:* Äro särskilda krigsdomstolar behövliga?) Sv. Militär Tidskrift 1920 sid. 305 ff. (*Rosenblad, N.:* Krigsdomstolarna och krigslagstiftningen.)

hava sin plats i en av konung och riksdag gemensamt stiftad lag. Till nämnda strafflag överflyttades i enlighet härmed från den dåvarande disciplinstadgan, förutom vissa andra bestämmelser, dels de i 2 kap. av nämnda strafflag intagna stadganden om disciplinstraffens arter och sättet för deras verkställande ävensom rörande de s. k. tillrättavisningar, vilka i vissa fall få användas, dels hela 11 kapitlet i samma lag om disciplinmål, vilket kapitel innefattade bestämmelser om vilka brott som få av befälhavare bestraffas, om förhållandet mellan domstols och befälhavares straffmyndighet i vissa fall samt om ordningen för verkställande av disciplinstraff och klagan över beslut, varigenom sådant straff ålagts av befälhavare. I sistnämnda kapitel infördes slutligen ock ett stadgande, att Konungen ägde förordna, av vilken befälhavare bestraffningsrätten i varje fall finge utövas samt om sättet för bestraffningsrättens utövning och om vederbörandes rättighet att tillsäga arrest. Bestämmelserna härom bibehöllos nämligen fortfarande i disciplinstadgan. De sålunda utstakade gränserna mellan de särskilda författningarna hava sedermera förblivit oförändrade.

Den disciplinstadga, vilken utfärdades den 16 juni 1899, avhandlade under nedannämnda rubriker följande ämnen, nämligen: om förmanskap samt förhållandet emellan överordnade och underordnade, om bestraffningsrätten i disciplinmål, om rättighet att tillsäga arrest, om sättet huru bestraffningsrätten i disciplinmål skall utövas, om tillrättavisningar och andra åtgärder till disciplinens upprätthållande, om straffregister samt om de militärhäkten, i vilka straff skola verkställas.

Frågan, huruvida bestämmelserna om befälhavares disciplinära bestraffningsrätt och vad därmed sammanhänger lämpligen böra hava sin plats i strafflagen för krigsmakten eller i den militära rättegångslagen, har varit föremål för övervägande av den år 1901 tillsatta *krigslagstiftningskommittén.* [1]

Sedan nämnda kommitté framhållit, att alla bestämmelser rörande befälhavares disciplinära myndighet borde äga karaktär av lag, stiftad av konung och riksdag gemensamt, ingick kommittén på frågan, huruvida dessa bestämmelser borde hava sin plats i strafflagen för krigsmakten eller i den militära rättegångslagen, vilket kunde vara föremål för olika meningar. Härom yttrade kommittén: »Då sistnämnda lag hittills egentligen endast meddelat föreskrifter om grunderna för de militära domstolarnas sammansättning och verksamhet samt reglerna för förfarandet inför dessa och vad därmed står i direkt sammanhang, och reglerna för befälhavarnes disciplinära bestraffningsrätt med vad därtill hörer är något, som därifrån bör hållas i sär, synas nu ifrågavarande delar av disciplinstadgan — på sätt redan förut skett med det i strafflagen för krigsmakten införda kapitlet om disciplinmål — lämpligast böra införas i sistnämnda

[1] Se 1901 års krigslagstiftningskommittés betänkande sid. 89.

lag. Däremot torde föreskrifterna om rätt att tillsäga arrest, vilka äro helt och hållet fristående från övriga nu ifrågavarande bestämmelser och allenast angå en åtgärd av rent preventiv karaktär, vilken i och för sig icke har något ovillkorligt samband med den disciplinära bestraffningsrätten, naturligast erhålla sin plats vid sidan av de i den militära processlagen förekommande reglerna om häktning.»

Vid granskning av förslaget yttrade *lagrådet* den 7 februari 1914 i fråga om den föreslagna lagstiftningen i dess helhet bland annat:[1] »Från nu gällande disciplinstadga hava åtskilliga bestämmelser inflyttats i strafflagsförslaget. Såvitt angår stadganden av straffrättslig natur är däremot icke något att invända. Men i förslaget hava jämväl upptagits bestämmelser av processuellt innehåll; dessa hava förvisso icke sin rätta plats i en strafflag. Det oegentliga däri är även förenat med praktiska olägenheter. I själva verket förefinnes icke i fråga om anhängiggörandet någon åtskillnad mellan disciplinmål och mål, som skola behandlas vid krigsdomstol. Det är vederbörande befälhavare, som i första hand får att skaffa med samtliga målen. Han har att tillse, om målet skall behandlas som disciplinmål eller hänskjutas till rätten. De processuella bestämmelserna gripa alltså i båda fallen in i varandra. Också hava de i strafflagsförslaget upptagna processuella stadgandena icke gjorts fullständiga, utan återfinnas jämväl i rättegångsförslagets lagbud, som direkt hänföra sig till disciplinmål, likasom åtskilliga andra i sistnämnda förslag förefintliga stadganden lämpa sig i vissa stycken även för disciplinmål. Att på detta sätt icke åstadkommits den reda och överskådlighet, som erfordras, torde icke kunna förnekas. Vill man icke, såsom i de äldre krigsartiklarna var förhållandet, upptaga i samma författning såväl straffbestämmelserna som föreskrifterna om rättegången, lära de processuella stadgandena böra utmönstras ur strafflagsförslaget och sammanföras med övriga bestämmelser om rättegången.»

Under behandlingen av 50—52 §§ av den föreslagna lagen om krigsdomstolar och rättegången därstädes gick lagrådet vidare in på frågan och anförde därvid:[2] »Förut har framhållits, hurusom det enligt lagrådets mening måste anses synnerligen oegentligt, att i strafflagsförslaget upptagits processuella bestämmelser angående disciplinmål, samt att därigenom uppkommit oklarhet i skilda hänseenden. En sammanställning av stadgandena i 18 kap. i strafflagsförslaget och ifrågavarande paragrafer torde med all tydlighet ådagalägga detta förhållande. Man har därvid att beakta, att ifråga om beivrandet av förseelser mot strafflagen för krigsmakten någon skillnad icke kan göras mellan disciplinmål och de mål, som tillhöra krigsdomstols upptagande. I varje fall är det befälhavaren, som

[1] Sid. 329 i propositionen nr 57 till 1914 års senare riksdag.

[2] Sid. 401 i propositionen nr 57 till 1914 års senare riksdag.

först behandlar saken; han avgör, om han kan eller vill disciplinärt avdöma saken eller skall hänskjuta den till domstolen. Redan i och för sig måste det därför anses synnerligen olämpligt att på skilda ställen giva bestämmelser i omförmälta hänseenden; än betänkligare är om, såsom i förslaget är förhållandet, de meddelade föreskrifterna förete bristande överensstämmelse sinsemellan. Enligt lagrådets tanke stå reda och överskådlighet icke att vinna annorledes än genom att sammanföra hithörande stadganden på ett ställe och bringa dem till överensstämmelse med varandra.»

Departementschefen yttrade därefter vid ärendets behandling i statsrådet [1]: »Av lagrådet har framhållits, hurusom oklarhet i skilda hänseenden uppkommit därigenom, att strafflagsförslaget upptagit vissa processuella bestämmelser om disciplinmålens behandling. Lagrådet har i anledning härav ifrågasatt, att de processuella bestämmelserna skulle utmönstras ur strafflagsförslaget och sammanföras med övriga bestämmelser om rättegången. Det synes emellertid från systematisk synpunkt vara mindre tilltalande att till rättegångslagen överflytta allenast de bestämmelser, som gälla rörande disciplinmålens anhängiggörande och vidare handläggning av befälhavaren, men låta de regler, som i övrigt gälla angående disciplinmålens behandling, kvarstå i strafflagen. Ej heller synes det vara lämpligt, att hela den del av strafflagsförslaget, som handlar om befälhavares disciplinära myndighet, överflyttas till en lag, som enligt sin rubrik avser att lämna regler för krigsdomstolarna och rättegången därstädes. Man torde därför böra söka efter en annan utväg att avhjälpa de av lagrådet påpekade bristerna i förslaget. Då man, såsom lagrådet även framhåller, icke på ett tidigare stadium med säkerhet kan avgöra, om ett mål kommer att behandlas av befälhavare eller av domstol, är det visserligen olämpligt att låta olika regler gälla för dessa två fall. En riktigare utväg synes då vara att skilja emellan olika mål på det sätt, att man i strafflagen för krigsmakten meddelar bestämmelser rörande alla mål, om vilka det icke redan från början kan sägas, att målets avgörande i disciplinär ordning är uteslutet. Dessa mål finnas angivna i förslagets 185 § och benämnas där disciplinmål. Den närmare beskaffenheten av dessa mål kan karaktäriseras på det sätt, att dels i målet är fråga om något av de i 185 § uppräknade brott och dels disciplinstraff ingår i strafflatituden för den straffbestämmelse, som skall tillämpas. I rättegångslagen skulle åter stadgande meddelas om anhängiggörande av övriga mål, d. v. s. sådana, beträffande vilka det utan vidare är klart, att de måste hänskjutas till domstol. Vad de s. k. disciplinmålen angår är det, då angivelse sker i ett dylikt mål eller det eljest kommer till befälhavares kunskap, att ett hit hänförligt brott är begånget, tillsvidare oavgjort, om målet slutligen bör behandlas av befälhavare eller av domstol. Endast så mycket är klart, att

[1] Sid. 434 i propositionen nr 57 till 1914 års senare riksdag.

brottet är av viss beskaffenhet och att det brott, varom fråga är, kan bestraffas med disciplinstraff. En särskild undersökning måste då ske i målet för att få utrönt, huru det vidare skall behandlas. Ger denna till resultat, att högre straff än disciplinstraff bör ådömas i det föreliggande fallet eller också att närmare utredning bör ske inför domstol för att avgöra, om något brottsligt förfarande från den brottsliges sida över huvud taget föreligger, eller för att klargöra graden och beskaffenheten av hans brottslighet, då skall målet, även om det från början handlagts i den för disciplinmål stadgade ordningen, av vederbörande befälhavare överlämnas till domstols handläggning. Anser åter befälhavaren efter hållet förhör det vara klart, att disciplinstraff av honom kan åläggas, kommer även målets avgörande att ske i den ordning, som för disciplinmål är stadgad. Även i de fall, då målet slutligen hänvisas till domstol, kommer emellertid, ända till dess sådan hänvisning skett, målet att behandlas av befälhavaren efter de regler, som gälla för disciplinmålens handläggning, och den rätta platsen för fastställandet av dessa regler synes då vara den del av krigslagstiftningen, som behandlar befälhavarens disciplinära myndighet.

I överensstämmelse med vad nu är sagt har 50 § i rättegångslagen uttryckligen begränsats att gälla åtal för brott, som höra till krigsdomstols behandling och icke äro av beskaffenhet, att talan därå enligt strafflagen för krigsmakten bör anhängiggöras i den för disciplinmål stadgade ordning, varemot i förevarande paragraf (202 §) av strafflagen upptagits fullständiga bestämmelser för anhängiggörande av de s. k. disciplinmålen.»

Kommittén finner i berörda hänseende den av lagrådet intagna ståndpunkten vara den ur principiell synpunkt riktigaste och i praktiskt hänseende mest lämpliga. Åtminstone synes det kommittén nödigt, att till rättegångslagen överflyttas samtliga de bestämmelser, som gälla *anhängiggörandet* av militära brottmål vare sig dessa sedan bliva att hänföra till domstolsmål eller disciplinmål, så att bestämmelser, som avse samma faktiska förhållande, icke införas i två olika författningar. Något särskiljande av disciplinmål och domstolsmål bör enligt kommitténs mening icke äga rum, förrän befälhavaren efter vederbörlig utredning fattat beslut om målens hänförande till den ena eller andra gruppen. Därefter gå målen olika vägar.

Även om ett ytterligare överförande till rättegångslagen av bestämmelserna i 4:de delen av S. L. K. om befälhavares disciplinära myndighet kunnat vara önskvärt, har kommittén likväl icke velat föreslå några ytterligare åtgärder i detta avseende, då sådant icke varit nödigt för utformning av förevarande lagförslag samt frågan om revision av strafflagen för krigsmakten på grund av innevarande års riksdags beslut fortfarande är aktuell.

I händelse en mera omfattande revision av sistnämnda lag kommer att äga rum, lärer kommitténs förslag behöva i viss mån omarbetas.

Andra författningar.

Lagen om krigsdomstolar och rättegången därstädes innehåller bestämmelser rörande jurisdiktionen såväl i fred som i krig. Därest, såsom kommittén föreslår, krigsdomstolarna i fredstid upphävas, torde en omarbetning av den nuvarande lagen om krigsdomstolar och rättegången därstädes böra äga rum, så att från densamma utmönstras de bestämmelser, som röra förhållandena i fredstid, och nödiga bestämmelser meddelas för reglerandet av förhållandena vid övergång mellan freds- och krigstillstånd. Även synes det önskvärt, att i såväl strafflagen för krigsmakten som den militära bestraffningsförordningen och en del andra författningar en uppdelning göres av de bestämmelser, som röra förhållandena under fred och under krig, så att mera reda och överskådlighet vinnes. Kommittén har emellertid i sakens nuvarande läge ej ansett sig böra i vidsträcktare mån än som skett inlåta sig härpå.

Vissa i huvudsak redaktionella förändringar i strafflagen för krigsmakten samt i en del andra författningar och instruktioner bliva givetvis nödvändiga.

Speciella motiv.

1 §. *Om militära brottmål.*

Överflyttningen till de allmänna domstolarna av de mål, som hittills behandlats av krigsdomstolarna, påkallar vissa modifikationer i det allmänna rättegångsförfarandet för dessa måls vidkommande. Det är därför nödvändigt att till en början angiva, vad som enligt denna lag innefattas under begreppet »militära brottmål» eller brottmål, som skola handläggas vid domstol på sätt i denna lag stadgas. Militära brottmål böra således skiljas, å ena sidan, från övriga brottmål, som handläggas vid domstolarna, och å andra sidan, från »disciplinmål», som omförmälas i 184 och följande §§ S.L.K. Härvid är dock att märka, att då besvär anföras mot befälhavares beslut i disciplinmål, dessa besvärsmål anses som militära brottmål. — Gränsen mellan de militära disciplinmålen och de militära brottmålen är, såsom framgår av den allmänna motiveringen (sid. 94 ff.), i många fall från början ganska svävande. Först efter en förberedande utredning är det i de flesta fall möjligt att bestämt avgöra, huruvida ett mål skall gå den ena eller andra vägen.

Kommittén har vid bestämmandet av begreppet »militära brottmål» utgått från den synpunkten, att detta begrepp icke bör göras mera omfattande än som är oundgängligen nödvändigt. Åtskilliga av de enligt 39 § R.L. till krigsdomstol hörande mål hava därför ansetts icke böra betecknas såsom militära brottmål, utan har detta begrepp inskränkts till att enligt huvudregeln omfatta allenast åtal emot dem, som lyda under strafflagen för krigsmakten eller eljest äro underkastade straff efter samma lag för brott, som i andra eller tredje delen av nämnda lag omförmäles såsom straffbart, vare sig straffet finnes utsatt där eller i sådant avseende hänvisning är gjord till allmän lag.

De skiljaktigheter, som förefinnas mellan 39 § R.L. och de bestämmelser, som upptagits i förslagets 1 § 1 mom., äro följande.

Enligt *39 § 2:o* R.L. hör till krigsdomstols upptagande åtal för fel och förbrytelser i ämbete eller tjänst vid krigsmakten jämväl i de fall, då den brottslige ej lyder under strafflagen för krigsmakten eller brottet där icke omförmäles såsom straffbart.

Den personal, som åsyftas med uttrycket, då den *brottslige ej lyder under strafflagen för krigsmakten,* är i främsta rummet den i S. L. K. 6 § 2:o undantagna, d. v. s. präster, vid krigsdomstolarna tjänstgörande domare och åklagare, lärare vid militära läroanstalter samt professor och krigsarkivarie vid generalstaben. Vidare torde hit höra vid krigsmakten anställda civila betjänte, som icke enligt 6 §

3:o S.L.K. lyda under nämnda lag. Enahanda lärer förhållandet anses vara med vissa månads- och daglönare vid flottan, i den mån de icke tjänstgöra vid mobiliserad avdelning.

Av dessa personer komma givetvis vid krigsdomstolarna tjänstgörande domare och åklagare ej längre i betraktande. Vad angår de *auditörer,* som enligt kommitténs förslag skulle under fredstid efterträda de nuvarande auditörerna, tala starka skäl för att åtal mot dem för tjänstefel bör handläggas vid de allmänna domstolarna i vanlig ordning. Någon anledning i och för sig att göra hovrätt till forum för sådana mål synes icke heller föreligga. Men då av auditör begångna tjänstefel i flertalet fall torde komma att grunda sig på den handläggning av ärenden, som tillkommit befälhavaren och auditören gemensamt, ävensom föranledas av hans funktion såsom ordförande i undersökningsnämnd, torde det vara lämpligt att åtal mot auditör handlägges i samband med och under samma former som mål mot befälhavare och militära ledamöter i undersökningsnämnd, d. v. s. som militärt brottmål. I detta syfte har kommittén infört bestämmelsen i 1 § 1 mom. 2) att åtal emot auditör för fel eller försummelse vid fullgörande av tjänsteåliggande enligt denna lag skall anses såsom militärt brottmål. Jämlikt 9 § skall ett sådant mål handläggas av hovrätt. Då emellertid auditör ej lyder under S. L. K. eller eljest är underkastad straff efter samma lag, skall mål mot denne icke anhängiggöras genom angivelse hos befälhavaren.

Beträffande åtal mot övriga ovannämnda personer finner kommittén något skäl icke föreligga, varför sådana mål skulle handläggas annorledes än i vanlig ordning inför de allmänna domstolarna. I samma ordning anser kommittén jämväl bör handläggas åtal för fel och förbrytelse i ämbete eller tjänst vid krigsmakten, då den brottslige väl lyder under strafflagen för krigsmakten, men brottet däri icke omförmäles som straffbart.

39 § 3:o R. L. innehåller bestämmelse att till krigsdomstols upptagande hör åtal mot dem, som lyda under strafflagen för krigsmakten, för brott i övrigt av vilken beskaffenhet som helst, då de förövas i fält eller inom fästning, som för annat ändamål än övning ställes eller är ställd på krigsfot, eller på sjötåg i krigstid, såvida åtalet anställes, medan truppen är i fält eller sjötåget varar eller fästningen fortfarande är ställd på krigsfot.

Någon bestämmelse, motsvarande den ifrågavarande, vilken allenast har tillämpning på åtal, anhängiggjort under krig eller mobilisering, torde icke behöva upptagas i denna lag.

I *39 § 4:o* R. L. hör under krigsdomstol åtal mot krigsfånge eller utländsk man, vilken vid krig mellan främmande makter, därunder Sverige är neutralt, här i riket internerats, förutom i de fall, som avses under 1:o, jämväl i andra fall, såvida åtalet rör brott, som begås, medan den tilltalade hålles under militärbevakning; så

ock åtal mot krigsfånge för brott, som av honom förövas utom riket, ändå att han ej hålles under dylik bevakning.

Vad angår åtal mot dessa personer, torde böra framhållas, att, därest åtalet avser brott enligt S. L. K., detsamma enligt regeln i förslagets 1 § 1:o är att anse såsom militärt brottmål, enär dylika personer enligt 9 § S. L. K. äro underkastade straff efter samma lag. Stadgandet i 4:o torde alltså avse endast det fall, att brottet straffas uteslutande efter allmän lag. Kommittén har icke funnit skäl, varför dylika mål skulle inför domstolarna handläggas såsom militära brottmål.

I fråga om *delaktighet* i militärt brott eller om underlåtenhet att upptäcka sådant brott (R. L. 39 § 5:o) har kommittén ansett sig böra föreslå en bestämmelse, som i viss mån innebär en utvidgning av hittills gällande principer. För att förekomma, att den felaktige må kunna lagföras och dömas vid annan domstol eller i annan ordning än gärningsmannen, föreslår kommittén nämligen i 1 § 1 mom. 3), att all delaktighet i militärt brott skall behandlas såsom militärt brottmål utan hänsyn till om den delaktige är sådan person, som omförmäles under 1) eller ej, eller huruvida delaktigheten är straffbar enligt S. L. K. eller enligt S. L. Enligt 48 § R. L. skall, därest någon är åtalad vid krigsdomstol, och annan tilltalas för delaktighet i det åtalade brottet, ändå att åtalet mot den delaktige icke hör till krigsdomstols behandling, likväl denna domstol även rannsaka angående honom, men sedan insända ett exemplar av protokollet i målet till den domstol, som har att döma över honom. Enligt 1 § 1 mom. 3) i förevarande förslag skall däremot den domstol, där huvudgärningsmannen åtalas, jämväl döma över åtalet angående sådan delaktighet, som nyss nämnts. Häremot synas icke några betänkligheter kunna möta, då vanliga brottmål och militära brottmål komma att handläggas vid samma domstolar och de processuella skiljaktigheter, som förekomma vid behandlingen av militära brottmål, icke i förevarande hänseende kunna vara av någon större betydelse. I fråga om sådan delaktig har kommittén emellertid i 15 § 2 mom. infört en undantagsbestämmelse beträffande sättet för talans anhängiggörande i så måtto att anhängiggörandet ej skall ske genom befälhavaren.

I *39 § 6:o* R. L. finnes den bestämmelsen, att tvister om gjort krigsbyte till lands eller uppbringning till sjöss skola handläggas av krigsdomstol. Någon motsvarande bestämmelse har icke införts i kommitténs förslag, enär kommittén ansett, att dylika mål, därest de förekomma i fredstid, lämpligen böra handläggas vid de allmänna domstolarna i vanlig ordning.

Kommittén har vidare funnit lämpligt att i 1 § 2 mom. införa uttrycklig, med gällande principer och praxis överensstämmande föreskrift därom, att, därest en handling innefattar flera brott, som omförmälas såsom straffbara dels i S. L. K. och dels i annan lag, eller därest en

handling i särskilda avseenden är belagd med olika straff i S. L. K. och i annan lag, åtalet skall i dess helhet anses såsom militärt brottmål.

I 1 § 1 och 2 mom. har angivits, vilka mål, som äro att anse såsom militära brottmål. Vissa undantagsfall från den allmänna regeln upptagas i 3, 4 och 5 mom. av denna paragraf.

3 mom. innehåller i första stycket den bestämmelsen, att om ett mål mot en person är ett vanligt brottmål, åtalet mot en delaktig jämväl skall så behandlas, även om detta senare åtal eljest varit att anse såsom militärt brottmål.

Därest brott är förövat av militärer och civila personer tillsammans, och åtalet beträffande de förra enligt denna lag skulle vara att anse såsom militärt brottmål, torde, i överensstämmelse med grunderna för K. F. den 6 mars 1751 om rättegångens förkortande i brottmål, då flera under särskilda domstolar hörande personer äro däruti delaktiga, samtliga medgärningsmännen böra rannsakas vid allmän domstol enligt vanliga regler och bestämmelserna i denna lag icke tillämpas i fråga om de militära förbrytarna. Härom har införts ett stadgande i 3 mom. andra stycket av denna paragraf.

Påpekandet i 39 § R. L. om domkapitlets domsrätt har i förslaget uteslutits, vilket följer av kommitténs ståndpunkt till bestämmelsen i 39 § 2:o R. L.

I 1 § behandlas endast frågan om åtal för brott. Därest *ersättningsyrkanden* framställas i sådant mål, följa dessa yrkanden givetvis ansvarsfrågan enligt allmänna regler. Vill målsägande väcka talan allenast rörande ersättning, skall även denna talan anses såsom militärt brottmål enligt bestämmelsen i 1 § 4 mom.

2—9 §§. *Om laga domstol.*

I 2 § återfinnes stadgandet att de militära brottmålen skola under fredstid behandlas av de allmänna domstolarna. Allmän underrätt skall alltså vara första instans i dessa mål. Att i vissa undantagsfall hovrätt kan omedelbart döma i militära brottmål, framgår av bestämmelserna i 9 §.

Överdomstol i militära brottmål är hovrätt. Till främjande av rättsskipningens enhet kunde det ifrågasättas att hänskjuta dessa mål till en av hovrätterna och detta så mycket hellre, som hovrätt i många fall är sista instans. Då för närvarande krigshovrätten endast är en vid Svea hovrätt särskilt bildad avdelning, borde i så fall denna hovrätt i första hand komma i fråga. Emellertid synes det kommittén, som om tillräckligt bärande skäl icke kunna åberopas för att beträffande dessa mål göra någon ändring i de vanliga reglerna för målens fördelning mellan hovrätterna. Samma skäl, som skulle kunna åberopas för krigsrättsmålens sammanförande till en hovrätt, skulle även kunna med ungefär samma fog motivera en motsvarande åtgärd beträffande åtskilliga andra grupper av mål, då de militära brottmålen, såsom kommittén framhållit, icke kunna

anses vara av mera säregen typ än många andra brottmål. Härtill kommer, att om endast en av hovrätterna skulle bliva forum för militära brottmål, följdriktigheten torde fordra, att även denna hovrätt handlade alla åtal för fel i bland annat domarämbetets utövning beträffande dessa mål. Detta skulle å andra sidan medföra den inkonsekvensen, att en allmän underdomstol skulle för fel i domarämbetets utövning svara inför två olika hovrätter, beroende på om felet avsåge handläggning av ett vanligt brottmål eller ett militärt brottmål. Att detta är mindre lämpligt, synes uppenbart. Den specialisering av de militära brottmålen i hovrätt, som kan vara nödig, torde kunna erhållas genom att dessa mål handläggas å viss division inom hovrätten.

2 §, jämförd med övriga bestämmelser i förslaget, giver vid handen, att de allmänna domstolarna skola handlägga dessa mål i sin vanliga sammansättning, d. v. s. utan några militära bisittare. Såsom i den allmänna motiveringen [1] framhållits, anser nämligen kommittén militära meddomare icke erforderliga.

3—6 §§ innehålla bestämmelserna om *forum* i egentlig mening. Då de militära brottmålen överflyttas från krigsdomstolarna till de allmänna domstolarna, framställer sig givetvis den frågan, vilken underrätt, som skall vara behörigt forum i dessa mål. Av flera skäl är det önskvärt att kunna i huvudsak koncentrera behandlingen av militära brottmål till vissa allmänna domstolar och helst till dem, inom vilkas områden de olika militära enheterna hava sin ordinarie förläggning. Där vistas manskap och befäl största delen av sin tjänstgöringstid, och där bliva alltså i de flesta fall de militära förbrytelserna begångna, vadan dessa domstolar enligt de vanliga reglerna om forum delicti i allmänhet skulle bliva forum i militära brottmål. Att låta reglerna om forum delicti undantagslöst vinna tillämpning skulle emellertid av vissa skäl vara mindre lämpligt. Den militära personalen vistas nämligen ofta för kortare tider utom förläggningsorten. Att onödig omgång och ökade kostnader skulle bliva följden, därest rannsakningen för brott, begångna inom annan domstols domvärjo under sådan tillfällig vistelse, alltid måste ske vid forum delicti, ligger i öppen dag. Därest ett brott är begånget å sådan tillfällig vistelseort och målet till följd av den tilltalades häktning eller insättande i förvarsarrest eller av annan särskild orsak fordrar snar behandling vid domstol, bör möjlighet finnas att insända den brottslige till den ordinarie förläggningsorten för rannsakning vid truppförbandets vanliga domstol. I ett flertal andra fall torde hinder icke möta att låta domstolsbehandlingen anstå, till dess truppen återkommit till förläggningsorten. Men å andra sidan kunna förhållandena vara sådana, att den brottsliges återförande till förläggningsorten för att där undergå rannsakning av praktiska skäl icke kan vara lämpligt. Brottet kan exempelvis vara begånget under tillfällig tjänstgöring vid annat truppförband, dit den tilltalade icke

[1] Allm. motiv. sid. 75.

hör, och den utredning i målet, som är erforderlig, helst böra verkställas på platsen för brottets begående. Huvudstadgandet innehåller därför en viss valfrihet mellan domstolen i förläggningsorten och domstolen i den ort, där den avdelning av krigsmakten, som målet närmast angår, har sin ordinarie förläggning. Med »avdelning av krigsmakten» förstås givetvis jämväl skola, kommendering, verk eller inrättning, som ej tillhör visst truppförband av armén eller kustartilleriet eller station av flottan.

I 4 § har föreslagits, att Konungen skulle äga att vid militära avdelningars mera konstanta förläggningar eller långvariga övningar utom den ordinarie förläggningsorten meddela särskilda föreskrifter om forum, i likhet med vad nu är fallet.[1]

Med hänsyn till bestämmelsen i 4 § av förslaget må framhållas, att det synes naturligt, att t. ex. trupper, som hava sin förläggning i närheten av stad men utanför stadens judiciella gräns (se bil. 2), böra lyda under rådhusrätten i staden och icke under vederbörande häradsrätt. Även kunna förhållandena tänkas sådana, att tvänne truppavdelningar äro förlagda å landsbygden i närheten av varandra men under olika häradsrätters domvärjo. I sådant fall kan det vara lämpligt, att Konungen lämnar sådana föreskrifter, att bägge dessa truppförband skola lyda under samma häradsrätt.

Att medgiva handläggning av mindre förseelser vid *polisdomstol,* där sådan finnes, synes icke vara nödigt eller lämpligt. Kommittén har därför föreslagit den ändring i lagen den 2 juni 1916 om skyddskoppympning, att, därest åtal för förseelse mot nämnda lag avser fall, som omförmäles i 22 § sista stycket av lagen, åtalet skall anhängiggöras vid allmän underrätt och icke vid polisdomstol.

Vilka de *rådhusrätter* äro, som enligt förslaget skulle efterträda de nuvarande krigsrätterna, framgår av härvid fogade bilagor, som jämväl utvisa, i vad mån ledamöter av dessa domstolar förut varit krigsdomare eller auditörer och sålunda ledamöter av krigsrätt. (Se bil. 2 och 3).

Vad angår de *häradsrätter,* som enligt förslaget skulle bliva forum i militära brottmål, utgöras dessa av Västra Göinge häradsrätt, med tingsställe i Hässleholm, för Skånska trängkåren; Vadsbo södra domsagas häradsrätt, med tingsställe i Moholm, för trupperna i Karlsborgs fästning; Sollefteå tingslags häradsrätt, med tingsställe i Sollefteå, för Västernorrlands regemente och Norrlands trängkår; samt Överluleå tingslags häradsrätt, med tingsställe i Boden, för Bodens trupper. Av dessa platser äro Hässleholm, Sollefteå och Boden städer under landsrätt med tingsställen belägna inom respektive städer. Beträffande Vadsbo södra domsagas häradsrätt har det synts kommittén lämpligast, att de militära brottmålen handläggas å Karlsborgs fästning i stället för å tingsstället i Moholm. Västra

[1] Jfr författningar om särskilda krigsrätter (Sv. ffs. 1915 nr 533—536 samt 566 och 567 m. fl. Se även Svedelius och af Geijerstam: Kommentar till S. L. K. och R. L. sid. 424 ff.)

Göinge och Vadsbo södra domsagas häradsrätter hava årligen vardera 10 allmänna tingssammanträden, Sollefteå tingslags häradsrätt 5 allmänna tingssammanträden samt Överluleå tingslags häradsrätt 3 lagtima ting jämte 3 tingssammanträden med s. k. tremansnämnd.

Beträffande Boden är, såsom av den statistiska redogörelsen framgår, de militära brottmålens antal relativt stort. Det kan därför, med hänsyn till att den ordinarie häradshövdingen är bosatt å annan ort, ifrågasättas, huruvida han kan hava tillfälle att handlägga dessa mål. Emellertid torde det enligt 10 § i kungl. stadgan den 22 juni 1920 med vissa föreskrifter angående domsagornas förvaltning förefinnas möjlighet att avhjälpa dessa svårigheter genom anställande av biträdande domare i Luleå domsaga. Nämnda författningsrum stadgar nämligen, att i domsaga, där Kungl. Maj:t efter häradshövdingens och hovrättens hörande finner det för göromålens behöriga gång erforderligt, skall vara anställd biträdande domare, som har att på eget ansvar utföra på domaren ankommande göromål. Med hänsyn såväl härtill som till det från samhällets sida uttalade önskemålet att erhålla en mera rationell rättsskipning för Bodens stad i övrigt[1], torde det böra övervägas, huruvida icke denna stad borde bilda eget tingslag inom domsagan och att en biträdande domare, jämlikt kungl. cirkuläret den 17 december 1920 angående grunder för bestämmande av biträdande domares ämbetsåligganden, finge åt sig uppdraget att förvalta häradshövdingämbetet i detta tingslag.

Då det är av intresse att avgörandet av de militära brottmålen icke i onödan fördröjes, samt härtill kommer, att flertalet av dessa mål äro av tämligen enkel beskaffenhet, synes hinder icke böra möta för handläggning av åtminstone vissa grupper av dessa mål

---

[1] Uti en den 12 oktober 1904 till Kungl. Maj:t ingiven ansökan anhöll *municipalnämnden* i Bodens municipalsamhälle, att samhället måtte tillerkännas stadsrättigheter. I ansökningen anfördes bl. a. Då kostnaderna för erhållande av särskild rådhusrätt torde bliva så stora att de icke kunde uppväga de fördelar, som därav skulle vara att vinna, ansåge municipalstämman det lämpligast, att den eventuellt blivande staden fortfarande finge i judiciellt avseende tillsvidare lyda under landsrätt. Uti skrivelse den 25 april 1905 förklarade sedermera munipalstämman, att samhället, därest Kungl. Maj:t så funne nödigt, iklädde sig de kostnader, som kunde bliva en följd av samhällets utbrytning från kommunen i övrigt jämväl i judiciellt och administrativt hänseende. Över ansökningen hördes bl. a. *Kungl. Maj:ts befallningshavande i Norrbottens län*, som i yttrande den 10 mars 1906 anförde bl. a. Den tid vore sannolikt ej avlägsen, då samhällets behov av egen jurisdiktion skulle finnas oavvisligt, men med hänsyn till de dryga kostnader, utbrytningen, i den omfattning ansökningen avsåge, krävde, och då samhället kunde utan allt för avsevärda olägenheter undvara egen jurisdiktion, syntes vederbörande skattdragande ej böra betungas med därmed förenade stora omkostnader, vilka de velat tillsvidare undvika, men förklarat sig eventuellt villiga ikläda sig.

Därefter inkom till Kungl. Maj:t från *municipalsamhället* en skrift, utvisande att stämman den 21 oktober 1907 beslutat anhålla, det Kungl. Maj:t täcktes bevilja samhället stadsrättigheter med egen jurisdiktion och administration,

vid sammanträden med tremansnämnd. Beträffande dessas kompetens torde man kunna jämställa disciplinstraff med böter. För detta ändamål bör den ändring vidtagas i lagen den 7 maj 1918 om särskilda tingssammanträden för handläggning av vissa mål och ärenden, att i 1 § 1 stycket införas efter orden »böter högst femhundra kronor» orden »eller disciplinstraff». Härvid må emellertid erinras, att de mål, som sålunda skulle kunna handläggas med tremansnämnd, i allmänhet äro sådana, som kunna disciplinärt avdömas av befälhavaren.

På grund av det föreslagna stadgandet i 7 § förefinnes möjlighet att, därest så i något enstaka fall skulle vara erforderligt, vederbörande domstol kan hålla sammanträde på den ort, där truppavdelningen uppehåller sig för en längre eller kortare tid.

Kommittén har vidare, såsom nämnts, haft sin uppmärksamhet riktad på den olägenhet, som skulle uppstå, om militära brottmål rörande Karlsborgs garnison skulle komma att handläggas å det ordinarie tingsstället i Moholm. Kommittén har därför genom bestämmelsen i 7 § berett möjlighet för handläggning av dessa mål inom Karlsborgs fästning.

I 9 § behandlas de fall, då hovrätt skall omedelbart döma i militära brottmål. Motsvarande bestämmelser i R. L. återfinnas i dess 46 §. Här har kommittén föreslagit den ändring, att orden

---

därvid samhället förband sig att betala till en blivande borgmästare en årlig lön av 2,500 kr. jämte 500 kr. i tjänstgöringspenningar, varjämte stämman åtog sig att bekosta lokal för rådstuga. *Domhavanden i Luleå domsaga* förklarade i avgivet yttrande, att han på grund av verkställd utredning ansåge, att det icke komme att bliva brist på mål att handlägga för en blivande rådhusrätt och att löseninkomsterna skulle bliva rätt avsevärda. *Svea hovrätt* avgav yttrande den 29 november 1907 och anförde därvid följande. Därest Bodens municipalsamhälle i enlighet med den gjorda ansökningen tilldelades stadsrättigheter, skulle det utan större olägenheter kunna medgivas, att den nya staden i avseende å rättsskipningen finge tillsvidare lyda under landsrätt. Då det emellertid för rättsskipningen utan tvivel skulle medföra större fördelar, om den nya staden från början finge egen jurisdiktion med rådstuvurätt och magistrat, hade hovrätten ännu mindre något att erinra mot en sådan anordning, förutsatt dock att sammansättningen av rådhusrätten och magistraten bleve tillfredsställande och att tillräcklig avlöning kunde anslås åt dem, som för rättstillståndets upprätthållande skulle i stadens tjänst anställas. Som likväl i nämnda hänseenden fullständiga förslag ej förelåge, varjämte närmare utredning syntes erforderlig för bestämmande av det område, som den nya jurisdiktionen lämpligen borde omfatta, syntes hovrätten den väckta frågan om självständig jurisdiktion, för den händelse samhället icke medgåves att utgöra stad under landsrätt, ej i det skick, vari ärendet då befunnes, kunna fullständigt bedömas.

Vid underdånig föredragning av detta ärende den 28 april 1911 fann Kungl. Maj:t ej skäl att till ansökningen lämna bifall.

I en den 4 december 1917 ingiven skrift förnyade kommunen framställningen att erhålla stadsrättigheter, därvid kommunen emellertid anhöll, att den nya staden fortfarande skulle i avseende å rättsskipningen lyda under Överluleå tingslags häradsrätt.

Den 13 december 1918 blev denna framställning bifallen.

Nuvarande reglementet för stadsstyrelsen i Boden är av den 12 maj 1922 (nr 315).

»mot officer» utgå. Kommittén har nämligen ansett, att fel och försummelser vid fullgörande av något tjänsteåliggande enligt rättegångslagen böra behandlas av hovrätt såsom första instans, oavsett vilken rang den person innehar, som sålunda förbrutit sig. Någon avsevärd ökning av hovrätternas arbetsbörda torde härigenom icke vara att befara.

10 och 11 §§. *Om auditör och allmän åklagare.*

Liksom hittills skall enligt förslaget vid varje regemente och därmed likställt truppförband samt vid var och en av flottans stationer finnas en auditör, som utnämnes av Konungen. Att i vissa fall en auditör kan anställas vid två eller flera regementen eller därmed likställda truppförband, framgår av andra stycket i 10 §, liksom tredje stycket innehåller en bestämmelse om att Konungen i vissa fall kan förordna särskild auditör.

I så måtto innehåller 10 § ett nytt stadgande, att auditör är civil tjänsteman, som står utanför den militära rangordningen. Med hänsyn till den självständiga ställning, som auditörerna böra intaga gentemot de militära myndigheterna, och då de enligt kommitténs förslag kunna komma att leda undersökningar och utföra åtal även mot officerare av högre grad, har det synts kommittén vara riktigast att ställa dem helt utanför den militära rangordningen. Samma förhållande äger numera rum i Danmark, och enligt vad kommittén inhämtat har någon olägenhet härav icke försports.

Av skäl, som i den allmänna motiveringen närmare utvecklats, har kommittén föreslagit auditören till allmän åklagare. För att erhålla garanti för att auditörerna även i detta hänseende äro fullt kompetenta har kommittén föreslagit, förutom bestämmelsen att till auditör ej må utses annan än den, som fullgjort vad författningarna föreskriva såsom villkor för att i domarämbete nyttjas, jämväl det villkoret att, där ej Kungl. Maj:t i särskilt fall medgivit befrielse, auditör skall vid avlagt prov hava visat sig äga erforderlig kännedom om militära lagar, författningar och reglementen. Sådan bestämmelse gäller för närvarande ifråga om krigsfiskal, som ej fullgjort villkoren för att kunna nyttjas i domarämbete.[1]

I mål, som anhängiggöras i hovrätt, skall enligt förslaget advokatfiskalen vara allmän åklagare.

Då målets beskaffenhet det fordrar, bör givetvis justitiekanslern äga befogenhet att förordna särskild åklagare, såsom t. ex. i det fall att talan skall väckas mot den befälhavare, hos vilken auditören är anställd, eller i fall av särskilt krävande beskaffenhet.

12—17 §§. *Om angivelse och åtal.*

Krigsrättsmål anhängiggöras[2] för närvarande enligt 50 § R. L. genom en »anmälan» hos den befälhavare, som äger föranstalta om krigsrätts sammankallande för målets behandling. En sådan anmälan eller rättare sagt »angivelse», såsom den ock betecknas i

[1] Se kungl. kungörelsen den 27 aug. 1915 ang. prov för vinnande av behörighet till krigsfiskalstjänst (nr 310).

[2] Se Svedelius och af Geijerstam: Kommentar till S. L. K. och R. L. sid. 524 ff.

sista punkten av 50 §, torde här betyda angivelse av målsägande, som omförmäles i 6 kap. 8 § allmänna strafflagen, eller ock åklagare, vilka vid krigsrätten kunna föra talan mot den tilltalade. Anmälan av militära överordnade, som icke på samma gång äro målsägande, torde ej anses likställd med den anmälan, som i denna § avses.

Vidare föreskriver 51 § R. L. följande: »Är hos befälhavare angivelse gjord om brott, som i 50 § sägs, eller är till hans kunskap kommet, att dylikt brott, som hör under allmänt åtal, blivit begånget, varde målet hänskjutet till vederbörlig domstol.»

Är sådan angivelse gjord, föreligger alltså för befälhavaren en ovillkorlig skyldighet att hänskjuta målet till domstol. Det tillkommer honom icke att pröva, huruvida sannolika skäl finnas för antagande, att det angivna brottet är begånget, och att med ledning därav avgöra, om målet skall hänskjutas till domstol. Dock torde han icke vara skyldig att remittera saken till domstol, därest det är uppenbart, att den angivna handlingen eller underlåtenheten icke är ett brott, d. v. s. då någon straffbestämmelse icke finnes, som på fallet ifråga kan komma till användning. Likaså lärer han vara berättigad att, där han finner sådant fall föreligga, att han äger ålägga disciplinstraff, själv avdöma målet i stället för att hänskjuta det till domstol.

Visserligen angives särskilt i 202 § S. L. K. förfarandet vid angivelse av förseelser, som kunna disciplinärt straffas, men detta förfarande är i huvudsak detsamma som beträffande domstolsmål. Även där ett mål från början rätteligen anhängiggjorts såsom disciplinmål, kan det under utredningens lopp visa sig, att målet icke kan avgöras i disciplinär väg på grund av bestämmelserna i 204 § S. L. K. m. fl. stadganden eller till följd därav, att uppkommen fråga om skadestånd lämpligen bör följa ansvarsfrågan åt.[1] Någon sträng åtskillnad mellan anhängiggörandet och den förberedande utredningen av disciplinmål och av andra militära brottmål torde icke heller i praxis förefinnas. Såsom en given olägenhet måste man dock betrakta det förhållandet att bestämmelser om anhängiggörandet av mål finnas upptagna både i S. L. K. och R. L.

Har angivelse av åklagare eller målsägande icke gjorts, utan brottet på annat sätt kommit till befälhavarens kännedom, t. ex. genom en anmälan från överordnad, synes befälhavaren böra äga prövningsrätt om på grund av föreliggande utredning eller omständigheterna i övrigt remiss till domstol bör ske eller icke.

Om ett brott icke hör under allmänt åtal, bör givetvis hänskjutande till domstol icke ske utan angivelse av vederbörande målsägande.

Vare sig den brottslige är häktad, insatt i förvarsarrest eller på

[1] Hinder föreligger i allmänhet icke att handlägga huvudsaken såsom disciplinmål och hänvisa därav flytande ersättningsfrågor till domstol. (Jfr. M. O.: 1919: 273 not. 1).

fri fot, sker målets hänskjutande till domstol för närvarande genom resolution av befälhavaren å förhörsprotokollet[1] samt handlingarnas överlämnande till krigsdomaren. Denne har att utsätta tid och plats för målets behandling, varpå det åligger befälhavaren att överlämna handlingarna i målet till allmänne åklagaren, som har skyldighet att inkalla den tilltalade, därest denne är på fri fot, ävensom vederbörande målsägande samt själv komma tillstädes vid rättens sammanträde.

Befälhavaren har alltså rätt att hänskjuta ett mål till domstol utan att dessförinnan meddela sig med åklagaren. Det tillkommer dock givetvis denne senare att själv pröva, huruvida sådana omständigheter föreligga, att han vill vid rätten väcka åtal mot den angivne. Därest någon talan av åklagare eller målsägande icke föres vid rätten, torde målet böra av rätten avskrivas från vidare behandling. Väcker åklagaren åtal vid rätten, är han emellertid icke bunden av några instruktioner från befälhavarens sida. Man lärer nämligen icke kunna betrakta krigsfiskalen såsom en befälhavaren underordnad myndighet, vilken har att på dennes order och ansvar utföra åtal. Ett eventuellt rekonventionsansvar för åtalet drabbar icke befälhavaren utan endast åklagaren. Men om befälhavaren häktat den tilltalade eller låtit insätta honom i förvarsarrest, kan givetvis härför ansvarstalan föras mot befälhavaren i det fall att åtgärden finnes sakna laga berättigande.

Då åtal sålunda anhängiggöres genom angivelse hos befälhavaren och därigenom att denne hänskjuter målet till domstol, kan alltså en krigsfiskal icke direkt hos krigsrätten väcka talan. Härifrån givas dock de undantag, som omförmälas i 56 § R. L., att det under en rannsakning finnes, att den tilltalade begått annan förbrytelse, som hör till krigsdomstols upptagande, eller att någon tilltalas för delaktighet i det åtalade brottet.

För en enskild målsägande torde det ock med nuvarande bestämmelser vara uteslutet att få ett mål behandlat av krigsrätt, därest befälhavaren skulle vägra att hänskjuta målet till domstolen. Det står dock målsäganden givetvis öppet att vända sig till J. K. eller M. O., vilka kunna väcka åtal mot befälhavare, som utan fog vägrat att hänskjuta målet till krigsrätt. Är det angivna brottet föremål för allmänt åtal, kunna dessa ämbetsmän direkt vid krigsrätt föra ansvarstalan i mån av befogenhet, men krigsrätt torde icke kunna sammankallas utan en remiss från befälhavaren på grund av formuleringen av 14 och 51 §§ R. L.

Då enligt föreliggande förslag de militära brottmålen skola överlämnas till de allmänna domstolarna, har man, enligt kommitténs uppfattning, att välja mellan tvenne alternativ för målens anhängiggörande. Antingen kan man liksom i andra brottmål låta målen oberoende av någon angivelse hos befälhavaren anhängiggöras genom

[1] Se B. F. § 9.

stämning till eller ansvarstalan vid domstol från målsägandes eller åklagares sida. Eller ock kan man bibehålla nu gällande tillvägagångssätt att ett åtal anhängiggöres genom angivelse hos vederbörande befälhavare, varmed torde avses den närmast över den brottslige stående befälhavare, som jämlikt 191 och följande §§ i S. L. K. över honom har eller i fall, som i 6 § detta förslag avses, över honom haft bestraffningsrätt i disciplinmål vid den tid, då brottet begicks. Kommittén har valt det senare alternativet, såsom framgår av förslagets 12 §, vilken i huvudsak motsvarar 50 § R. L.

Sedan hos befälhavaren angivelse gjorts om brott, som i 12 § sägs, eller eljest till hans kunskap kommet, att dylikt brott, som hör under allmänt åtal, blivit begånget, skall befälhavaren enligt 13 § skyndsamt verkställa utredning om förseelsen och de närmare omständigheterna därvid genom förhör. Detta förhör motsvarar det i 202 § S. L. K. omförmälda förhör, det s. k. bataljonsförhöret.

Sedan utredningen slutförts, skall befälhavaren efter det auditörens yttrande inhämtats, fatta beslut i målet. Han kan härvid antingen döma till disciplinstraff eller hänskjuta målet till domstol eller förklara, att detsamma skall förfalla. Godkänner icke befälhavaren auditörens mening, äger denne anteckna densamma till protokollet. Har sådan anteckning icke skett, är auditören jämte befälhavaren ansvarig för beslutet.

Har *befälhavaren dömt till disciplinstraff,* kan någon ansvarstalan vid domstol icke väckas vare sig av åklagare eller målsägande. Reglerna för den vidare behandlingen av disciplinmål återfinnas i fjärde delen S. L. K.

Såsom i den allmänna motiveringen (sid. 92) framhållits, har kommittén sökt undvika den dualism i fråga om anhängiggörandet av militära brottmål, som för närvarande föreligger genom att S. L. K. innehåller bestämmelser för anhängiggörandet av talan i s. k. disciplinmål, under det att anhängiggörandet av domstolsmålen behandlas i den militära rättegångslagen. I detta syfte har kommittén i 12 och 13 §§ av sitt förslag intagit gemensamma regler för anhängiggörandet av talan i alla militära brottmål, vare sig de sedermera komma att handläggas såsom disciplinmål eller domstolsmål. Dessa mål skilja sig alltså icke från varandra, förrän befälhavaren fattat beslut om deras hänförande till ena eller andra gruppen. Sedan detta skett, behandlas disciplinmålen efter de regler, som återfinnas i S. L. K., och domstolsmålen enligt bestämmelserna i detta förslag.

Denna princip har emellertid föranlett, att i 202 § S. L. K. såsom ett 1:a moment införts en bestämmelse, att i fråga om angivelse för förseelse samt utredning om förseelsen och de närmare omständigheterna därvid skall under fredstid gälla vad i 12 och 13 §§ av detta förslag är stadgat. Såsom ett 2:dra moment i 202 § S. L. K. hava åter reglerna enligt deras gamla lydelse införts, med tillägg att de avse förhållandena under krigstid.

Likaså kommer givetvis 204 § S. L. K. endast att avse förhållan-

dena under krigstid, då den där omförmälda prövningen såvitt angår fredstid av befälhavaren företagits enligt 13 § i kommitténs förslag.

Därest befälhavaren *beslutat att hänskjuta målet till domstol,* blir förfarandet olika för det fall att svaranden är häktad eller insatt i förvarsarrest och för det fall att så icke är förhållandet. I förra fallet åligger det befälhavaren att ofördröjligen till rättens ordförande överlämna bestyrkt avskrift av protokollet vid bataljonsförhöret samt av angivelseskriften eller av den anmälan rörande brottet, som eljest avgivits, ävensom utdrag av det militära straffregistret rörande den tilltalade jämte övriga handlingar i målet med uppgift på dagen, då den tilltalade förklarades häktad eller tillsades förvarsarrest. Rättens ordförande åligger att utsätta målet att företagas inom tid, som stadgas i allmän lag om tiden för företagande av rannsakning med häktad (Sv. ffs. 1922 nr 214), samt att om tiden för rannsakningen underrätta befälhavaren och åklagaren, vilken senare har att till sammanträdet kalla målsägande där sådan finnes. Är den tilltalade icke för brottet häktad eller insatt i förvarsarrest, skall befälhavaren, där brottet kan bliva föremål för allmänt åtal, överlämna handlingarna till åklagaren, vilken äger att, såsom i allmän lag stadgas, anhängiggöra åtal och inkalla målsäganden. Någon ovillkorlig skyldighet för åklagaren att vid domstolen föra ansvarstalan på grund av befälhavarens beslut om målets hänskjutande till domstol förefinnes icke. Målsäganden är enligt 15 § 1 mom. berättigad att, vare sig åklagaren för talan eller icke, utfå handlingarna hos befälhavaren och själv anhängiggöra talan.

Kan åter brottet, som hänskjutits till domstolen, icke bliva föremål för allmänt åtal, skola handlingarna av befälhavaren överlämnas till den målsägande, som angivit brottet, och tillkommer det denne att väcka talan vid domstolen, på sätt rörande talan i brottmål i allmän lag stadgas.

Skulle befälhavaren finna, att *målet bör förfalla,* kan någon talan av auditören såsom åklagare ej väckas, därest han icke av J. K., J. O. eller M. O. får sig ålagt att anhängiggöra sådan talan. Det offentliga intresset, att ett militärt brott vederbörligen bestraffas, torde i regel få anses tillgodosett genom befälhavarens prövningsrätt. Skulle befälhavaren utan laga skäl underlåta att hänskjuta ett mål till domstol, kan han härför ställas till ansvar för tjänstefel. För J. K., J. O. eller M. O. står det givetvis öppet att vid domstolen låta väcka talan efter befogenhet i enlighet med för dem gällande instruktioner. Finnes i detta fall enskild målsägande, som är berättigad att föra talan, är denne ock enligt bestämmelsen i 15 § av förslaget bibehållen vid sin rätt att själv anhängiggöra sin talan vid domstol, på sätt i allmän lag stadgas. På begäran av sådan målsägande åligger det befälhavaren att till denne överlämna förhörsprotokoll och övriga handlingar rörande den brottslige.

Därest ett militärt brottmål icke av befälhavaren hänskjutes till domstol, kan, såsom ovan nämnts, auditören i regel icke föra ansvarstalan. Härifrån göres dock det undantag enligt 16 §, att om det under målets behandling finnes, att den tilltalade begått annat militärt brott, eller att någon är delaktig i det åtalade brottet, det tillkommer vederbörande åklagare och eventuellt målsägande att utvidga åtalet efter befogenhet. Underrättelse härom skall dock lämnas befälhavaren.

Beträffande sådan delaktig, vilken icke lyder under strafflagen för krigsmakten eller eljest är underkastad straff efter samma lag, skall åtal enligt 1 § 1 mom. 3:o behandlas såsom militärt brottmål. Vid anhängiggörandet av åtal mot sådan person skall självfallet angivelse icke ske hos någon militär befälhavare, utan åklagare och målsägande hava att väcka talan mot honom, på sätt i allmän lag rörande brottmål är stadgat.

Att målsägande i alla fall, jämväl då ansvarsfrågan blivit avgjord i disciplinär väg, har rätt till ersättningstalan följer av bestämmelsen i förslagets 53 §.

Vad angår sådana mål, där den tilltalade är på fri fot, åligger det häradsrätts ordförande att på begäran av åklagare eller målsägande utsätta särskilt sammanträde för behandling av militärt brottmål att hållas så snart ske kan och senast inom en månad efter det framställning blivit gjord, där ej lagtima ting inom nämnda tid infaller. Någon svårighet i följd av dessa stadganden torde icke behöva möta, särskilt då tre av de fyra häradsrätter, som härvidlag i regel ifrågakomma, hava sitt tingsställe förlagt till stad, nämligen Hässleholm, Sollefteå och Boden, samt den fjärde häradsrätten torde få sina sammanträden för handläggning av militära brottmål förlagda till en ort, Karlsborg, som står i bekväm förbindelse med ordinarie domhavandens boningsort, Skövde. Skulle det i Boden eller Karlsborg uppstå svårigheter för den ordinarie domhavanden att handlägga militära brottmål, saknas icke utväg att få en särskild domare förordnad. På ovannämnda fyra platser, där häradsrätt skulle bliva forum, torde det icke heller möta något hinder att erhålla erforderligt antal nämndemän från det samhälle med närmaste omnejd, där sammanträdet skall hållas. De nämndemän, som komma att tjänstgöra vid sådana extra sammanträden, torde i likhet med vad som gäller om sammanträden med tremansnämnd[1] böra tillerkännas ersättning för sin inställelse enligt gällande resereglemente, dock att dagtraktamente ej bör få beräknas.

I syfte att befordra snabbheten vid målens avgörande har vidare i 17 § intagits en föreskrift, att målet skall av åklagaren om möjligt

[1] Se lagen den 7 maj 1918 om särskilda tingssammanträden för handläggning av vissa mål och ärenden.

så förberedas, att fullständig utredning och bevisning i övrigt föreligger redan vid första rättegångstillfället.

Då det synes lämpligt att om möjligt bespara militärerna en på tjänstgöringen tilläventyrs menligt inverkande väntetid i rättssalen, har kommittén föreslagit den ändring i 2 kap. 3 § R. B. rörande den ordning, i vilken sakerna skola företagas inför rätten, att militära brottmål skola handläggas före övriga brottmål.

18—34 §§. *Om rättegången.*

För att så mycket som möjligt förkorta rättegången har i 18 § intagits en bestämmelse, att åklagaren och målsäganden skola, där så ske kan, till första rättegångstillfället inkalla samtliga vittnen och sakkunniga, som skola höras i målet, samt i övrigt vidtaga de åtgärder, som erfordras för att all behövlig utredning och bevisning då skall kunna framläggas. En sådan skyldighet torde visserligen kunna härledas redan ur gällande bestämmelser i rättegångsbalken, men då i praktiken härutinnan i allmänhet mycket brister, har kommittén ansett det lämpligt att intaga ett direkt stadgande härom i denna lag.

I 19 § medgives enskild part en viss rätt till biträde av auditören vid inkallande av vittnen i målet. Denna rätt, som även nu förefinnes enligt 55 § R. L., har i någon mån begränsats, i det att den blott avser parter och vittnen, som äro anställda vid krigsmakten, eller värnpliktiga, som äro i tjänstgöring.

20 § berör frågan om tillgodoseendet av *särskild militär sakkunskap* vid rätten. Såsom i den allmänna motiveringen[1] närmare utvecklats, har kommittén gått ut ifrån att den sakkunnigutredning och de upplysningar rörande speciella militära förhållanden, vilka kunna vara av nöden, skola i första hand förebringas av parterna själva. Genom att auditören fungerar såsom åklagare har man alltid vid rätten tillstädes en person, som bör hava haft tillfälle att förvärva den kännedom om de militära förhållandena, som i allmänhet torde vara nödig för att kunna för rätten klargöra de omständigheter, under vilka ett brott blivit begånget. Då auditören från målets första handläggning hos befälhavaren haft tillfälle att med denne samråda i saken, bör det dessutom för auditören vara lätt att genom befälhavaren och eventuellt annan sakkunnig person vid truppavdelningen erhålla alla de upplysningar och förklaringar, som kunna vara nödvändiga för att belysa de speciellt militära synpunkterna på fallet ifråga. Vid det förhör, som i åtskilliga fall enligt 17 § skall av auditören hållas, innan målet förekommer vid domstolen, har auditören att utreda bland annat, vilka särskilda författningsrum och reglementsbestämmelser samt instruktioner och order m. m., som i målet kunna vara av betydelse.

Svaranden, såsom i regel själv militär, torde väl icke heller vara främmande för de militära förhållandena.

---

[1] Allm. motiv. sid. 70 ff.

Erfordras någon sakkunnig utredning eller belysning av målet utöver den, som parterna själva äro i stånd att för rätten framlägga, kunna de i vanlig ordning inför rätten åberopa sakkunniga att höras på ed såsom vittnen eller upplysningsvis.

De fall, där denna sakkunnigutredning icke är tillfyllest, torde, såsom i den allmänna motiveringen framhållits, vara synnerligen få. Att rätten själv enligt gällande principer är berättigad att komplettera den sakkunnigutredning, som kan vara nödig för målets rätta bedömande, genom att inkalla en eller flera fackmän, har redan påpekats. Ett sådant inkallande kan givetvis äga rum såväl på yrkande av part som på rättens eget initiativ. De personer, som inkallas, behöva givetvis icke vara militärer utan kunna även vara civila, vilket kanske i ett eller annat fall kan finnas lämpligt, såsom då frågan gäller vissa tekniska förhållanden eller navigering och dylikt. Där domaren från början finner, att målets beskaffenhet kan göra biträde av sakkunniga nödigt eller önskvärt, äger domaren redan till första rättegångstillfället inkalla sådan sakkunnig för att närvara under förhandlingarna i målet.

Innan sakkunnig inkallas, bör rätten, där så utan oskäligt uppehåll kan ske, bereda parterna tillfälle att yttra sig över den, som ifrågasättes till sakkunnig, så att rätten kan förvissa sig om, att någon jävig eller för ändamålet eljest olämplig person icke blir utsedd.

I fråga om de jäv, som kunna åberopas mot sådan sakkunnig, torde man hava att välja mellan domarjäv och vittnesjäv. I praxis lärer man i fråga om jäv såväl som i de flesta övriga avseenden likställa dessa sakkunniga med vittnen. Vittneseden torde visserligen icke vara formellt avpassad för sakkunniga i egentlig mening, d. v. s. sådana som icke samtidigt vittna om vad de hört och sett. Lämpligare vore, att sakkunnig avlade en ed av innehåll, att han efter bästa förstånd och samvete skall fullgöra det uppdrag, som lämnats honom. Kommittén har emellertid i avbidan på processkommissionens förslag till ny rättegångsordning icke ansett lämpligt att på de militära brottmålens område föreslå särskilda bestämmelser rörande hörandet av sakkunniga, utan torde samma praxis, som nu gäller i andra mål, böra tillsvidare kunna följas även i de militära brottmålen.

Beträffande ersättning av allmänna medel till sakkunnig, som av rätten inkallats, samt sådan ersättnings återgäldande, torde i tillämpliga delar böra gälla vad i avseende å vittnen i brottmål är stadgat. Då emellertid dessa sakkunniga kunna komma att närvara vid ett flertal sammanträden vid rätten och deras tidsspillan sålunda kan komma att bliva avsevärt större än ett vanligt vittnes, samt det även kan tänkas, att de nödgas utföra visst arbete för att bliva i stånd att avgiva av rätten begärt utlåtande, har kommittén ansett lämpligt medgiva rätten att, där så prövas skäligt, tillerkänna sådan sakkunnig högre ersättning än vad om vittnen i brottmål är

stadgat. Sådan ersättning bör i allmänhet icke utgå i fall, då sakkunnig erhåller gottgörelse för sin inställelse enligt resereglementet.

Därest hovrätt eller högsta domstolen skulle finna nödigt att avhöra sakkunniga, bör vad här ovan yttrats äga motsvarande tillämpning. Vad hovrätten beträffar, kan förhöret äga rum direkt inför hovrätten, under det att för högsta domstolens vidkommande ett sådant förhör måste avhållas inför nedre justitierevisionen.

Genom bestämmelserna i 26 § avses att förhindra onödiga eller onödigt långa uppskov i målen. Att uppskov i mål rörande häktad ej får äga rum på längre tid än åtta dagar vid rådhusrätt och fjorton dagar vid häradsrätt, följer av bestämmelserna i 14 § första stycket [1].

I avsikt att påskynda målets avgörande har i 27 § införts ett stadgande av innehåll, att, sedan vid underrätt handläggning av målet blivit till slut förd, *dom* skall avsägas samma dag eller senast nästa dag, där ej i målets vidlyftighet eller eljest hinder därför möter. Ungefär motsvarande bestämmelse återfinnes i lagen om tingssammanträden med tremansnämnd och i lagen om förfarandet i brottmål rörande minderåriga. För övrigt är det givetvis ett önskemål i fråga om rättegångar i allmänhet, att dom meddelas med så kort uppskov som möjligt. Med hänsyn till den fullständiga förundersökning, som i de militära brottmålen bör hava ägt rum, ävensom i betraktande av att flertalet militära brottmål äro av relativt enkel natur, torde hinder icke möta för att här införa en dylik bestämmelse.

Särskild *dombok* i militära brottmål, torde vara av intresse dels för de militära myndigheterna, som därigenom lättare kunna erhålla möjligen erforderliga upplysningar, och dels med hänsyn till den vissa myndigheter åliggande granskningsskyldigheten. Givetvis skall även särskild *saköreslängd* till denna dombok föras.

Övriga bestämmelser rörande förfarandet vid domstol samt vad därmed sammanhänger överensstämma i huvudsak med hittills gällande stadganden.

35—44 §§. *Om verkställighet av utslag samt om häktning, förvarsarrest och annat tagande i förvar.*

I 82 § 4 stycket R. L. stadgas nu: »Har någon genom krigsrätts utslag blivit fälld till disciplinstraff, då må, utan hinder av anförda besvär, straffet genast befordras till verkställighet, såvida den dömde ej tillika blivit fälld till annat frihetsstraff eller till böter, och detta straff enligt strafflagen för krigsmakten skall förenas med disciplinstraffet. Då disciplinstraff, som den dömde undergått, skall avräknas å annat straff, förfares enligt de i 35 och 39 §§ sistnämnda lag stadgade grunder.»

Någon motsvarande bestämmelse fanns icke i den äldre lagstiftningen samt ej heller i 1901 års krigslagstiftningskommittés förslag eller i den till 1914 års andra lagtima riksdag avlåtna regeringspropositionen i ämnet. Stadgandet infördes vid utarbetande av förslag

[1] Jfr 4 § lagen den 2 juni 1922 om tiden för företagande av rannsakning med häktad (nr 214).

till sammanjämkning av kamrarnas skiljaktiga beslut beträffande disciplinstraffen i samband med den i 189 § S. L. K. intagna föreskriften att sträng arrest i regel icke får ådömas av befälhavare utan endast av krigsdomstol. Därmed avsågs närmast att undanröja de olägenheter för den militära disciplinen, som skulle uppkomma, om sträng arrest, som ådömts av krigsdomstol, icke genast kunde bringas till verkställighet. Kommittén anser emellertid, att ifrågavarande avsteg från eljest gällande rättsregler beträffande exekutionen av frihetsstraff, ådömda av domstol, icke kan till fyllest motiveras endast med önskvärdheten av att straffet omedelbart verkställes. I följd härav har kommittén i sitt förslag uteslutit bestämmelsen.

Vidare har kommittén i 38 § föreslagit den ändring i nu gällande bestämmelser, att den befälhavare tillkommande häktningsrätt icke må utövas utan efter auditörens hörande. Godkänner icke befälhavaren auditörens yttrande, äger denne anteckna det i protokollet. Har sådan anteckning icke skett, vare auditören jämte befälhavaren för beslutet ansvarig. Någon olägenhet eller tidsspillan torde härigenom icke uppstå, då befälhavare, i avbidan på att auditörens yttrande kan inhämtas, medgivits rätt att tillsäga den felande förvarsarrest. Rättssäkerheten torde emellertid härigenom bliva bättre tryggad, och med den av kommittén införda ordningen, att auditören skall av befälhavaren höras, innan mål hänskjutes till rätten, torde överensstämma att sådant yttrande inhämtas jämväl innan en häktningsåtgärd vidtages.

Jämlikt 97 § R. L. är befälhavare, som hänskjuter mål till domstol, berättigad förordna att den tilltalade hålles i förvarsarrest, ändå att skäl till häktning icke föreligger, därest förseelsen är av svårare beskafffenhet och det för krigslydnadens upprätthållande finnes vara av synnerlig vikt, att den tilltalade icke lämnas på fri fot, dock under förutsättning att hänskjutandet till krigsrätt sker enligt 204 § S. L. K., d. v. s. att förseelsen ifråga är av beskaffenhet att talan därå bör anhängiggöras i den för disciplinmål stadgade ordning. Om ett hänskjutande till domstol sker enligt 51 § R. L., d. v. s. målet ej är av disciplinmåls beskaffenhet, förefinnes för befälhavaren icke någon dylik rätt att förordna om förvarsarrest.

Det förefaller kommittén, som om denna åtskillnad icke vilade på tillräckligt bärande grund och detta särskilt om man tager hänsyn till de i 185 § 5) och 186 § S. L. K. omnämnda fall, då förseelser icke få behandlas såsom disciplinmål.

Kommittén har därför i 41 § föreslagit en sådan omredigering av 97 § R. L., att befälhavare under ovannämnda förutsättningar alltid skall äga rätt att förordna om förvarsarrest. En enhetlig bestämmelse härutinnan är givetvis av nöden, då enligt förslaget skillnaden mellan disciplinmål och militära brottmål i fråga om anhängiggörandet är utplånad.

Någon anledning att, såsom förut i 98 § R. L. ägt rum, göra åtskillnad mellan officerare och underofficerare, å ena, samt manskap,

å andra sidan, ifråga om hållandet i förvarsarrest föreligger enligt kommitténs mening icke, varför 42 § i överensstämmelse härmed omredigerats. I samma syfte har kommittén vidtagit vissa ändringar i 17 och 18 §§ B. F.

Härförutom har i 44 §, som motsvarar 100 § R. L., vidtagits en redaktionell ändring. På grund av tryckfel har nämligen i riksdagens skrivelse i ämnet ordet »av» framför orden »annan överordnad» bortfallit. Därigenom har denna § kommit att erhålla en annan lydelse än som beslutats. Rättelse har nu vidtagits i berörda hänseende.[1]

45—51 §§. *Om undersökningsärenden.*

Såsom i den allmänna motiveringen framhållits[2], har kommittén föreslagit, att, där i särskild författning stadgas, att undersökning i mål eller ärende rörande kronan tillhörig skadad eller förkommen persedel eller materiel skall äga rum inför krigsdomstol, sådan undersökning under fredstid i stället skall ske inför en undersökningsnämnd.

De fall, där sådana undersökningar skola äga rum, finnas närmare angivna i den allmänna motiveringen.

Denna undersökningsnämnd skall enligt 45 § bestå av vederbörande auditör såsom ordförande och två militära ledamöter av kaptens grad såsom bisittare. Militära ledamöterna jämte suppleanter för dem skola förordnas av vederbörande befälhavare för kalenderår. Finnes officer av föreskriven grad ej att tillgå, må till ledamot eller suppleant förordnas officer av närmast högre eller närmast lägre grad. I fråga om jäv mot dessa ledamöter skola domarjäven tillämpas.

Vederbörande befälhavare tillkommer att efter samråd med auditören sammankalla undersökningsnämnden.

Vid handläggning av ifrågavarande ärenden skall alltså auditören tjänstgöra såsom ordförande, vadan han icke kan härvidlag föra kronans talan. Kommittén har därför ansett lämpligt införa den bestämmelsen, att befälhavaren har att förordna lämplig person för att vid sådan undersökning bevaka kronans rätt och talan. Sådant kronoombud åligger att inkalla de personer, som skola höras i ärendet, varjämte ombudet äger framställa yrkande om ersättning mot vid undersökningsnämnden närvarande person, som lyder under S. L. K. eller eljest är underkastad straff efter samma lag.

Undersökningsnämnden har att, sedan utredningen blivit slutförd, besluta över av kronoombudet i ärendet framställt ersättningsyrkande.

Nämndens beslut i ärendet skall ofördröjligen meddelas befälhavaren ävensom genom befälhavaren bevisligen tillställas den person, som förpliktats att i ärendet utgiva ersättning.

Om den, som fått ersättningsskyldighet sig ålagd, icke åtnöjes med nämndens beslut, äger han att sist inom tjugu dagar efter av be-

---

[1] Se M.O: 1917 sid. 361 ff. samt Svensk Juristtidning 1916 sid. 339 (Ericsson, Hugo: Rätten att »taga i förvar» enligt krigslagarna.)

[2] Se allm. motiv. sid. 85 ff.

slutet erhållen del däremot skriftligen anmäla missnöje hos befälhavaren. Har missnöje ej sålunda blivit anmält inom sagda tid, kan undersökningsnämndens beslut verkställas såsom domstols laga kraftägande utslag.

Om missnöje däremot rätteligen anmälts eller om befälhavaren å kronans vägnar ej åtnöjes med undersökningsnämndens beslut, skall han vid den domstol, som varit behörig att handlägga saken, därest ansvarsyrkande framställts, anhängiggöra talan mot den, som han anser vara ersättningsskyldig. Härvidlag skall befälhavaren först i vanlig ordning höra auditören. Därest befälhavaren beslutar att anhängiggöra talan vid domstol, skall i fråga om anhängiggörandet och handläggningen i övrigt i tillämpliga delar gälla vad om rättegång i militära brottmål är stadgat.

Handlingarna i ärendet överlämnas i sådant fall av befälhavaren till auditören, vilken har att i vanlig ordning å kronans vägnar instämma vederbörande till domstolen med yrkande om ersättning. Att auditören icke har rätt att vägra föra en sådan ersättningstalan, även om han såsom ledamot av undersökningsnämnden varit av den åsikten att ersättningsskyldighet ej bort åläggas, är givet. Fall av sistnämnda beskaffenhet torde väl för övrigt sällan förekomma, då en befälhavare knappast kan antagas komma att fullfölja en dylik sak vid domstol mot auditörens avstyrkande. Med stöd av ett negativt yttrande från undersökningsnämnden och auditörens avstyrkande av ärendets vidare fullföljande torde befälhavaren i regel hava fullt fog för persedelns avskrivande enligt vederbörande reglementen.

Därest befälhavaren vid granskning av undersökningsnämndens utredning finner, att någon gjort sig skyldig till sådan vårdslöshet eller försummelse eller annan förseelse, som bör föranleda ansvar, äger han givetvis, därest saken är av disciplinmåls natur, att själv ådöma ansvar. I annat fall har han att remittera ansvarsfrågan till domstol på sätt i 13 § stadgas. Skulle ansvarstalan komma att väckas vid domstol, bör även ersättningsfrågan samtidigt komma under domstolens prövning, även om missnöje med undersökningsnämndens beslut icke skulle vara av vederbörande rätteligen anmält.

REDOGÖRELSE FÖR LAGSTIFTNINGEN I VISSA FRÄMMANDE LÄNDER

Danmark.

Den i Danmark före år 1920 gällande lagstiftningen rörande det militära rättsväsendets organisation och rättegången vid de militära domstolarna grundade sig, vad angick hären, på Krigsrättsinstruktionen den 9 mars 1683 jämte förklaringen däröver av den 19 juni 1703 samt, i fråga om flottan, på Sjökrigsartikelsbrevet den 8 januari 1752 och Krigsartikelsbrevet för lanttjänst vid flottan den 29 juli 1756 med däri sedermera vidtagna ändringar.

De ordinarie domstolarna *vid hären* voro *Avdelningskrigsretter* och *Armékrigsretter*. Avdelningskrigsretterna (motsvarande våra regementskrigsrätter) bestodo av 13 militära ledamöter av olika grader, officerare, underofficerare och meniga samt en auditör såsom juridisk rådgivare och ledare av undersökningen. Ordinarie armékrigsrätt var enligt krigsrättsinstruktionen *General- og Overkrigsretten,* som utgjordes av minst 13 och i viktigare mål ända till 25 militära ledamöter samt en civil ledamot, generalauditören. Vid denna domstol upptogos mål mot officer av regementsofficers eller högre grad ävensom mål, som rörde vissa grövre förbrytelser. Denna domstol var dessutom appellationsdomstol i *civila* tvister mot militärpersoner.[1]

Vid flottan gällde olika regler i fråga om rättsskipning i land och ombord å fartyg på sjötåg. Rättsskipningen *i land* tillkom dels *Den kombinerede Ret,* bestående av 6 militära medlemmar och en auditör, dels *Over- eller Generalkrigsretten,* som förordnades av Konungen och utgjordes av en amiral, 11 officerare av regementsofficers grad samt generalauditören. *Ombord å krigsfartyg på sjötåg* handhades rättsskipningen av *Krigsretter,* bestående av 7 militära ledamöter, samt av en *Overkrigsret,* sammansatt av 13 officerare, vanligen fartygschefer, under presidium av flottans befälhavare.

Genom lag av den 8 maj 1908 inrättades en *Overkrigsret* som appellinstans för härens och flottans domstolar. Den bestod av generalauditören, tre av Højesterets eller Landsoverrettens i Köpenhamn domare jämte, för mål rörande armén en general och två andra officerare av minst överstes grad och för mål från flottan en amiral och två kommendörer.

---

[1] Sedan lång tid tillbaka har en sådan domstol icke varit i verksamhet. I stället tillsattes för varje särskilt fall genom en Kungl. resolution en »Overkrigskommission», bestående av en general, två stabsofficerare och en auditör.

Förutom dessa ordinarie militärdomstolar funnos även vissa »ekstra ordinarie retter», som tillsattes för särskilda saker.

Den militära jurisdiktionen hade i äldre tider i Danmark, såsom redan av det föregående i viss mån framgår, en synnerligen stor omfattning, i det alla till krigsmakten hörande personer, värnpliktiga dock allenast under tjänstgöring, lydde under militär domstol även beträffande rena civilmål. För Köpenhamns garnison avskaffades den militära jurisdiktionen i civilmål, som icke angick vederbörandes tjänsteförhållande, redan den 15 juni 1771, men beträffande det övriga landet skedde motsvarande ändring först genom lag av den 8 maj 1908. Efter sistnämnda tidpunkt hava sålunda alla brottmål — även de icke militära — samt civila mål, som rörde vederbörandes tjänsteförhållande, handlagts av militär domstol.

Processen vid militärdomstolarna var till sin allmänna karaktär inkvisitorisk. I regel förordnades före tillkomsten av lagen den 8 maj 1908 varken särskild åklagare eller försvarare, men genom nämnda lag gavs den tilltalade rätt att få utsedd eller att själv utse en försvarare, antingen en borgerlig sakförare eller en militärperson. Offentlighet var utesluten. Omröstning till utslag skedde vid härens krigsrätter klassvis men vid flottans per capita. Militärdomstols utslag i brottmål fick tidigare i regel icke överklagas. Däremot förekom i grövre brottmål ett underställningsförfarande. I civila tvister gällde emellertid, som ovan är berört, andra regler. Verkställighet av krigsdomstolarnas domar ankom i allmänhet på militärbefälet.[1]

Genom lag den 4 oktober 1919 — *Lov om Retsplejen ved Hæren og Søværnet* — hava numera de militära domstolarna avskaffats.[2] Ifrågavarande lag, som trätt i kraft den 9 januari 1920, innehåller i huvudsak följande bestämmelser.

De vid militär domstol förut handlagda mål, som icke äro s. k. militära brottmål, skola utan undantag behandlas och avdömas av de civila domstolarna.

Militära brottmål behandlas och avdömas av de civila domstolarna, där de icke, enligt vad här nedan närmare angives, kunna avgöras »utan dom».

Som militära brottmål anses mål mot personer, tillhörande eller tjänstgörande vid hären eller marinen, beträffande förbrytelser, som angå deras tjänst eller plikter, som påvila dem på grund av deras innehavande befattning, eller som äro utövade under utförandet av tjänsteförrättningar eller som röra krigsmaktens tillhörigheter eller som äro begångna mot en till hären eller marinen hörande person eller som avse missbruk av befattning eller som äro begångna i

---

[1] En närmare redogörelse för den äldre danska domstolsorganisationen och rättegångsordningen m. m. återfinnes i 1901 års Krigslagstiftningskommittés betänkande del III sid. 119 ff. Se även Nordisk tidskrift för strafferet 1921 sid. 257 och följ. uppsatsen »Den Danske militære Retspleje och dens Reform.»

[2] Någon särskild domstolsorganisation för krigstid är ännu icke inrättad.

kasern, läger, kantonnement, militärt sjukhus eller annan militär byggnad, ombord å krigsfartyg, eller i anvisat kvarter, likasom överhuvudtaget alla handlingar, för vilka straff finnes utsatt i strafflagen för krigsmakten.

De civila domstolarna skola vid avgörandet av militära mål hava sin vanliga sammansättning.

De domstolar, vilka numera avgöra de militära brottmålen, äro alltså i första instans *Underretterne,* bestående av en domare, och i vissa grövre brottmål *Landsretterne,* bestående av 3 rättsbildade domare, med biträde i vissa fall av en jury (nævninger), samt i vissa sjömål *Sø- og Handelsretten* i Köpenhamn, bestående av en rättsbildad ordförande och 4 sjösakkunniga medlemmar.

Överrätter äro *Landsretterne* och *Højesteret,* den sistnämnda bestående av minst 9 rättskunniga domare.

Brottmål, däri fackkunskap i sjöförhållanden synes vara av betydelse, kunna av försvarsministern, eventuellt efter framställning från åklagarmyndigheten, hänvisas till behandling vid Sø- og Handelsretten i Köpenhamn.

I brottmål, varest teknisk eller annan sådan särskild sakkunskap synes vara av betydelse, kan vederbörande domstol tillkalla två sakkunniga meddomare.

I motiven till lagförslaget har beträffande tillkallandet av dessa sakkunniga domare anförts, att man med de valda uttrycken velat pointera, att, ehuru intet hinder föreligger att låta särskilt militärteknisk sakkunskap representeras i rätten, rent militära synpunkter icke skola berättiga en särskild sammansättning av rätten. De tillkallade meddomarna kunna även vara civila personer.

Närmare bestämmelser om tillkallandet av sakkunniga meddomare finnas i en kungl. förordning av den 23 december 1919. Enligt denna kan rätten direkt tillkalla personer, som uppfylla fordringarna för att enligt den allmänna rättegångslagen kunna utses till »Syns- och Skønsmænd» i saken och äro skyldiga eller villiga att mottaga sådan kallelse. Vill rätten tillkalla några andra än nämnda personer, har den att göra framställning i saken till försvarsministern, som lämnar förslag på mer än två sådana män. Innan rätten beslutar tillkalla sakkunniga meddomare, skola parterna äga att uttala sig om de föreslagna, och invändningar från parternas sida avgöras av rätten genom särskilt beslut, som kan överklagas.

Enligt de upplysningar, kommittén erhållit, har man ännu icke i något fall gjort bruk av rätten att tillkalla sakkunniga meddomare.

Rätten att besluta om åtal i militära brottmål tillkommer de s. k. militära rättegångscheferna under överinseende av försvarsministern. Rättegångschefer äro vederbörande högre befälhavare (chefer för regementen och andra självständiga truppförband, fartygschefer, kommendanter och kommenderande generaler m. fl.)

Uppstår tvivel om vilken rättegångschef åtalsrätten för särskilt fall tillkommer, avgöres frågan av försvarsministern.

Målet upptages förutom vid de i fråga om brottmål i allmänhet behöriga domstolar — i regel forum delicti eller domicilii — även vid domstolen å den plats, varest den tilltalades avdelning är förlagd eller uppehåller sig eller varest det fartyg, till vilket den tilltalade hör, har sin station eller befinner sig eller vid återkomst till Danmark tager station.

Under det att beslutet om åtals anställande och inledandet av undersökningen tillkommer rättegångschefen, så påvilar det närmare handhavandet av förundersökningen ävensom åtalets utförande vid underrätt och landsrätt rättsbildade auditörer.

Auditören är en självständig ämbetsman och står utanför den militära rangordningen.

Över auditörernas verksamhet utövar generalauditören tillsyn. Denne ämbetsman lyder direkt under försvarsministern och är ministerns rådgivare i frågor rörande den militära rättsskipningen. Generalauditören utför åtal vid Højesteret.

Därest krigsfartyg äro på sjötåg utanför danska farvatten och ett måls avgörande icke kan uppskjutas till fartygets hemkomst, kan befälhavaren tillsätta en *Domsret,* bestående av en auditör, om sådan finnes ombord, och i annat fall en av de äldsta officerarna, såsom ordförande, samt såsom ledamöter 4 militärer, av vilka såvitt möjligt 2 skola hava samma tjänstegrad som den tilltalade och 2 högre grad. Såsom åklagare tjänstgör en därtill beordrad officer eller därmed likställd person. Straffet kan, om så finnes nödigt, verkställas ombord, även om den dömde vill överklaga domen. Efter fartygets hemkomst kan talan mot domen fullföljas i vederbörande Landsret.

Som ovan nämnts, kunna vissa förbrytelser bestraffas »utan dom», nämligen alla militära brott med undantag av dem, som enligt allmän uppfattning anses vanärande, som medföra en i lag bestämd skärpning av straffet i händelse av återfall, som bestå i våld mot eller olaglig bestraffning av underlydande, som falla under en straffbestämmelse, vars minimum överstiger det högsta straff, som enligt vad nedan sägs kan påläggas »utan dom», eller som bestå däri, att en befälsperson eller därmed likställd gör sig skyldig till ett för hans ställning opassande eller därmed oförenligt uppträdande.

De straff, som kunna påläggas »utan dom», äro följande: tillrättavisning, kvartersarrest och vaktarrest intill 30 dagar, ensamarrest intill 15 dagar, böter intill 40 kronor och enkelt fängelse på vatten och bröd intill 10 dagar.

Varje straff kan förbindas med lämplig varning.

Rätt att pålägga straff »utan dom» tillkommer kompani-, skvadrons-, batteri-, skol- och fartygschefer, platskommendant och andra chefer över liknande eller högre självständiga avdelningar eller institutioner ävensom högre förmän, m. fl.

Finner rättegångschefen, att ett straff »utan dom» är olagligen pålagt, kan han upphäva detsamma och hänvisa målet till domstol. Anser han det för strängt, kan han nedsätta detsamma.

Den, som blivit bestraffad »utan dom», kan fordra, att saken hänskjutes till rättegångschefens bedömande. Härigenom avbrytes straffets verkställighet.

Den dömde kan i allmänhet också hindra straffets verkställighet genom att påfordra att målet hänskjutes till domstol, och denna rätt betages honom icke därigenom, att han påkallat och fått rättegångschefens avgörande i saken.

Straff »utan dom» kan åläggas villkorligt.

En var överordnad kan, helt eller delvis, eftergiva ett av honom själv — rättegångschefen tillika ett av hans underlydande — pålagt straff, när det efter senare framkomna upplysningar befinnes, att straffet varit helt eller delvis oförskyllt eller att straffet skulle verka hårdare än ursprungligen avsetts.

För mindre förseelser och försummelser kunna i stället för straff användas s. k. *disciplinarmidler*. Sådana äro muntliga tillrättavisningar, arbete och övningar under fritid, varning, vakt och annan tjänstgöring utom tur samt vägran av vissa förmåner såsom landpermission m. m.

Tillrättavisningar, vilka enligt särskild bestämmelse i lagen icke få urarta till »skällsord eller andra opassande eller kränkande uttalanden», kunna meddelas mellan fyra ögon eller i närvaro av andra militärer.

Disciplinarmidler betraktas icke såsom straff.

En var förman kan meddela underlydande tillrättavisning.

Övriga disciplinarmidler kunna åläggas allenast av kompani- och därmed likställd chef samt av befäl av högre grad.

Under år 1920 har i Danmark i 2,446 mål ålagts straff »utan dom», vilket straff den tilltalade »mottagit». I 29 mål mot 31 tilltalade har begärts domstols prövning. Beträffande 7 tilltalade blevo de utan dom pålagda straffen stadfästade, beträffande 6 tilltalade blevo straffen nedsatta, beträffande 15 tilltalade blevo straffen strängare, beträffande 1 tilltalad återtogs ansvarsyrkandet under förundersökningen, 2 tilltalade blevo frikända. I övrigt hava vid de borgerliga domstolarna behandlats under år 1920 tillsammans 121 mål mot 142 tilltalade.[1]

I december 1920 besökte kommittén Köpenhamn för att söka erhålla upplysning om verkningarna av den nya lagstiftningen, varvid kommittén erhöll tillfälle att rörande frågan samtala med general-

[1] Motsvarande siffror för år 1921 äro ännu icke tillgängliga.

auditören och några representanter för auditörkåren samt ett par domare, som handlagt militära brottmål i Köpenhamns Byret och Østre Landsret ävensom med några högre militärer vid armén och flottan.

Generalauditören framhöll härvid, att som den nya ordningen för behandlingen av militära brottmål då ännu icke varit i tillämpning fullt ett år, några säkra slutledningar icke kunde dragas angående lagens verkningar. För sin egen del hyste han emellertid den uppfattning, att domstolar med sakkunniga bisittare vore att föredraga framför domstolar med allenast jurister. Fördenskull hade han inom den kommission, som genom en kungl. resolution den 27 februari 1918 tillsatts för utarbetande av en ny lag om den militära rättsskipningen, framfört det förslag, att militärer skulle vara bisittare i domstolen. Han ansåge det emellertid nödvändigt, att av de militära bisittarna den ena innehade samma grad som den tilltalade. De såsom representanter för de politiska partierna insatta ledamöterna inom kommissionen hade emellertid satt sig bestämt emot, att militärer finge deltaga i dömandet, av den anledning att det enligt deras uppfattning hos allmänheten icke funnes förtroende för de militära domarna. Vid ifrågavarande spörsmåls fortsatta behandling inom kommissionen hade något motstånd mot förslaget, att de militära målen skulle handläggas av de borgerliga domstolarna i deras vanliga sammansättning, icke förekommit. Det inom riksdagen antagna förslaget till lag grundade sig på en sammanjämkning mellan olika meningar och föranledde icke någon diskussion inom riksdagen. Generalauditören ansåg för sin del, att det nuvarande systemet i stort sett fungerat tillfredsställande. Ett i Danmark omdebatterat spörsmål vore frågan, huruvida man icke gått för långt vid införandet av offentlighet vid domstolarna. Den tilltalade och stundom även vittnena tillskyndades med nuvarande ordning mera obehag än nödvändigt vore. Detta spörsmål gällde naturligtvis icke blott den militära processen utan även den civila. En olägenhet, som vidlådde det danska systemet, vore rätten för den dömde att vägra undergå arbiträrt straff, förrän domstol utlåtit sig i saken. Denna rätt grundade sig emellertid på urgammal praxis. Auditörerna, som hade enahanda avlöningsförmåner som kaptener vid hären, hade i Danmark auditörstjänsten såsom huvudsyssla och plägade i allmänhet icke hava någon extra befattning. Auditörerna erhölle särskild utbildning för sitt kall och kunde efter några års auditörstjänst avancera till domare, polismästare, statsadvokater o. d. Då den nya rättegångsordningen infördes i Danmark, hade icke mindre än 5 auditörer av 15 blivit utnämnda till dylika ämbeten. Det militära befälet plägade ofta av sina underordnade användas såsom rättegångsombud och hade enligt mångas förmenande visat sig vara bättre härtill lämpade än civila rättegångsbiträden. Beträffande anhållna och häktade gällde som regel, att de förvarades i militärhäkte under hela rannsakningstiden. De menige vore skyldiga att

uppträda i uniform inför rätten, varemot befälet plägade infinna sig civilklätt.

I Militært Tidskrift[1] hade förts en livlig diskussion rörande verkningarna av den nya militära rättegångslagen, därvid från auditörshåll framställts skarpa anmärkningar mot det nya systemet. Då i anledning härav debatt uppkommit i riksdagen, hade generalauditören av försvarsministern avfordrats yttrande rörande frågan, huru den nya retsplejeloven verkat i praxis. I anledning härav hade generalauditören till försvarsministern den 28 oktober 1920 avgivit följande skriftliga yttrande:

"Efter Hr. Ministerens mundtlige Anmodning til mig om en Udtalelse om, hvorledes den ved Loven af 4 Oktober f. A. om Retsplejen ved Hæren og Søværnet skete Henlæggelse af militære Straffesagers Behandling til de borgerlige Domstole har virket i Praksis, skal jeg — paa Grundlag af de til mig fra Auditørerna indsente maanadlige Indberetninger om de af dem behandlede Straffesager — udtale, at medens et Par ved borgerlig Ret afsagte Kendelser, der nægtede Fængsling af anholdte Menige, som havde gjort sig skyldige i Lydighedsnægtelse, fra et disciplinært Synspunkt maa anses uheldige og efter min Mening retlig set næppe heller er rigtige, er der ikke een af de indtil den 1 d. M. ved de borgerlige Domstole i militære Straffesager afsagte 123 Domme — för enkeltes Vedkommende efter at være forandrede ved paaanke til höjere Ret — som Militæretaten eller de Tiltalte med Rette kan beklage sig over, heller ikke i Retning af for stor Mildhed eller Strenghed".

Från *auditörshåll* framhölls gentemot den nya militära rättegångslagen i huvudsak: Det vore för tidigt att yttra sig om frågan, huruvida det nya systemet verkat ofördelaktigt på disciplinen eller ej, då ju rättegångslagen endast varit gällande i knappt ett år. En följd av det nya systemet hade emellertid blivit, att kravet på manskapets hälsningsplikt i praktiken kanske icke så strängt upprätthölles, enär brott häremot icke bleve vederbörligen beivrade, då befälhavaren icke ville stå risken att för bestraffningar i detta hänseende omnämnas i pressen. Även de meniga vore rädda för offentligheten. I ett fall hade en menig rymt för att slippa inställa sig inför civil domstol, enär han fruktat att komma i tidningarna. Målen handlades i allmänhet med mindre skyndsamhet av de allmänna domstolarna än av de förutvarande krigsdomstolarna. Militära mål rörde sig stundom om sådana förhållanden, om vilka såväl domare som auditörer saknade erforderlig fackkunskap. Misstroendet mot militären hade ingalunda minskats genom den nya militära rättegångslagen.

Å andra sidan meddelades från ett par auditörer, att man icke hade någon anledning att framställa anmärkning mot de do-

[1] Se Militært Tidskrift 1920 n:ris 19—23. Jmfr även samma tidskrift 1921 n:ris 1, 2, 4, 6 och 7.

mar, som hittills avkunnats i militära brottmål av de allmänna domstolarna, och att krigsrätt uti ifrågavarande fall antagligen skulle hava dömt på samma sätt, samt att det nya systemet på det hela taget verkat tillfredsställande.

Ifrån *militärt håll* framhölls bl. a.: Krigsrätternas avskaffande var icke föranlett av något missnöje med desamma från befälets eller manskapets sida utan var resultatet av angrepp från den radikala pressen, som gjorde saken till en rent politisk fråga. Motståndet inom hären var icke stort, då man hoppades, att handläggningen av de militära brottmålen vid de allmänna domstolarna skulle beröva försvarets motståndare ett dittills ofta begagnat agitationsmedel. Förväntningarna härom hade dock blivit blott delvis uppfyllda. Angreppen riktades nu ej blott mot befälet utan även mot auditörerna och rättegångscheferna samt ofta dessutom mot de civila domarna. Det vore knappast lyckligt, att auditören ställts utanför den militära rangordningen, då befälhavaren därigenom avskurits från möjligheten att å tjänstens vägnar avgiva omdömen om honom. Såsom en brist anfördes även, att det saknades bestämmelser om manskapets lydnadsplikt emot auditören, varigenom ett inför honom hållet förhör icke fick samma betydelse som krigsförhöret under den äldre lagstiftningen. Auditörens tid upptogs också alltför mycket av att han, ofta flera gånger om dagen, måste inställa sig inför olika domare och ibland måste begära uppskov i ett mål för att kunna i rätt tid uppvakta vid en annan domstol. Förhöret inför de civila domstolarna betecknades såsom mindre respektingivande än det förut förekommande krigsförhöret. Det vore icke tilltalande, att militära brottslingar i uniform fördes genom stadens mest trafikerade gator till domstolslokalerna. Systemet att neka för sina förseelser syntes »fira större triumfer» under den nya ordningen än under den gamla. Den nuvarande rättegångsordningen vore ett politiskt experiment, även om genom lagens införande disciplinen icke skadades och det visat sig, att domarna varit sin uppgift vuxna. Särskilt vore det en förlust, att överkrigsrätten avskaffats. En juridiskt utbildad domare hade givetvis lätt att sätta sig in i flertalet militära mål. Därest emellertid de civila domstolarna utökades med militära meddomare eller åtminstone med en rättsbildad auditör såsom domare, torde rättssäkerheten vara till fullo tryggad. Emellertid framhölls, att det nuvarande systemet icke kunnat fungera tillfredsställande under sådana tider som de gångna krigsåren, då stora kontingenter värnpliktiga samtidigt legat i tjänst.

Vad särskilt *flottan* beträffade, gjordes gällande, att man visserligen ännu icke hade stor erfarenhet uti ifrågavarande spörsmål och icke hade anledning att framställa anmärkning mot de av de civila domstolarna avkunnade utslagen i militära mål. Däremot klagades över långsamheten av rättsskipningen i dess nuvarande gestalt. Av denna långsamhet lede den militära utbildningen. De civila domarna ansåge nämligen, att övningarna icke finge verka hindrande på rättsproceduren.

De av allmän domstol avkunnade utslagen vore troligen mycket strängare än de, som i liknande fall plägade avkunnas av krigsrätterna, ty de civila domstolsledamöterna hade icke samma intresse och medkänsla för de menige, som dessas egna förmän. Det funnes menige, som ansåge det oegentligt, att civila domstolar skulle döma i militära mål. Detta minskade givetvis i hög grad aktningen för domstolarna och inverkade på den grund jämväl ofördelaktigt på disciplinen. Krigsrätter vore därför att föredraga framför civila domstolar.

En domare i Köpenhamns Byret förklarade, att han icke funnit någon svårighet att avgöra dylika mål. På grund därav, att ledamöterna i domstolarna växlade, komme givetvis till en början att uppstå en viss ojämnhet i målens avgörande. Övergången till civila domstolar hade icke i praktiken visat sig medföra olägenheter. Krigsrättsutslagen hade under senare tider i allmänhet varit mycket humana.

I Nordisk Tidskrift for Strafferet för 1921 finnes införd en artikel om »*Den danske militære Retspleje og dens Reform*» av Landsdommer Axel Petersen. Artikelförfattaren, som är ordförande på den avdelning i Østre Landsret, som handlägger militära brottmål, yttrar rörande den nya rättegångslagen bl. a. följande.

Om Loven af 4. Oktober 1919 har der imidlertid — undtagen paa Rigsdagen — staaet en bitter strid. Denne har navnlig været udfægtet mellem en Kreds af nuværende og tidligere Auditörer, hvoraf de fleste har vist sig som Motstandere af Loven og af hvilke en enkelt endog har gjort sig til Talsmand for, at Ordningen er "umulig", Dommernes stilling "hjelpeløs" og den Anklagede "prisgivet", Om end der under den stedfundne Diskussion er fremsat forskellige Bemerkninger af Værd, er der ingen Grund til her at komme nærmere ind paa den. At en og anden Dommer (og beskikket Forsvarer) til en begyndelse kan have følt sig usikker eller ikke strax har behersket det nye Stof, er selvfølgelig ingen Anke imod Ordningen, og det er en Selvfølge, at det, saalænge någon større praktisk Erfaring ikke er vundet, hos Enkeltdommerne har kunnet skorte paa den Ensartedhed i Behandlingen og Afgørelserne, som altid til en vis Grad maa tilstrebes, og som det iøvrigt er en af de overordnede Retters Opgaver at raade Bod paa. I Højesteret sidder der iøvrigt for Tiden to tidligere Auditører, og i Østre og Vestre Landsret ligeledes to i hver Ret, og ved i Landsretterne at henvise alle militære Sager til en bestemt Afdeling er Betingelserne for at skabe en nogenlunde fast Praxis formentlig tilvejebragte. Om den Erfaring, der hidtil er indvundet, anser nærv. Forfatter sig for inhabil til at udtale sig, men det kan dog anføres, at Forsvarsministeren, da Sagen blev bragt paa Bane i Folketinget d. 25 og 28 Oktober 1920, kunde henvise til en Erklæring fra Generalauditøren, efter hvilken der ikke synes fra Militæretatens side at have været

Anledning til at beklage de militære Sagers Overgang til civil Ret [1]. Den militære Straffeproces har sine store Mangler, men de væsentligste af disse deler den med den borgerlige Straffeproces om end den til en vis Grad har et Fortrin for denne, idet den foran omtalte Bestemmelse i Lov 1919 § 36 [2] byder en Udvej, der ikke staar den borgerlige Straffeproces aaben. At Landsretten er uden Indflytelse paa dens Anvendelse i det givne Tilfælde, er naturligtvis en Fejl, der kan rettes, og naar den nu nedsatte Kommission til Forandring af vor — bortset fra Nævningesager — saa uheldige borgerlige Strafferetspleje har endt sit Arbejde, kan det ikke betvivles, at den militære Strafferetspleje vil følge efter og blive underkastet en Revision, der ud fra det engang givne Grundlag kan føre til et mere tilfredsstillende Resultat. At der ikke længere kan være Tale om at komme bort fra Grundprincipet, de militære Retters Erstattning av de civile i Fredstider, maa staa klart for alle, og ethvert Forsøg paa at forandre Domstolens Karakter fra en civil til en militær Ret vil sikkert være dødfødt. Skulle imidlertid Forholdene gøre det nødvendigt eller dog ønskeligt, at der optages et militært Element i Retten, kan dette forsaavidt ske uden Vansklighed og uden at gøre Brud paa det engang antagne Princip, i hvilken Henseende den Tanke skal henkastes til Overvejelse, at man i Tilfælde af, at enten Paatalemyndigheten eller den Tiltalte begærer det eller Retten efter den foreliggande Sags beskaffenhed finder Anledning til at beslutte det, lader Underretten tiltrædes af en forud dertil designeret Kaptain og av en civil Mand, der har aftjent sin Værnpligt, og som f. Ex. ved Lodtrækning kan udtages af Nævningekretsens Aarslist, og at man paa tilsvarende Maade supplerer Landsretten med en Oberst og paa lignende Maade utvalgt civil Meddommer. For tiden gælder det imidlertid for alla vedkommande om at gøre det bedst mulige ud af den foreliggende Ordning, der med en god villie er fuldt ud brugelig, navnlig naar Bestræbelserne rættes paa at fremskynde Sagerne noget mere end hidtil sket.

I fråga om behandlingen av s. k. persedelmål gäller, enligt vad kommittén inhämtat, följande.

När någon utrustningspersedel eller annat inventarieföremål förlorats eller skadats, skall man enligt det år 1912 fastställda »Tjenestereglement for Hæren», § 404, söka utreda, huruvida förlusten eller skadan kan tillskrivas brist på tillbörlig försiktighet eller omvårdnad från brukarens eller deras sida, som tillsynen över de bortkomna eller skadade föremålen påvilat. Utredes det härvid, att någon pantsatt, sålt, med uppsåt eller av slarv fördärvat eller bortkastat ett sådant föremål eller på annat sätt ådragit sig ersättningsskyldighet i förhållande till staten, och vill icke vederbörande godvilligt gå in på att betala ersättning, skall spörsmålet härom avgöras genom dom.

[1] Se sid. 127.

[2] Enligt denna paragraf kan ett mera omedelbart bevisförfarande förekomma i militära brottmål även om icke jury medverkar.

Förut meddelades denna dom av krigsrätt, men numera avgöres saken av civil domstol, Byretten eller Landsretten, enligt vanliga regler, beroende på föremålets värde.

Kan ej ersättningsskyldighet åläggas någon, äger vederbörande chef, då det gäller mindre betydande belopp, att låta avskriva persedeln. Gäller det högre belopp, har chefen att hos krigsministeriet göra ansökan om avskrivning.

I praxis går det emellertid så till, att chefen, om utredningen i saken därtill giver anledning, ålägger vederbörande att för skadan eller förlusten ifråga erlägga visst belopp till staten samt dömer eventuellt den felande till disciplinstraff. Något direkt stadgande, som berättigar chefen att ålägga sådan betalningsskyldighet, finnes såsom nämnt icke. Beslutet plägar meddelas genom dess upptagande å vederbörlig regements- eller avdelningsorder. Om den dömde vägrar att betala beloppet, överlämnas saken till vederbörande rättegångschef, vilken kan uppdraga åt auditören att vid domstol i vanlig ordning anhängiggöra ersättningstalan mot personen i fråga.

I allmänhet lärer ersättningsskyldighet icke av befälhavare åläggas, utan att försummelsen anses vara av sådan beskaffenhet, att det jämväl dömes till ansvar. Sedan den nya ordningen rörande militära brottmål kommit till stånd, har det icke vid domstol förekommit något mål, som avsett allenast ersättning för förkomna eller skadade föremål. I allmänhet pläga de, som av chefen fått sig pålagd en dylik ersättningsskyldighet, godvilligt betala beloppet. Om den dömde förklarar sig missnöjd med straffet och drager detta under domstols prövning, överlämnas jämväl ersättningsfrågan dit. Är den dömde villig att underkasta sig straffet, men vägrar betala ersättningsbeloppet, kan chefen överlämna både ansvars- och ersättningsfrågan till domstols prövning.

Norge.

Den ännu gällande militära rättegångsordningen av den 29 mars 1900 — *Lov om Rettergangsmaaden i militære Straffesager* — är beträffande själva rättegångsförfarandet byggd på samma principer som den borgerliga straffprocesslagen. I stället för den inkvisitoriska och hemliga militärprocess, som utvecklat sig på grundval av krigsartiklar från sjuttonde och adertonde århundradena, har lagen den 29 mars 1900 infört offentlig och muntlig förhandling samt partsrättigheter för den tilltalade. Vad som emellertid skiljer den militära rättegångsordningen från den borgerliga är huvudsakligen domstolens och åtalmyndighetens organisation.

Enligt lagen finnas följande militära domstolar: Krigsret, Militær Forhørsret, Den militære Høiesteret, Høiesterets militære kjæremaalsudvalg och Standret.

Krigsret är domstol i första instans. Krigsrätterna äro icke fasta

domstolar utan träda i verksamhet endast på begäran av den militära åklagaremyndigheten. Krigsrätten består av en civil krigsdomare som ordförande samt fem militära ledamöter som »domsmænd». Domstolens sammansättning i avseende på de militära ledamöterna är olika, allt efter den tilltalades grad.

Militær Forhørsret är en domstol, inför vilken företages vittnesförhör eller andra förberedande rättsliga handlingar i militära brottmål. Militär förhörsdomare är vederbörande civile underdomare. Rättens förhandlingar föras i närvaro av två militära rättsvittnen.

Den militære Høiesteret utgöres av den vanliga Høiesteret, förstärkt med två officerare av armén eller flottan.

Høiesterets militære Kjæremaalsudvalg består av tre av Høiesterets ordinarie ledamöter jämte två officerare och har bland annat, att, i vissa fall pröva, huruvida klagan mot krigsrätts dom får fullföljas i Høiesteret.

Standret är en extra ordinär domstol i krigstid.

Åklagaremyndigheten utövas av befälet, nämligen generaljurisdiktionscheferna, jurisdiktionscheferna och kompanicheferna eller däremot svarande eller högre chefer. I utövningen av åklagaremyndigheten biträdes generaljurisdiktionscheferna och jurisdiktionscheferna av juridiskt bildade ämbetsmän, generalkrigsadvokaten resp. krigsadvokaterna. De senare äro medansvariga för besluten, därest de icke anmäla reservation. [1]

Redan år 1908 framfördes från Norges socialdemokratiska ungdomsförbund det önskemål, att den militära rättegångsordningen måtte avskaffas och de militära målen överflyttas till de civila domstolarna. Sedermera har frågan varit under övervägande i regeringen och stortinget vid flera tillfällen. På föranstaltande av justitiedepartementet framlades för stortinget år 1912 förslag om tillsättande av en kommitté för revision av den militära straffprocesslagstiftningen. Förslaget bifölls av stortinget, och kommittén tillsattes den 29 juni 1912. I december 1913 avgav kommittén betänkande med förslag till *»lov om rettergangsmaaten i militære straffesaker i fredstid»*, *»lov om rettergangsmaaten i militære straffesaker i krigstid»*, och *»lov om forandringer i og tillægg till militær straffelov av 22:de maj 1902.»*

I skrivelse den 23 januari 1914 anmodades försvarsdepartementet att inhämta förklaringar och avgiva uttalande om dessa lagutkast. Först efter 5 $^1/_2$ år, nämligen den 3 juli 1919, avgav försvarsdepartementet det begärda yttrandet.

Kommitténs betänkande hade varit översänt för yttrande till alla militära chefer av majors och högre grad, till krigsdomare, generaladvokaten, krigsadvokaterna, arméns fast avlönade officerares landsförening, värnpliktiga officerares förening och Norges underofficerares förening samt till Høiesteret, riksadvokaten och statsadvokaterna.

---

[1] En närmare redogörelse för 1900 års norska domstolsorganisation m. m. återfinnes i 1901 års krigslagstiftningskommittés betänkande del III sid. 109 ff.

Av de officerare, som varit i tillfälle yttra sig över förslaget, hade allenast 154 uttalat sig för förslaget medan 568 uttalat sig mot detsamma. Av underofficerarna voro 1 507[1] för och 1 059 mot förslaget. Kommenderande generalen och amiralen, jurisdiktionscheferna, generalstaben, amiralstaben, generalinspektörerna och truppcheferna, krigsadvokaterna och krigsdomarna hade alla bestämt uttalat sig mot kommitténs förslag om upphävande av den militära rättegångsordningen i fredstid, flertalet i mycket starka ordalag och under utförlig motivering. Riksadvokaten fann spörsmålet vara mycket tvivelaktigt men var personligen för kommitténs förslag under förutsättning att jurymän och domare för framtiden liksom hittills komme att väljas utan hänsyn till deras åsikt om politiska, sociala eller militära spörsmål. Av statsadvokaterna hade två uttalat sig mot kommitténs förslag. En ansåg det tvivelaktigt, om den nya ordningen i längden skulle verka tillfredsställande. En föreslog att krigsdomstolarna allenast skulle avskaffas i fredstid. En föreslog att de militära förbrytelserna skulle åtalas av den borgerliga åtalsmyndigheten men yttrade sig icke huruvida de militära domstolarna borde bibehållas. En anslöt sig slutligen helt till kommitténs förslag.

I de inkomna yttrandena framfördes huvudsakligen följande anmärkningar mot ett genomförande av den föreslagna reformen: Det kan icke vara riktigt att avskaffa en bestående ordning, då man icke kan påvisa, vare sig att den, man vill avskaffa, lider av några väsentliga brister, eller att den, man vill införa, kommer att medföra väsentliga förbättringar. Såväl juristerna som den stora allmänheten äro i längden bäst betjänade av att den speciella sakkunskapen är representerad i domstolen. Härigenom möjliggöres, att de militära målen bliva behandlade både grundligt och allsidigt. Det eventuella förhållandet, att de militära domstolarna äro impopulära, spelar ingen roll. Huvudsaken är att rättvisa skipas. Fylla domstolarna sin uppgift, komma de att tillkämpa sig både respekt och tillit bland folkets breda lager utom möjligen hos socialdemokraterna och deras meningsfränder. Det är i verkligheten allenast de försvarsfientliga, som anse krigsrätterna för klassdomstolar. De civila domarna äro främmande för den militära disciplinen och dess krav. Ett överförande av militärmålen till jurydomstolar är ett gott vapen i händerna på antimilitaristerna.

Beträffande förslaget om den militära rättegången i fredstid anförde *försvarsdepartementet* bland annat följande:

„Skjønt departementet, som det vil fremgå av foranstående, er fullt opmerksom på, at der kan anføres vektige grunne for bibehold i en eller annen form av en særskilt militær rettergang og uaktet man ikke i alle deler kan tiltre komiteens argumentasjon er man dog, alle

[1] Flera av de underofficerare, som voro *för* förslaget, hava uttalat, att de principiellt föredroge en krigsrätt, sammansatt av 2 fackdomare, 2 officerare och 2 underofficerare, men att det framlagda spörsmålet icke gav dem anledning att uttala sig härom.

hensyn tatt i betraktning, kommet til det resultat, at den militære tiltalemyndighet og de militære domstole bør avskaffes helt.

Det lar sig ikke benekte, at krigsrettene sees på med mistro av en stor del av vårt folk, og selvom denne mistro, som departementet mener, ikke er berettiget, må der regnes med den som en stadig kilde til mistenkeliggjørelse och undergravelse av vårt hele militærvesen. En omleggning av det militære rettsvesen med en innskrenkning som antydet av krigsrettenes virkesfære vilde formentlig ikke avhjelpe dette forhold. Man antar derfor, at det vilde være i forsvarets egen interesse, at den særskilte militære rettergangsordning opheves. Den utvikling, militærspørsmålet f. t. gjennemgår såvel i vårt som i andre land har bestyrket departementet i denne opfatning.

Man vil også peke på, som et efter departementets mening tungt veiende moment, at de mange betenkeligheter, som er reist overfor den foreslåtte reform i ikke liten utstrekning synes grunnet på sviktende tillid til våre almindelige borgerlige domstoles evne til å vareta også de militære samfunnsinteresser. Departementet nærer imidlertid den tro, at denne frykt vil vise sig ogrunnet. Og i et hvert fall må statsmaktene på dette område som ellers ved regulering av viktige samfunnsanliggender bygge på en full tillid til folkets rettsans, således som den gir sig uttrykk gjennem våre folkedomstoler."

Justitiedepartementet yttrade för sin del bland annat följande:

"Departementet er enig med komiteen og Forsvarsdepartementet i at behandlingen av militære straffesaker i fredstid bør overgå til den borgerlige påtalemyndighet og de borgerlige straffedomstole. Man finner i så henseende i det vesentlige å kunna tiltre de foran anførte uttalelser fra komiteen og Forsvarsdepartementet.

Som der fremholdt lar det sig ikke nekte at den nugjeldende militære rettspleie omfattes med mistillid innen store dele av vårt folk. Vistnok er de militære domstoler likeså samvittighetsfulle som de borgerlige straffedomstoler i utøvelsen av sin dommergjerning, og den militære rettergangsmåte er lagt så nær op til den borgerlige at den i og for sig skulde synes betryggende nokk. Men det er en utbredt opfatning, at de militære domstole som følge av sin sammensætning i nogen grad er utsat for at repræsentere et ensidig syn. Og uten hensyn till hvad man mener herom, vil en retspleie som ikke nyder almen tillid hos folket ikke helt kunna fyldestgjøre sin opgave.

Under disse omstendigheter er det naturlig at det spørsmål er reist: om det er nødvendig å beholde en særskilt militær rettspleie i fredstid.

Ved avgjørelsen herav ligger det nær først å se hen till antallet av militære straffesaker. Herover foreligger en summarisk opgave i den departementale komites innstilling. Det vil herav sees at de fleste saker blir pådømt av den militære forhørsrett, der som fremhevet av komiteen i virkeligheten er en civil domstol. Ved krigsrett er der i årene 1907 til 1911 behandlet 155 saker eller gjennemsnittlig 31 saker årlig. Efter opgaver fra krigsdommerne, som underhånden er mottat fra Forsvars-

departementet, har antallet i de følgende år og navnlig i krigsårene vært noget større. Efter disse opgaver er der i 1912 og 1913 behandlet ved krigsrett henholdsvis 51 og 37 saker, eller gjennemsnittlig 44, og i årene 1914—1917 henholdsvis 46, 76, 90 og 94 eller gjennemsnittlig i disse år 76 saker. Å oprettholde en særskilt domstols- og rettergangsordning for et så lite antall saker som vanlige fredsforhold hos os opviser, synes i og for sig mindre påkrevet.

Til forsvar for den bestående ordning har der vært hemvist til at krigsrettene efter sin sammensetning er i besiddelse av en militær sakkyndighet som de borgerlige straffedomstoler mangler. Efter departementets mening er det imidlertid et spørsmål om der er noget særlig behov for en sådan militær sakkyndighet. Der foreligger ikke i den departementale komites innstilling nærmere oplysninger om arten av de behandlede straffesaker. Men de foran nevnte opgaver fra krigsdommerne viser at over halvparten av sakene (vel 60 %) angår den militære straffelovs kap. 4, alltså unddragelse fra militærtjeneste eller undlatelse av å innfinne sig til våbenøvelsene i rett tid. De øvrige angår nesten alle dels nevnte lovs kap. 5 [1], dels kap. 7 [2]. Avgjørelsen av saker angående unddragelse fra militærtjeneste og lignende skjønnes ikke å utkreve nogen militær sakkyndighet. Men heller icke bedømmelsen av straffbare handlinger som består i krenkelse av rent militære plikter, antas i almindelighet å forutsette nogen egentlig militær sakkyndighet.

En annan sak er det at bedømmelsen muligens kan bli noget forskjellig, eftersom den skjer ut fra mere eller mindre militære synsmåter, særlig når der handles om den militære underordning eller om utøvelsen av militær myndighet. Det er vel også nærmast dette der tenkes på, når der tales om de militære domstolers sakkyndighet och deres betydning for oprettholdelsen av den militære disiplin. Men ser man hen til at domstolenes opgave er å utøve rettfærdighet, må det vistnok innrømmes at også den militære rettspleie er best tjent med en objektiv, av særlige militære synsmåter upåvirket bedømmelse av de tiltaltes forhold.

Forøvrig vil en gjennemgåelse av den militære straffelov vise at den i det hele slutter sig naer op til den almindelige straffelov og for en stor del bare fastsetter skjerpet straff for handlinger som også vilde være straffbare efter den almindelige straffelov.

Hvad angår sakkyndigheten i domstolene fortjener det dessuten å fremheves at utviklingen hos os i den senere tid har gått i retning av å innskrenke anvendelsen av fagkyndige dommere. Særlig for straffeprocessens vedkommende kan det således nevnes at de geistlige domstoler blev avskaffet for straffesaker ved den nu gjeldende straffeprosesslov, og at anvendelsen av sjøkyndige lagrettemenn i visse straffe-

[1] Avser "Forbrydelser og forseelser med hensyn til den militære underordning."

[2] Avser "Forbrydelser og forseelser med hensyn til særegne tjenestepligter og den militære orden."

saker vil bortfalle ved ikrafttredelsen av den nye domstolslov. Det skyldes bare hensynstagen til tilvante forhold, at der ikke blev gått ennu videre med avskaffelse av fagkyndige domsmenn.

Mot forandring i den bestående ordning er det dernæst anført at der efter de civile meddomsretters og lagmannsretters sammensetning vil være grunn til å frykte for uberettigede frifindelser. Det anføres at socialistiske kommunestyrer vil velge antimilitarister till domsmenn og lagrettmenn for derigjennem å komme militærvesendet til livs. En av krigsdommerne mener ennog at en almindelig militærstreik kunde gjennemføres på denne måte og det uten ansvar for vedkommende.

Efter departementets mening er dog dette en overdrivelse som faller sammen, når man ser på de virkelige forhold. Som før nevnt er krigsrettssakenes antall under vanlige fredsforhold meget lavt. Ved de fleste meddomsretter vil en militær straffesak komme til å bli en ren sjeldenhet, og hvad lagmannsrettene angår må det erindres at lagrettemenn uttas fra det hele lagsogn, som i reglen består av et stort antall kommuner. Det er derfor lite rimelig, at socialistiske kommunestyrer av hensyn til de fåtalige militære straffesaker vil legge nogen særlig vekt på å få valgt antimilitarister till domsmenn og lagrettemenn. Og selv om der blir valgt en del antimilitarister, er det ingenlunde gitt at disse som domsmenn och lagrettemenn vil sette sig ut over sin plikt til å dømme efter loven og sakens bevisligheter. Den erfaring man hos os har gjort med lægdommere i straffesaker, gir efter departementets meninger ingen grunn til å dra lægdommernes rettsindighet i tvil."

Den 23 april 1920 avgavs proposition [1] i ämnet. Propositionen innehöll utkast till bland annat följande lagförslag, nämligen I) Lov om rettergangsmåten i militære straffesaker i fredstid. II) Lov om rettergangsmåten i militære straffesaker i krigstid. III) Lov om forandringer i den militære straffelov av 22de mai 1902. IV) Lov om den militære disiplinær- og politimyndighet. V) Midlertidig lov om forandringer i lov om rettergangen i militære straffesaker av 29de mars 1900.

Över propositionen avgav *justiskomiteen* betänkande den 19 november 1920.

Beträffande lagen om rättegången i militära brottmål *i fredstid* yttrade justiskomiteen bland annat följande:

"En retspleie hvor en enkelt stand er saa sterkt repræsentert som i den militære rettergangsordning, staar i avgjort strid med vor tids retsbevissthet. Folket vil ikke faa tillid til den og den vil derfor være ute av stand til at løse sin opgave. Det naturlige vil da være, at man lar ogsaa militære forbrydelser og forseelser behandles av den borgerlige paatalemyndighet og de almindelige borgerlige straffedomstole, idet man ikke kan indse at de militære straffesaker mere end andre kræver nogen speciell sakkyndig behandling."

---

[1] Ot. prp nr 39.

Beträffande lagen om rättegången *i krigstid* yttrade justiskomiteen bland annat:

"Komiteen er enig med justisdepartementet i, at behandlingen av en ny rettergangslov for krigstid bør kunne utstaa til forsvarskommissionens arbeide foreligger. Den nuværende lov, der omfatter baade freds- og krigstid, vil vedbli at gjælde i aaret 1921. Og skulde det utænkelige hænde, at vi kom i krig, før en ny lov om rettergangsmaaten i krigstid var blit vedtat, kan man enten paany sætte ikraft igjen den nuværende lov eller man kan vedta en ny lov overenstemmende med den foreliggende kgl. proposition."

Kommittén hemställde därför, att den kungl. propositionen i denna del icke måtte bifallas.

Lagen om den militära disciplinär- och politimyndigheten tillstyrktes med vissa förändringar. Övriga lagförslag tillstyrktes oförändrade.

Vad justiskomiteen hemställt blev av stortinget bifallet.

Den utfärdade lagen rörande den militära rättegångsordningen i fredstid är av följande lydelse:

»*Lov den 6 mai 1921 om rettergangsmåten i militære straffesaker i fredstid.*

§ 1. Saker angående militære forbrydelser og forseelser behandles i fredstid efter de for borgerlige straffesaker gjeldende regler med de i nærværende lov bestemte avvikelser.

§ 2. Henvisningene i den borgerlige straffeprosesslov til den almindelige borgerlige straffelov skal også gjelde de tilsvarende bestemmelser i den militære straffelov, såfremt sådanne finnes.

§ 3. Med hensyn til utførelse av forkynnelse, optagelse av forklaringer samt iverksettelse av beslag, ransakning og pågripelse sidestilles militære befalingsmenn med politiets tjenestemenn.

Militære befalingsmenn er også pliktige til å yde sådan bistand i borgerlige straffesaker mot tjenstgjørende militærpersoner.

Nærmere regler om militære befalingsmenns medvirken ved forfølgningen kan Kongen gi.

§ 4. Som foreleggsstraff kan foruten de i den borgerlige straffeprosesslovs § 287 nevnte straffer også anvendes arrest.

§ 5. Ved anvendelse av den borgerlige straffeprosesslovs § 475 regnes en dags varetektsfengsel lik med en dags arrest.

§ 6. Nærværende lov trer i kraft 1 januar 1923. Fra samme tid opheves lov om rettergangsmåten i militære straffesaker av 29 mars 1900 med senere tilleggslover, forsåvidt angår rettergangsmåten i *fredstid.* For rettergangsmåten i *krigstid* skal den nevnte lov fremdeles gjelde med de forandringer, som følger av senere tilleggslover, og således at henvisninger til den borgerlige straffeprosesslov, forsåvidt angår de deler av samme lov, som skal avløses av lov om domstolene av 13 august 1915, efter denne lovs ikrafttreden skal gjelde de tilsvarende bestemmelser i sistnevnte lov.

I saker, som ved lovens ikrafttreden er irettefört for den dømmende rett, kommer den hittil gjeldende lovgivnings bestemmelser om sakens behandling, påkjennelse og påanke fremdeles til anvendelse. Den borgerlige påtalemyndighet trer dog i den militære påtalemyndighets sted. Ny behandling i første instans foregår efter nærværende lovs regler.»

Den 6 maj 1921 utfärdades jämväl Lov om forandringer i den militære straffelov av 22 maj 1902 samt Lov om den militære disiplinær- og politimyndighet. Även dessa lagar träda i kraft den 1 januari 1923.

Genom den nya lagstiftningen hava krigsdomstolarna helt och hållet avskaffats i fredstid. Militära förbrytelser skola då behandlas efter samma regler som andra förbrytelser. I krigstid skall däremot lagen om rättegången i militära brottmål fortfarande gälla.

I den militära strafflagen har bland annat vidtagits den ändringen, att dess fjärde del, som handlar om den militära disciplinärmyndigheten, upphävts. I stället har, som ovan nämnts, utfärdats en särskild *lag om den militära disciplinär- och politimyndigheten.*

De disciplinstraff, »refselser», som kunna åläggas äro:

1) tillrättavisning (Irettesættelse);

2) straffvakt, för härens vidkommande med minst tre nätters frist mellan varje vakt;

3) vägran av permission för en tid av högst en månad eller av landpermission för en tid av högst tre månader eller för vissa landgångsturer;

4) böter intill 100 kronor;

5) arrest intill 10 dagar.

För elever vid vissa undervisningsanstalter (krigsskola, underofficersskola m. fl.) kunna därjämte användas

1) anmälan å andra tider än de sedvanliga;

2) förbud att lämna kasernområde under högst 21 dagar.

Rätt att ålägga disciplinstraff tillkommer i allmänhet officerare och underofficerare, som föra kompani samt vissa därmed jämförliga chefer och deras överordnade, dock kunna kompanichefer icke ådöma menige längre arrest än 6 dagar.

Vederbörande chef kan upphäva eller nedsätta av lägre befälhavare ådömt disciplinstraff, som finnes oförtjänt eller för strängt.

Den dömde är berättigad att inom 24 timmar begära sakens hänvisande till domstol, därest han påstår, att förseelsen är straffbar (d. v. s. i annan ordning än i disciplinväg) och disciplinstraffet består i arrest eller böter. Disciplinstraff går annars i regel genast i verkställighet. Den, som ålagts disciplinstraff, kan klaga hos vederbörande förman, vilket emellertid icke hindrar straffets verkställighet.

Då *persedlar kommit bort* i ett militärt etablissement eller på fartyg eller vid trupp under övning, anställes till en början förhör om saken, i regel inför kompanichefen. Någon form för denna

undersökning finnes ej föreskriven. Om den förkomna persedeln ej kan tillrättaskaffas samt förhöret ej giver anledning till misstanke, att stöld eller förskingring föreligger och ej heller klart framgår, att någon eljest kan göras ansvarig för förlusten, begäres hos försvarsdepartementet tillstånd att ur räkenskaperna avskriva persedeln. I cirkulär från försvarsdepartementet den 14 oktober 1921 har inskärpts nödvändigheten av fullständig utredning i dylika ärenden, och departementet har meddelat, att kravet härutinnan kommer att för framtiden skärpas. Därest icke tillfyllestgörande förklaring lämnas angående anledningen till att persedlarna förkommit, kommer departementet att mot vederbörande framställa ansvarstalan.

Om persedlar förkommit för någon av manskapet, anses kompanichefen äga rätt att av den ansvarige uttaga ersättning genom att av hans avlöning innehålla erforderligt belopp. Av billighetshänsyn söker man emellertid ofta undgå detta genom att i stället utanordna ersättning ur en kassa, motsvarande vår enskilda lägerkassa (kjøkkenkassen).

Om kompanichefen eller någon annan officer eller underofficer är såsom redogörare ansvarig för persedlar, som förkommit, kan han av försvarsdepartementet förpliktas ersätta desamma efter deras bokföringsvärde. Denna ersättningsplikt utkräves dock endast i fall, då hög grad av vårdslöshet föreligger. I sådant fall uttages ersättningen genom avdrag på vederbörandes innestående lön. Denna praxis, vars laglighet aldrig blivit av domstol prövad, grundas på en i norsk rättsdoktrin erkänd retentionsrätt. Om redogöraren är missnöjd med försvarsdepartementets beslut i saken, kan han få ersättningsfrågan underkastad domstols prövning.

Ej sällan inträffar, att en kompanichef, som är ansvarig för persedlar, som kommit bort, hos departementet anhåller att bliva befriad från ersättningsskyldighet, och med hänsyn till svårigheten för redogöraren att strängt övervaka ifrågavarande förhållanden bruka dylika framställningar ofta bifallas.

Schweiz.

Den gällande militära rättegångsordningen — *die Militärstrafgerichtsordnung der Schweiz* — av den 28 juni 1889 innehåller dels bestämmelser angående domstolsorganisationen dels regler för det straffprocessuella förfarandet.[1] Genom en lag av den 23 december 1911 hava i samband med antagande av ny härordning åtskilliga bestämmelser i förstnämnda lag beträffande divisionsdomstolarnas antal och sammansättning blivit ändrade.

En egenhet för Schweiz är, att flertalet funktionärer, som handhava den militära rättsskipningen, utgöras av s. k. *justizoffiziere*. Dessa utnämnas av förbundsrådet och bilda en särskild kår, men

[1] En närmare redogörelse för denna rättegångsordning m. m. återfinnes i 1901 års krigslagstiftningskommittés betänkande del III sid. 160 ff.

tjänstgöra icke samtidigt såsom officerare i aktiv tjänst. För att kunna utnämnas till »justizoffizier» fordras juridisk bildning samt viss tjänstgöring såsom truppofficer.

För varje armédivision finnes en divisionskrigsrätt *(Divisionsgericht)* för handläggning av mål i första instans. Divisionskrigsrätten tillhör och åtföljer divisionsstaben. Skulle armédivisionen efter mobilisering lämna sitt förläggningsområde, träder en ersättningskrigsrätt, s. k. *Territorialgericht,* i verksamhet för detta område. För divisionskrigsrätten gäller beträffande målens upptagande forum personae, för territorialkrigsrätten däremot forum delicti. Båda krigsrätterna äro organiserade på samma sätt och bestå av en ordförande (Grossrichter) och sex bisittare (Richter). Ordföranden skall alltid vara en justitieofficer av minst majors grad. Av bisittarna äro tre officerare och de övriga underofficerare och manskap. Domarna vid de dubbelspråkiga divisionerna skola behärska båda ifrågavarande språken (vid II. divisionen franska och tyska samt vid V. divisionen tyska och italienska).

Över divisions- och territorialkrigsrätterna står en kassationskrigsrätt *(Militärkassationsgericht).* Denna består av en ordförande av överstes grad och fyra bisittare. För prövning av mål mot vissa högre befälhavare finnes den s. k. utomordentliga krigsrätten *(ausserordentliches Militärgericht),* bestående av tre justitieöverstar och fyra »överstedivisionärer».

Allmän åklagare vid divisionskrigsrätt är en auditör (Auditor). Han avgör frågan, huruvida åtal bör anställas. Vid kassationskrigsrätten företrädes det allmänna av en överauditör (Oberauditor), vilken därjämte är åklagare vid den utomordentliga krigsrätten.

Den förberedande rannsakningen i de mål, som höra till divisionskrigsrätts upptagande, ledes av undersökningsdomare (Untersuchungsrichter). Den förberedande undersökningen beträffande mål, som höra till den utomordentliga krigsrättens upptagande, ledes av överauditören. Förberedande rannsakning anordnas på order av vederbörande befälhavare. Såväl överauditören och auditörerna som undersökningsdomarna äro justitieofficerare.

Huvudförhandlingen inför krigsrätten är muntlig och offentlig.

Under militärdomstolarnas kompetens lades på sin tid förseelser mot vissa under kriget tillkomna förordningar angående exportförbud, statsmonopol å införsel av spannmål, förbud mot användande av vitt mjöl till bakning m. m. dyl., men hithörande mål överfördes genom ett förbundsrådsbeslut av den 12 februari 1916 till de kantonala domstolarnas kompetens.

En synnerligen viktig utsträckning av militärdomstolarnas kompetens företogs genom en förordning av den 11 november 1918, varigenom dessa domstolar förklarades behöriga att döma vid fall av strejk eller förberedelse till strejk bland edsförbundets tjänstemän och arbetare eller vid allmänna samfärdsanstalter samt anstalter eller anläggningar, vilka tjäna till det allmännas förseende med livsmedel,

vatten, ljus, kraft eller värme, samt genom en förordning av den 4 mars 1919, genom vilken deras kompetens utsträcktes att omfatta jämväl företeelser såsom soldatråd, soldatförbund och liknande organisationer med syfte att undergräva den militära disciplinen, vidare utspridande av falska uppgifter avseende att hindra trupps ledning eller att förleda trupp till ohörsamhet, vilseföra den allmänna opinionen eller dylikt ävensom förfalskning av eller undertryckande av militära eller andra officiella order eller instruktioner. Krigsrätternas behörighet i dessa hänseenden hava emellertid sedermera upphävts.

Den 8 augusti 1916 begärdes från socialdemokratiskt håll (Die Geschäftsleitung der socialdemokratischen Partei der Schweiz) att ett utarbetat utkast till en ny artikel »58 bis» i förbundsförfattningen måtte göras till föremål för folkomröstning. Initiativet (das Volksbegehren) hade samlat 118,996 godkända underskrifter. Den ifrågavarande artikeln innehöll huvudsakligen, *att* militärdomstolarna avskaffades, *att* brott mot den militära strafflagen skulle handläggas och avdömas av allmän domstol i den kanton, där brottet begåtts, med tillämpning av den kantonala rättegångsordningen *samt att* förbundsdomstolen skulle utgöra kassationsinstans.

I utlåtande den 11 december 1918 avstyrkte förbundsrådet initiativet. Jämväl förbundsförsamlingens båda kamrar uttalade sig i samma riktning.

Under diskussionen framfördes från socialdemokratiskt håll, att initiativet riktade sig mot den militära kastandan, under det att från motsatt håll gjordes gällande, att initiativet var riktat mot den militära disciplinen. Därjämte anfördes från initiativets motståndare bland annat: Liksom specialdomstolar befunnits nödiga för vissa handelstvister, så fordrades män med militär erfarenhet och kännedom om disciplinens fordringar för att döma angående militära förseelser. Den militära rättegångsordningen vore i själva verket modernare än processlagarna i åtskilliga kantoner och innefattade, bland annat genom föreskrift om rättegångsbiträde åt den tilltalade, garantier för en god utredning. Skulden för de stränga domar, som väckt ovilja mot de militära domstolarna, låge däremot hos den föråldrade militära strafflagen, som icke berördes av initiativet, och till vars reformering för övrigt ett förslag redan framlagts av förbundsregeringen. Det framhölls vidare, att då trupper ofta under tjänstgöring befunne sig utom hemorterna, ett antagande av initiativet skulle medföra, att ej sällan t. ex. en soldat från Genève bleve lagförd inför en domstol i Bern, som icke väl förstode vare sig hans språk eller hans mentalitet.

Den 30 januari 1921 företogs folkomröstningen. Initiativet avslogs med ungefär två tredjedelar av de avgivna rösterna. För förslaget avgåvos nämligen 198,696 röster, mot detsamma 393,151 röster. Förslaget samlade majoritet allenast i tre av edsförbundets 22 kantoner.

Tyskland.

En för tyska riket gemensam militär domstolsorganisation och rättegångsordning kom till stånd först år 1898 genom den då antagna *Militärstrafgerichtsordnung,* vilken trädde i kraft den 1 oktober 1900. Dessförinnan rådde i Tyskland fyra särskilda rättegångsordningar, den preussiska, den sachsiska, den würtembergska och den bayerska.

Enligt 1898 års lag voro krigsdomstolarna följande: Standgerichte, Kriegsgerichte, Oberkriegsgerichte och Reichsmilitärgericht.

Standgericht dömde i första instans i mål rörande åtal mot underofficerare och manskap för förseelser, som ej kunde medföra svårare straff än arrest, 6 veckors enkelt fängelse eller 150 marks böter. Standgericht bestod av tre militära ledamöter, nämligen en regementsofficer såsom ordförande samt en kapten och en löjtnant som bisittare.

Kriegsgericht var dels domstol i första instans i alla mål, som icke tillhörde Standgericht, dels domstol i andra instans i mål, som dit fullföljdes från Standgericht. Kriegsgericht utgjordes av fem ledamöter, nämligen i vissa fall ett krigsrättsråd och fyra officerare, i andra fall, då det gällde viktigare mål, två krigsrättsråd och tre officerare.

Talan mot domar, meddelade av Kriegsgericht i första instans, fullföljdes hos vederbörande *Oberkriegsgericht,* som bestod av sju domare, nämligen två överkrigsrättsråd och fem officerare.

De militära ledamöterna i dessa domstolar utsågos av vederbörande befälhavare.

De av Oberkriegsgericht meddelade domar kunde medelst revision dragas under den för hela landet gemensamma högsta militära domstolen, *Reichsmilitärgericht.* Denna domstol var en kassationsdomstol, som endast hade att pröva själva rättsfrågan men icke bevis- eller skuldfrågan. I spetsen för Reichsmilitärgericht stod en generalsperson såsom president. Domstolen arbetade på avdelningar. Varje avdelning bestod av en president och ett visst antal råd och officerare (tillhopa sju).

I syfte att befrämja åstadkommandet av en enhetlig och riktig lagtillämpning vid krigsdomstolarna var den militära rättsskipningen underkastad en viss kontroll, bestående däri, att de militära underdomstolarnas lagakraftvunna domar granskades av vissa myndigheter (för Standgerichte av ett krigsrättsråd och därefter jämväl av ett överkrigsrättsråd, för Kriegsgerichte av ett överkrigsrättsråd, för Oberkriegsgerichte av Reichsmilitärgericht) [1]

Enligt »*Militärstrafgesetzbuch für das deutsche Reich*» av den 20

---

[1] En närmare redogörelse för den tyska domstolsorganisationen och rättegångsordningen m. m. enligt 1898 års lag återfinnes i 1901 års krigslagstiftningskommittés betänkande del III sid. 131 ff.

juni 1872 samt särskilda »*Disziplinarstrafordnungen*» kunde på disciplinär väg straff för vissa förseelser ådömas av vederbörande befälhavare med intill 4 veckors arrest.

Genom en *författning av den 5 december 1918* infördes åtskilliga ändringar i Militärstrafgerichtsordnung, avseende bland annat att Standgerichte upphävdes och att i de andra krigsdomstolarna, med undantag av Reichsmilitärgericht, de förutvarande officersdomarne ersattes med av de s. k. soldatråden valda militära ledamöter, av vilka åtminstone en och i vissa fall två skulle hava samma tjänsteställning som den anklagade eller, då flere voro anklagade, som den, vilken innehade högsta graden.

Den tyska *grundlagen av den 11 augusti 1919* stadgar i artikel 106, att den militära domsrätten skall upphävas utom för krigstider och ombord på krigsskepp, samt att de närmare bestämmelserna härom skola regleras av en rikslag. En sådan *rikslag* blev ock antagen *den 17 augusti 1920*. Genom denna lag, som började tillämpas den 1 oktober 1920, upphävdes den militära domsrätten med den inskränkning dock att för strafförfarandet under krigstider och mot riksmarinen tillhöriga personer, som blivit »inskeppade ombord på i tjänst ställda krigsfartyg», skola, till dess andra bestämmelser blivit träffade, dittillsvarande föreskrifter gälla. Uttrycket »i tjänst ställda» tillades under frågans behandling i riksdagen för att därmed direkt utmärka, att under fredstid riksmarinen tillhöriga personer, som voro förlagda å s. k. kasernfartyg och dylikt, icke skulle vara underkastade militär domsrätt utan, lika väl som i land kasernerad militär, dömas av de vanliga domstolarna.

I övrigt innehåller den nya lagstiftningen bland annat följande: Beträffande de personer, som hittills varit underkastade den militära domsrätten, skola, med några mindre jämkningar, de allmänna föreskrifterna om domstols behörighet och strafförfarandet gälla.

I fråga om forum föreligger en viss utsträckt valfrihet, i det att icke blott såsom i den vanliga straffprocessen den domstol, inom vars område den straffbara handlingen blivit begången (forum delicti), och i vissa fall även den domstol, inom vilkens område den tilltalade är bosatt (forum domicilii), äro behöriga, utan ett militärt brottmål kan även anhängiggöras vid den domstol, inom vilkens område den tilltalades truppavdelning har sin förläggning (Standort).

De borgerliga domstolar, som sålunda skola i *första instans* övertaga de militära brottmålen, äro dels *Schöffengerichte* (vid Amtsgerichte), bestående av en Amtsrichter såsom ordförande och 2 lekmän (Schöffen) såsom bisittare, för i allmänhet mindre förbrytelser, däribland alla dem, som äro belagda med arreststraff, dels *Strafkammern* (vid Landgerichte), bestående av 3—5 rättsbildade ledamöter, för vissa svårare förbrytelser, dels *Schwurgerichte* (vid Landgerichte) bestående av tre rättsbildade ledamöter med en jury på 12 personer för behandling av vissa grövre brott dels ock även *Reichsgericht* för militära förräderibrott m. m. Såsom överinstanser

fungera liksom i vanliga mål *Strafkammern, Oberlandesgerichte* och *Reichsgericht.*

Med militära brott enligt lagen den 17 augusti 1920 förstås brott, som begås av till krigsmakten hörande personer under den tid de tillhöra krigsmakten eller den hittillsvarande aktiva armén eller marinen.

Angivelse och begäran om åtal för militära brott kan ske icke blott hos vederbörande civila myndigheter utan jämväl hos vederbörande militära befälhavare. Har sådan angivelse eller begäran framställts hos befälhavaren, eller har brott på annat sätt kommit till hans kännedom, är han skyldig meddela underrättelse härom till allmänna åklagaren. Dock kan han, om skyndsamt företagande av en rättslig undersökning är av nöden, vända sig till vederbörande Amtsrichter. Denna underrättelseplikt bortfaller emellertid i de fall, då befälhavaren själv har disciplinär bestraffningsrätt.

Avgörandet, huruvida ett militärt brott skall bestraffas disciplinärt av vederbörande befälhavare i kraft av den honom tillkommande disciplinära bestraffningsrätten, tillkommer befälhavaren, med det undantag dock att i de fall, då brottet är riktat mot en underordnad eller mot en till krigsmakten icke hörande person, detta avgörande tillkommer allmänna åklagaren. Mot ett beslut av åklagaren, varigenom brottet hänvisas till disciplinär bestraffning, kan målsäganden inom en vecka, efter det han fått detta beslut sig tillställt, anföra besvär hos Landgericht.

Den civila myndighet, till vilken en angivelse för brott eller ett straffyrkande framställts, har skyldighet att genast därom lämna underrättelse till vederbörande befälhavare.

För militärt brott är häktning tillåten, förutom i vanliga fall, även om upprätthållandet av den militära disciplinen det fordrar. Domstolen har dock att efter varje månad av den tid, varunder den tilltalade hålles i häkte, pröva, huruvida häktningen skall äga bestånd. Häktningstiden skall till fullo avräknas från ett eventuellt straff.

De militära förmännen hava i militära brottmål samma befogenheter och skyldigheter som de polistjänstemän, vilka hava att gå åklagaremyndigheten tillhanda, och de äro förpliktade att utföra vad åklagaremyndigheten, undersökningsdomaren och domstolen av dem i dessa hänseenden begära. De militära förmännen få dock icke utan särskild anmodan företaga andra undersökningsförrättningar än dem, som icke tåla något uppskov.

Arreststraff skola, på begäran av civil myndighet, verkställas av militär myndighet, likaså andra frihetsstraff intill 6 veckor, så länge den dömde är militär.

Inom krigsmakten skola anställas särskilda *armé- och marinombudsmän,* som i tjänsten biträdas av sekreterare. Dessa ämbetsmän tillhöra icke domstolarna men måste hava erforderliga kvalifikationer för utövande av domarämbete. Ombudsmännen och sekreterarna

utses på livstid, de förra av riksspresidenten och de senare av försvarsministern. Ombudsmännen åligger att biträda de militära befälhavarna vid utövandet av deras disciplinära bestraffningsrätt och vid behandlingen av övriga militärstraffrättsliga angelägenheter, ävensom i förvaltningsfrågor m. m. enligt närmare instruktion, som utfärdas av försvarsministeriet.

I kommittébetänkandet och regeringspropositionen förekom ett förslag om befogenhet för vederbörande befälhavare att i militära brottmål förordna en eller flere *kommissarier* att under rättegången tillvarataga de militära intressena. Dessa funktionärer skulle icke vara berättigade att framställa yrkanden i skuld- eller straffrågan, utan endast hava till uppgift att till upplysning för domstolen, där så vore erforderligt, lämna redogörelse för de inom armén rådande förhållandena och sålunda åstadkomma en pålitlig skildring av den miljö, i vilken den tilltalade förövat sin gärning. Detta förslag blev emellertid av riksdagen avslaget. Man ansåg nämligen, att om domstolen önskade få militära förhållanden belysta av därmed närmare förtrogna personer, den alltid hade den utvägen öppen att låta höra sådana i egenskap av vittnen eller sakkunniga.

I motiveringen till lagen den 17 augusti 1920 ävensom under lagens behandling i riksdagen uttalades tanken att i viss mån utsträcka den disciplinära bestraffningsrätten i samband med inrättandet av särskilda s. k. *Disziplinarkammern*. I detta syfte utarbetades ett lagutkast, vilket, enligt de upplysningar kommittén erhållit, skulle avse att upprätta Disziplinarkammern, bestående av vederbörande armé- eller marinombudsman såsom ordförande och två militära bisittare, av vilka den ene skulle ha samma grad som den tilltalade och den andre högre grad. Åt dessa Disziplinarkammern hade man tänkt sig att överlämna den disciplinära bestraffningsrätten dels i de fall, då vederbörande befälhavare funne saken tarva särskild utredning före avgörandet, och dels i de fall, då straffpåföljden kunde bliva strängare än den, som vederbörande befälhavare ägde ådöma. Enligt utkastet skulle en Disziplinarkammer kunna ådöma intill 6 veckors arrest. Flertalet med arreststraff belagda förseelser, som eljest skulle behandlas av *Schöffengerichte*, skulle härigenom överflyttas till Disziplinarkammern. Såsom instans över dessa Disziplinarkammer skulle inrättas *Obere Disziplinarkammern* för behandling av besvär mot vederbörande befälhavares och Disziplinarkammers bestraffningar. Obere Disizplinarkammern skulle bestå av en armé- eller marinombudsman såsom ordförande och fyra militära bisittare, av vilka åtminstone en skulle hava samma grad som den tilltalade.

Såsom en ersättning för de förut existerande hedersdomstolarna för officerare »Ehrengerichte», hade man tänkt sig inrätta en s. k. *Wehrberufskammer* för officerare, underofficerare och manskap, bestående av fem militärer av samma grad som den tilltalade såsom domare samt en armé- eller marinombudsman såsom ledare av förhandlingarna dock utan rätt att deltaga i avgörandet. Över dessa

skulle finnas en *Oberste Wehrberufskammer* bestående av sju militära ledamöter med en ombudsman som förhandlingsledare. Dessa Wehrberufskammer skulle hava till uppgift att avgöra sådana frågor som huruvida en militär borde skiljas från sin anställning på grund av handlingar eller försummelser, som utan att vara straffbara strede mot kårens heder, och om pension skulle tilldelas militärperson, som låtit komma sig något brottsligt förfarande till last, o. s. v.

Lagförslaget rörande Disziplinarkammern och Wehrberufssachen har emellertid mötts av ett ganska starkt motstånd från vissa håll.[1]

Lagen om den militära domsrättens upphävande har dock redan i så måtto tagit hänsyn till dessa förhållanden, som den innehåller ett stadgande därom, att armé- och marinombudsmännen äro, då de handla såsom medlemmar av Disziplinarkammern eller såsom förhandlingsledare i Wehrberufssachen, oavhängiga av vederbörande befälhavares anvisningar.

Såsom framgår av förestående redogörelse, förekomma icke militära bisittare i domstolarna för att tillgodose något krav på särskild militär sakkunskap. Den sakkunnighetsutredning, som kan erfordras, förebringas, såsom i andra mål, därigenom att parterna tillkalla sakkunniga personer för att höras i målet, varjämte domstolen äger rätt att själv inkalla sådana sakkunniga.

För militärdomstolarnas avskaffande åberopades under *diskussionen i nationalförsamlingen och riksdagen* huvudsakligen följande motiv.

Under den gamla regimen hade militären varit en stat i staten med egna lagar, även egen strafflag, och med egna hedersbegrepp, som delvis stode i skriande motsats till uppfattningen inom den civila befolkningen. Den misstro, som befolkningens breda lager hyste mot militärväsendet, berodde till stor del på militärdomstolarna, som vore ett av militarismens förnämsta maktmedel. Dels till följd av dessas ensidiga sammansättning och dels på grund av de militära befälhavarnas inflytande på deras verksamhet hade nämligen denna i många fall urartat till en karikatyr av rättsskipning. Detta omdöme gällde särskilt behandlingen av frågor rörande förhållandet mellan över- och underordnade. Militärdomstolarna hade sålunda visat en allt för stor mildhet mot överordnade, som förgått sig mot sina underordnade, men en överdriven hårdhet mot menige, som förgått sig mot sina förmän.

Efter revolutionens genomförande krävdes lika rätt för alla, även för soldaterna. Försvarsmakten finge icke längre utgöra en stat i staten, och dess representanter måste finna sig i att betraktas såsom en grupp av vanliga medborgare. För sådant ändamål vore det nödvändigt att förborgerliga armén och att utrota den ensidiga militära kastandan. Ett steg i sådan riktning vore avskaffandet av

[1] Enligt vad kommittén under betänkandets tryckning erfarit, har ett lagförslag rörande nämnda förhållanden numera förelagts riksdagen.

krigsdomstolarna. När rikets försvarsväsen slutligen erhållit sin tillbörliga ställning i folkets liv, skulle det utbredda misstroendet mot armén försvinna.

Det vore orimligt att för tillgodoseende av behovet av militär sakkunskap vid behandlingen av vissa brottmål bibehålla militära specialdomstolar. De allmänna domstolarna hade nämligen ofta att behandla frågor, vilkas bedömande krävde större och mera ingående sakkunskap än de militära brottmålen, men det sattes icke ifråga att för sådana måls behandling inrätta nya specialdomstolar. Kravet på sakkunskap i de militära målen kunde fullt tillfredsställande tillgodoses därigenom att domstolen begagnade sig av sin rätt att inkalla vittnen och sakkunniga.

Mot reformen framställdes å andra sidan förnämligast följande invändningar:

Avskaffandet av militärdomstolarna vore ett ödesdigert språng ut i det okända. Ingen stat hade ännu vågat sig på att taga detta steg.

Förslaget om denna reform vore ett uttryck för den utbredda animositeten mot militärväsendet och officerarne. Det påstådda misstroendet mot militärdomstolarna vore alltigenom konstlat. Någon allmän misstro mot dessa funnes ej, men väl hade inom en del kretsar yppats missnöje med vissa av militärdomstolar avkunnade domar, som ansågos vara allt för stränga. Denna stränghet berodde emellertid på den militära strafflagen, som väl behövde modifieras, och icke på militärdomstolarna, som i själva verket dömde mildare än de allmänna domstolarna.

Genom avskaffande av dessa specialdomstolar berövade man soldaterna deras sakkunniga domare. Detta vore så mycket mer beklagligt, som de militära förhållandenas säregna art ovillkorligen krävde, att en ingående kännedom om desamma vore representerad i domstolen.

Militärdomstolarna vore vidare ett ovärderligt stöd för tukt och ordning inom armén. Om man trots allt avskaffade dem, måste man fullständigt omarbeta reglerna för den disciplinära bestraffningsrätten, vilket emellertid underlåtits.

Överflyttningen av de militära brottmålen till de allmänna domstolarna skulle för dessa innebära en tyngande belastning och de skulle icke inom rimlig tid kunna avarbeta den kolossala balans av oavgjorda mål, som de skulle få övertaga från militärdomstolarna.

Det borde icke heller förbises, att ifrågavarande lagstiftning kunde medföra ödesdigra verkningar under borgerliga oroligheter, då militären kunde bliva kommenderad att med vapen inskrida mot den civila befolkningen. Den tanken att en civil domstol sedermera skulle sitta till doms över de excesser, som vid dylika upprörda tillfällen kunde förekomma, skulle nämligen verka förlamande på militärens fria aktionsförmåga.

Mot påståendet att reformen krävdes av folkets stora massa åbe-

ropades, att bortåt 300 petitioner, riktade mot densamma, inkommit från soldater, tillhörande olika vapenslag och folkklasser. I dessa petitioner hävdades, att soldaterna skulle känna sig tillbakasatta, om de icke liksom andra staters militärer finge stå till svars för sina förseelser inför militärpersoner, samt att militärdomstolarnas avskaffande ej stode väl tillsammans med det förtroende, som soldaterna i den blivande fredsarmén förväntade av Tysklands regering och folk.

Slutligen uttalades den förvissningen, att det snart skulle visa sig nödvändigt att i enlighet med önskningarna inom armén åter införa de militära specialdomstolarna.

Två av kommitténs ledamöter besökte under våren 1921 Tyskland i syfte att erhålla upplysning om verkningarna av militärdomstolarnas avskaffande samt hade därunder också tillfälle att övervara handläggningen av ett flertal militära brottmål dels i Amtsgerichte och dels i Schwurgerichte. I ett inför en Schwurgericht i Berlin handlagt mål, angående misshandel under krigstid å underordnad med dödlig påföljd, fingo tre militärläkare såsom sakkunniga övervara större delen av handläggningen samt i anledning av vittnesmålen gång efter annan lämna domstolen upplysningar angående hälsovården i fält m. m. I andra mål tillfördes domstolen sakkunniga upplysningar genom vittnesberättelser av inkallade militärer av olika grader, från generaler till menige män. Även förekom, att åklagaren i sitt slutpåstående verkställde en ingående utredning av inre militära förhållanden och distinktioner.

Enligt vad som uppgavs av ett flertal domare och åklagare samt andra jurister, hade man under den visserligen korta tid, som förflutit efter militärdomstolarnas avskaffande, icke funnit de allmänna domstolarna vara i saknad av erforderlig sakkunskap för handläggningen av ifrågavarande slags mål. Detta förhållande ansågs åtminstone delvis bero därav, att flertalet åklagare och domare under längre tid gjort militärtjänst under kriget, merendels i egenskap av officerare. Övergången från den gamla till den nya ordningen hade medfört vissa svårigheter, delvis beroende därpå, att från krigsrätterna till de allmänna domstolarna balanserats ej mindre än cirka 80 000 brottmål. I allmänhet hade ej några särskilda åklagare förordnats för behandlingen av militära brottmål. Undantagsvis förekom dock, exempelvis i Potsdam, att en civil Staatsanwalt fick sysselsätta sig uteslutande med sådana mål, varigenom han givetvis förvärvade särskild sakkunskap på ifrågavarande område. Någon svårighet för de militära och judiciella myndigheterna att samarbeta med varandra hade icke försports. För att söka göra det bästa möjliga av de nya förhållandena hade i en större garnisonsort vederbörande Staatsanwalt i föredrag för de militära befälhavarna redogjort för det nya systemet och de krav detsamma ställde på befälet. I regel hade ock veder-

börande befälhavare i svårare fall genast plägat vända sig till nämnda Staatsanwalt för att från början söka få saken på bästa sätt utredd. En av nackdelarna av det nya systemet vore otvivelaktigt att målen icke kunde avgöras så snabbt som förr. Detta berodde dels på arbetssättet inom de allmänna domstolarna och dels på den stora balansen av brottmål från krigstiden. Tiden vore visserligen ännu för kort för att något tillförlitligt omdöme skulle kunna avgivas om verkningarna av det nya systemet, men på det hela taget kunde man påstå, att systemet redan verkade ganska tillfredsställande.

Inom militärkretsar syntes man hysa det förtroendet för de allmänna domstolarna, att de vid handläggningen av militära brottmål i allmänhet icke skulle brista i omdöme eller sakkunskap. I det senare avseendet vore åtminstone för närvarande föga att frukta, då flertalet domare tjänstgjort såsom militärbefäl under kriget. Däremot uttalades farhågor för att de civila domarna ej alltid skulle inse och behjärta disciplinens oerhörda betydelse för arméns stridsduglighet. I sammanhang härmed framhölls även, att det för upprätthållande av disciplinen vore av vikt, att brott mot densamma bestraffades omedelbart. Detta hade också kunnat ske, då man hade krigsrätterna att vända sig till, vilka kunde sammankallas när som helst inom de militära etablissementen. Men betydligt svårare komme realiserandet av detta önskemål att ställa sig, då man måste anlita de borgerliga domstolarna, vilkas procedur vore mindre snabb och omedelbar. Såsom en praktisk olägenhet hos den nya ordningen anmärktes från militärt håll, att övergången från fredstillstånd till krigstillstånd medförde vissa vanskligheter. Särskilt trodde man sig finna en svaghet däri, att i händelse av krigstillstånd krigsdomstolar måste tillsättas, vilkas ledamöter icke under fredstid erhållit någon som helst utbildning för sin ifrågavarande uppgift.

Frågan om *ersättning för bortkomna eller skadade persedlar m. m.* har i första hand avgjorts på vederbörande bataljoner eller andra militära avdelningar. Sedan undersökning i saken blivit verkställd, har vederbörande i administrativ väg ålagts den ersättningsskyldighet, vartill fog ansetts föreligga. Ett dylikt beslut har emellertid icke kunnat i laga ordning verkställas såsom domstolsutslag, vadan, därest godvillig betalning icke följt eller beloppet icke kunnat avdragas å innestående avlöning eller andra medel, betalning icke kunnat erhållas annorledes än genom sakens anhängiggörande vid vederbörlig civil domstol, Amtsgericht eller Landgericht, beroende på tvisteföremålets värde. Ett dylikt hänskjutande till civil domstol lärer icke ofta hava behövt förekomma.

Då dessa persedelmål sålunda icke behandlats av krigsrätterna, har någon ändring av förhållandena icke behövt vidtagas genom den nya lagen rörande handläggning av militära brottmål. Manskapet i

den nya tyska armén (Reichswehr) åligger emellertid att som säkerhet för eventuell skada å anförtrodda persedlar m. m. deponera en viss summa såsom pant, »Sicherungsgeld», varav vederbörligt belopp kan avdragas i händelse att ersättningsskyldighet för någon konstaterats föreligga.

Österrike.[1]

Enligt en lag av den 15 juli 1920, som trätt i kraft den 1 oktober samma år, lyda alla militärer (Heeresangehörigen) i fredstid under de borgerliga domstolarnas domvärjo. Med ikraftträdandet av lagen hava alla författningar rörande krigsdomstolsorganisationen upphävts. Beträffande det processuella förfarandet gäller därefter den allmänna straffprocessordningen av den 23 maj 1873, därest icke särskilda bestämmelser stadga undantag härifrån. Bland dessa undantag märkas följande. Brott mot de särskilda militära tjänste- och ståndsplikterna, som blott innebära förseelser (Uebertretungen), undandragande av tjänst genom stympning o. d., vägran att lyda inkallelse till tjänst, överträdelse av förbudet för vissa militärer att ingå äktenskap kunna, så länge gärningsmannen är aktiv militär, bestraffas i disciplinär väg, såvida icke gärningsmannen samtidigt tilltalas för en straffbar handling av annan art och under förutsättning, att vederbörande befälhavare eller disciplinarkommission anser disciplinärbestraffning tillräcklig.

Har den tilltalade i disciplinär väg dömts eller frikänts, kan han icke på grund av samma förseelse ställas inför domstol, därest icke omständigheterna varit sådana, att brottet icke bort behandlas i förstnämnda ordning.

En lag av den 22 juli 1920 och en förordning av den 17 augusti samma år reglera handhavandet av den disciplinära bestraffningen inom armén.

Man skiljer mellan *ordningsstraff* och *disciplinstraff*.

Ordningsstraffen äro: tillrättavisning och böter. Rätten att meddela ordningsstraff tillkommer disciplinarkommission, underavdelningskommendant och alla innehavare av högre befälsposter gentemot underlydande.

Disciplinstraffen äro: sträng tillrättavisning, uteslutande från befordran, minskning av löneinkomster, försättande ur tjänstgöring med minskad pension (blott beträffande officerare och sådana under-

---

[1] Beträffande den organisation, som gällde vid den tidpunkt, då 1901 års krigslagsstiftningskommitté avgav sitt betänkande, hänvisas till sagda betänkande del III sid. 172 ff. Huruvida någon ändring i denna organisation inträtt före krigsdomstolarnas avskaffande, har kommittén icke förskaffat sig kännedom om, då det material, på grundval av vilket denna redogörelse utarbetats, kommit kommittén tillhanda först under betänkandets tryckning.

officerare, som tillhört den forna krigsmaktens yrkesmilitärer) och avskedande.

Disciplinstraffen ådömas av *disciplinarkommissioner* av olika grader. Dessa arbeta på avdelningar, s. k. *disciplinarsenater*. Disciplinarsenat består i första instansen av ordförande (en stabsofficer) och två ledamöter tillhörande officersgraden, om den tilltalade är officer, samt underofficersgraden, om han är underofficer, och manskapsgraden, om han tillhör manskapet. I andra instansen består disciplinarsenaten av en ordförande (en domare i orten) och fyra bisittare (en officer, en underofficer, en menig och en ledamot av samma grad som den tilltalade).

Genom en annan lag av den 15 juli 1920, som också trätt i kraft den 1 oktober samma år, har stadgats, att aktiva militärer i fredstid skola vara underkastade den allmänna strafflagen. De av den militära strafflagens (av den 15 januari 1855) bestämmelser, som fortfarande skola äga giltighet, äro upptagna i ett särskilt bihang till den allmänna strafflagen.

STATISTISK UTREDNING

Bilaga 1.

Uppgift

å antalet brottsarter, som vid krigsrätterna förekommit under år 1920.

Rymning och olovligt undanhållande (5 kap. S. L. K.)	1,227
Uppror, upplopp och olovliga sammankomster (6 kap. S. L. K.)	4
Vägran att lyda m. m. (76—79 §§ S. L. K.)	223
Våld och förolämpning, ohörsamhet mot skiltvakt, oljud m. m. (80—97 §§ S. L. K.)	464
Egendomsbrott (8 kap. S. L. K.)	408
Falsk angivelse samt obehörigt utövande av bestraffningsrätt m. m. (110—112 §§ S. L. K.)	5
Förledande till sammanskott samt oriktiga uppgifter i redogörelse för egen vinning (113—114 §§ S. L. K.)	2
Tillgrepp av uppbördsmedel (115 § S. L. K.)	—
Osannfärdig rapport (116 § S. L. K.)	6
Bedrägligt förledande att antaga tjänst m. m. (117—118 §§ S. L. K.)	—
Nekande mot bättre vetande av avsked (119 § S. L. K.)	—
Lössläppande och befriande av fånge och häktad (120—121 §§ S. L. K.)	—
Egenmäktigt tagande av befäl (122 § S. L. K.)	—
Obehörigt övergivande av post (123—125 §§ S. L. K.)	18
Tagande av dubbel anställning (126 § S. L. K.)	—
Obehörigt uppenbarande av hemliga handlingar (127 § S. L. K.)	1
Underlåtenhet att fullgöra ympningsplikt (128 § S. L. K.)	3
Andra förbrytelser i ämbete eller tjänst (129 § S. L. K.)	20
Vårdslöshet och försummelse av tjänsteplikt m. m. (130—132 §§ S. L. K.)	284
Summa	2,665[1]

[1] Enligt bilagorna 4 och 5 har antalet mål för 1920 utgjort 1966.

Att antalet brottsarter enligt bilaga 1 är avsevärt större än förenämnda antal är beroende därpå, att i samma mål ofta tillämpats mer än ett lagrum. Uppgifterna i bilagorna 4 och 5 äro till största delen hämtade från den officiella statistiken under det att uppgifterna i bilagorna 1 och 6 äro hämtade från annat håll. En viss brist på överensstämmelse förefinnes i en del fall.

Bilaga 2.

Tablå,

utvisande inom vilken domstols domvärjo arméns och marinens regementen, kårer och stationer m. fl. äro förlagda.

(Enligt uppgifter erhållna hösten 1920.)

Regementes, kårs eller stations namn	Domstolens namn
Svea livgarde Göta livgarde	Stockholms rådhusrätt.
Livregementets grenadjärer	Rådhusrätten i Örebro samt Glanshammars och Örebro härads tingslags häradsrätt.
Första livgrenadjärregementet	Rådhusrätten i Linköping (vid förläggning å övningsplatsen Malmen: Åkerbo, Bankekinds och Hanekinds häradsrätt).
Andra livgrenadjärregementet	D:o.
Västgöta regemente	Rådhusrätten i Vänersborg.
Karlskrona grenadjärregemente	Rådhusrätten i Karlskrona.
Upplands infanteriregemente	Tiunda tingslags häradsrätt.
Skaraborgs regemente	Rådhusrätten i Skövde.
Södermanlands regemente	Rådhusrätten i Strängnäs samt Åkers och Selebo härads tingslags häradsrätt. (Vid förläggning å övningsplatsen Malma hed: Villåttinge häradsrätt.)
Kronobergs regemente	Rådhusrätten i Växjö. (Vid förläggning å övningsplatsen Kronobergs hed: Allbo häradsrätt.)
Jönköpings regemente	Rådhusrätten i Jönköping.
Dalregementet	Rådhusrätten i Falun (övningsfältet är beläget inom Falu domsagas norra tingslags häradsrätt).
Hälsinge regemente	Rådhusrätten i Gävle.
Älvsborgs regemente	Rådhusrätten i Borås.
Hallands regemente	Rådhusrätten i Halmstad.
Bohusläns regemente	Rådhusrätten i Uddevalla.
Västmanlands regemente	Rådhusrätten i Västerås.
Norrbottens regemente	Över-Luleå tingslags häradsrätt.
Västerbottens regemente	Rådhusrätten i Umeå.
Kalmar regemente	Rådhusrätten i Eksjö. (Vid förläggning å Hultsfred: Sevede häradsrätt; vid förläggning å Ränneslätt: Södra Vedbo härads tingslags häradsrätt.)
Värmlands regemente	Rådhusrätten i Karlstad.
Jämtlands fältjägarregemente	Rådhusrätten i Östersund.
Norra skånska infanteriregementet	Rådhusrätten i Kristianstad. (Vid förläggning å Ljungbyhed: Norra Åsbo häradsrätt.)
Södra skånska infanteriregementet	Rådhusrätten i Lund. (Vid förläggning å Revinge: Torna och Bara häradsrätt.)
Vaxholms grenadjärregemente	Rådhusrätten i Vaxholm.
Gottlands infanteriregemente	Rådhusrätten i Visby. (Vid förläggning i Tingstäde: Gottlands norra härads domsagas häradsrätt.)

Regementes, kårs eller stations namn	Domstolens namn
Västernorrlands regemente	Sollefteå tingslags häradsrätt.
Livgardet till häst	Stockholms rådhusrätt.
Livregementets dragoner	D:o.
Livregementets husarer	Rådhusrätten i Skövde.
Smålands husarregemente	Rådhusrätten i Eksjö.
Skånska husarregementets avdelning i Hälsingborg	Rådhusrätten i Hälsingborg. (Vid förläggning å Ljungbyhed: Norra Åsbo häradsrätt.)
Skånska husarregementets avdelning i Landskrona	Rådhusrätten i Landskrona. (Vid förläggning å Ljungbyhed: Norra Åsbo häradsrätt).
Skånska husarregementets avdelning i Uppsala	Rådhusrätten i Uppsala.
Skånska dragonregementet	Rådhusrätten i Ystad. (Vid förläggning å Ljungbyhed: Norra Åsbo häradsrätt.)
Kronprinsens husarregemente	Rådhusrätten i Malmö.
Norrlands dragonregemente	Rådhusrätten i Umeå.
Svea artilleriregemente	Stockholms rådhusrätt.
Göta artilleriregemente	Rådhusrätten i Göteborg.
Wendes artilleriregemente	Rådhusrätten i Kristianstad.
Norrlands artilleriregementes avdelning i Östersund	Rådhusrätten i Östersund.
Norrlands artilleriregementes detachement i Boden	Över-Luleå tingslags häradsrätt.
Upplands artilleriregemente	Rådhusrätten i Uppsala.
Smålands artilleriregemente	Rådhusrätten i Jönköping.
Gottlands artillerikår	Rådhusrätten i Visby. (Vid förläggning i Tingstäde: Gottlands norra härads domsagas häradsrätt.)
Bodens artilleriregemente	Över-Luleå tingslags häradsrätt.
Positionsartilleriregementet	Stockholms rådhusrätt.
Karlsborgs artillerikår	Vadsbo södra domsagas häradsrätt.
Svea ingenjörkår	Stockholms rådhusrätt.
Svea ingenjörkårs fästningsingenjörkompani	Rådhusrätten i Vaxholm.
Göta ingenjörkår	Vadsbo södra domsagas häradsrätt.
Göta ingenjörkårs fästningsingenjörkompani	Rådhusrätten i Karlskrona.
Fälttelegrafkåren	Stockholms rådhusrätt.
Bodens ingenjörkår	Över-Luleå tingslags häradsrätt.
Svea trängkår	Rådhusrätten i Örebro samt Glanshammars och Örebro tingslags häradsrätt.
Göta trängkår	Rådhusrätten i Skövde.
Norrlands trängkår	Sollefteå tingslags häradsrätt.
Skånska trängkåren	Västra Göinge häradsrätt
Västmanlands trängkår	Rådhusrätten i Sala.
Östgöta trängkår	Rådhusrätten i Linköping.
Intendenturkompaniet i Stockholm	Stockholms rådhusrätt.
Intendenturkompaniet å Karlsborg	Vadsbo södra domsagas häradsrätt.

Regementes, kårs eller stations namn	Domstolens namn
Intendenturkompaniet i Boden	Över-Luleå tingslags häradsrätt.
Intendenturkompaniet i Sollefteå	Sollefteå tingslags häradsrätt.
Vaxholms kustartilleriregemente	Rådhusrätten i Vaxholm. (Vid förläggning å Värmdö: Södra Roslags häradsrätt; vid förläggning å Hörningsholms fästning: Jönåkers, Rönö och Hölebo härads tingslags häradsrätt; vid förläggning å Hemsö fästning: Ångermanlands södra domsagas häradsrätt.)
Karlskrona kustartilleriregemente	Rådhusrätten i Karlskrona.
Älvsborgs kustartillerikår	Askims, Västra och Östra Hisings samt Sävedals häradsrätt.
Flottans station i Stockholm	Stockholms rådhusrätt.
Flottans station i Karlskrona	Rådhusrätten i Karlskrona.
Göteborgs örlogsdepå	Askims, Västra och Östra Hisings samt Sävedals häradsrätt.
Skeppsgossekåren i Marstrand	Rådhusrätten i Marstrand.
Skeppsgossekåren i Karlskrona	Rådhusrätten i Karlskrona.

Bilaga 3.

Tablå,

utvisande ordinarie rådhusrättsledamöters och stadsfiskalers nuvarande befattning med krigsrättsmål i städer, varest krigsrätt är anordnad.

(Upprättad efter statskalendern 1922.)

	Antal ordinarie rådhusrättsledamöter, som bestrida domarebefattning i krigsrätt	Antal litterata ledamöter i rådhusrätten (enl. rättsstatistiken 1913, 1914)	Antal stadsfiskaler, som bestrida krigsfiskalstjänst	Anmärkningar
Stockholm	9	49 (alla)	—	
Vaxholm	—	1	—	
Uppsala	—	3 (alla)	1	En rådman f. d. auditör.
Nyköping	—	2	—	
Strängnäs	1	1	—	
Mariefred	1	1	—	
Linköping	4	4	—	
Norrköping	—	4 (alla)	—	
Jönköping	—	4 (alla)	—	
Eksjö	1	1	1	
Växjö	—	2	—	
Visby	1	4 (alla)	1	
Karlskrona	1	5 (alla)	—	
Kristianstad	2	3 (alla)	—	En stadsnotarie är auditör.
Hässleholm	(lyder under häradsrätt)		—	
Malmö	—	11 (alla)	—	En polissekreterare är auditör, en rådman f. d. auditör.
Lund	—	3 (alla)	1	
Landskrona	1	3 (alla)	1	
Hälsingborg	3	7 (alla)	1	
Ystad	1	3	1	En stadsfogde är v. auditör.
Halmstad	2	3 (alla)	—	
Göteborg	3	17 (alla)	—	En polissekreterare är v. auditör.
Uddevalla	3	3	1	
Vänersborg	—	1	—	
Borås	—	3	1	
Skövde	1	2	—	
Karlstad	—	4 (alla)	1	
Örebro	1	4 (alla)	1	
Västerås	1	3 (alla)	1	
Sala	—	2	—	En rådman är f. d. auditör.
Falun	1	3 (alla)	1	
Gävle	1	6 (alla)	1	
Sollefteå	(lyder under häradsrätt)		1	Häradshövdingen är krigsdomare.
Östersund	4	4 (alla)	1	
Umeå	1	1	1	
Boden	(lyder under häradsrätt)		—	

Tablå, utvisande antalet brottmål, handlagda

Domstolens namn	1903	1904	1905	1906	1907	1908	1909
Regementskrigsrätten:							
vid Svea livgarde	20	22	21	11	18	20	13
» Göta livgarde	20	9	19	22	21	52	48
» Livregementets grenadjärer (Livregementet till fot)	1	1	2	2	3	8	3
» Första livgrenadjärregementet	6	1	5	2	2	—	1
» Andra livgrenadjärregementet	5	3	4	1	3	—	1
» Västgöta regemente	—	4	6	4	4	2	8
» Karlskrona grenadjärregemente	1	5	3	4	2	3	3
» Upplands infanteriregemente (Upplands regemente)	5	3	5	5	5	8	15
» Skaraborgs regemente	1	1	4	3	3	2	13
» Södermanlands »	5	3	1	—	3	1	10
» Kronobergs »	7	4	2	9	2	6	1
» Jönköpings »	1	1	—	3	3	2	6
» Dalregementet	4	6	4	4	6	—	8
» Hälsinge regemente	4	7	7	7	13	9	20
» Älvsborgs »	3	6	6	4	1	7	2
» Hallands »	3	7	4	4	6	2	6
» Bohusläns »	6	5	4	8	6	—	5
» Västmanlands »	3	5	7	7	24	8	18
» Norrbottens »	12	12	18	11	9	—	—
» Västerbottens »	3	2	3	4	1	3	8
» Kalmar »	4	1	3	1	—	—	3
» Värmlands »	—	2	4	1	2	2	6
» Jämtlands fältjägarregemente	2	4	3	4	2	3	5
» Norra skånska infanteriregementet	12	8	7	10	8	15	10
» Södra skånska infanteriregementet	12	5	13	3	5	2	5
» Vaxholms grenadjärregemente	15	22	44	33	28	11	14
» Gottlands infanteriregemente	5	3	5	13	11	8	7
» Västernorrlands regemente	18	14	8	4	12	1	22
» Livgardet till häst	13	15	15	3	7	5	11
» Livregementets dragoner	5	2	6	17	13	9	10
» Livregementets husarer	4	2	4	2	7	7	—
» Smålands husarregemente	1	1	5	9	5	16	6
» Skånska husarregementet	19	12	9	13	18	21	13
» Skånska dragonregementet	3	12	18	7	10	15	18
» Kronprinsens husarregemente	9	2	6	6	7	19	6
» Norrlands dragonregemente	—	2	7	7	16	15	5
» Svea artilleriregemente (Första Svea artilleriregemente)	15	10	7	10	16	21	12
» Göta artilleriregemente (Första Göta artilleriregemente)	1	2	4	5	11	8	9
» Wendes artilleriregemente	6	12	7	8	11	21	17
» Norrlands artilleriregemente	17	15	11	12	28	31	17
» Upplands artilleriregemente (Andra Svea artilleriregemente)	21	5	5	14	9	15	10

Bilaga 4.

vid krigsrätterna under åren 1903—1921.

1910	1911	1912	1913	1914	1915	1916	1917	1918	1919	1920	1921	Summa
18	17	21	20	38	46	45	72	104	48	32	38	624
85	46	39	26	64	59	49	38	74	37	25	28	761
7	4	19	5	10	23	48	50	87	18	28	32	351
6	4	4	3	7	16	19	33	39	14	10	29	201
5	1	4	5	22	20	25	33	50	7	20	34	243
8	10	3	9	8	11	20	24	36	9	14	16	196
3	2	5	3	3	—	50	48	46	19	15	10	225
9	19	14	17	27	41	45	47	61	15	18	23	382
7	9	6	5	15	16	31	23	38	32	14	9	232
12	11	8	7	13	13	20	24	22	3	8	16	180
11	11	5	4	11	17	33	33	40	13	14	14	237
4	4	5	3	11	13	25	25	30	3	50	28	217
12	5	10	11	43	32	41	40	40	7	22	17	312
23	19	15	18	35	70	58	72	82	21	26	33	539
1	3	2	3	16	17	40	8	23	4	10	9	165
20	8	7	9	14	39	41	41	48	19	26	20	324
5	14	5	12	26	38	130	94	70	46	24	37	535
25	57	39	17	22	40	42	29	37	10	7	15	412
—	—	—	—	—	—	263	154	272	166	115	112	1 144
1	—	7	—	2	18	48	54	70	25	55	27	331
4	11	23	3	101	34	8	15	13	7	11	8	250
6	3	4	4	6	11	22	23	45	14	12	25	192
2	6	9	11	6	26	53	76	58	26	51	54	401
11	11	10	4	7	32	54	25	71	22	57	31	405
12	4	9	16	20	17	33	39	62	16	32	26	331
28	9	11	8	91	55	115	46	50	31	55	29	695
23	8	7	10	3	—	51	26	39	18	17	3	257
16	18	19	15	21	74	120	160	117	46	57	73	815
11	10	9	6	13	9	31	43	29	26	13	18	287
16	23	11	16	20	33	21	39	53	43	28	25	390
7	1	2	3	9	9	10	11	26	19	17	16	156
13	20	16	13	23	15	20	41	33	12	24	15	288
20	15	11	15	20	30	52	61	49	20	28	27	453
12	15	14	12	22	22	29	42	26	23	20	28	348
6	10	5	9	14	19	77	78	78	15	32	28	426
10	10	11	12	12	38	97	55	68	62	29	27	483
18	23	26	21	20	41	60	35	84	51	21	24	515
7	15	17	8	20	22	43	29	34	23	17	23	298
15	18	21	24	27	29	49	36	39	19	17	29	405
18	15	28	23	39	46	38	46	29	12	11	20	456
20	11	26	37	36	43	66	62	56	23	21	20	500

Domstolens namn	1903	1904	1905	1906	1907	1908	1909
Regementskrigsrätten:							
vid Smålands artilleriregemente (Andra Göta artilleriregemente)	8	5	5	10	17	9	8
» Gottlands artillerikår	—	2	2	7	9	2	5
» Bodens artilleriregemente (Boden—Karlsborgs artilleriregemente)	—	—	—	—	2	—	—
» Positionsartilleriregementet	2	2	4	4	6	1	20
» Karlsborgs artillerikår	—	—	—	—	—	—	—
» Svea ingenjörkår	1	3	5	8	2	7	7
» Göta ingenjörkår	—	—	—	—	—	—	—
» Fälttelegrafkåren	—	—	1	—	—	3	5
» Bodens ingenjörkår	—	—	2	1	—	—	—
» Svea trängkår (Första Svea trängkår)	2	1	7	5	3	4	2
» Göta trängkår (Första Göta trängkår)	—	—	—	1	5	—	1
» Norrlands trängkår	5	4	1	1	3	2	7
» Skånska trängkåren (Wendes trängkår)	1	3	2	4	—	2	3
» Västmanlands trängkår (Andra Svea trängkår)	1	—	—	3	4	—	3
» Östgöta trängkår (Andra Göta trängkår)	—	—	—	—	2	—	5
» Vaxholms kustartilleriregemente	—	—	—	—	—	—	—
» Karlskrona kustartilleriregemente	—	—	—	—	—	—	—
» Älvsborgs kustartillerikår	—	—	—	—	—	—	—
Garnisionskrigsrätten:							
i Stockholm [1]	—	—	—	—	—	11	—
i Boden [1]	—	—	—	—	36	8	26
i Karlskrona [1]	—	—	—	—	—	—	—
å Karlsborgs fästning [1]	13	4	5	9	9	6	13
å Älvsborgs fästning [1]	—	—	—	—	—	—	—
å Vaxholms fästning (Vaxholm-Oskar-Fredriksborgs fästning) [1]	33	35	46	64	53	43	21
Stationskrigsrätten:							
vid Flottans station i Karlskrona	174	203	165	148	130	156	195
» Flottans station i Stockholm	60	85	84	144	114	116	156
Krigsrätten:							
vid Flottans Göteborgsavdelning [1]	—	—	—	—	—	—	—
Fältkrigsrätten:							
vid I arméfördelningens volontärskola [1]	—	—	—	—	—	—	3
» IV och V arméfördelningarnas volontärskola [1]	—	—	—	—	—	—	8
» militärskolan i Stockholm [1]	—	3	—	—	—	—	—
» » i Västerås [1]	—	—	—	—	2	—	—
» » i Umeå [1]	1	—	—	—	—	—	—
» » i Eksjö [1]	—	—	—	—	—	1	—
» » i Falun [1]	—	—	—	—	—	—	—
» » i Gävle [1]	1	5	2	3	—	1	3
» » i Halmstad [1]	—	—	—	—	—	2	3
» » i Norrköping [1]	—	—	1	1	1	2	1
» » i Varberg [1]	—	1	1	—	—	4	1
» krigsskolan å Karlberg [1]	—	—	—	—	—	—	—
inom I arméfördelningsområdet [1]	—	—	—	—	—	—	—
» II » [1]	—	—	—	—	—	—	—

[1] Krigsrätten har numera upphört.

1910	1911	1912	1913	1914	1915	1916	1917	1918	1919	1920	1921	Summa
32	9	8	8	16	12	23	18	16	24	22	19	269
9	6	5	3	2	—	15	4	5	8	7	4	95
—	—	—	—	—	—	39	31	36	48	25	41	222
11	10	34	32	31	17	16	24	27	12	11	5	269
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	4	3	7
5	4	5	3	10	8	11	12	24	8	11	7	141
—	—	—	—	—	—	18	14	27	13	15	6	93
10	6	6	6	2	12	15	16	19	21	9	14	145
—	—	—	—	—	—	25	26	35	22	17	24	152
8	1	1	1	6	5	8	25	23	7	9	9	127
1	2	1	1	2	6	1	1	15	3	4	6	50
9	7	14	2	13	10	20	10	15	9	4	9	145
—	2	3	1	—	3	10	6	8	3	7	3	61
—	7	4	3	7	17	12	4	6	2	1	3	77
2	5	21	3	7	8	9	12	3	3	5	1	86
—	—	—	—	—	—	136	200	262	50	53	59	760
—	—	—	—	—	—	101	81	110	73	74	48	487
—	—	—	—	—	—	94	78	69	41	8	27	317
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	11
29	25	47	31	141	185	—	—	—	—	—	—	528
—	—	—	—	194	524	8	—	—	—	—	—	726
13	5	9	3	12	8	—	—	—	—	—	—	109
—	—	—	8	47	82	—	—	—	—	—	—	137
38	42	27	50	85	84	—	—	—	—	—	—	621
253	159	169	187	158	1	319	451	485	391	259	200	4 203
198	145	106	151	191	222	243	367	423	200	129	147	3 281
—	—	—	—	—	—	—	61	89	—	—	—	150
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	3
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	8
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	3
14	4	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	20
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1
10	5	3	—	—	—	—	—	—	—	—	—	18
1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	16
9	5	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	20
2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	8
1	1	3	—	—	—	—	—	—	—	—	—	12
—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1
—	—	—	1	65	39	—	—	—	—	—	—	105
—	—	—	3	62	8	—	—	—	—	—	—	73

Domstolens namn	1903	1904	1905	1906	1907	1908	1909
Fältkrigsrätten:							
inom III arméfördelningsområdet[1] ...	—	—	—	—	—	—	—
» IV » [1] ...	—	—	—	—	—	—	—
» V » [1] ...	—	—	—	—	—	—	—
» VI » [1] ...	—	—	—	—	—	—	—
för samtliga å Gottland sammandragna avdelningar av krigsmakten[1]	—	—	—	—	—	—	—
vid kustflottan	—	—	—	—	—	—	—
» Ålandsdetachementet[1].....	—	—	—	—	—	—	—
Krigsrätten å 1907 års kusteskader[1]	—	—	—	—	5	—	—
» å 1909 » » [1]	—	—	—	—	—	—	11
» å 1910 » » [1]	—	—	—	—	—	—	—
» å 1911 » » [1]	—	—	—	—	—	—	—
» å 1912 » » [1]	—	—	—	—	—	—	—
Särskilda krigsrätten:							
i Stockholm	—	—	—	—	—	—	—
å Karlsborg	—	—	—	—	—	—	—
i Boden	—	—	—	—	—	—	—
i Landskrona.....	—	—	—	—	—	—	—
å Gottland[1]	—	—	—	—	—	—	—
för militärkommenderingen i Norrköping.....	—	—	—	—	—	—	—
för Norrbottens inskrivningsområde[1]	—	—	—	—	—	—	—
inom Stockholms inskrivningsområde[1]	—	—	—	—	—	—	—
» Södermanlands » [1]	—	—	—	—	—	—	—
vid I arméfördelningens vinterskola å Rommehed[1]	—	—	—	—	—	—	—
för trupperna å Vikbolandet[1]	—	—	—	—	—	—	—
» den till Nyköping förlagda delen av Södermanlands regemente[1].....	—	—	—	—	—	—	—
för kustflottan (Stockholmsavdeln.) ...	—	—	—	—	—	—	—
» » (Göteborgsavdelningen)	—	—	—	—	—	—	—
» » (Karlskronaavdeln.) ...	—	—	—	—	—	—	—
» » (Umeåavdelningen).....	—	—	—	—	—	—	—
» » (Härnösandsavdeln.) ...	—	—	—	—	—	—	—
Summa	594	614	649	710	764	758	902

[1] Krigsrätten har numera upphört.

Anm. Siffrorna äro hämtade dels ur den officiella statistiken och dels ur uppgifter, som kommittén införskaffat från krigsdomare och auditörer.

1910	1911	1912	1913	1914	1915	1916	1917	1918	1919	1920	1921	Summa
—	—	—	2	37	9	—	—	—	—	—	—	48
—	—	—	1	59	64	—	—	—	—	—	—	124
—	—	—	—	1	8	—	—	—	—	—	—	9
—	—	—	—	158	14	—	—	—	—	—	—	172
—	—	—	—	40	54	1	—	—	—	—	—	95
—	—	—	41	84	230	—	—	—	—	—	—	355
—	—	—	—	—	—	—	—	12	—	—	—	12
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	5
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	11
5	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	5
—	5	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	5
—	—	12	—	—	—	—	—	—	—	—	—	12
—	—	—	—	—	—	11	15	24	15	8	8	81
—	—	—	—	—	—	14	16	23	14	7	1	75
—	—	—	—	—	—	38	26	57	28	22	12	183
—	—	—	—	—	—	12	8	10	1	3	16	50
—	—	—	—	—	—	37	13	2	3	—	—	55
—	—	—	—	—	—	—	6	6	4	—	—	16
—	—	—	—	—	—	20	29	223	35	1	—	308
—	—	—	—	—	—	7	1	9	—	—	—	17
—	—	—	—	—	—	2	3	—	—	—	—	5
—	—	—	—	—	—	3	—	—	—	—	—	3
—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	1
—	—	—	—	—	—	—	1	8	3	—	—	12
—	—	—	—	—	—	136	107	50	51	49	43	436
—	—	—	—	—	—	—	46	74	3	—	1	124
—	—	—	—	—	—	72	46	42	83	99	49	391
—	—	—	—	—	—	—	3	—	—	—	—	3
—	—	—	—	—	—	9	5	—	—	—	—	14
1 197	956	986	988	2 347	2 764	3 608	3 696	4 565	2 222	1 966	1 861	32 147

Bilaga 5.

A. Tablå, utvisande antalet brottmål vid samtliga krigsrätter i riket under åren 1903—1921.

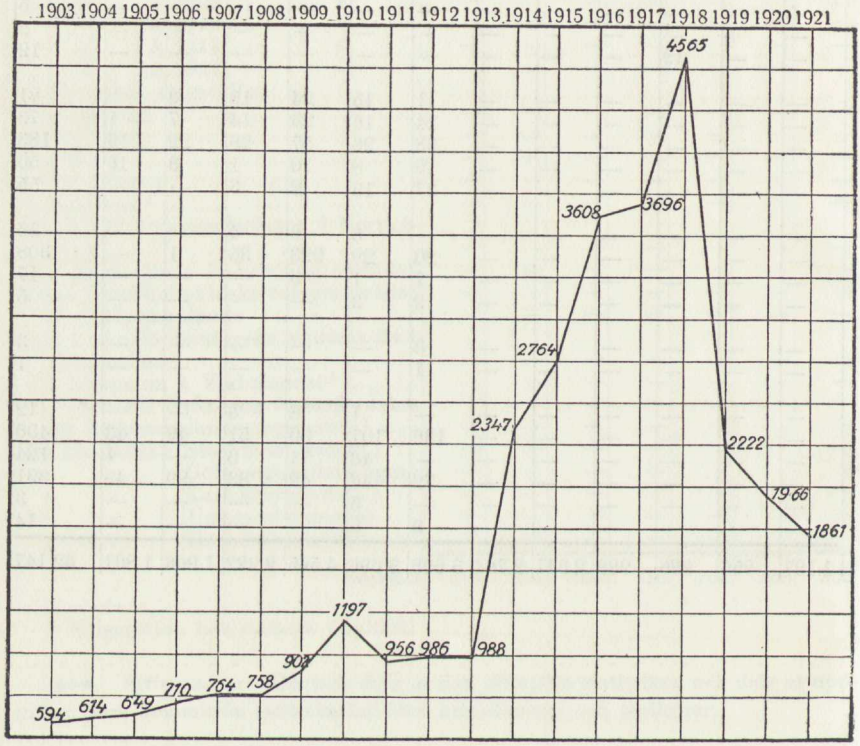

B. Tablå, utvisande antalet brottmål vid regementskrigsrätterna i Boden (Norrbottens regemente, Bodens artilleriregemente och Bodens ingenjörkår, särskilda krigsrätten i Boden och garnisonskrigsrätten i Boden) under åren 1903—1921.

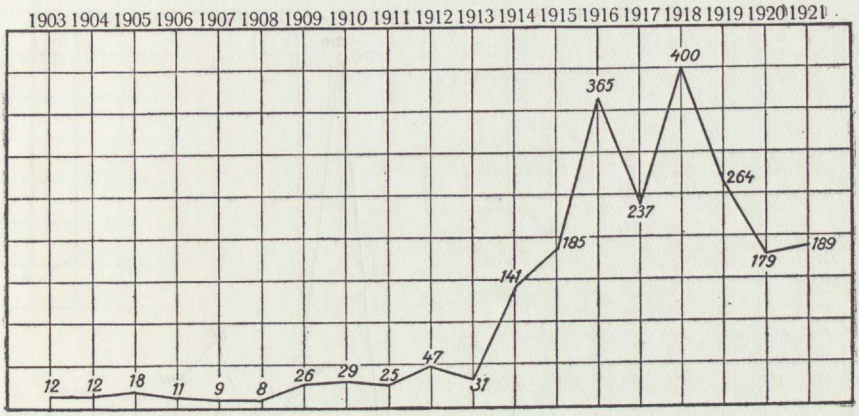

C. Tablå, utvisande antalet brottmål vid regementskrigsrätten vid Älvsborgs regemente (Borås) under åren 1903—1921.

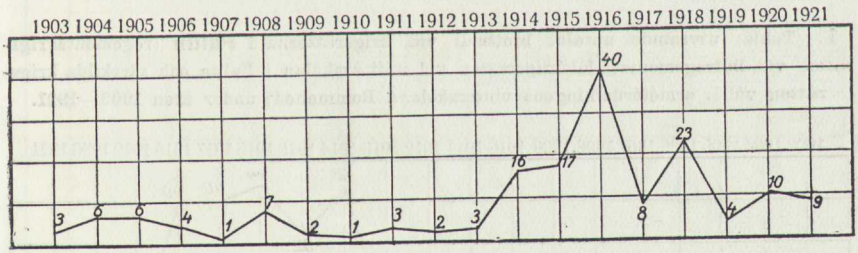

D. Tablå, utvisande antalet brottmål vid krigsrätterna i **Eksjö** (regementskrigsrätterna vid Kalmar regemente och Smålands husarregemente samt fältkrigsrätten vid militärskolan i Eksjö) under åren 1903—1921.

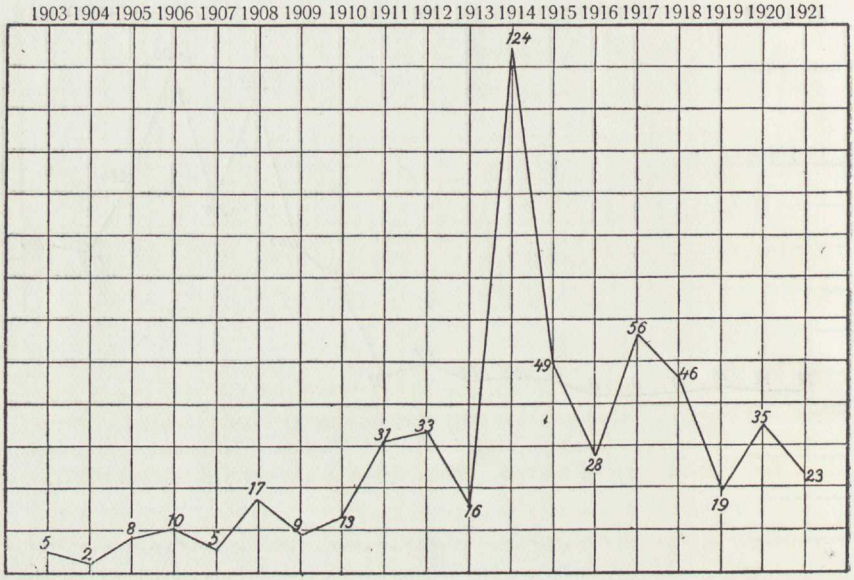

E. Tablå, utvisande antalet brottmål vid krigsrätterna i **Falun** (regementskrigsrätten vid Dalregementet, fältkrigsrätten vid militärskolan i Falun och särskilda krigsrätten vid I. arméfördelningens vinterskola å Rommehed) under åren 1903—1921.

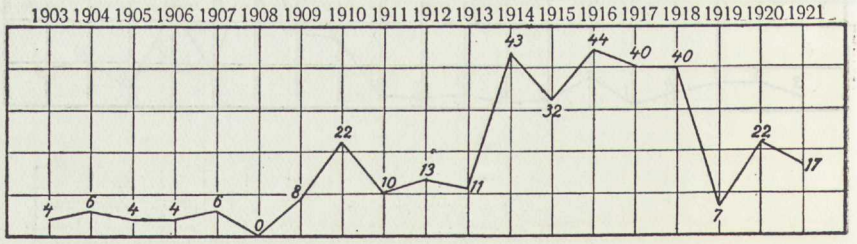

F. Tablå, utvisande antalet brottmål vid krigsrätterna i **Gävle** (regementskrigsrätten vid Hälsinge regemente och garnisonskrigsrätten vid militärskolan i Gävle) under 1903—1921.

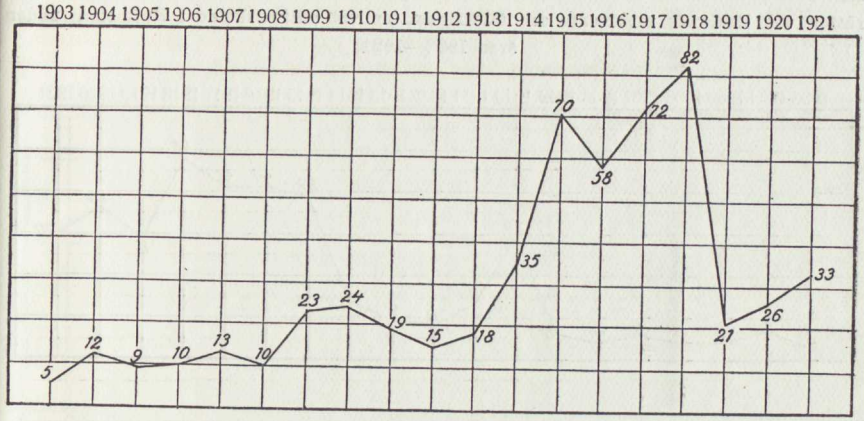

G. Tablå, utvisande antalet brottmål vid regementskrigsrätterna i **Göteborg** (regementskrigsrätterna vid Göta artilleriregemente och Älvsborgs kustartillerikår, garnisonskrigsrätten i Älvsborgs fästning, krigsrätten vid Flottans Göteborgsavdelning och särskilda krigsrätten vid kustflottans Göteborgsavdelning) under åren 1903—1921.

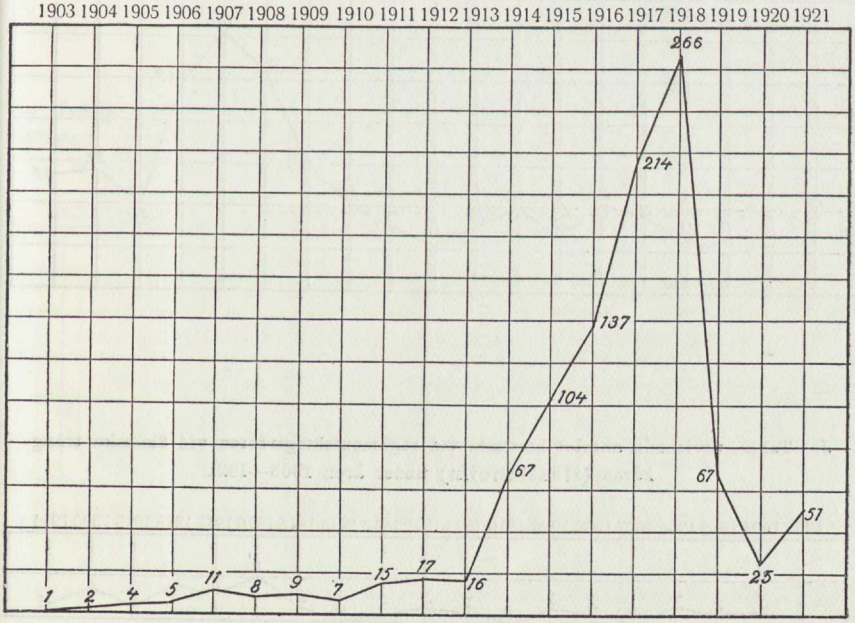

H. Tablå, utvisande antalet brottmål vid krigsrätterna i Halmstad (regementskrigsrätten vid Hallands regemente och fältkrigsrätten vid militärskolan i Halmstad) under åren 1903—1921.

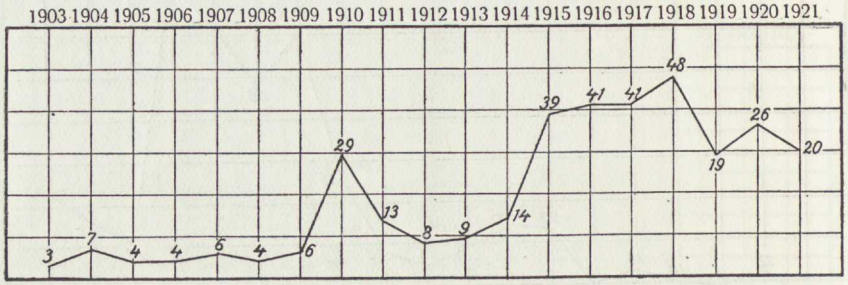

I. Tablå, utvisande antalet brottmål vid regementskrigsrätten vid Skånska husarregementet (Hälsingborg) under åren 1903—1921.

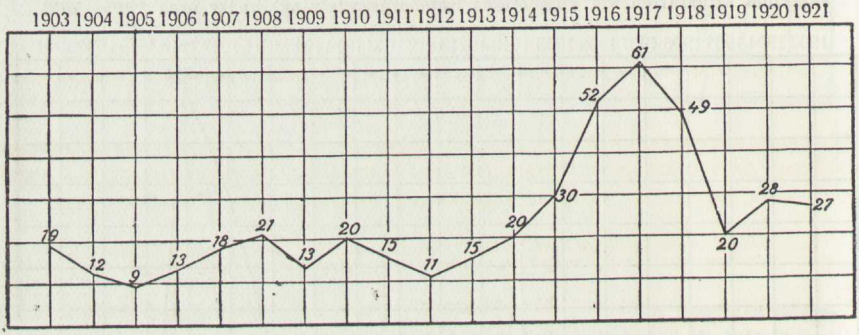

J. Tablå, utvisande antalet brottmål vid regementskrigsrätten vid Skånska trängkåren (Hässleholm) under åren 1903—1921.

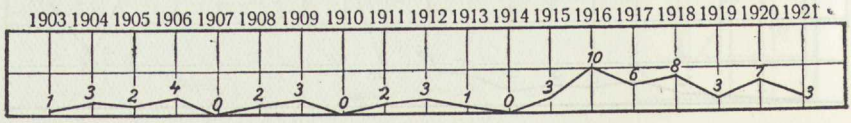

K. Tablå, utvisande antalet brottmål vid krigsrätterna i Jönköping (regementskrigsrätterna vid Jönköpings regemente och Smålands artilleriregemente) under åren 1903—1921.

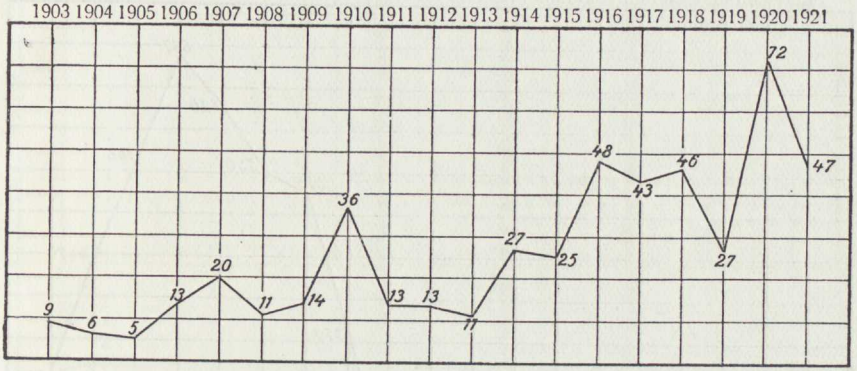

L. Tablå, utvisande antalet brottmål vid krigsrätterna å Karlsborg (regementskrigsrätterna vid Karlsborgs artillerikår och Göta ingenjörkår, garnisonskrigsrätten å Karlsborgs fästning och särskilda krigsrätten å Karlsborg) under åren 1903—1921.

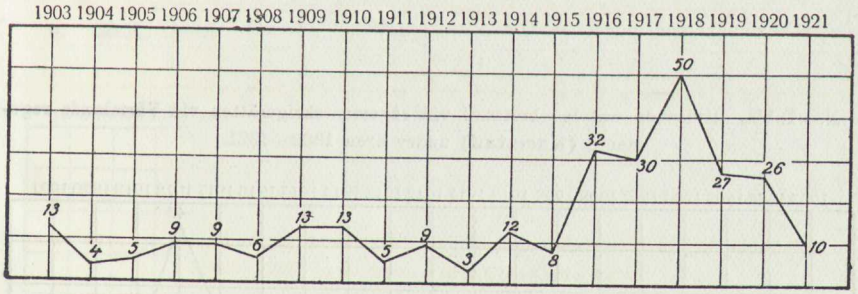

M. Tablå, utvisande antalet brottmål vid krigsrätterna i Karlskrona (regementskrigsrätterna vid Karlskrona grenadjärregemente och Karlskrona kustartillerigemente, stationskrigsrätten vid Flottans station, garnisonskrigsrätten i Karlskrona samt särskilda krigsrätten vid kustflottans Karlskronaavdelning) under åren 1903—1921.

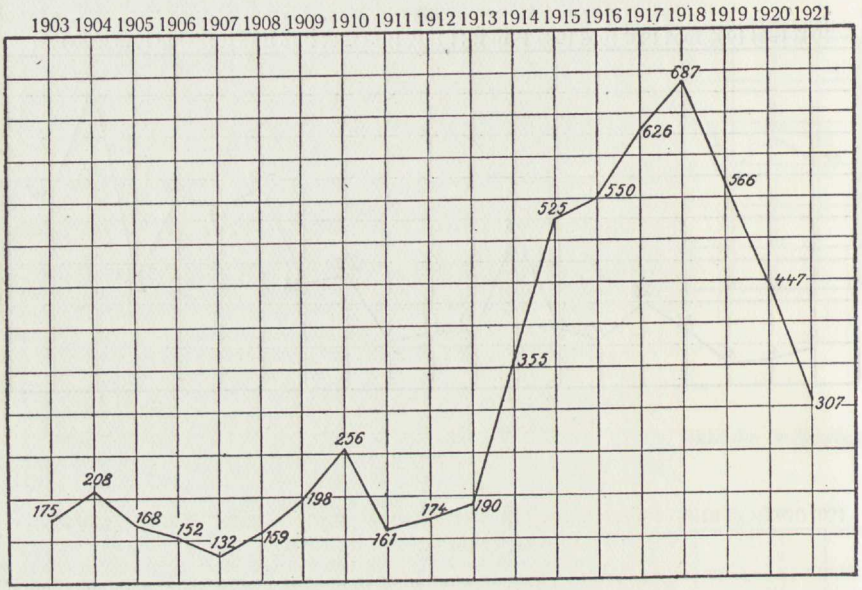

N. Tablå, utvisande antalet brottmål vid regementskrigsrätten vid Värmlands regemente (Karlstad) under åren 1903—1921.

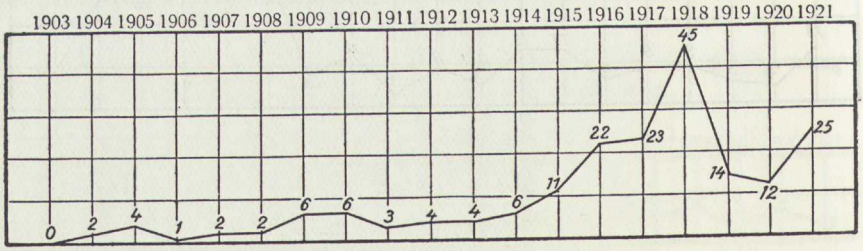

O. Tablå, utvisande antalet brottmål vid krigsrätterna i **Kristianstad** (regementskrigsrätterna vid Norra skånska infanteriregementet och Wendes artilleriregemente) åren 1903—1921.

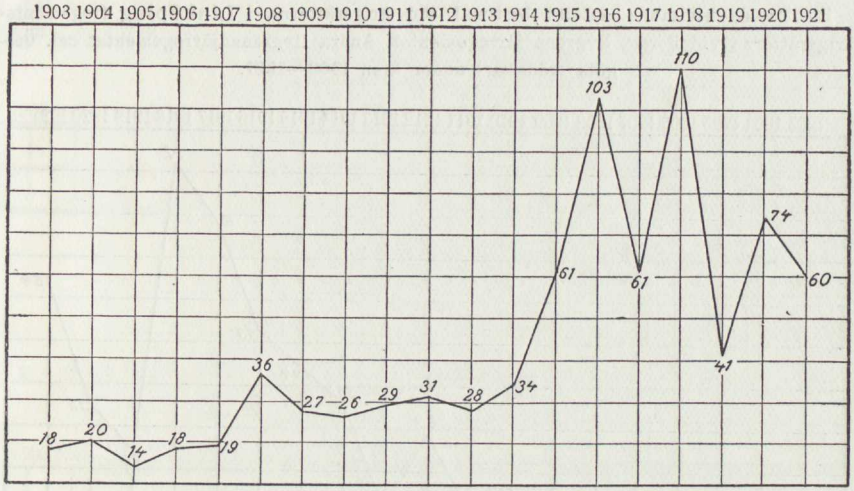

P. Tablå, utvisande antalet brottmål vid särskilda krigsrätten i **Landskrona** under åren 1916—1921.

Q. Tablå, utvisande antalet brottmål vid regementskrigsrätten vid Södra skånska infanteriregementet **(Lund)** åren 1903—1921.

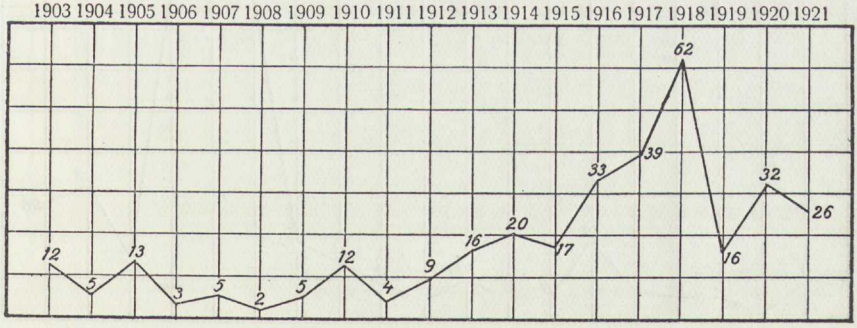

R. Tablå, utvisande antalet brottmål vid krigsrätterna i Linköping (regementskrigsrätterna vid Första livgrenadjärregementet, Andra livgrenadjärregementet och Östgöta trängkår) under åren 1903—1921.

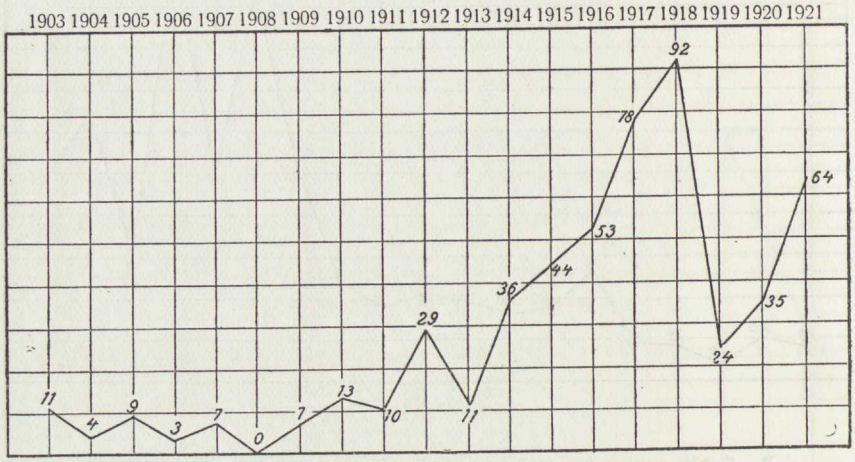

S. Tablå, utvisande antalet brottmål vid regementskrigsrätten vid Kronprinsens husarregemente (Malmö) under åren 1903—1921.

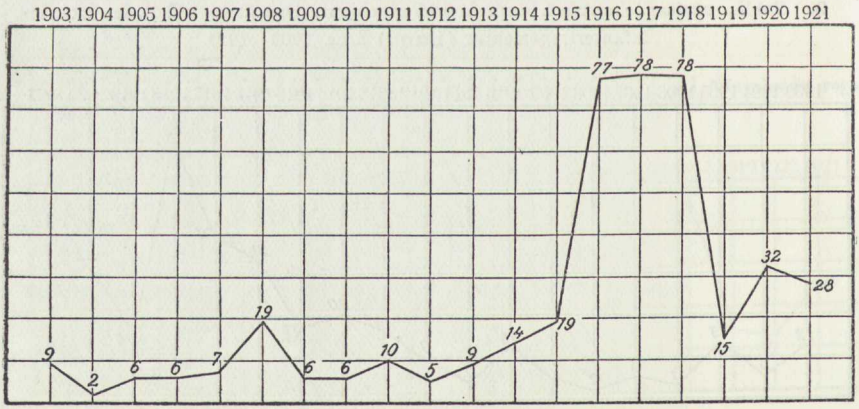

T. Tablå, utvisande antalet brottmål vid krigsrätterna i **Norrköping** (fältkrigsrätten vid militärskolan i Norrköping och särskilda krigsrätten för militärkommenderingen i Norrköping) åren 1903—1921.

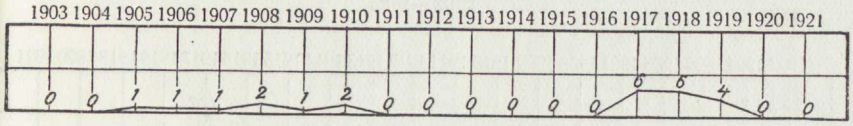

U. Tablå, utvisande antalet brottmål vid regementskrigsrätten vid Västmanlands trängkår (**Sala**) åren 1903—1921.

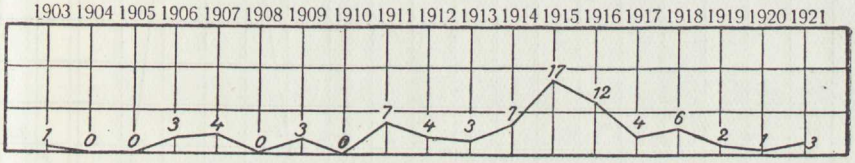

V. Tablå, utvisande antalet brottmål vid krigsrätterna i **Skövde** (regementskrigsrätterna vid Skaraborgs regemente, Livregementets husarer och Göta trängkår) under åren 1903—1921.

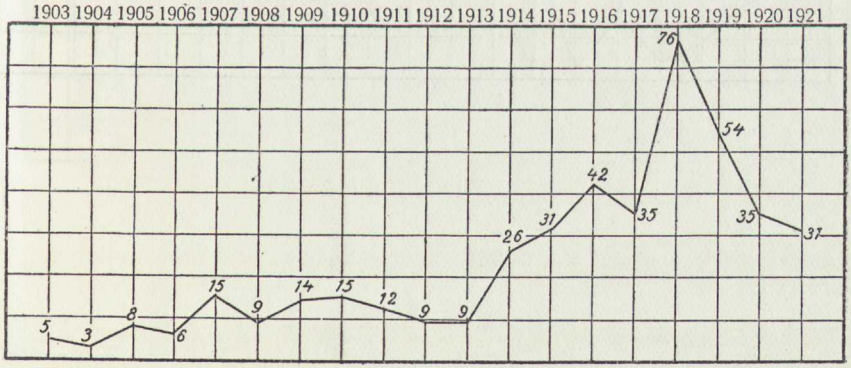

X. Tablå, utvisande antalet brottmål vid krigsrätterna i **Sollefteå** (regementskrigsrätterna vid Västernorrlands regemente och Norrlands trängkår) under åren 1903—1921.

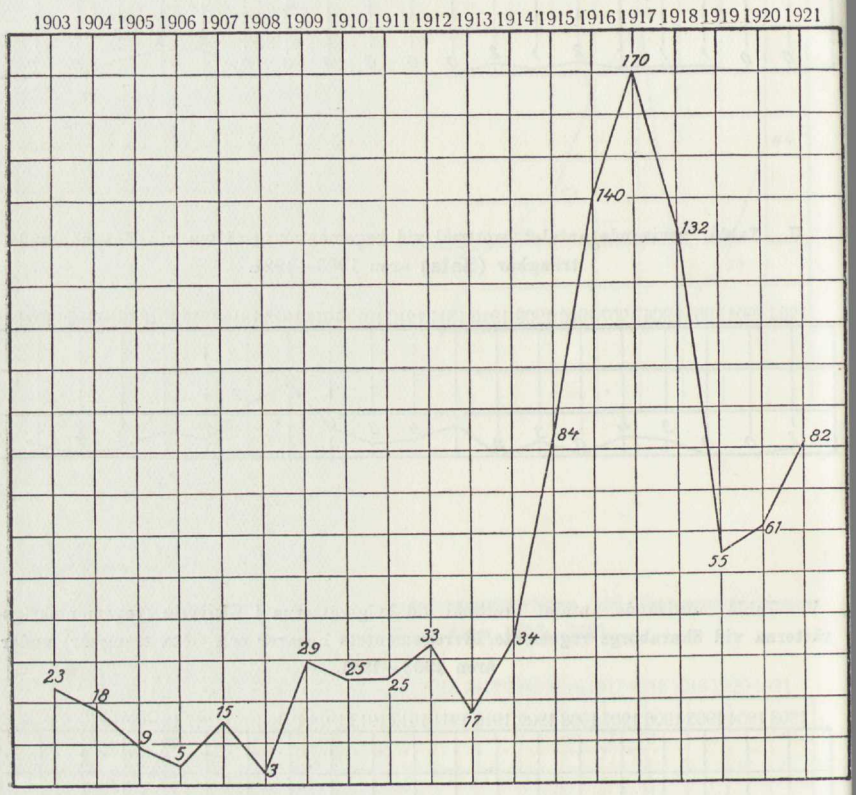

Y. Tablå, utvisande antalet brottmål vid krigsrätterna i **Stockholm** (regementskrigsrätterna vid Svea livgarde, Göta livgarde, Livgardet till häst, Livregementets dragoner, Svea artilleriregemente, Positionsartilleriregementet, Svea ingenjörkår och Fälttelegrafkåren, stationskrigsrätten vid Flottans station, särskilda krigsrätten i Stockholm, särskilda krigsrätten vid kustflottans Stockholmsavdelning, garnisonskrigsrätten i Stockholm samt fältkrigsrätten vid militärskolan i Stockholm) under åren 1903—1921.

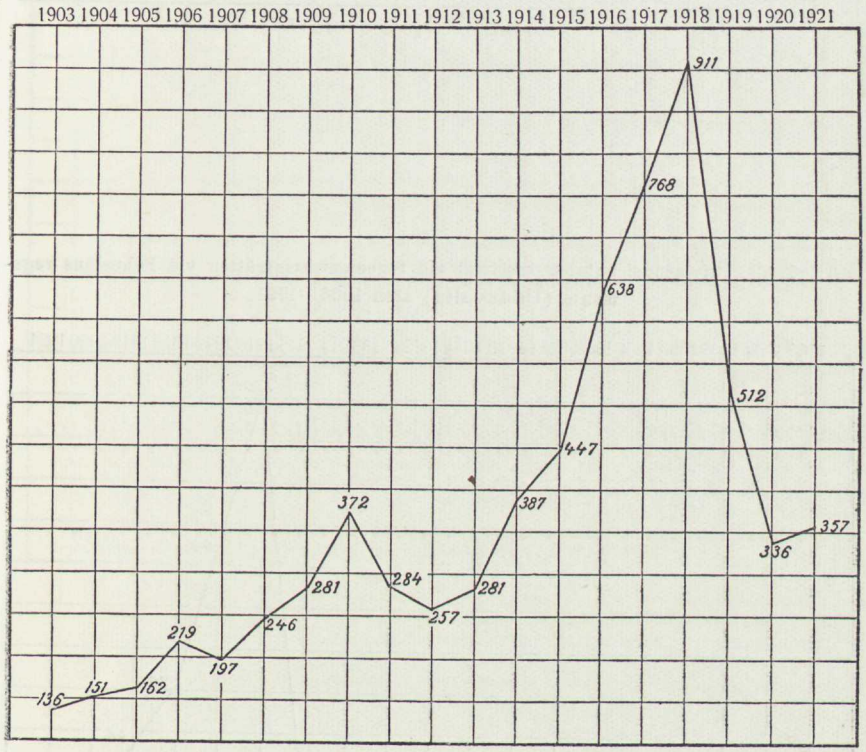

Z. Tablå, utvisande antalet brottmål vid regementskrigsrätten vid Södermanlands regemente (Strängnäs) åren 1903—1921.

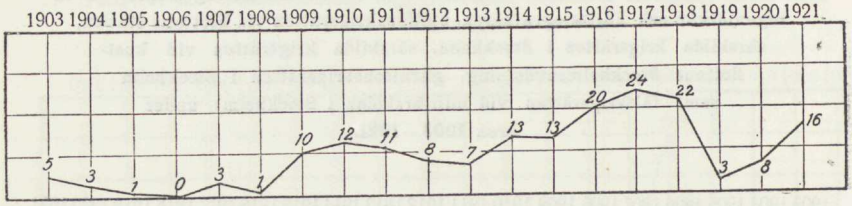

Å. Tablå, utvisande antalet brottmål vid regementskrigsrätten vid Bohusläns regemente (Uddevalla) åren 1903—1921.

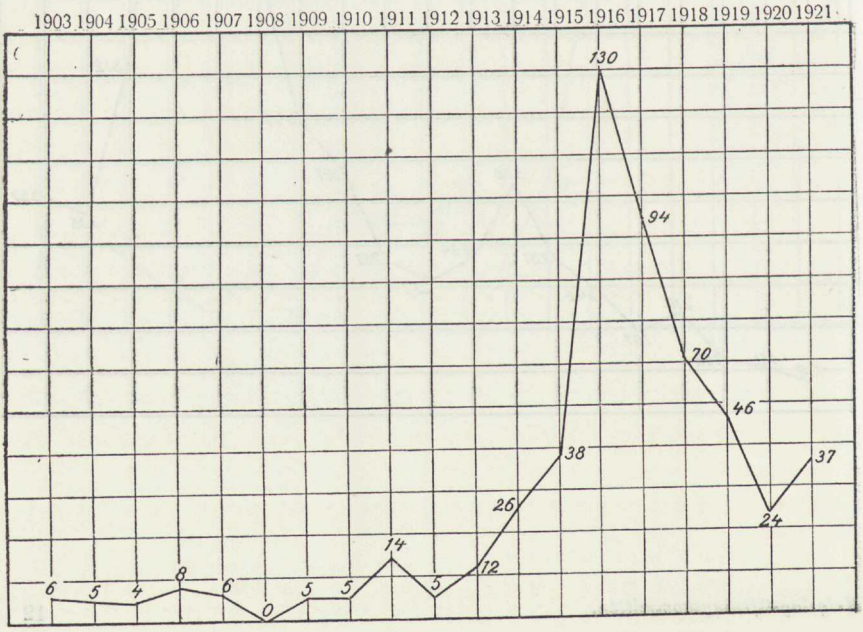

Ä. Tablå, utvisande antalet brottmål vid krigsrätterna i Umeå (regementskrigsrätterna vid Västerbottens regemente och Norrlands dragonregemente, fältkrigsrätten vid militärskolan i Umeå samt särskilda krigsrätten vid kustflottans Umeåavdelning) åren 1903—1921.

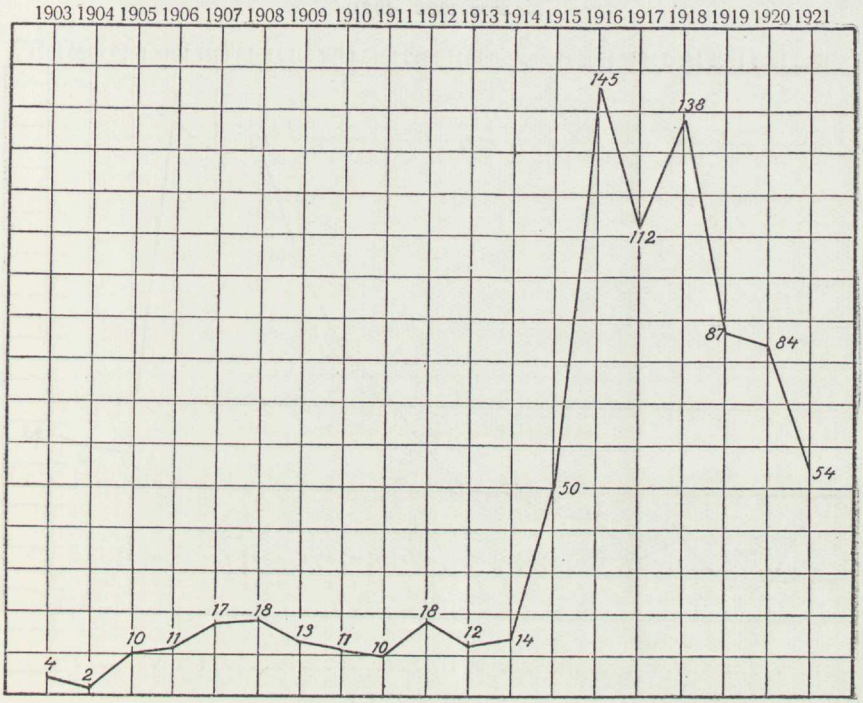

Ö. Tablå, utvisande antalet brottmål vid krigsrätterna i Uppsala (regementskrigsrätterna vid Upplands infanteriregemente och Upplands artilleriregemente) åren 1903—1921.

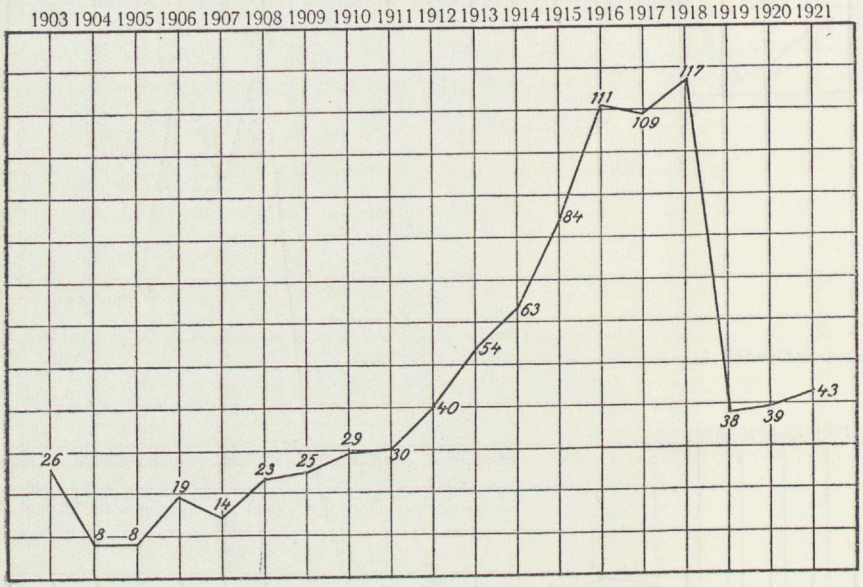

Ö a. Tablå, utvisande antalet brottmål vid krigsrätterna i Vaxholm (regementskrigsrätterna vid Vaxholms grenadjärregemente och Vaxholms kustartilleriregemente samt garnisonskrigsrätten i Vaxholms fästning) åren 1903—1921.

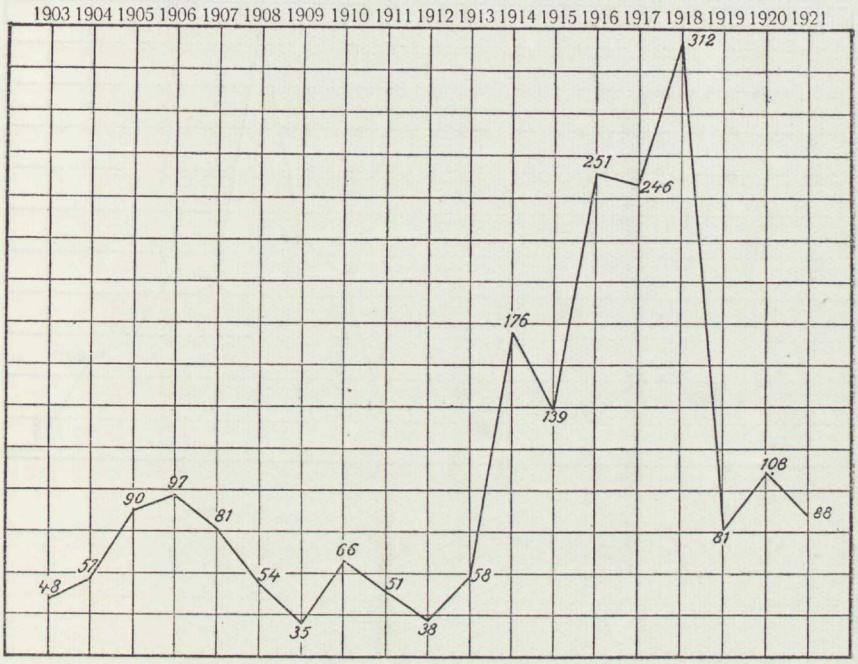

Ö b. Tablå, utvisande antalet brottmål vid krigsrätterna i **Visby** (regementskrigsrätterna vid Gottlands infanteriregemente och Gottlands artillerikår, fältkrigsrätten för samtliga å Gottland sammandragna avdelningar av krigsmakten samt särskilda krigsrätten å Gottland) åren 1903—1921.

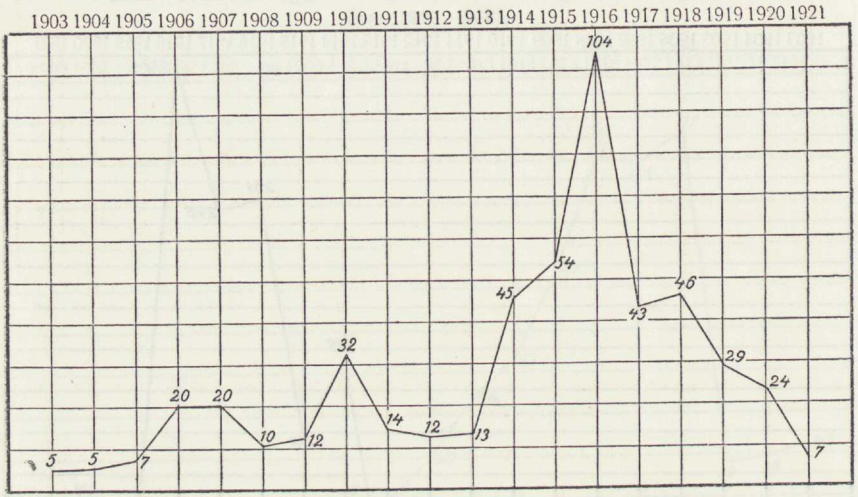

Ö c. Tablå, utvisande antalet brottmål vid regementskrigsrätten vid Västgöta regemente (**Vänersborg**) åren 1903—1921.

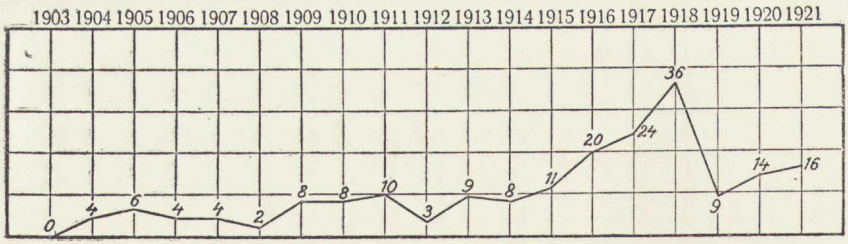

Ö d. Tablå, utvisande antalet brottmål vid krigsrätterna i **Västerås** (regementskrigsrätten vid Västmanlands regemente och fältkrigsrätten vid militärskolan i Västerås) åren 1903—1921.

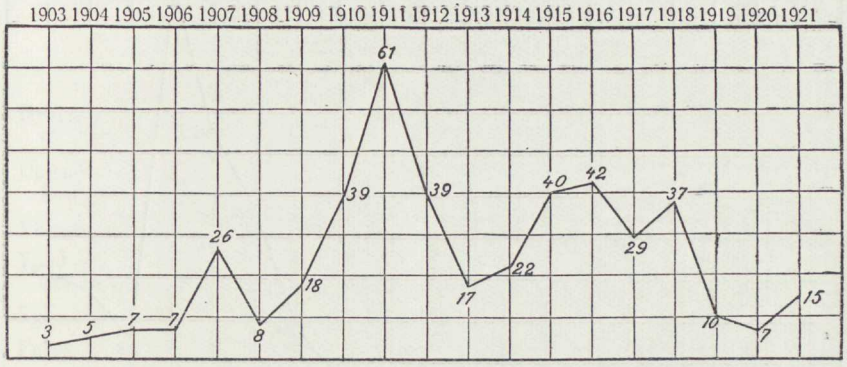

Ö e. Tablå, utvisande antalet brottmål vid regementskrigsrätten vid Kronobergs regemente (**Växjö**) åren 1903—1921.

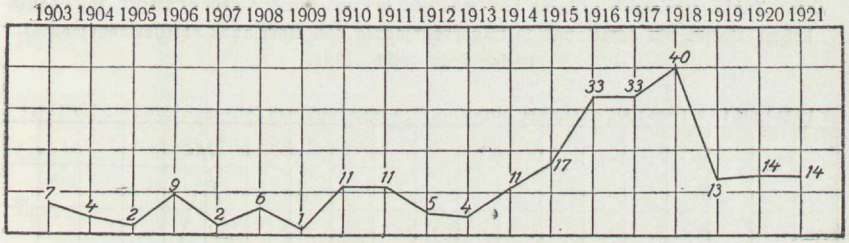

Ö f. Tablå, utvisande antalet brottmål vid regementskrigsrätten vid Skånska dragonregementet (**Ystad**) under åren 1903—1921.

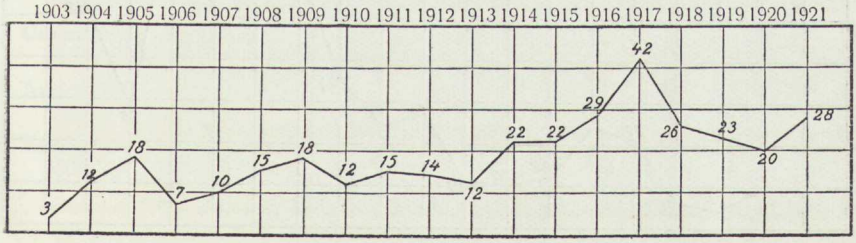

Ö g. Tablå, utvisande antalet brottmål vid krigsrätterna i Orebro (regementskrigsrätterna vid Livregementets grenadjärer och Svea trängkår) under åren 1903—1921.

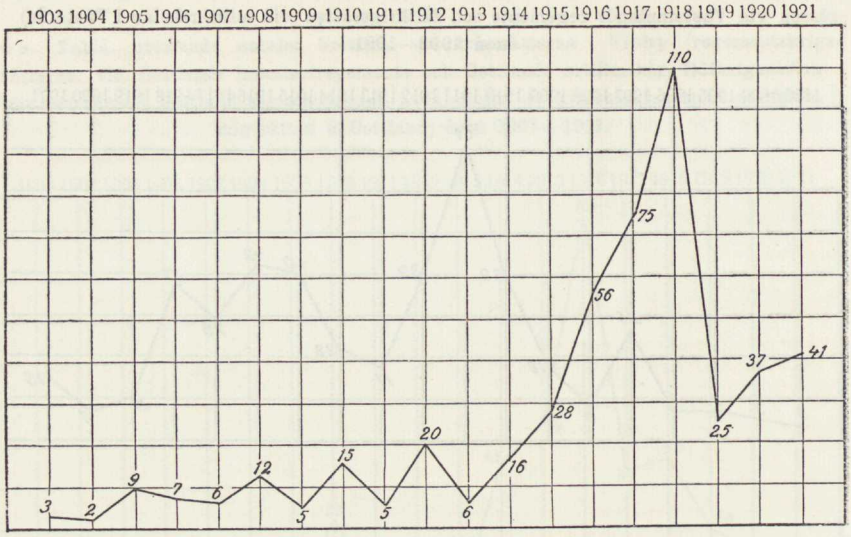

Ö h. Tablå, utvisande antalet brottmål vid krigsrätterna i Östersund (regementskrigsrätterna vid Jämtlands fältjägarregemente och Norrlands artilleriregemente) under åren 1903—1921.

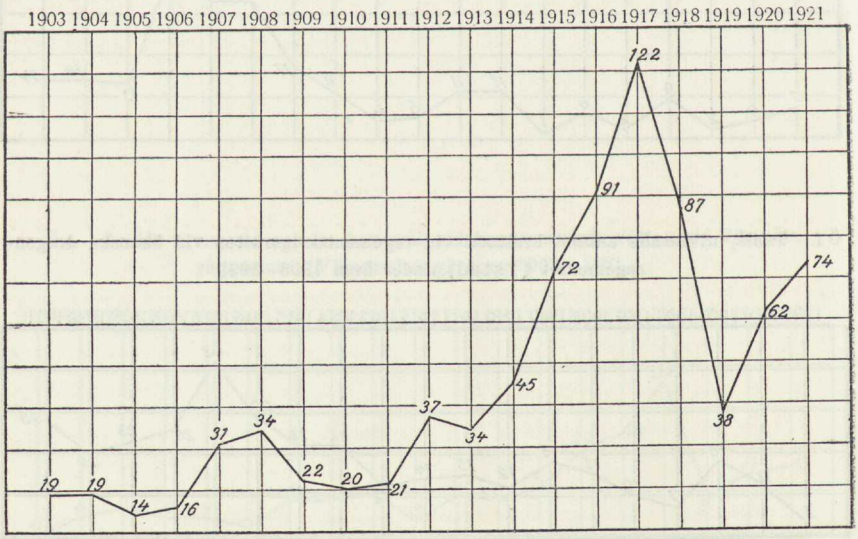

Bilaga 6.

Uppgift

å antalet brottmål, som vid krigsrätterna i Stockholm, Karlskrona och Boden handlagts under år 1920, med angivande av brottens art.[1]

	Stockholm	Karlskrona	Boden
Rymning och olovligt undanhållande (5 kap. S. L. K.)	183	188	100
Uppror, upplopp och olovliga sammankomster (6 kap. S. L. K.)	—	—	—
Vägran att lyda m. m. (76—79 §§ S. L. K.)	25	41	9
Våld och förolämpning, ohörsamhet mot skiltvakt, oljud m. m. (80—97 §§ S. L. K.)	29	95	21
Egendomsbrott (8 kap. S. L. K.)	38	162	17
Falsk angivelse samt obehörigt utövande av bestraffningsrätt m. m. (110—112 §§ S. L. K.)	5	—	—
Förledande till sammanskott samt oriktiga uppgifter i redogörelse för egen vinning (113—114 §§ S. L. K.)	2	—	—
Tillgrepp av uppbördsmedel (115 § S. L. K.)	—	—	—
Osannfärdig rapport (116 § S. L. K.)	1	—	2
Bedrägligt förledande att antaga tjänst m. m. (117—118 §§ S. L. K.)	—	—	—
Nekande mot bättre vetande av avsked (119 § S. L. K.)	—	—	—
Lössläppande och befriande av fånge och häktad (120—121 §§ S. L. K.)	—	—	—
Egenmäktigt tagande av befäl (122 § S. L. K.)	—	—	—
Obehörigt övergivande av post (123—125 §§ S. L. K.)	—	1	1
Tagande av dubbel anställning (126 § S. L. K.)	—	—	—
Obehörigt uppenbarande av hemliga handlingar (127 § S. L. K.)	—	—	1
Underlåtenhet att fullgöra ympningsplikt (128 § S. L. K.)	—	—	—
Andra förbrytelser i ämbete eller tjänst (129 § S. L. K.)	3	—	2
Vårdslöshet och försummelse av tjänsteplikt m. m. (130—132 §§ S. L. K.)	48	41	23
Summa	334	528	176

[1] Se anmärkning till bilaga 1.

Bilaga 7.

Tablå,

utvisande kostnaderna år 1919 — avseende arvoden, dyrtidstillägg, resekostnader och expenser — till krigsdomare, auditörer och krigsfiskaler ävensom militära ledamöter i krigsrätt.

Myndighet, som utbetalt medlen	Arvode	Dyrtidstillägg	Resekostnad	Expenskostnad	Summa
Kungl. statskontoret	36,643.83	21,737.48	1,538.90	6,654.39	66,574.60
Kungl. arméförvaltningen	—	—	1,964.60	—	1,964.60
Kungl. marinförvaltningen	—	—	—	486.79	486.79
K. B. i Stockholms län	4,490.—	1,990.51	—	—	6,480.51
» » i Uppsala »	6,325.—	3,412.96	1,121.20	150.—	11,009.16
» » i Södermanlands »	—	—	—	—	—
» » i Östergötlands »	4,323.72	3,980.14	2,354,66	—	10,658.52
» » i Jönköpings »	7,050.02	7,319.09	126.15	300.—	14,795.26
» » i Kronobergs »	2,525.—	2,825.57	802.—	100.—	6,252.57
» » i Kalmar »	—	—	—	—	—
» » i Gottlands »	4,640.—	3,165.02	—	150.—	7,955.02
» » i Blekinge »	17,404.31	10,240.59	18.10	507.50	28,170.50
» » i Kristianstads »	4,500.—	4,705.74	934.80	—	10,140.54
» » i Malmöhus »	14,341.45	13,333.27	797.85	162.50	28,635.07
» » i Hallands »	2,025.—	2,574.24	—	100.—	4,699.24
» » i Göteborgs o. Bohus län	11,304.93	10,938.39	2,298.20	250.—	24,791.52
» » i Alvsborgs län	3,337.46	3,495.08	108.—	200.—	7,140.54
» » i Skaraborgs »	10,497.14	4,703.94	1,771.20	275.—	17,247.28
» » i Värmlands »	2,525.—	1,235.82	—	100.—	3,860.82
» » i Örebro »	6,425.—	5,070.08	1,098.96	250.—	12,844.04
» » i Västmanlands »	2,900.—	3,882.46	—	150.—	6,932.46
» » i Kopparbergs »	2,225.—	1,072.59	675.80	100.—	4,073.39
» » i Gävleborgs »	3,250.—	4,086.31	49.80	125.—	7,511.11
» » i Västernorrlands län	4,275.—	2,623.27	518.86	175.—	7,592.13
» » i Jämtlands län	4,610.—	4,252.14	—	87.50	8,949.64
» » i Västerbottens »	5,789.97	6,503.33	—	—	12,293.30
» » i Norrbottens »	14,485.—	8,209.30	6,695.24	—	29,389.54
Summa	175,892.83	131,357.32	22,874.32	10,323.68	340,448.15

Bilaga 8.

Kostnadsberäkning.

	Antal ord. auditörer	Nuvarande avlöning tillhopa	Föreslagen avlöning tillhopa	Antal mål vid krigsrätt år 1921	Ersättning till allm. domstol efter 30 kr. per mål
Stockholm	5	13,300	20,000	357	10,710
Vaxholm	2	4,000	4,000	88	2,640
Uppsala	1	2,400	2,400	43	1,290
Strängnäs	1	1,600	2,000	16	480
Linköping	1	2,400	2,400	64	1,920
Norrköping	1	avlönas per sammanträde	avlönas per sammanträde	—	—

	Antal ord. auditörer	Nuvarande avlöning tillhopa	Föreslagen avlöning tillhopa	Antal mål vid krigsrätt år 1921	Ersättning till allm. domstol efter 30 kr. per mål
Jönköping	1	2,000	2,000	47	1,410
Eksjö	1	2,000	2,000	23	690
Växjö	1	1,600	1,600	14	420
Visby	1	2,000	2,000	7	210
Karlskrona	2	8,100	8,600	307	9,210
Kristianstad	1	2,400	3,000	60	1,800
Hässleholm	1	600		3	90
Malmö	1	1,400	3,000	28	840
Lund	1	1,600		26	780
Landskrona	1	250	500	16	480
Hälsingborg	1	1,400	1,400	27	810
Ystad	1	1,500	1,500	28	840
Halmstad	1	1,600	1,600	20	600
Göteborg	1	2,000	2,500	51	1,530
Uddevalla	1	1,800	1,800	37	1,110
Vänersborg	1	1,500	1,500	16	480
Borås	1	1,500	1,500	9	270
Skövde	1	2,500	4,600	31	930
Karlsborg	1	2,100		10	300
Karlstad	1	1,600	1,600	25	750
Örebro	1	2,000	2,000	41	1,230
Västerås	1	1,600	2,200	15	450
Sala	1	600		3	90
Falun	1	1,500	1,500	17	510
Gävle	1	1,700	1,700	33	990
Sollefteå	1	2,500	2,500	82	2,460
Östersund	1	2,500	2,500	74	2,220
Umeå	2	3,300	3,000	54	1,620
Boden	1	6,000	10,000	189	5,670
Summa	42	84,850	96,900	1,861	55,830

Sammandrag.

För närvarande utgår avlöningen till krigsrätternas civila personal, oberäknat dyrtidstillägg, med	175,892.83
Härtill kommer:	
Expenskostnad	10,323.68
Resekostnad	22,874.32
Summa	209,090.83.
Enligt kommitténs förslag skulle till auditörerna, oberäknat dyrtidstillägg, utgå	96,900.—
Härtill kommer:	
Expenskostnad till auditörer, upptaget till	10,323.68
Ersättning till domstolarna för brottmål	55,830.—
» » » » persedelmål	900.—
Av statsmedel utgående arvode till vice auditörer (vid förordnande under semester m. m.), förslagsvis	15,000.—
Resekostnad, förslagsvis	10,000.—
Summa	188,953.68.

Bilaga 9.

Tablå,

utvisande auditörers och vice auditörers civila befattningar och yrken.

	Ledamöter av allmänna domstolar	Andra tjänstemän i allmänna domstolar	Advokater	Tjänstemän i administrativa verk etc.
Stockholm	5	1	5	7
Uppsala	—	—	2	1
Sala	—	1	1	—
Linköping	2	—	1	—
Jönköping	—	—	2	—
Eksjö	—	1	1	—
Växjö	—	—	1	1
Visby	—	—	1	1
Karlskrona	1	—	2	2
Kristianstad	1	1	1	1
Lund	1	—	—	1
Malmö	—	2	—	1
Ystad	—	—	1	1
Hälsingborg	2	—	—	—
Halmstad	1	—	—	1
Göteborg	1	1	—	1
Borås	—	—	2	—
Uddevalla	1	—	—	—
Skövde	1	—	2	2
Vänersborg	—	—	1	2
Karlstad	—	—	—	2
Örebro	1	—	—	—
Strängnäs	1	—	—	—
Västerås	1	—	1	—
Gävle	—	—	2	—
Falun	—	—	—	2
Sollefteå	—	—	1	—
Östersund	2	—	—	1
Umeå	1[1]	—	1	1
Boden	1[1]	—	1	—
Landskrona	1	1	—	—
Härnösand	—	—	—	1
	24	8	29	29

[1] Domarebiträde.

Bilaga 10.

Tablå,

utvisande antalet mål angående undersökning om förkomna persedlar m. m., som handlagts vid krigsrätterna åren 1920 och 1921.

Domstolens namn	År 1920	År 1921
Regementskrigsrätten vid Svea livgarde	28	10
» » Göta »	48	49
» » Livregementets grenadjärer	14	2
» » Första livgrenadjärregementet	5	6
» » Andra »	—	—
» » Västgöta regemente	2	3
» » Karlskrona grenadjärregemente	—	—
» » Upplands infanteriregemente	46	49
» » Skaraborgs regemente	2	5
» » Södermanlands »	8	7
» » Kronobergs »	9	6
» » Jönköpings »	2	2
» » Dalregementet	4	3
» » Hälsinge regemente	1	26
» » Älvsborgs »	—	—
» » Hallands »	16	4
» » Bohusläns »	2	9
» » Västmanlands »	1	1
» » Norrbottens »	31	17
» » Västerbottens »	14	7
» » Kalmar »	3	—
» » Värmlands »	5	—
» » Jämtlands fältjägarregemente	12	11
» » Norra skånska infanteriregementet	44	1
» » Södra » »	12	3
» » Vaxholms grenadjärregemente	5	11
» » Gottlands infanteriregemente	—	—
» » Västernorrlands regemente	14	14
» » Livgardet till häst	13	12
» » Livregementets dragoner	25	17
» » Livregementets husarer	1	3
» » Smålands husarregemente	23	7
» » Skånska husarregementet	5	8
» » Skånska dragonregementet	2	6
» » Kronprinsens husarregemente	8	15
» » Norrlands dragonregemente	9	17
» » Svea artilleriregemente	48	54
» » Göta »	23	20
» » Wendes »	38	49
» » Norrlands »	30	11
» » Upplands »	57	46
» » Smålands »	4	9
» » Gottlands artillerikår	11	—
» » Bodens artilleriregemente	12	8
» » Positionsartilleriregementet	39	43
» » Karlsborgs artillerikår	2	4

Domstolens namn	År 1920	År 1921
Regementskrigsrätten vid Svea ingenjörkår	1	21
» » Göta »	5	3
» » Fälttelegrafkåren	29	12
» » Bodens ingenjörkår	13	17
» » Svea trängkår	3	1
» » Göta »	1	—
» » Norrlands »	4	4
» » Skånska trängkåren	—	—
» » Västmanlands trängkår	4	3
» » Östgöta »	—	—
» » Vaxholms kustartilleriregemente	32	23
» » Karlskrona »	11	6
» » Älvsborgs kustartillerikår	7	9
Stationskrigsrätten vid Flottans station i Karlskrona	57	10
» » » » i Stockholm	15	16
Särskilda krigsrätten i Stockholm	—	—
» » å Karlsborg	31	—
» » i Boden	6	26
» » i Landskrona	15	47
» » å Kustflottan	8	19
	920	792

Bilaga 11.

Tablå,

utvisande antalet mål och ärenden, som handlagts vid krigshovrätten åren 1913—1921.

	1913	1914	1915	1916	1917	1918	1919	1920	1921
I andra instans handlagda mål.									
Besvär över krigsrätts utslag i brottmål	58	65	177	120	140	198	101	83	88
Besvär över krigsrätts utslag i s. k. persedelmål[1]	—	—	—	5	15	27	41	34	25
Besvär i disciplinmål ...	7	12	23	12	12	15	11	20	14
Underställningsmål	—	—	1	—	—	1	—	—	—
I första instans handlagda mål.									
Mål, däri utredning ägt rum vid krigsrätt	46	43	86	47	2	2	—	—	—
» däri utredning ägt rum endast vid krigshovrätten ...	11	13	16	29	22	27	22	14	8
Kungl. remisser	3	17	4	23	34	38	31	16	10
Ärenden ang. sammanläggning av straff.....	34	56	79	15	11	8	5	4	2
Övriga ärenden	1,296	1,523	1,988	2,092	3,042	3,534	2,704	2,215	2,150

[1] Före ikraftträdandet av 1914 års krigslagstiftning handlades vid krigshovrätten i första instans åtskilliga persedelmål, nämligen samtliga dylika mål angående undersökning mot officerare och vederlikar. Av denna anledning lämnas statistiska uppgifter allenast fr. o. m. år 1916.

Anm. Siffrorna äro dels hämtade från den officiella statistiken, dels meddelade av överkrigsfiskalsämbetet.

RESERVATION

Särskilt yttrande av Johan Gustaf Nauckhoff.

Det av kommittén framlagda förslaget har jag icke kunnat biträda. Det innebär efter min övertygelse i jämförelse med den nuvarande domstolsorganisationen ett försvagande av domstolarnas sakkunskap genom de militära bisittarnas borttagande. Överflyttandet av rättskipningen i militärmålen till de civila domstolarna medför därjämte, att såsom första instans i vissa fall anlitas domstolar med mindre kvalificerade bisittare än de nuvarande civila domarna i krigsrätterna. De allmänna domstolarna sakna vidare möjlighet att så fullgöra rättskipningen i militärmålen, att den motsvarar erforderliga krav på snabbhet och anpassning till de tider, då av målen berörda personer, särskilt värnpliktiga, finnas tillgängliga inom de militära förläggningarna. Även i övrigt medför det föreslagna förfarandet övervägande olägenheter beträffande såväl brottmålen som undersökningsärendena, varjämte auditörernas ställning i den nya organisationen föranleder en sänkning i deras standard, som ogynnsamt återverkar på regementschefernas ämbetsutövning och militärförvaltningen i det hela. Beträffande överdomstolarna skulle ett överflyttande av krigshovrättens funktioner på de allmänna hovrätterna medföra minskade garantier för rättslikhet inom den militära rättskipningen. Slutligen föreligga i kommitténs kostnadsberäkningar vissa felkällor, varför kostnaderna för den nya organisationen i verkligheten måste beräknas väsentligt överstiga de nuvarande anslagen.

Fråga om sakkunniga meddomare.

Beträffande *domstolsorganisationen* innebär förslaget främst att *de militära meddomarna* borttagas från domstolarna i samtliga instanser. Behovet av sakkunskap i de militära målen skall i stället tillgodoses i första hand genom utredning, som förebringas av parterna själva eller genom av dem inför rätten åberopade sakkunniga »på sätt i andra mål äger rum» (sid. 75), och eventuellt i sista rummet därigenom, att domstolen själv inkallar sakkunniga för hörande i rättegången.

Vid utredningen av denna fråga har kommittén emellertid icke tagit erforderlig hänsyn till den skillnad, som både principiellt och praktiskt råder mellan sakkunniga såsom bevismedel och sakkunniga såsom meddomare. De förra kunna endast högst ofullkomligt ersätta de senare, därest de processuella förhållandena påkalla, att sakkunskapen är representerad inom domstolen själv. Rättsutvecklingen på detta område visar även, att alldeles oberoende av strävandet att avskaffa de

äldre, på mer eller mindre utpräglade privilegiesynpunkter grundade specialdomstolarna, sakkunniga meddomare i växande omfattning upptagits i domstolsorganisationen. Någon skillnad mellan brottmål och civila mål, såsom kommittén synes förmena (sid. 78), kan alldeles icke upprätthållas i detta sammanhang. Exempelvis har den nuvarande bestämmelsen i patentförordningen om sakkunniga meddomare i mål om tvångslicens enligt patentlagstiftningskommitténs år 1919 avgivna förslag utvidgats att omfatta det stora flertalet patentmål och däribland särskilt mål rörande ansvar för intrång i patenträtt.

De särskilda förhållanden, vilka betinga sakkunniga meddomare, hava under senare tid vid flera tillfällen framhållits inom lagstiftningsarbetet. Å ena sidan kan domstolens processledande verksamhet kräva dylik medverkan. »Bevisningens bringande till fullständighet är ock», säger sjölagskommittén 1887, »en domarefunktion, vilken aldrig kan av sakkunnige män, använda såsom bevismedel, fullgöras.» Det är här icke tillräckligt, att s. k. erfarenhetssatser tillhandahållas domstolen av de sakkunniga; dessa måste beredas tillfälle att medverka på de olika stadierna av målets handläggning. »Där det icke kan förutsättas», fortsätter ovannämnda kommitté, »att domaren besitter eller lätteligen kan förskaffa sig erforderlig sakkunskap för en behörig processledning, där måste det utan tvivel anses vara i rättskipningens sanna intresse, om särskilt sakkunniga personer erhålla plats i rätten vid yrkesdomarens sida.» — Å andra sidan kan själva det materiella rättsförhållande, varom i processen är fråga, vara så beskaffat, att i ett eller annat avseende allmänna erfarenhetssatser av erforderlig bestämdhet icke låta sig uppställas till ledning för bedömandet. Av denna anledning har som bekant den nyare lagstiftningen i ökad omfattning överlämnat vissa moment i rättsförhållandet till domarens fria prövning att bedömas, efter vad i det särskilda fallet är skäligt. Där denna prövning, »som ankommer mer på ett erfarenhetsskön än på allmän subsumtionsförmåga» (sjölagskommittén), hänför sig till lifsförhållanden av särskilt egenartad beskaffenhet, erfordras åter sakkunniga meddomare, vilka icke kunna ersättas av sakkunniga såsom bevismedel.

I de militära brottmålen och undersökningsärendena gör sig behovet av sakkunniga meddomare gällande från båda dessa huvudsynpunkter. I den mån de handlingar eller sakförhållanden, som målet angår, sakna motsvarighet inom civila förhållanden eller väsentligt påverkas av den militära organisationens egenart, är det en påtaglig fördel, att domstolens så betydelsefulla frågorätt och processledningen i övrigt utövas under samråd med militära meddomare. Erfarenheten från de *nuvarande* krigsdomstolarna kan, tvärt emot vad kommittén antagit, med stor bestämdhet vitsorda denna fördel. Särskilt må framhållas att ett tjänstefel, ett lydnadsbrott, ansvarighet för krigsmaktens egendom o. s. v. merendels berör icke allenast en isolerad person, utan flera eller färre över- och underordnades inbördes ställning, ett avsnitt ur den militära organisationen i det hela. Vikten av att

utredningen här företages efter de riktlinjer, som betingas av organisationens eget väsen, borde vara oomtvistlig. Där målet angår högre befälhavares inbördes ansvarighet, blir tillgången till meddomare med erfarenhet från motsvarande verksamhetsområde ofta en ofrånkomlig förutsättning för en betryggande utredning.

Framför allt kräves emellertid medverkan av militära meddomare vid slutligt bedömande av specifikt militära brott samt ersättningsskyldighet på grund av särskild ställning inom militärförvaltningen. Redan enligt brottsbeskrivningarna i strafflagen för krigsmakten är man i ett flertal fall med stor praktisk betydelse hänvisad att bygga på en skälighetsprövning, ett erfarenhetsskön, som icke låter sig inpressas i generella regler. Här behöver endast erinras om följande beskrivningar: i 130 §: »Vårdslöshet, försummelse, oförstånd eller oskicklighet i fullgörande av de tjänsteplikter, som — — — — *av förhållandenas beskaffenhet påkallas*»; i 127 §: »där någon — — — *obehörigen* sätter sig i besittning av (försvars) hemlighet» (i vilket fall behörigheten måste prövas efter helt andra grunder än i 8 kap. 20 § allmänna strafflagen); i 123 och 124 §§: »lämnar befälhavare *obehörigen* sin post» och lämnar skiltvakt sin post *obehörigen* åt annan;» i 113 §: »förmår förman —, till sin eller annans enskilda nytta, — — — underlydande till — — — *obehörigt* arbete; i 83 §: »har brott — — — föranletts därav, att den överordnade *genom missbruk av sin myndighet* eller eljest *genom otillbörligt eller ovärdigt beteende* den underordnade till gärningen retat»; i 77 §: »underlåter krigsman — — — att *rätt fullgöra*» förmans befallning eller »uppehåller han — — — genom *onödig* förfrågan, motsägelse eller invändning befallningens fullgörande». Huruvida underlåtenhet att iakttaga inställelse till tjänstgöring skall bedömas såsom rymningsbrott eller huruvida i allmänhet ett förelupet fel kan läggas någon till last såsom oaktsamhet, måste ofta avgöras med ledning av erfarenhet om huru den militära organisationen i förekommande fall fungerar o. s. v. Att märka är, att bland de nu berörda brottstyper förekomma ett flertal av de i rättskipningen vanligast förekommande militära förseelserna, såsom framgår av betänkandets bilaga 6. — Vidare har ett sakkunnigt erfarenhetsskön en påtaglig uppgift att fylla inom själva straffmätningen, som ofta är hänvisad att röra sig inom latituder från obetydligt disciplinstraff upp till betydande frihetsstraff. I all synnerhet erfordras dylik sakkunskap när det gäller att väga över- och underordnades inbördes ansvarighet för ett begånget fel (t. ex. i förhållandet mellan kompanichef och kompaniadjutant eller mellan fartygschef och underlydande befäl, vid grundstötningar och kollisioner med flottans fartyg, i mål angående ansvar för skada vid fältskjutningar o. s. v.). Slutligen framträder behovet av sakkunniga meddomare icke minst i de talrika undersökningsärendena, där ersättningsskyldigheten beror av ett »vållande», vars innebörd icke utformats i lag och till väsentlig del icke låter sig inpressas i allmänna regler.

Kommitténs antagande, att behovet av sakkunnig utredning i vissa militära brottmål kan fullt tillgodoses på de av kommittén föreslagna vägarna (sid. 75), kan alltså endast upprätthållas beträffande allmänna erfarenhetssatser, vilka såsom premisser läggas till grund för domen, men gäller icke det erfarenhetsskön, som är de sakkunniga meddomarnas viktigaste uppgift. Till de allmänna erfarenhetssatserna begränsar sig även räckvidden av kommitténs argument, att »sakkunniga uttalanden, som kunna vara nödiga för målets avgörande, böra principiellt lämnas endast under själva förhandlingarna» och antecknas i protokollet m. m. Att erfarenhetssatserna böra göras till föremål för förhandling och anteckning i protokollet oavsett sättet för deras införande i processen har emellertid veterligen aldrig blivit bestritt och kommitténs argument saknar därför all betydelse vid bedömande av sakkunnigas eller meddomares inbördes företräden.

Emellertid är det tydligt att behovet av militära meddomare icke gör sig gällande med samma styrka i alla mål, vilka för närvarande handläggas av krigsdomstolarna. Är brottet av mera utpräglat allmän typ och belagt med straff, vilket omedelbart eller med allenast oviktiga modifikationer hämtas från allmänna strafflagen, äro dessa meddomare icke i samma mån erforderliga. Däremot framgår av det föregående, att kommitténs antagande, att tillgång till sakkunskap icke skulle erfordras i »det stora flertalet mål avseende militära förhållanden av mindre invecklad beskaffenhet», (sid. 73), är ohållbart. Att målet är mindre invecklat eller att fråga är allenast om ett obetydligt straff eller ett mindre egendomsvärde, förringar alldeles icke behovet av militära meddomare. Domsluten i dylika mål äro inom de militära förläggningarna så uppmärksammade och deras återverkan på förhållandena därstädes så omedelbar, att det mer än eljest ligger vikt uppå att även de mindre förseelserna bedömas med en sakkunskap och takt, som riktigt uppfattar deras reella betydelse för den militära organisationen såsom ett helt. Även avgöranden av i och för sig obetydliga undersökningsmål kunna för denna organisation medföra vittgående konsekvenser på grund av det stora antalet likartade fall eller emedan utslagen återverka bestämmande för särskilda anordningar inom militärförvaltningen.

I sådana fall, där mindre militära förseelser kunna alternativt bestraffas av befälhavare i disciplinmål eller hänskjutas till domstol, tillkommer det särskilda intresset att tillse, att ur båda förfarandena framgå med varandra överenstämmande avgöranden. Att målet hänskjutes till domstol, kan ju bero på så tillfälliga omständigheter som behovet av vittnesförhör eller annan utredning (strafflagen för krigsmakten 204. §) eller målsägandens yrkande (ib. 185. §). För närvarande garanteras den nödiga rättslikheten på denna punkt så väl av de militära meddomarna som av auditören såsom i realiteten meddomare i båda förfarandena. Det framstår såsom en uppenbar svaghet i kommitténs förslag, att det avskär båda de nu befintliga

förbindelselinjerna i första instans mellan domstolsmålen och disciplinmålen.

Såsom kommitténs huvudinvändning mot de militära meddomarna kvarstår det antagandet, att de på grund av sin ställning såsom den tilltalades överordnade och oftast förmän moraliskt sett äro jäviga och alltså icke erbjuda erforderliga garantier för full objektivitet »med hänsyn till det motsatsförhållande, som faktiskt i allmänhet förefinnes mellan befallande och befallda». Gent emot kommitténs betraktelser i detta avseende bör måhända först erinras om, att sedan den 1 januari 1916 de civila domarna i krigsdomstolarnas samtliga instanser hava avgörandet i sin hand, därest militär och civil uppfattning komma i strid med varandra (endast i första instans gäller det oväsentliga undantaget, att de militära ledamöterna fälla utslaget, då de fria eller döma till lägre straff). De militära meddomarnas roll är en gång för alla *begränsad till ett framläggande av de militära synpunkterna till de civila domstolsledamöternas bedömande.* Dessa ledamöter äro vidare verkliga representanter för civil åskådning. De bibehålla sin huvudsakliga sysselsättning såsom civila jurister, vanligen i domare- eller advokatverksamhet, och erbjuda alltså långt mera betryggande garantier i detta avseende än de i utlandet vanligen förekommande militärjurister, vilka hava sin verksamhet begränsad uteslutande till den militära organisationen. Att såsom skett i vårt land upprepa den mot dessa militärjurister stundom riktade anmärkningen, att juristerna påverkas till benägenhet för ensidigt militär syn på tingen, innebär ett uppenbart förbiseende av den väsentliga skillnaden i våra krigsdomstolsjuristers ställning.

Men vidare — och detta är naturligen det väsentliga — torde farhågorna för bristande förmåga av objektivitet hos de militära meddomarna vara i hög grad överdrivna. Den militära organisationen är ett levande helt, där optimum av resultat beror av en väl avvägd växelverkan mellan över- och underordnade. En olämplig förskjutning av ansvaret i ena eller andra riktningen verkar ofelbart till förminskande av hela organisationens militära effektivitet. Varje militär, som på allvar fattar sin uppgift i samhällets tjänst, måste inse detta. Den dualism mellan befallande och befallda, som enligt kommitténs mening skulle prägla den militära uppfattningen i allmänhet, kan icke förenas med minsta reflexion över försvarsväsendets mål och medel. För en sund militär uppfattning måste ensidigt partitagande till förmån för »de befallande» vara uteslutet liksom överhuvud kraven på disciplin måste anpassas till folkmaterielets, »de befalldas», utveckling till större självständighet och förmåga av självverksamhet.

Även inom den militära organisationen fordras alltså sinne för en ändamålsenlig fördelning av ansvaret mellan över- och underordnade, en omutlig rättvisa, oberoende av gradställning. Uppgiften är blott att så ordna det personliga urvalet av krigsdomstolarnas bisittare, att dessa verkligen komma att representera ett upplyst, erfaret och

moget militärt omdöme. Att de nuvarande meddomarna i högsta domstolen och krigshovrätten fylla måttet i detta avseende, torde icke kunna bestridas. Vid krigsrätterna hava däremot tjänstgöringsförhållandena och andra tillfälligheter stundom medfört ett mindre lyckligt urval av militära bisittare. Det av kommittén sid. 71 anförda exemplet, att under krigsåren mål och ärenden rörande fartygsmanövrering m. m. vid flottan i flera fall handlagts vid krigsrätt med bisittare från ett kavalleriregemente, belyser detta på ett sätt, som blott väcker förvåning över att rättelse härutinnan i administrativ väg ej vidtagits, oaktat upprepade framställningar därom gjorts. Vanligen kommenderas emellertid till krigsrätt någon av det egna vapenslagets äldsta tjänsteinnehavare i kaptens- och fanjunkaregraderna. Då dessa bisittare representera en nära livslång erfarenhet i tjänsten och avgiva sitt omdöme vid en tidpunkt, då den dömandes eget utträde ur aktiv tjänst icke är synnerligen avlägset, kan man med något sinne för realiteter svårligen frånkänna dem förmågan av ett objektivt och fördomsfritt bedömande. Lagstiftningen bör emellertid sörja för, att mognad erfarenhet av denna typ undantagslöst tillföres krigsrätterna.

De civila domstolsledamöterna.

Kommitténs förslag innebär icke blott ett slopande av de militära meddomarna i krigsdomstolarna. Det medför även att såsom första domstol flerstädes anlitas civila domstolar med mindre kvalificerade bisittare än de nuvarande civila domarna i krigsrätterna.

Enligt förslaget skola de militära målen i vanliga fall handläggas av ett trettiotal rådhusrätter och ett fåtal häradsrätter. Undersöker man, vilka särskilda domstolar här avses, faller det genast i ögonen, att det svagaste elementet inom den nuvarande allmänna domstolsorganisationen eller de mindre rådhusrätterna i mycket avsevärd omfattning komma att uppbära den nya organisationen. Av bilagan 3 framgår, att bland de rådhusrätter, som med nuvarande förläggningar ifrågakomma, ett antal av fjorton eller nära hälften av hela antalet inrymma illitterata ledamotsbefattningar och att vid sex av dessa domstolar endast en enda lagkunnig domare finnes att tillgå. Gent emot de nuvarande krigsrätternas två civila bisittare betyder detta ett påtagligt försvagande av domstolens standard. Eller för att taga ett konkret exempel: de nuvarande krigsrätterna vid Vaxholms kustartilleri- och grenadjärregementen med gemensam krigsdomare och två auditörer förutom vice personalen och representerande en sammanlagd arbetsbörda år 1916 av 250 (år 1921: 88) slutligt avgjorda brottmål skulle ersättas av rådhusrätten i Vaxholm med en lagfaren domare och en arbetsbörda under samma år 1916 av 30 dylika mål (därav summa 2 mål angående brott mot strafflagen utom 11 kap. 15 § och 18 kap. 15 § m. fl. mål, som redovisas i rättsstatistikens tab. 7 kol. 2—8). Det kan till och med ifrågasättas, huruvida de minsta rådhusrätterna alltid äro i stånd att fylla de minimifordringar, som måste ställas beträffande utredning och

avgörande, då t. ex. justitiekansler eller militieombudsman anhängiggör åtal mot en regementschef för tjänstefel av någorlunda invecklad beskaffenhet.

För ett anlitande av de mindre rådhusrätterna i föreslagen omfattning måste även den nuvarande tidpunkten anses synnerligen olämplig från mera allmän synpunkt. Ty huru än den allmänna domstolsorganisationen kan komma att gestaltas genom den blivande processreformen[1], är i alla händelser otvivelaktigt, att denna reform måste bygga på upphävande av judiciella skillnaden mellan land och stad och i samband därmed de mindre rådhusrätternas upphörande. Kommittén gör i detta sammanhang det svårbegripliga uttalandet, att »då kommittén sökt ansluta de militära brottmålens behandling så nära som möjligt till nu rådande förhållanden vid de allmänna domstolarna», kommitténs förslag icke »kan anses i ringaste mån föregripa den blivande processreformen». Så mycket är ju tydligt, att förslaget att nu omedelbart till de mindre rådhusrätterna lägga nya och i vissa fall icke så litet betungande arbetsuppgifter skulle i åtskilliga fall framtvinga och i andra fall stimulera till en ökning av dessa domstolars arbetskrafter (jfr ovanstående exempel från Vaxholm). Men detta resultat låter sig icke förena med den av processreformen betingade utvecklingen i riktning mot dessa rådhusrätters upphävande och de övertaliga rådhusrättsjuristernas placering i de nya allmänna underdomstolarna.

Förfarandets snabbhet.

Vid övervägande härefter av fördelar och olägenheter av det utav kommittén föreslagna *rättegångsförfarandet,* måste särskild hänsyn tagas till det behov av *snabbhet* i handläggning och avgörande, som gör sig gällande i de militära målen. Ty dels medför den tvungna och nära samvaron i och utom tjänsten inom de militära förläggningarna, att oavgjorda rättstvister verka på ett helt annat sätt störande än inom civila förhållanden. Dels måste framför allt de begränsade tjänstgöringsperioderna för ett stort antal värnpliktiga ställa särskilda anspråk på rättskipningen för att möjliggöra uppkommande rättstvisters avveckling före tjänstgöringstidens slut.

Vad särskilt handläggning av mål från *flottan,* speciellt kustflottan, beträffar, kan den av kommittén föreslagna anordningen att överflytta dessa mål till civila domstolar icke på några villkor godkännas. I synnerhet på detta område framstår det alldeles tydligt för den, som har någon närmare kännedom om förhållandena vid flottan, att de *nuvarande krigsdomstolarna böra bibehållas.*

Det nuvarande förfarandet vid krigsrätterna torde beträffande snabbhet fylla högt ställda anspråk, och en jämförelse i detta avseende med de civila domstolarna utfaller oförtydbart till krigsrätternas förmån. Ur rättsstatistikens senast publicerade siffror fram-

[1] Förslag härom torde vara att vänta från Processkommissionen i en nära framtid, varför jag anser, att dess förslag bör avvaktas, innan någon förändring av de militära domstolarna företages.

går sålunda, att år 1916 i mål, däri någon varit häktad (eller arresterad), meddelats utslag vid första rättegångstillfället vid rådhusrätterna i omkring hälften (54.5 %) och vid krigsrätterna i ända upp till *två tredjedelar (67.8 %)* av målen. Antalet mål av detta slag, vilkas handläggning krävt flera än två rättegångstillfällen, utgjorde vid rådhusrätterna 13.3 % och vid krigsrätterna allenast 9.2 %. I brottmål, däri häktning (eller arrestering) ej förekommit, utgjorde på motsvarande sätt rättegångstillfällenas antal flera än två vid rådhusrätterna i 11.8 % och vid krigsrätterna i 9.5 %. Några andra belysande siffror kunna hämtas från statistikens beräkning för samma år av tiden från första rättegångstillfället i underrätten till hovrättens utslag i kriminella besvärsmål vid de olika hovrätterna (tab. X). Denna tid utgjorde i mål fullföljda från rådhusrätt till Svea och Göta hovrätter omkring 7 månader och till Skånska hovrätten 5.6 månader; i mål fullföljda till krigshovrätten utgjorde samma medeltal endast 2.5 månader. Fördelas ifrågavarande kriminella besvärsmål efter nämnda tid från första handläggningen i underrätten till hovrättens utslag (tab. U), erhållas bl. a. följande resultat. På en tid till och med 3 månader slutfördes kriminella besvärsmål fullföljda från rådhusrätterna till de allmänna hovrätterna till ett antal av 24.6 %, under det att på samma tid i krigsrätt och krigshovrätt slutbehandlades *73.5 %*. Efter ett år återstode oavgjorda vid de allmänna hovrätterna av de från rådhusrätterna fullföljda målen 11.4 % och vid krigshovrätten av där fullföljda mål allenast *0.9 %*. Det behöver knappast påpekas, att motsvarande siffror i mål från häradsrätterna genomgående ställa sig betydligt oförmånligare än beträffande rådhusrätterna. Slutligen kan göras ett i sin mån belysande stickprov med ledning av antalet mål, vilka voro beroende på prövning den 31 december 1916. Statistikens tabell 12 utvisar nämligen att vid de flesta krigsrätter vid nämnda tidpunkt icke förekom något oavgjort brottmål och att hela antalet till nästföljande år balanserade sådana mål utgjorde 71 av under året handlagda 3,597 mål eller 1.97 %.

Vid bedömande av de allmänna domstolarnas möjligheter att med erforderlig snabbhet tillgodose rättskipningen i militära mål är det icke tillräckligt att utgå från det antal mål, som betecknar krigsrätternas årliga totala arbetsbörda (jfr bil. 4). Hänsyn måste dessutom tagas till att målen på grund av tjänstgöringsförhållandena fördela sig ytterst ojämnt under året, vartill kommer att ett betydande antal av dem hopas till slutet av de värnpliktigas tjänstgöringsperioder. Då i sistnämnda fall parter och vittnen m. fl. vid utryckningen skingras till sina olika hemorter, är domstolen hänvisad att utnyttja de tillfällen till omedelbar avveckling, som före utryckningstiden erbjuda sig under några timmar eller i bästa fall några dagar och sedan icke återkomma.

Den nuvarande krigsrättsorganisationen har i detta avseende visat sig äga en funktionsförmåga och möjlighet till anpassning, som icke kan förutsättas hos de allmänna domstolarna. Tack vare befintliga

vice befattningshavare kunna krigsrätterna vid behov utan tidsutdräkt dubbleras och äro därigenom i stånd att avarbeta högst betydande tillfälliga anhopningar av mål och ärenden utan att detta behöver föranleda till dröjsmål med målens avgörande. Från de krigstjänstgöringsperioder, som förekommit under de sistförflutna åren, kan åberopas en bestämd erfarenhet, att den nuvarande krigsrättsorganisationen mäktat behärska en dylik fluktuerande arbetsbörda mångdubbelt överstigande vad som ursprungligen beräknats. Under normala förhållanden är det också regel, att krigsrätterna vid slutet av en tjänstgöringsperiod avarbeta mål och ärenden så, att domstolens bord praktiskt sett är rent, när utryckningsdagen är över. Betydelsen av ett sådant avarbetande kan knappast överskattas, då man betänker, vilken tidsspillan och kostnader orsakas de värnpliktiga genom inställelser vid regementets domstol efter utryckningsdagen och i vilken ringa utsträckning ersättning för inställelserna kan beredas dem.

De allmänna domstolarna sakna möjligheter att på tillnärmelsevis motsvarande sätt inrätta sig efter de militära målens periodicitet. De hindras däri redan av sin övriga regelbundna arbetsbörda, och vid dem saknas ständigt tillgängliga vikarier, motsvarande krigsrätternas vice befattningshavare. Ytterligare hinder vållas av lokalfrågan, varom mera nedan, den föreslagna obligatoriska förundersökningen, vilken före handläggningen vid domstolen skall protokolleras (17 § i förslaget), samt föreskriften om åtals anhängiggörande såsom i allmän lag stadgas, det vill i vanliga fall säga efter stämning (14 § ib.).

Det förekommer emellertid även utanför utryckningstiderna speciella mål, vilkas avgörande icke kan utan betydande olägenheter uppskjutas ens någon kortare tid. Ett vanligt exempel föreligger, då en värnpliktig, som uteblivit från tjänstgöring, frivilligt tillstädeskommer eller genom hämtningsförfarande inställes vid ett truppförband och inställelsen sker, sedan en viss större del av tjänstgöringsperioden förflutit eller efter dess slut. Enligt gällande föreskrifter kan inställelsen här endast leda till att den försumlige bestraffas och därefter hemförlovas med skyldighet att inställa sig vid början av en följande tjänstgöringsperiod. Under tiden från inställelsen till bestraffningens början vistas den värnpliktige på regementet, ofta på fri fot, men utan att deltaga i tjänstgöring och utan att uppehållstiden kan tillgodoräknas honom såsom tjänstgöringstid. Varje dag, som förflyter till domstolens avgörande, är för honom en utan mening förspilld arbetsdag. De nuvarande krigsrätterna kunna och pläga i sådant fall omedelbart anordna särskilt sammanträde. Vid rådhusrätterna lärer åtskilliga dagars dröjsmål icke kunna undvikas och den beträffande häradsrätterna föreslagna bestämmelsen, att särskilt sammanträde skall utsättas »senast inom en månad efter det framställning blivit gjord» är i dylika fall uppenbart otillfredsställande. En häktningsåtgärd med åtföljande garantier för handläggning

inom rimlig tid kan här framstå såsom en välgärning för den tilltalade.

Slutligen äger lokalfrågan en avgörande betydelse för militärmålens snabba avgörande. Den omständigheten, att krigsrätterna för närvarande hållas inom vederbörliga (militära) etablissement, kan — vilket av erfarenheten från så gott som varje sammanträde vitsordas — bereda möjligheter att under pågående förhandlingar kalla personer för att höras eller införskaffa annan utredning, varigenom uppskov undvikes i ett betydande antal mål. Vad kommittén själv anför i fråga om undersökningsärendena, nämligen att »det kan vara fördelaktigt, att dessa undersökningar äga rum på själva förläggningsplatsen, då ofta ett stort antal militärer därvid behöva höras» (sid. 90), äger i lika mån giltighet beträffande brottmålen. Över huvud torde man kunna påstå, att många av de nuvarande krigsrätterna, tack vare sammanträdena inom regementets kasern, lyckats vida mer än de allmänna domstolarna redan nu genomföra ett förfarande, som koncentreras till ett enda rättegångstillfälle och faktiskt uppfyller omedelbarhetsprincipens viktiga krav (jfr ovan intagna uppgift om antalet mål, som vid krigsrätterna slutförts vid första rättegångstillfället). Gent emot dessa fördelar kan naturligen icke på allvar åberopas kommitténs betraktelse om de allmänna domstolarnas »tillgång på prejudikatsamlingar och juridisk litteratur samt domstolsarkiv» (sid. 78). Men det kan erinras om, att dessa hjälpmedel, vilka hava sin egentliga betydelse vid det förberedande arbetet med målen och icke under domstolssammanträdena, för närvarande saknas såväl i fängelsernas vanliga rannsakningslokaler som på ett flertal tingsställen.

I sin ytterst knapphändiga framställning angående förslagets återverkan på snabbheten i förfarandet (sid. 76—77) har likvisst kommittén framhållit en svag punkt i det nuvarande systemet, nämligen vissa krigsdomares resor för tjänstgöring vid krigsrätt. Otvivelaktigt medföra resorna i några fall reella olägenheter, ehuru detta ingalunda gäller samtliga de i betänkandets sid. 77 not 1 uppräknade tio krigsdomarna. I alla händelser är det uppenbart, att dessa olägenheter lätt kunna avhjälpas inom den nuvarande organisationens ram genom omreglering av ett fåtal krigsdomarebefattningar.

Förfarandet i brottmålen.

Förslagets särskilda bestämmelser beträffande förfarandet i de militära brottmålen avse att tillskapa en förundersökning av modernt snitt med auditören såsom undersökningsledare. Enligt 17 § skall det åligga denne att »så förbereda målet, att fullständig utredning och bevisning föreligga vid första rättegångstillfället», och vid undersökningen skall föras fullständigt protokoll, av vilket avskrift skall tillställas domstolens ordförande.

Det är emellertid utomordentligt tvivelaktigt, huruvida en dylik modern straffprocessuell förundersökning med fördel låter infoga sig i vår nuvarande rättegångsordning, som i övrigt är byggd på grund-

satsen att hela rannsakningen skall försiggå under medverkan av domstolen själv. Då kommittén åberopar, att ett motsvarande system med auditören såsom undersökningsledare och åklagare med framgång praktiserats i Danmark, vill det synas, som om kommittén icke tillräckligt beaktat skillnaden mellan en förundersökning såsom naturligt led i en modern straffprocess sådan som den danska och en förundersökning, som utan organiskt sammanhang inpressas i en straffprocess av vår svenska typ. Sitt förslag till förundersökning har kommittén i det väsentliga byggt på det i lagrådet år 1920 granskade förslaget till lag angående polisundersökning i brottmål samt häktning m. m., och då detta förslag nyligen varit föremål för statsmakternas prövning, kan i förevarande avseende huvudsakligen hänvisas till de skäl, vilka föranlett förslagets avvisande för närvarande och förundersökningsfrågans återupptagande i samband med straffprocessreformen i det hela. Ett par synpunkter, framförda i detta sammanhang, äga dock särskild betydelse beträffande den föreslagna militära förundersökningen.

I det nuvarande krigsrättsförfarandet medverkar domstolen även vid den del av utredningen, som enligt förslaget skulle förläggas till förundersökningen. I denna medverkan ligger otvivelaktigt en garanti för att även den tilltalades försvarssynpunkter bliva beaktade från första början av den egentliga utredningen. Att den av kommittén föreslagna auditören-åklagaren under den av honom ledda förundersökningen skulle kunna med motsvarande opartiskhet tillgodose den tilltalades intressen kan icke förutsättas. Först efter det åtal skett vid domstol öppnar förslagets 21 § möjlighet för den tilltalade att förskaffa sig biträde i rättegången. Resultatet blir alltså, att till första rättegångstillfället koncentreras ett av åklagaren ensidigt frambragt utredningsmateriel, vilket på en gång vältras över den tilltalade. För försvaret, som redan därigenom försvårats, reser sedan förslagets 26 § ytterligare det hindret, att i målet »må rätten ej bevilja part uppskov, med mindre synnerliga skäl därtill äro». Som synes en föga avundsvärd ställning för den tilltalade! Det lider intet tvivel, att tillämpningen här skulle komma att gestalta sig så, att förundersökningens ensidighet skulle tvärt emot lagtextens ordalydelse göra uppskoven till regel och därmed ytterligare bekräfta farhågorna för tidsutdräkt i det föreslagna förfarandet.

En annan viktig invändning mot förundersökningen sammanhänger med det skriftliga protokoll, som därvid skall upprättas och tillställas rättens ordförande. I en modern straffprocess med muntlig förhandling medför ett sådant protokoll inga betänkligheter. Annorlunda ligger saken vid våra allmänna underrätter, där man icke kan bortse från faran för att det av åklagareparten upprättade undersökningsprotokollet lätt kan bliva dominerande för förfarandet vid domstolen. Här må åter erinras om, att de militära målen företrädesvis skola handläggas av rådhusrätterna, vilka domstolar i vårt land representera det starkast utpräglade skriftliga förfarandet. Hur

nära ligger det icke, att den muntliga handläggningen stagnerar till ett uppläsande av undersökningsprotokollet och ett vitsordande av dess uppgifter, eller att i varje fall detta protokoll blir den väsentliga beståndsdelen av domstolens eget skriftliga protokoll, vilket sedan skall ligga till grund för överrätts prövning.

Förfarandet i undersökningsärendena.

Vad därefter angår de s. k. undersökningsärendena eller frågor om ersättningsskyldighet för förkomna persedlar och andra förluster för Kronan, föreslår kommittén ett förfarande inför särskilda undersökningsnämnder med befogenhet att provisoriskt ålägga ersättningsskyldighet. Nämndens beslut bliva verkställbara, om missnöje icke anmälts av den, som blivit ålagd att betala. Anmäles missnöje, får vanlig ersättningstalan anhängiggöras vid den domstol, som eljest dömer i militära brottmål.

Enligt kommitténs mening skall det provisoriska förfarandet inför undersökningsnämnderna praktiskt sett ersätta de nuvarande krigsrätternas [1] funktion i denna del. Likväl måste detta förfarande anses väsentligt underlägset den nuvarande krigsrättsproceduren såsom medel att tillförlitligt och slutligt lösa ifrågavarande rättstvister.

Det är sålunda tydligt, att undersökningsnämndens auktoritet icke kan undgå att menligt påverkas av nämndens ställning såsom uteslutande provisorisk instans. Vidare innebär dess sammansättning av auditören och två kaptener en övervikt för de militära bisittarna, vilken är så mycket olämpligare, som den eventuella efterprövningen inför domstol enligt kommitténs förslag skall försiggå utan militära meddomare. De nuvarande undersökningskrigsrätterna äro väl på motsvarande sätt domföra, även om krigsdomaren ej är tillstädes. Men här råder den väsentliga skillnaden, att krigsdomaren i praxis merendels icke underlåter att deltaga i handläggningen av viktigare sådana ärenden och särskilt där meningsskiljaktighet yppas mellan auditören och de militära bisittarna. Förslaget låter således i denna del ett i sista hand civilt avgörande ersättas av ett militärt. Än mer påfallande är försämringen i fråga om företrädandet av Kronans intressen i det provisoriska förfarandet. I dessa tvister, vilka på grund av sin prejudicierande natur ofta röra betydande ekonomiska intressen för det allmänna, skall Kronans talan utföras enligt det gamla, på sin tid enhälligt utdömda väbelsystemet: såsom »lämpligt ombud» (48 §) skall enligt motiven förordnas en officer eller underofficer! (sid. 90). Skall den nuvarande krigsfiskalen ersättas med en dylik väbel, lära icke ens mycket blygsamma anspråk på en effektiv militärförvaltning kunna tillgodoses. Slutligen förfogar nämnden icke över några tvångsmedel att inför sig kalla personer utanför krigsmakten och saknar möjlighet att bereda inkallade personer ersättning av allmänna medel. Och framför allt: nämnden skall grunda

[1] *De nuvarande krigsrätterna* skola här enligt kommitténs förslag i stort sett *bibehållas* ehuru under annat namn samt utan domstols karaktär och därmed följande prestige gent emot den eventuellt ersättningsskyldige.

sitt utslag på utsagor, som avgivas upplysningsvis utan att deras medvetet falska innehåll enligt gällande rätt kan leda till någon ansvarspåföljd för upphovsmannen.

Under sådana omständigheter förefaller det knappast befogat att såsom kommittén utgå ifrån, att nämndens avgörande skulle tillvinna sig sådant förtroende att efterprövning inför domstol bleve lika sällsynt som för närvarande besvär till krigshovrätten i dessa ärenden. Tvärtom kan det antagas, att lösligheten i förfarandet och den osäkra grundvalen för nämndens avgörande skola leda till missnöjesanmälan i alla fall, där ersättningsskyldigheten rör sig om någorlunda avsevärda belopp. I bagatellfallen åter är väl tänkbart, att den dömde ofta hellre betalar än underkastar sig obehaget av en rättegång. Men att av denna anledning ett svagt grundat avgörande blir beståndande, är från rättskipningens synpunkt allt annat än tilltalande. Rörande den arbetsbörda, som härigenom (50 §) tillföres de allmänna domstolarna, saknas all utredning — ett förhållande, som är förklarligt nog, då en sådan utredning icke för närvarande torde vara möjlig att åstadkomma. Att denna arbetsbörda emellertid blir högst betydande är uppenbart, då persedelmålen för närvarande vid flera truppförband torde giva krigsrätterna minst lika mycket arbete som de militära brottmålen. Dess värre låter sig ej heller arbetsbördan av de militära brottmålen bedömas av den *statistik,* kommittén anför. Härvidlag skulle främst vara av värde att erhålla uppgift om, vilken *tid* krigsrätternas sessioner dragit, men all sådan statistik saknas.

Mot det provisoriska undersökningsförfarandet resa sig även vissa principiella betänkligheter. Enligt förslaget skall verkställighet »såsom en domstols lagakraftägande utslag är stadgat» äga rum på grundval av undersökningsnämnds beslut, mot vilket ersättningsskyldig ej anmält missnöje inom bestämd tid. Det verkställbara beslutet är emellertid icke bindande mot Kronan, utan befälhavare äger utan tidsbegränsning väcka talan vid domstol t. ex. för att utfå högre ersättning. Formellt sett förefaller det t. o. m. som om enligt förslagets 50 § förfarandet inför domstolen avsåge en fullständig nyprövning, vilken tilläventyrs kunde resultera i att svaranden befrias från all ersättningsskyldighet. Men även om man utgår ifrån, att domstolens prövningsrätt är begränsad på motsvarande sätt som vid fullföljd av talan, strider det likväl mot gällande rättsgrundsatser, att en obetingad verkställighet grundas på ett dylikt icke lagakraftägande eller rent av på prövning beroende utslag (jfr Trygger, Kommentar till utsökningslagen, 2 uppl. sid. 126—127). I alla händelser uppkomma oantagliga konsekvenser, därest ansvarstalan senare väckes vid domstol, i vilket fall ersättningsfrågan enligt 51 § kommer att nyprövas även till den dömdes förmån. Denna kan alltså bliva befriad från betalningsskyldighet, men beloppet skall icke dess mindre hava uttagits exekutivt hos honom.

Där den förseelse, på vilken ett ersättningsanspråk grundas, kan

bestraffas av befälhavare i disciplinmål, medför det föreslagna undersökningsförfarandet vidare, att ansvars- och ersättningsfrågorna på grund av en och samma gärning kunna komma att avgöras i strid med varandra. Denna inkonsekvens erhåller långt större betydelse i den nya organisationen än för närvarande, enär det inom dess ram icke är möjligt att, såsom nu regelbundet sker, på grund av ersättningstvisten hänskjuta målet i hela dess vidd till enhetlig handläggning vid domstol.

Slutligen har kommittén i undersökningsärendena tilldelat auditören en roll, som innesluter med varandra oförenliga uppgifter. Auditören är för det första beslutande meddomare i det provisoriska förfarandet och för det andra befälhavarens rådgivare i fråga om Kronan skall åtnöjas med det beslut, som framgått därur. Eventuellt skall han sedan i tredje akten uppträda såsom Kronans ombud inför domstolen, vilket innebär en saklig absurditet ifall han såsom beslutande i undersökningsnämnden ogillat Kronans talan, och vilket dessutom strider mot grunderna för 15 kap. 3 § rättegångsbalken.

Auditörens ställning.

Auditörens ställning i den föreslagna organisationen giver även i andra avseenden anledning till betänkligheter. Auditören skall enligt förslaget liksom hittills bibehållas såsom regementschefens eller motsvarande befälhavares juridiske rådgivare i allmänhet. För de militära chefernas ämbetsutövning och för tillvaratagande av Kronans ofta betydande ekonomiska intressen inom militärförvaltningen är det av största vikt att på denna ombudsmannapost äga en jurist av verklig kapacitet. Auditörens ställning såsom *domare* har hittills inneburit en i stort sett tillfredsställande garanti i denna riktning. De nya auditörerna skola däremot enligt förslaget organiseras såsom en under justitiekanslern stående kår av *åklagare*. Innan vårt åklagare-väsen hunnit reformeras och ersättas av en organisation av mera kvalificerade statsåklagare med möjligheter till befordran inom andra grenar av rättskipning och förvaltning, kan det emellertid icke förväntas, att auditörsposterna bliva tillräckligt eftersträvade för att trygga det erforderliga urvalet. Detta försvåras ytterligare därigenom, att en väsentlig del av de nuvarande auditörerna av sin ställning såsom domare i vederbörande civila domstol hindras att övergå till de föreslagna auditörstjänsterna. I stället talar all sannolikhet för, att de nya auditörerna väsentligen komma att motsvara de nuvarande litterata krigsfiskalerna, från vilka de i många fall även torde komma att rekryteras. Olägenheterna av den sålunda automatiskt inträdande sänkningen i auditörernas standard kommer främst att gå ut över regementscheferna och militärförvaltningen. Åter visar sig vanskligheten att tillämpa en främmande förebild utan hänsyn till de omgivande förhållandena. De danska auditörsbefattningarna meritera till befordran inom statstjänsten i allmänhet på ett sätt, som inom vårt land för närvarande saknar all motsvarighet.

Beträffande *överdomstolarna* må framhållas den trängande nödvändigheten av att, då enligt kommitténs förslag sakkunniga åklagare, auditörerna, skola finnas vid de domstolar, som skola handlägga militära brottmål i första instans, sakkunnig åklagare även anställes vid domstol i andra instans. Huruvida sedan denne åklagare, vilken skulle övertaga den nuvarande åklagarens i andra instans, överkrigsfiskalens, ämbetsåligganden, benämnes advokatfiskal eller t. ex. överauditör, synes vara av mindre betydelse. *Överdomstolarna.*

Av stor vikt för denna frågas rätta lösning är däremot att en gemensam andra instans bibehålles för militära mål, vare sig dessa mål handläggas av Svea hovrätt eller såsom nu av krigshovrätten som en vid nämnda hovrätt bildad särskild avdelning.

Nödvändigheten av en enda domstol i andra instans för avgörandet av militära mål föreligger därjämte särskilt beträffande militära disciplinmål samt andra dylika mål, i vilka överdomstolen är sista instans. Betydelsen för den militära disciplinen av ett likformigt avgörande av dessa mål är uppenbar.

I andra instans fordras även en särskild föredragande i militära mål, vilken måste äga en ingående kännedom om militära lagar och författningar samt om militära förhållanden. Denne föredragande, som benämnes hovrättsråd eller krigshovrättsråd, bör tidigare hava handlagt militära mål i första instans.

Att militära meddomare böra bibehållas såväl i andra instans som i högsta domstolen vid handläggningen av militära mål har redan i det föregående framhållits.

Beträffande *kostnaderna för den nya organisationen* uttalar kommittén, att skillnaden i förhållande till de nuvarande årsanslagen icke blir så stor, »att den i och för sig kan åberopas såsom ett avgörande skäl åt ena eller andra hållet». Kommittén förmenar dock, att kostnaderna för den föreslagna organisationen snarast komme att något understiga nuvarande anslag (se sammandraget i bil. 7). *Kommitténs kostnadsberäkningar.*

I själva verket har kommittén kunnat framvisa detta resultat endast genom en i ögonen fallande *felkalkyl* av en utav den nya organisationens viktigaste utgiftsposter, nämligen ersättningen till städerna för deras övertagande av rättskipningen i militärmålen. Jag säger felkalkyl, då jag nämligen förutsätter, att denna ersättning skall bestämmas att motsvara städernas verkliga kostnader eller rådhusrättsledamöternas arbete för den nya uppgiften.

Kommittén grundar sina beräkningar i detta avseende på ett fullkomligt godtyckligt valt ersättningsbelopp av 30 kronor för varje mål. Därest hänsyn tages till penningvärdets fall, motsvarar detta icke på långt när det belopp, som 1841 bestämdes såsom ersättning för de vida enklare tullmålen. Men under det att dessa på grund av ringa frekvens spela en alldeles försvinnande roll i rådhusrätternas arbetsbörda, leder den föreslagna ersättningen i militärmålen till det resultatet, att högst betydande kostnader i verkligheten komma

att bäras av städerna själva och därför icke komma till synes i kommitténs beräkningar.

För *Stockholm* utgör det årliga antalet militärmål, med vilket kommittén räknar, 357 (bil. 8; till jämförelse må erinras om att statistiska centralbyråns senaste siffra, som avser år 1916, är 638). Enligt rättsstatistiken motsvarar detta ungefärliga arbetsbördan i kriminella mål å envar av rådhusrättens 4:de—7:de avdelningar (medeltalet mål utgjorde 358; uppgifterna äro här och i det följande hämtade från rättsstatistiken för år 1916). Då vid dessa avdelningar arbetet med brottmålen motsvarar nära halva totala arbetsbördan och i varje fall överstiger en tredjedel därav, kan man med säkerhet beräkna, att verkliga kostnaden för militärmålens handläggning vid rådhusrätten kommer att motsvara minst en tredjedel av kostnaden för en ny avdelning och alltså uppgå till i runt tal 35,000 kronor. Med denna summa må jämföras den av kommittén för Stockholm föreslagna ersättningen av 10,710 kronor samt det för hela riket beräknade ersättningsbeloppet 55,830 kronor!

Hur fullständigt kommittén i själva verket saknat förmåga att bedöma arbetsbördan för de militära målen, visar bäst kommitténs val av utgångspunkt för beräkning av *ersättning* åt de allmänna domstolarna för behandlingen av dessa mål. Denna ersättning anser kommittén lämpligen böra bestämmas till visst belopp för varje slutligen avgjort militärt brottmål i likhet med vad som äger rum i fråga om tullmålen, för vilka enligt cirkuläret av den 21 april 1841 statsverket, såsom förut nämnts, erlägger 15 kronor för varje mål (utöver de sex första målen på året). Och när därpå beloppet beräknas, framhåller kommittén vad den kallar »tullmålens relativt enklare beskaffenhet och likformighet» samt »den avsevärda förändring av penningvärdet, som sedan 1841 ägt rum»; varefter kommittén föreslår ett ersättningsbelopp av 30 kronor för varje mål och tillägger, att detta synes i stort sett vara fullt tillräckligt för täckande av vederbörande domstolars ökade kostnader. Men nu förhåller det sig emellertid så, att med hänsyn till tullmålens antal och beskaffenhet kommitténs val av utgångspunkt för ersättningsberäkningen är *fullständigt orimlig*. Vid Stockholms rådhusrätt uppgingo tullmålen under 1921 till 551 stycken. Omkring tre fjärdedelar av dessa voro av så enkel beskaffenhet, att protokollföringen bestod i ifyllande av tryckta blanketter, och att samtliga målen behandlades vid allenast 17 sessioner. För dessa 17 sessioner uppbar rådhusrätten enligt cirkuläret av 1841 ett belopp av 8,175 kronor eller således 480 kronor för varje session. Vid kostnadsberäkningen för Stockholm har kommittén utgått från en siffra för 1921 av 357 militära mål. Kommittén synes därvid ha uteslutit vissa vid särskild krigsrätt handlagda mål samt ej heller räknat med de persedelmål, som enligt förslaget komma att gå till allmän domstol. Med utgångspunkt från 1921 års siffra samt tillägg av de utav kommittén uteslutna målen torde man kunna beräkna de militära mål, vilka enligt

kommittéförslaget skola handläggas av Stockholms rådhusrätt, till omkring *400*. Denna siffra motsvarar ganska noga arbetsbördan på *två* av de nuvarande brottmålsrotlarne. Brottmålen vid Stockholms rådhusrätt uppgingo nämligen 1921 till 2,020 och voro fördelade emellan 10 brottmålsrotlar, vilka således hade att handlägga i medeltal 200 mål var. Varje brottmålsrotel håller en session i veckan. Antalet sessioner blir således för två brottmålsrotlar 104. Ett färre antal sessioner för två rotlar, som handlägga militära mål, torde icke kunna beräknas med hänsyn till antalet häktade och förvarsarresterade personer. Skall nu till Stockholms rådhusrätt ersättning för de militära målen utgå med enahanda belopp för session som det, vilket nu utgår för tullmålen eller 480 kronor, blir totala ersättningsbeloppet *49,920 kronor* i stället för av kommittén beräknade *10,710 kronor*. Men från tullmålen, vilka äro alldeles olikartade med de militära målen, kan någon verklig utgångspunkt icke erhållas för bedömande av vad som är skälig ersättning åt de allmänna domstolarna för handläggning av de militära målen. En sådan utgångspunkt kan enligt mitt förmenande icke erhållas annat än från respektive magistraters och domstolars yttranden.

I *Karlskrona* utgör rådhusrättens ordinarie arbetsbörda i brottmål 82 mål och de rättskunniga ledamöternas antal är 5. Kommittén beräknar här ett antal militära mål av 307 och en ersättning av 9,210 kronor, vilket belopp knappast räcker till avlönande av en ny ledamot i rätten.

I nedan upptagna städer saknas polisdomstol och rådhusrätten handlägger därför jämväl polismål, vilka närmast motsvara de på befälhavares prövning ankommande militära disciplinmålen. Att i statistiken avskilja polismålen låter sig icke göra, men ett ungefärligt jämförelsetal i förhållande till de militära brottmålen kan erhållas genom att avdraga de i rättsstatistikens tab. 7 kol. 10 redovisade målen. Det visar sig nämligen, att dessa mål i städer med polisdomstol utgöra ett ytterst obetydligt inslag i rådhusrätternas arbetsbörda (t. ex. i Karlskrona 9 sådana mål). Felet kompenseras dessutom i viss mån av att militärmålens jämförelsetal avse endast brottmål och icke undersökningsärenden.

Med denna utgångspunkt kommer den av militärmålen representerade arbetsbördan att överstiga eller uppgå till vederbörande rådhusrätts ordinarie arbetsbörda i brottmål i fyra städer, nämligen Umeå, Skövde, Vaxholm och Strängnäs. Den högsta ersättningen i dessa fall, nämligen i Vaxholm, skulle belöpa sig till 2,640 kronor. Vid ett flertal medelstora rådhusrätter skulle militärmålen komma att överstiga halva det ordinära antalet brottmål. Detta gäller Linköping (82 civila brottmål och 64 militära), Jönköping (87 och 47), Eksjö (34 och 23), Kristianstad (91 och 60), Ystad (37 och 28) samt Östersund (121 och 74). I Jönköping och Östersund är antalet rättskunniga ledamöter i vardera domstolen 4 och det är en uppenbart

otillräcklig gottgörelse, då ersättningsbeloppen till dessa städer beräknas till respektive 1,410 och 2,220 kronor.

De säkraste hållpunkterna för beräkning av städernas verkliga kostnader synas kunna erhållas på grundval av de relativt stora talen från Stockholm. Med en beräknad kostnad av 35,000 kronor för 357 mål skulle på varje mål belöpa ungefär 100 kronor. Med denna utgångspunkt kommer ersättningsbeloppet för hela riket att utgöra 186,100 kronor. Helt visst kommer denna siffra vida närmare städernas verkliga utgifter än det av kommittén beräknade totalbeloppet 55,830 kronor.

Även i ett annat avseende måste riktigheten av kommitténs kostnadsberäkningar dragas i tvivelsmål. Vid beräkning av *de av kommittén föreslagna nya auditörernas avlöningar* har kommittén utgått ifrån, att »auditörernas arbetsbörda i regel torde bliva ungefär lika stor som för närvarande», och kommittén har därför föreslagit avlöningarna att utgå med inalles 96,900 kronor, vilket i förhållande till 1919 års avlöningsstat (cirka 85,000 kronor) allenast innebär en obetydlig jämkning uppåt. Den antagna förutsättningen, att auditörernas arbetsbörda skulle bliva i stort sett oförändrad, är emellertid icke hållbar. Auditörens *till regementet förlagda* arbete torde väl enligt förslaget komma att ungefärligen motsvara vad som för närvarande presteras. Arbetet med disciplinmålen ställer sig på samma sätt som för närvarande, ehuru auditörens skyldighet att för ändamålet inställa sig å befälhavarens expedition för honom innebär en icke alldeles oväsentlig skärpning i åligganden (förslaget till instruktion § 1 j). Vidare kan arbetet i undersökningsnämnd anses motsvara auditörens nuvarande medverkan i undersökningskrigsrätt. Slutligen kan ledandet och protokollerandet av förundersökningen i brottmålen anses ungefärligen motsvara auditörens nuvarande arbete såsom ledamot och protokollsförare i krigsrätt uti dessa mål, ehuru sannolikt förundersökningen ofta blir mera tidsödande. Däremot tillkommer såsom ett tillägg till arbetsbördan, vilket saknar motsvarighet för närvarande, auditörens uppvaktning i brottmålen vid den civila domstolen och åtalets utförande därstädes liksom hans ombudsmannaskap för Kronan i de ersättningstvister, där undersökningsnämnds beslut icke blir beståndande. Under antagande, att auditörernas hittillsvarande arbetsbörda väl motiverar deras nuvarande avlöningsförmåner — och därom torde icke råda mer än en mening — måste kommitténs förslag förr eller senare medföra en *avlöningsförhöjning,* som svarar emot de nya arbetsuppgifterna och uppenbarligen måste bliva av helt andra mått än den av kommittén föreslagna jämkningen. Även i denna del föreligger alltså en felkälla, på grund av vilken kommitténs kostnadsberäkningar te sig gynnsammare än i verkligheten.

På grund av nu anförda skäl får jag för min del i underdånighet hemställa att det av kommittén framlagda förslaget, vilket enligt min mening icke borde hava avlämnats förrän den nu arbetande kommittén för reformering av strafflagen för krigsmakten efter samråd med strafflagskommissionen avgivit sitt betänkande och förslag, icke måtte föranleda till någon lagstiftningsåtgärd, samt att de nuvarande krigsdomstolarna, vilka efter sin år 1914 beslutade omorganisation trätt i funktion först år 1916 och vilka utan gensägelse då framstodo och fortfarande framstå såsom de modernast organiserade i hela den civiliserade världen, och vilka under den tid de varit i verksamhet väl fyllt sin uppgift, måtte bibehållas.

En till mig från militärt håll ingiven skrivelse i ärendet bifogas och kan jag i allt väsentligt åberopa innehållet uti densamma (se Bil. A.).

Stockholm den 15 oktober 1922.

JOHN NAUCKHOFF.

ÖVERSTE.

Bilaga A.

Vår nuvarande krigsdomstolsorganisation är av en så sen datum som 1914. Den inrymmer åt det civila juridiska elementet ett större inflytande än vad fallet är i de flesta länder med ordnad krigsmakt. Den svenska krigsrätten kan i själva verket betraktas som en vanlig civildomstol med tvenne militära sakkunniga men som kan smidigare än de vanliga civila domstolarna anpassas efter förhållandena (snabbare handläggning, lokal, kasernen, med lättare tillgång till vittnen och upplysningar). Det synnerligen kraftiga tillmötesgående mot långt gående krav, som denna organisation innebär, var i själva verket en kompensation för eftergifter i fråga om antagandet av 1914 års härordning med dess längre tjänstgöringstid. En utredning huruvida krigsdomstolarna i fredstid kunna avskaffas måste givetvis gå ut på en undersökning av fördelar och olägenheter med en dylik åtgärd samt, därest ett förslag i riktning mot krigsdomstolarnas avskaffande framlägges, ett tydligt angivande av nuvarande organisations brister i jämförelse med den föreslagna.

De skäl, som andragits för ett avskaffande, äro huvudsakligen av tvenne slag, dels *en principiell motvilja mot specialdomstolar* dels en hänvisning till *en föregiven mot krigsdomstolarna ogynnsam opinion.*

Det principiella motståndet mot specialdomstolar torde få hänföras till en äldre juridisk uppfattning, som alltmera blivit utträngd ur svensk lagstiftning. Den modernare riktningen fick ett bestämt uttryck redan i 1891 års sjölag, rörande vilken det särskilda utskottet uttalade sig särdeles tydligt i denna fråga »Att nu ersätta nämnden med en domstol bestående endast av juridiskt bildade ledamöter och sålunda frångå en hävdvunnen grundsats inom detta rättsområde synes utskottet betänkligt. Visserligen kan hovrätten i händelse av behov inhämta *sakkunniga mäns utlåtande, men ett dylikt utlåtande kan aldrig fullt ersätta ett under domaransvar avgivet votum och för det avsedda ändamålet är det enligt utskottets tanke av högsta vikt, att de sakkunniga få tillfälle att omedelbart deltaga i målets utredning vid rätten*". Det kungl. förslaget innebar, att två sakkunniga skulle *vara tillstädes,* men riksdagen gillade till fullo det ovan anförda och bestämde, att tre i ämnet kunniga och erfarna män skulle hava *säte och stämma* i domstolen.

I ännu modernare lagstiftning återkomma samma synpunkter. Angående vattenlagen 1918 anförde sålunda departementschefen: »Genom den föreslagna sammansättningen av dessa domstolar har man bland annat velat tillförsäkra sakkunskapen å förevarande område ett större inflytande». År 1919 tycks man anse frågan om specialdomstolar i de fall, där behov av de förra förefinnas, vara principiellt avgjord, i det att justieministern då avfärdar ett avstyrkande på följande sätt: »Endast en myndighet har

ansett sig böra avstyrka flottledsmålens överflyttning till vattendomstolarna, men de skäl, som härför anförts, äro huvudsakligen att hänföra till samma myndighets betänkligheter mot att överhuvudtaget införa nya specialdomstolar. Då emellertid statsmakterna redan fattat beslut om inrättande av särskilda vattendomstolar, är denna invändning numera utan betydelse».

Någon principiell skillnad mellan domstolarna i civilmål och brottmål i fråga om sakkunskapens inflytande torde icke böra införas och finnas ej heller, då redan nu särskilda domstolar äro i bruk för vissa brottmål (polisdomstolar, gränsetullrätten). De ovanstående motiveringarna för behovet av sakkunniga och för dessas ställning i domstolen äro ju för övrigt lika berättigade i fråga om brottmål som civilmål. Det rör sig i fråga om krigsdomstolarna ej om vissa kategorier medborgare utan om speciella förhållanden, och i alla andra avseenden är militärpersonalen underställd de vanliga lagarna och domstolarna.

Den militära organisationen är den största och mest omfattande organisation, som finnes i staten. Man må vidare betänka, att det militära arbetet rör sig med förhållanden, som ej ha någon motsvarighet inom andra områden, och att större delen av den militära personalen ej av fri vilja inom denna organisation utövar sin verksamhet utan ej sällan direkt motvilligt. Det är då ganska naturligt, att här mer än på något annat ställe erfordras särskilda lagar och domstolar.

Vid avgörandet om specialdomstolar eller sakkunnigas inträde i domstolar i andra fall har avsikten tydligen varit, att den rent juridiska ståndpunkten skulle få tillfälle att samarbetas med den praktiska sakkunskapen, för att ej blott juridiskt oantastligt domslut skulle erhållas utan även ett sådant, som motsvarade det verkliga läget och det praktiska livets krav. Det torde ej kunna förnekas utan av flera uttalanden bestyrkas, att gamla fördomar äro det enda. som nu synas hindra en fortsatt tillämpning av samma sunda grundsatser även på det militära området. De militära myndigheterna eller personalen ha ej ännu uttalat sig i fråga om krigsdomstolarnas avskaffande, men det lider intet tvivel om, att samtliga ansvariga myndigheter i denna fråga skola intaga ståndpunkt *mot* deras avskaffande. Att detta skulle bero på att dessa domstolar skulle vara något slags privilegium för militärståndet eller för det militära befälet måste på det skarpaste bestridas. Att ett dylikt argument kan framföras är endast ett tecken på den intagna ståndpunktens svaghet. Det har föga med privilegium att skaffa att under ett helt liv vara underkastad i vissa avseenden strängare bestämmelser, som dessutom för de överordnade äro av allvarligare natur (i motsats mot vad fallet är i flera andra länder). Så mycket betydelsefullare är det då, att, trots detta, kännedom om de militära arbetsförhållandena framtvingar ett bestämt krav på krigsdomstolarnas fortbestånd, såvida man ej önskar undergräva krigsmaktens användbarhet.

Krigsdomstolarnas betydelse *för disciplinens upprätthållande* är ett av de viktigaste skälen *mot* deras avskaffande. Från det håll, där man ivrigast angriper krigsdomstolarna, är man också angelägnast att under-

gräva krigsmaktens disciplin, utan vilken densamma automatiskt blir en fara för det lagliga samhället. Det ligger i sakens natur att jurister, som mestadels syssla med allvarliga juridiska mål, ofta skola finna de militära disciplinära målen och reglementstillämpningarna vara mindre betydelsefulla, och risken härför är naturligtvis större ju mindre vana vid dylika mål och ju mindre inblick i det militära arbetet, som de besitta. Hit höra emellertid en avsevärd del av krigsrättsmålen och just sådana, som äro av betydelse för disciplinens upprätthållande. Även en synnerligen samvetsgrann domare, som efter bästa förmåga söker sätta sig in i de speciella förhållanden, som ett militärt mål i regeln företer, har synnerligen svårt att bedöma såväl var det egentliga felet i en tjänsteförsummelse eller ett disciplinbrott ligger som dels betydelsen ur disciplinär synpunkt. En av vårt lands främsta domare[1] yttrade också i debatten uti ärendet i riksdagen erkännansvärt tydligt, att han av egen erfarenhet måste intyga, att krigslagarnas tillämpning även för den tränade juristen erbjuder ganska stora svårigheter.

I Tyskland, där krigsdomstolarna avskaffats i samband med revolutionen, är en av orsakerna till att sakkunskap i viss mån ännu finnes hos de civila domstolarna den efter kriget inom stora lager av befolkningen utbredda kunskapen om militära förhållanden. En dylik är i vårt land ganska sällsynt, och, trots det att i år förslaget fallit, att även kvinnor skola kunna vara domare, kan man likväl i framtiden räkna även med en dylik eventualitet, som säkerligen ytterligare skulle minska den vanliga domstolens sakkunskap och auktoritet i disciplinära mål. Av ett flertal uttalanden även under riksdagsdebatten i denna fråga måste man emellertid draga den slutsatsen, att domare kunna finnas, som rent av anse sig böra underlåta att taga hänsyn till de militära synpunkterna i ett disciplinmål och för vilka sakkunskapen närmast är av besvärande natur. En av vårt lands förnämsta rådhusrätter urskuldade nyligen ett begånget fel med »att det trots mängden av vid rådhusrätten förekommande mål dess bättre var ett mera sällsynt tillfälle att kunna påvisa ett av domstolen begånget fel». Vid de nuvarande krigsdomstolarna förefinnes ej på grund av mängden av olikartade mål en dylik risk, men denna kommer med nödvändighet att bliva större ej blott formellt utan även reellt, om de vanliga domstolarna skola belastas även med en mängd rena militärmål, som alltid måste bliva ett extra arbete av mindre vikt och som av en del bisittare rent av ses över axeln.

Att ej militära bisittare skulle vara fullt ojäviga måste bestridas. Samtliga domare måste vara intresserade av, att lagöverträdelserna beivras. Enda skilnaden är, att den militära ledamoten (ej alltid kompanichefen utan även fanjunkaren) av erfarenhet vet såväl var ett disciplinbrott måste för disciplinens skull strängare beivras som ock var förmildrande omständigheter i vissa fall kunna göra ett mildare tillvägagångssätt möjligt.

Talet om de militära ledamöternas inflytande som mindre lämpligt

---

[1] F. d. justitierådet, överståthållaren Hederstierna.

skulle möjligen kunna vara förklarligt, om domstolen som i de flesta andra länder uteslutande bestode av militära ledamöter, men detta är ju hos oss så långt ifrån fallet, att de civila juridiskt bildade ledamöterna *kunna diktera utslaget ensamma och mot de militära ledamöternas votum.* Argumentet kvarstår från den tid, då de svenska krigsdomstolarna hade en helt annan sammansättning än för närvarande. Önskemålet att borttaga de militära ledamöterna ur domstolen måste sålunda nu anses liktydigt med ett önskemål *att förhindra sakkunskapens möjlighet att med sakskäl inverka på de övriga domstolsledamöternas votum.*

Såväl det utskott, som senast behandlade frågan, som enskilda anhängare i debatten av krigsdomstolarnas avskaffande ansågo, att sakkunskapen i varje fall borde göra sig gällande *i* domstolen och på sådant sätt, att de militära ledamöterna finge egenskap av domare. Angående skillnaden mellan blott tillkallade sakkunniga och sakkunniga domstolsledamöter heter det i ett kommittéutlåtande från senare tid: »Det sakkunniga biträde, som åt rätten anskaffas, blir icke ledamot i rätten utan endast rådgivare åt densamma. Hans uppdrag kan begränsas att besvara och utreda endast de frågor, varom rätten begär upplysning av honom. Domstolsledamotens självständiga ställning når han i alla händelser icke och rimligtvis ej heller den känsla av personlig ansvarighet för domen, som åtföljer en dylik ställning». Det är också fullt tydligt, att först om de sakkunniga få tillfälle att deltaga i överläggningen före domens avkunnande deras kännedom om förhållandena kan fullt komma till sin rätt. Som skäl för krigsdomstolarnas avskaffande har t. o. m. andragits, att hos en stor del av allmänheten skulle finnas en djup misstro mot krigsdomstolarna, vilka betraktas såsom ett slags klassdomstolar, som försätta dem, vilka lyda under desamma, i en annan och oförmånligare ställning än andra medborgare. Om en dylik misstro verkligen funnes, *vilket ej är bevisat*, så är den beroende på en beklaglig okunnighet om verkliga förhållandet. Ett skäl av dylik beskaffenhet kan ej gärna utgöra motiv för en lag. De nuvarande krigsdomstolarna infördes bl. a. med den motiveringen att även förtaga varje sken av berättigande för en dylik misstro. Att en felaktig och icke på verkliga förhållanden grundad misstro skulle kunna hävas genom den föreslagna reformen är ej tänkbart, enär den i själva verket riktar sig *mot militärväsendet som sådant.* Detta framgår av flera yttranden bl. a. vid 1922 års riksdag, där en talare sade: »Jag skall be att få reservera mig mot ett av skälen för en humanisering av strafflagen för krigsmakten, nämligen att detta skulle utan att försvåra upprätthållandet av den nödiga disciplinen bidraga till att avlägsna en på några håll förefintlig motvilja mot all militärtjänst och sålunda även underlätta skapandet av en god anda inom krigsmakten. Jag tror icke, att man, även om man humaniserar krigslagarna, skulle kunna få bort oviljan mot militärtjänsten i och för sig. Ty jag vill säga, att man nästan skulle ställa sig tveksam, huruvida det är nyttigt att humanisera krigslagarna, för så vitt denna humanisering skulle leda till, att den sunda och ärliga oviljan mot krigsväsendet toge slut». Erfarenheterna från Norge och Danmark visa också,

att någon minskad misstro mot militärväsendet ej genom förändringen inträtt.

Något stöd för avskaffandet av krigsdomstolarna från utlandet kan ej erhållas. I samtliga civiliserade länder med ordnad krigsmakt utom fyra, däribland två revolutionsländer, finnas särskilda krigsdomstolar organiserade och bisittarna utgöras dessutom mer eller mindre enbart av militära ledamöter.

I *Frankrike* består en krigsrätt av 6 eller 5 ledamöter, *alla militärer*. En *engelsk* krigsrätt består av 9, 5 eller 3 ledamöter. *Alla* äro officerare ävenså åklagaren, vilken dock kan vara underofficer. I *Förenta Staterna* består en krigsrätt av 3 ledamöter, *samtliga officerare*.

I *Tyskland* ha krigsdomstolarna avskaffats. Detta är emellertid att betrakta som en *direkt revolutionsprodukt*, som ingalunda motiverats av några sakskäl. I revolutionsförfattningen ingick en paragraf, som bestämde krigsdomstolarnas avskaffande. Redan då det gällde att sedermera utforma denna paragraf i en lag började man tveka om lämpligheten av det fattade beslutet. En socialdemokratisk kännare av förhållandena förklarade också, "att flera av dem, som påyrkat denna lag, börja redan inse, att de misstagit sig, och de flesta veta ytterst litet både om krigsdomstolarna och deras betydelse". Ett stort antal av de vid krigsdomstolarna tjänstgörande försvarsadvokaterna, som ju skulle varit de, som särskilt kunnat se eventuella nackdelar av krigsdomstolsorganisationen, avgåvo vidare ett gemensamt omdöme om krigsdomstolarna, i vilket det bl. a. heter:

a) Krigsdomstolarna arbeta med yttersta samvetsgrannhet, mestadels vida grundligare och noggrannare än civila domstolar.

b) Förhandlingarna vid krigsdomstolarna utmärka sig för stor objektivitet och sorgfällig behandling av allt bevismateriel och likväl kamratlig välvilja.

c) Domarna äro alltigenom milda. (I ovanligt hög grad komma minimistraff till användning.)

Vid armébudgetens behandling 1922 framhölls också, att en riksdagsman, som varit anhängare av krigsdomstolarnas avskaffande, öppet förklarat, att åtgärden varit förhastad. I fråga om Tyskland är vidare att märka, att krigsdomstolarna avskaffats samtidigt med införandet av en yrkesarmé med 12-årig tjänstetid. Behovet av krigsdomstolar i en värnpliktsarmé är givetvis betydligt större. Samtidigt med krigsdomstolarnas avskaffande har man emellertid i Tyskland utarbetat förslag till Disziplinarkammer och Wehrberufskammer, vilka äro sammansatta uteslutande av militärpersoner utom ordföranden (arméombudsmannen). Straffmaximum, som av dessa kunna ådömas, är 6 veckors arrest. En dylik anordning är naturligtvis i hög grad ägnad att förtaga den disciplinärt skadliga verkan av krigsdomstolarnas avskaffande, ty flertalet av de mindre men ur disciplinär synpunkt betydelsefulla målen komma därigenom aldrig inför de vanliga domstolarna. Dessas arbetsbörda komma på så sätt att ej så avsevärt ökas.

I den *schweiziska* armén med kort utbildningstid finnas krigsdomstolar

med liknande sammansättning, som den våra domstolar hade *före* 1914 års reform. *Trots detta utföll ett referendum den 30 januari 1922 med förkrossande majoritet (200,000 röster) till förmån för krigsdomstolarnas bibehållande.* Förbundsrådet ansåg frågan vara av största vikt och en av dess medlemmar yttrade bl. a.: "Det är självklart, att de militära bisittarna vid bedömandet av ett mål taga hänsyn till den militära tjänsten och sin uppfattning om vad plikten fordrar, och detta är just en sund militär anda. Det är denna, som förmår hålla en folkhär tillsammans. Detta fundament får ej uppgivas. Det handlar i själva verket om en kamp mot en sund militär anda och hela försvarsväsendet som sådant. Har man väl fått denna hörnsten, så kommer det andra av sig självt. Den som tror, att den eviga fredens timme slagit trots stormtecknen i öster och tydligt revolutionshot i det inre, han må nästa söndag dra' nattmössan över öronen och hjälpa till att avskaffa krigsdomstolarna, men den som vill upprätthålla den schweiziska folkhären, han röstar nej". Till detta må blott läggas, att den sunda militära anda, som man i Schweiz vill bibehålla genom krigsdomstolar med militära bisittare, ej i vårt lann kan med nuvarande organisation av de militära ledamöterna *framtvingas,* utan hos oss kunna de endast framlägga sina sakskäl till de civila ledamöternas bedömande och avgörande. Det är detta, som genom krigsdomstolarnas avskaffande, skall omöjliggöras.

I utskottsutlåtandet 1920 framhålles, att den militära bestraffningsrättens område sammanhänger med frågan om krigsdomstolarna. Det är ju tydligt, att om civila domstolar skola döma i militära mål, det är önskvärt, att ur brottssynpunkt mindre allvarliga mål, som mer eller mindre uteslutande hänföra sig till speciella förhållanden, böra i större utsträckning behandlas som disciplinmål, dels på grund av svårigheten för den civila domstolen att nöjaktigt utreda de militära förhållandena i frågan, vilka just vid mål av mindre allvarlig natur ofta ha en avgörande betydelse, dels för att bespara domstolen en alldeles onödig och ganska avsevärd ökning i målens antal.

I vårt land finnas för mindre allvarliga mål enmansdomstolar (polisdomstolarna) och på vissa håll strävar man att utvidga denna institution och anför bl. a. härvid som skäl just behovet av att *minska* de vanliga domstolarnas arbetsbörda. "Genom att sålunda en betydande del av de allmänna underdomstolarnas arbetsbörda avlyftades från dessa, skulle dessa domstolar bliva i tillfälle att uteslutande ägna sin verksamhet åt de större och mera krävande målen samt därigenom vinna en fördjupad erfarenhet och mera tid och grundlighet vid målens behandling".

De militära chefernas handläggning av disciplinmål är enligt nuvarande bestämmelser i viss mån att likna vid ett domstolsförfarande på grund av auditörens obligatoriska medverkan. Den disciplinära myndighetens handhavande av en äldre militär med långvarig erfarenhet och en civil jurist utgör en i förhållande till andra länder ovanligt stark garanti för ett riktigt handhavande av denna myndighet.

I jämförelse med de militära befälhavarnas befogenhet i andra länder

är trots detta den militära bestraffningsrätten i vårt land i regel mera inskränkt än annorstädes. Som exempel må anföras:

Frankrike	fängelse	60 dagar	(maximigränsen)
England	arrest	28 „	„
Danmark	arrest	30 „	„
Tyskland	arrest	42 „	"förslag"
Schweiz	sträng arrest	20 dagar.	

Det lägsta frihetsstraff, som i Sverige av domstol ådömes, är 1 månads fängelse. En utsträckning av disciplinstraffens längd till 30 dagars vaktarrest och 15 dagars skärpt arrest synes sålunda vara minimum och når likväl ej upp till vad i flera andra länder är brukligt trots mindre betryggande former.

Med den korta utbildningstid, som tillämpas i vårt land, har det blivit ur utbildnings- och även ur korrektionssynpunkt en *orimlighet*, att frihetsstraffen inräknas i tjänstgöringstiden. Dessa straff äro ju (sträng arrest får i regel ej åläggas av befälhavaren utan endast av krigsrätt) huvudsakligen att anse som ambitionsstraff och hava på många individer knappast någon verkan men innebära i vissa fall (arrest utan tjänstgöring) en förkortning av den tid, under vilken militärt arbete fullgöres. En ändring av värnpliktslagen § 27 därhän, att ålagd arrestbestraffning ej inräknas i tjänstgöringstiden synes sålunda vara nödvändig och i all synnerhet om en förändring i fråga om krigsdomstolarna skulle komma till stånd dels för att stärka befälhavarens disciplinära myndighet och dels för att minska antalet till domstol överlämnade mål.

Därest trots allt ett upphävande av krigsdomstolarna skulle beslutas, är det ur såväl militär som rättssynpunkt ofrånkomligt, att de civila domstolarna i dessa specialmål tillförsäkras erforderlig sakkunskap och detta i form av sakkunniga bisittare i domstolarna. Ett motsatt förfarande skulle dessutom innebära ett avsteg från den under senare årtionden följda utvecklingen av domstolsväsendet i vårt land. I likhet med bestämmelserna rörande handelsmål (Rättegångsbalken kap. 6) böra i så fall två militära sakkunniga ingå i domstolen.

I detta fall bör också som en konsekvens följa en förändring av § 22 strafflagen för krigsmakten, så att maximistraff för vaktarrest ändras från 15 till 30 och för skärpt arrest från 10 till 15 dagar. I värnpliktslagen § 27: 4 ändras "ådömt fängelsestraff — — — var avbruten" till "ådömt fängelsestraff eller arrestbestraffning — — — — eller undergick arrestbestraffning".

Ett eventuellt upphävande av krigsdomstolarna i första instans bör *ej* medföra krigshovrättens bortfallande. Denna blir under sådana förhållanden *än mer behövlig* för att åstadkomma en *likformig* och *sakkunnig rättskipning i militärmål.*

Några olägenheter ur rättssynpunkt av nu gällande domstolsordning ha ej kunnat påvisas men väl allvarliga betänkligheter av såväl disciplinär som praktisk art gent emot ett upphävande av krigsdomstolarna.

Endast ett fåtal länder ha beträtt denna väg och *politiska skäl* [1] synas där ha varit de avgörande, *icke sakskäl.* Några fördelar av den där införda ordningen ha ej kunnat uppvisas, men väl ha olägenheter visat sig. *Ett fasthållande vid den nuvarande i synnerligen hög grad reformerade domstolsorganisation, som lagen av den 23 oktober 1914 innebär, bör sålunda äga rum.*

---

[1] Ett annat försök att komma den militära disciplinen till livs är inrättandet av arbetare- och soldatråd, i Sverige de s. k. manskapsklubbarna.

Sakregister.

(Då annat förhållande icke angives, avses förslaget till lag om handläggning av militära brottmål och undersökningsärenden under fredstid.)

Advokatfiskal, är allmän åklagare vid hovrätt i militära brottmål, 11 §, 31 §, sid. 106.
Allmän domstol, skall under fredstid rannsaka och döma i militära brottmål, 2 §.
Angivelse, i militärt brottmål, 12 § och sid. 106 ff.
Anmälan se *Angivelse*.
Arreststraff, ådömt av domstol, får avtjänas allenast sedan det vunnit laga kraft, sid. 114.
Auditör, instruktion för, sid. 26;
—»— är allmän åklagare i militära brottmål, 11 §, sid. 72 och 208;
—»— var han är anställd, 10 §;
—»— utnämnes av Konungen, 10 §;
—»— åtal mot honom för fel eller försummelse i tjänsten är militärt brottmål, 1 § 1 mom. 2);
—»— kan förordnas såsom civil ledamot i fältkrigsrätt, § 1 m) i instruktionen för auditörer;
—»— ang. vice auditör och annan ställföreträdare, 10 §.

Befälhavare, gör utredning om brott, 13 §;
—»— beslutar om måls hänskjutande till domstol, 13 §;
—»— besvär över befälhavares beslut i disciplinmål är militärt brottmål, 1 § 1 mom. 4);
—»— hans åligganden, då häktad vill klaga över domstols utslag, 23 §;
—»— hans åligganden beträffande förordnande av rättegångsbiträde, 21—22 §§.
Besvär, över underrätts utslag, 29 §;
—»— av häktad över hovrätts utslag, 33 §.
Bevis, å besvär eller annan inlaga i rättegång, 52 §.
Biträde i rättegång, se *Rättegångsbiträde*.
Brottmål, se *Militära brottmål*.

Civil ledamot i fältkrigsrätt. Instruktion för auditörer, § 1 m) och § 9.

Delaktighet i brott, åtal för viss delaktighet är militärt brottmål, 1 § 1 mom. 3) och 1 § 3 mom.
Disciplinen, frågan huruvida disciplinen kommer att försvagas genom krigsrättsmålens överflyttande till de allmänna domstolarna, sid. 76.
Disciplinmål, besvär över befälhavares beslut i disciplinmål är militärt brottmål, 1 § 1 mom. 4).

Disciplinstraff, ang. befälhavares rätt att ålägga sådant straff, 1 § 6 mom.
Dom, se *Utslag*.
Domstol, se *Laga domstol*.

Ersättning, till de allmänna domstolarna för behandlingen av krigsrättsmål, sid. 83, 187 och 209.

Forum, se *Laga domstol*.
Fångförteckningar, ändringar i förordningen om dylika, sid. 38 ff.
Förhör, av befälhavare, 13 §;
—»— av åklagare, 17 §.
Förvar, överlastad persons tagande i förvar, 44 §.
Förvarsarrest, bestämmelser härom, 40—43 §§, samt sid. 115 f.

Hovrätt är andra instans i militära brottmål, sid. 101 och 209;
—»— dömer i första instans i vissa mål, 9 §;
—»— bestämmer i vissa fall laga domstol, 5 §.
Häktning, bestämmelser härom, 36—39 §§, samt sid. 115.
Häradsrätter, som skola ersätta krigsrätter, sid. 103 ff. och 156 ff.
Högsta domstolen, motion ang. militära ledamöter däri, sid. 68.

Justitiekanslern, hans åtalsrätt inskränkes icke genom bestämmelserna om angivelse och åtal, 12 §;
—»— ändringar i instruktionen för honom, sid. 46;
—»— beviljar auditör tjänstledighet, instruktionen för auditörer §§ 4—5.
Justitieombudsmannen, hans åtalsrätt inskränkes icke genom bestämmelserna om angivelse och åtal, 12 §;
—»— ändringar i instruktionen för honom, sid. 43.

Kammarrätten, dess domsrätt, 1 § 5 mom.
Konstitutionella hinder, frågan huruvida dylika hinder mot överflyttande av krigsrättsmålen till de allmänna domstolarna, sid. 70.
Krigslagstiftningskommittén år 1901, dess yttrande rörande krigsdomstolarnas bibehållande, sid. 49.

Laga domstol är i första instans allmän underrätt i förläggningsorten, 3 §, sid. 82 och 200 f.;
—»— kan i vissa fall enligt Konungens bestämmelse utgöras av annan underrätt, 4 §;
—»— bestämmes i vissa fall av hovrätt, 5 §.
Lagutskottet, 1914 B om krigsdomstolarna, sid. 63;
—»— 1920 (första lagutskottet) om krigsdomstolarna, sid. 65.
Lindhagen, motion 1914 om krigsdomstolarnas avskaffande, sid. 52;
—»— motion 1920 om krigsdomstolarnas avskaffande, sid. 64.

Militieombudsmannen, hans åtalsrätt inskränkes icke genom bestämmelserna om angivelse och åtal, 12 §;
—»— ändringar i instruktionen för honom, sid. 44.

Militära brottmål, vilka de äro, 1 §.
Militär bestraffningsförordning, ändringar däri, sid. 32—35.
Militärhäkte, må användas såsom rannsakningshäkte i vissa fall, 39 §.
Militär sakkunskap, se *Sakkunskap*.
Målsägande, hans rätt att föra talan, 15 §.

Offentligheten vid domstolarna, sid. 77.

Persedelmål, se *Undersökningsärenden*.

Regeringsformen, ändringar däri, sid. 42.
Rådhusrätter, som skola ersätta krigsdomstolarna, sid. 103 och 156 ff.
Rättegången i militära brottmål, 18—34 §§ samt sid. 112 ff. och 204 ff.
Rättegångsbiträde, 21—23 §§.
Rättegångskostnad, i vilka fall mål ang. rättegångskostnad skall handläggas såsom militärt brottmål, 1 § 4 mom.

Sakkunnig, inkallad för att höras inför domstol, 20 §, sid. 73 ff.
Sakkunskap, frågan om militär sakkunskap, sid. 70 och 195 ff.
Skadestånd, i vilka fall mål ang. skadestånd skall handläggas såsom militärt brottmål, 1 § 4 mom.
Skyddskoppympning, ändring i lagen härom, sid. 37.
Skyndsamhet vid målens behandling, sid. 76 och 201 ff.
Specialdomstolars lämplighet, sid. 78.
Strafflagen för krigsmakten, ändringar däri, sid. 22—25.
Stämning å vittne, 19 §.

Tryckfrihetsförordningen, ändring däri, sid. 43.

Underrätt är första instans i militära brottmål, 2—6 §§;
—»— sammanträder i vissa fall å annan ort än den ordinarie, 7 §;
—»— sammanträder i vissa fall ombord å fartyg, 8 §.
Undersökningsärenden, handläggning av dessa 45—51 §§ samt sid. 85 ff., sid. 116 f., sid. 189 och 206 ff.
Uppskov, med måls handläggning, 26 §.
Utredning, genom befälhavare, 13 §;
—»— genom åklagare, 17 §.
Utslag, skall avkunnas inom viss tid, 27 §;
—»— verkställighet av underrätts utslag, 29 §, 35 § samt sid. 114 ff.;
—»— verkställighet av hovrätts utslag, 32 §, 35 §.

Vennerström, motion 1920 om krigsdomstolarnas avskaffande, sid. 64.
Vice auditör, se *Auditör*.

Åklagare, är vederbörande auditör, 11 §, sid. 83 ff.;
—»— skall i vissa fall verkställa utredning, 17—18 §§.
Åtal, för militära brott, sid. 106 ff.

Systematisk förteckning.

(Siffrorna inom parentes hänvisa till den kronologiska förteckningen för januari—mars 1922. Siffrorna inom klammer beteckna utredningarnas nummer i den kronologiska förteckningen från och med april 1922.)

Allmän lagstiftning. Rättskipning. Fångvård.

Förbered. utkast till strafflag. Förmögenhetsbrotten. 2. (17)
Lekmannaelementets använd. inom civilprocessen. (25)
Bet. rör. internering av farliga återfallsförbrytare. (26)
Utkast till lag om visst tryggande av byggnadsborgenärers fordringar m. m. [26]

Statsförfattning. Allmän statsförvaltning.

1921 års pensionskommittés betänkande. 1. (10)
Några iakttagelser från 1921 års riksdagsmannaval. [1]
Statistiksakkunnigas betänkande. [15]

Kommunalförvaltning.

Städernas skyldigheter och rättigheter i förhållande till staten. (3)
Kommunalförfattningssakkunnigas betänkande. 3. (15) Bilaga till d:o. (16)
Om röstsammanräkning vid kommunala val. [21]

Statens och kommunernas finansväsen.

Bet. ang. tillverkning och beskattning av maltdrycker. (11)
Utl. ang. kontrollen över sockertillverkningen. (13)
Tull- och traktatkommitténs utredningar och betänkanden. 8. Valutafrågan. (19) 9. Järnvägsfrakternas reglering. (21) 10. Åtgärder till skydd mot s. k. valutadumping. (34)
Utredning angående ett svenskt statslotteri. (24)
Betänkande och förslag ang. utbildningskurser inom tullverket. [23]
Åtgärder mot godsanhopning i tullpackhus m. m. [30]

Politi.

Betänkande och förslag rörande brandskyddsföreskrifter och ordnandet av brandväsendet inom riket. 7. Betänkande med förslag till Kungl. Maj:ts nådiga stadga angående skydd för människor vid brandfara inom industriella arbetslokaler. [28]

Socialpolitik.

Utredning och förslag angående vården av blinda. (30)
Byggnadsarbetarsakkunnigas bet. 2. Arbetsstatistisk undersökning rörande husbyggnadsverksamheten. [2]
Förslag till reviderad lag om arbetstidens begränsning m. m. [33]

Hälso- och sjukvård.

Allmänt näringsväsen.

Betänkande med förslag till livsmedelslag. (4) Bihang 1 till d:o. (5) Bihang 2 till d:o. (6)
Patentlagstiftningskommitténs bet. 7. Förslag till lag om rätt till tidnings eller tidskrifts titel m. m. [9]
Statsmakterna och bränsleanskaffningen under krigsåren. [14]
Mellanhandssakkunniges betänkande. [20]

Fast egendom. Jordbruk med binäringar.

Betänkande angående förvaltningen av kronans jordbruksdomäner. (2)
Jordkommissionens betänkande. 1. Förslag till lag angående rätt att förvärva och besitta fast egendom. (8)
Betänkande rörande fiskerinäringens främjande. [7]
Om lappskattelandsinstitutet. [10]
Förslag till vissa ändringar i bestämmelserna rörande jakt- och fågelskydd. 2. Ändringar i jaktlagen, fridlysningsbestämmelser m. m. [16]
Det svenska lantbrukets produktionskostnader. 1. Bokföringsåret 1919—1920. [18]
Betänkande med förslag angående arrendators rätt till ersättning för elektrisk anläggning. [19]
Kolonisationskommitténs betänkande 1922. [22] Bilaga till d:o. [32]
Förslag till författningar angående handel med och import av utsädesfrö ävensom till omorganisation av frökontrollverksamheten m. m. [25]
Redogörelse för de ecklesiastika boställena. 5. Värmlands län. [27]

Vattenväsen. Skogsbruk. Bergsbruk.

Bet. ang. statens övertagande av förädlingsverksamheten betr. avkastningen från statens skogar. (28)

Industri.

Klimatets inverkan på byggnader vid västkusten. [4]

Handel och sjöfart.

Bet. rör. löneregleringen vid lots- och fyrstaten. (20)

Kommunikationsväsen.

Betänkande om ostkustbanan. (18)
Järnvägsstyrelsens yttrande över d:o. (23)
Ostkustbanekommitténs promemoria med anledning av järnvägsstyrelsens yttrande. (27)
Järnvägsstyrelsens erinringar med anledning av ostkustbanekommitténs promemoria. (31)
Järnvägsstyrelsens skrivelser till Kungl. Maj:t den 28 april och 5 maj 1922. [3]
Utredning rörande den s. k. Nyköpings kanal. [24]

Bank-, kredit- och penningväsen.

Försäkringsväsen.

Kyrkoväsen. Undervisningsväsen. Andlig odling i övrigt.

Skolkommissionens betänkande. 1: 1—2. Grunder för en ny läroverksorganisation. (33) 2. Historiska översikter m. m. (29) 3. Statistiska utredningar. (32) 4. Det högre skolväsendet i utlandet. (1)
Förslag till om- och tillbyggnad av Kungl. biblioteket. (7)
Bet. ang. Chalmerska institutets omorganisation. (12)
Ortnamnen i Värmlands län. 7. (22)
Betänkande med förslag till förändrad kyrklig indelning och organisation i Skåne. [5]
Utredn. ang. statsunderstöd för idrottens främjande. [8]
Betänkande med förslag till lag angående kulturminnesvård. 1. Historik etc. samt bilagor. [11] 2. Förslag och motiv. [12]
Högskolornas löneregleringskommittés bet. 2. Fackhögskolor och övriga vetenskapliga anstalter. [13]
Betänkande och förslag rörande det akademiska befordringsväsendet. [17]
Supplement nr 1 till Sveriges familjenamn. [31]

Försvarsväsen.

Utredning rörande understöd åt änkor efter manskap vid armén och marinen. (9)
Betänkande angående officerskårens vid flottan rekrytering och utbildning. (14)
Tillägg till bet. betr. förrådsverksamheten vid marinen. [6]
Flottans skolsakkunnigas betänkande 3 angående skolreglemente för flottan. 1. Skolor och kurser för sjömanskårens manskap. [29]
1920 års krigslagstiftningskommittés betänkande. [34]

Utrikes ärenden. Internationell rätt.

Sthlm 1922, Isaac Marcus' Boktr.-A.-B.